COMMENTAAR

OP DE ENCYCLIEKEN

RERUM NOVARUM

EN

GRAVES DE COMMUNI RE

UITGAVE VAN HET CENTRAAL BUREAU VAN
DE KATHOLIEKE SOCIALE ACTIE - LEIDEN.

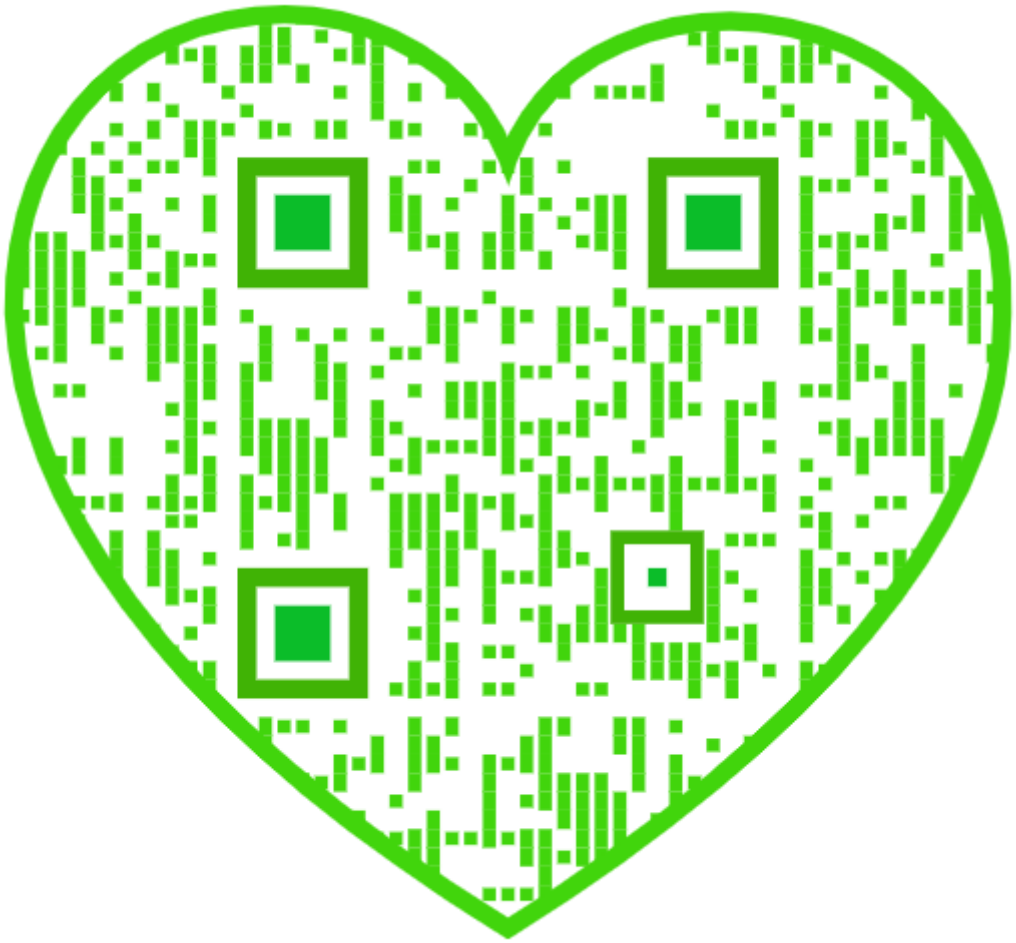

COMMENTAAR OP DE ENCYCLIEKEN

RERUM NOVARUM EN GRAVES DE COMMUNI RE.

COMMENTAAR

OP DE ENCYCLIEKEN

RERUM NOVARUM

EN

GRAVES DE COMMUNI RE.

VOORDRACHTEN

GEHOUDEN TER ZESDE SOCIALE WEEK, MAASTRICHT.

September 1911.

UITGAVE VAN HET CENTRAAL BUREAU VAN DE K. S. A.
TE LEIDEN. — 1912.

INHOUD.

NOTA.

Dit boek bevat alleen die Voordrachten ter zesde Sociale Week te Maastricht gehouden, welke rechtstreeks betrekking hebben op geschiedenis en inhoud der Encyclieken *Rerum Novarum* en *Graves de communi re*. Aldus vormen zij, vereenigd, een »Commentaar" op die beide zendbrieven van Paus LEO XIII.

	BLADZ.
Inleiding, door Jhr. Mr. CH. RUYS DE BEERENBROUCK . . .	VII
LEO XIII en de Sociale Quaestie, door Dr. H. POELS . . .	1
Geschiedenis en beteekenis der Encycliek »Rerum Novarum" door A. WASZINK	9
Oorzaken van het Arbeidersvraagstuk, door Mr. A. F. L. M. TEPE	23
Socialisme en Eigendomsrecht, door J. D. J. AENGENENT, *pr.*	47
De Kerk en het Arbeidersvraagstuk, door P. A. J. H. VERHEGGEN, *pr.*	71
De Staat en het Arbeidersvraagstuk, door Mr. Dr. D. A. P. N. KOOLEN	91
Werkstaking, door Mr. A. J. M. J. Baron VAN WIJNBERGEN .	95
De Staat en de Godsdienst (Zondagsrust), door F. X. W. BULT, *pr.*	104
Staat en Arbeidsduur, door Mr. P. J. M. AALBERSE	136
Encycliek »Rerum Novarum" en de Middenstand, door Mr. PAUL J. REYMER	139
Vrouwen- en Kinderarbeid, door P. A. BOSCH	144
Arbeidersvereenigingen, door P. STROOMER, *pr.*	176
Rechtvaardig Arbeidsloon, door Mr. P. J. M. AALBERSE . . .	215
De Encycliek »Graves de communi re", door A. WASZINK . .	235

INLEIDING

DOOR

Jhr. Mr. CH. RUYS DE BEERENBROUCK.

De keurige en duidelijke inhoud van het Programmaboek — dat men ook bij de lezing en bestudeering van de hier volgende voordrachten goed zal doen, voordurend te raadplegen — ontslaat mij van het schrijven eener lange inleiding.

De beide Encyclieken van wijlen LEO XIII, *Rerum Novarum* en *Graves de communi re,* zijn onderwerp van en leiddraad bij de hier verzamelde voordrachten, die een welkom commentaar op deze Encyclieken vormen.

Deze beide Encyclieken zijn voor den Katholiek, die arbeiden wil aan de opheffing, de ontwikkeling van ons volk, van groote beteekenis.

In dubbel opzicht zijn zij voor hem als eene grondwet. Zoowel bij zijnen practischen socialen arbeid tot leniging van maatschappelijke nooden, als bij zijne pogingen, de kennis omtrent het maatschappelijk vraagstuk in steeds breeder kringen te verspreiden.

Het lijdt moeilijk tegenspraak, dat in alle deelen der

samenleving die kennis van het maatschappelijk vraagstuk in breedte en diepte moet toenemen.

Het onderricht ter Sociale Week is daartoe een uitstekend middel.

Voor de velen, die daar niet aanwezig konden zijn, moge de uitgave van deze voordrachten, ter zesde Sociale Week te Maastricht gehouden, aanvullen, wat zij daar gemist hebben.

Zoo zal deze bundel voordrachten, tezamen vormende een breed commentaar op de Encyclieken *Rerum Novarum* en *Graves de communi re,* een boek zijn van blijvende waarde, een nuttig studieboek voor allen, die in de sociale beweging van onze dagen hun taak te verrichten hebben.

LEO XIII EN DE SOCIALE QUAESTIE.

DOOR

Dr. H. POELS.

Het middelpunt der wereldhistorie is en blijft Rome.

Opent uwe oogen voor de machtige geestesstroomingen, die de historie beheerschen van het menschdom, dat slechts geld en zingenot schijnt na te jagen, doch in werkelijkheid van nature naar hooge dingen en naar idealen streeft: en Berlijn, met zijn keizer en zijne regimenten van geharnaste kurassieren, Parijs, met zijn milionnairs en zijne weelderige boulevards, Londen, met zijne onmetelijke overzeesche kolonies, met zijne havens vol vrachtbooten en steeds loerende oorlogsmonsters, verzinken in het niet naast Rome, de stad van den Paus, den Stedehouder van Christus. Wij, overdrijven niet, wanneer wij zeggen, dat, na het oecumenisch concilie, dat de Paus van Rome in de 16de eeuw te Trente samenriep, een der grootste gebeurtenissen, die ooit in deze wereld hebben plaats gegrepen, was het verzenden, uit Rome, aan alle volken der aarde, van den wereldbrief »Rerum Novarum". Het getuigt daarom van diep inzicht en het was eene gelukkige gedachte, de leeringen van dien wereldbrief tot algemeen onderwerp te kiezen van deze Zesde Sociale Week; welke aldus eene openbare hulde wordt van het Katholieke Nederland aan den grooten LEO XIII.

Zij, die na ons komen, mijne heeren, zullen nog duidelijker inzien, hetgeen wij reeds thans beseffen, dat de regeering van LEO XIII, den Paus der werklieden, inderdaad een van de groote keerpunten is der wereldhistorie. Door het uitvaardigen der Encyclieken Rerum Novarum

en Graves de Communi re, heeft de Stedehouder van Christus zich zelf aan het hoofd gesteld van hen, die de wapenen hebben aangegord om te strijden voor de bevrijding en verheffing van den vierden stand, de arbeidende klasse.

In onverbloemde taal heeft de groote Paus de machtigen dezer aarde gewezen op de sociale ongerechtigheid, die in de organisatie zelf der huidige maatschappij is doorgedrongen. Met die vrijmoedigheid, welke steeds het kenmerk was van apostelen, heeft hij voor heel de wereld verkondigd, dat in de moderne samenleving sociale wanverhoudingen bestaan, welke oorzaak zijn, dat duizenden en honderdduizenden van arbeiders, buiten hunne schuld, een onwaardig en ellendig heenkomen moeten zoeken. Hij, de Paus, heeft niet geschroomd, vanaf den stoel van Petrus, luide te getuigen, dat in de bestaande wereld een klein getal van vermogenden en bovenmatig-rijken een bijkansslavenjuk hebben opgelegd aan de tallooze schare der proletariërs.

Voorwaar, voorwaar, was het de Paus zelf niet geweest, die aldus sprak, hij zou door niet weinige zoogenaamd »gematigde" en »bedaarde" Katholieken van overdrijving zijn beschuldigd en tot kalmte zijn aangemaand! Ja, ook thans nog zijn er Katholieken, die den huidigen socialen en oeconomischen toestand der arbeiders te zeer beschouwen als iets natuurlijks, voortvloeiende uit de natuur zelve der menschelijke maatschappij, waarin, naar het woord van Christus, steeds armen zullen zijn, die moeten leven van de liefdadigheid der rijken.

Ook thans nog zijn er Katholieken, die geen levend bewustzijn hebben van het ongerechtige, dat er in den huidigen algemeenen maatschappelijken toestand ligt; en die daarom dan ook niet beseffen dat het de plicht, de heilige plicht is van alle christenmenschen, mee te werken, om in dien toestand »spoedig en op doeltreffende wijze" verandering te brengen. Ja, er zijn niet weinigen, die, gedeeltelijk wellicht uit reactie tegen het eeuwig schelden

van het socialisme — dat leeft van leugen en van laster — oprecht meenen, dat thans voor de arbeiders meer dan genoeg reeds wordt gedaan, en dat de ellenden waaronder velen hunner lijden, op slot van zaken slechts aan hun eigen wangedrag zijn te wijten.

En voorzeker, niet alleen de arbeiders, ook vele middenstanders, ook de kleine neringdoenden lijden, lijden zeer, onder de sociale wanverhoudingen welke het groot-kapitaal, met zijne monopolies, in de moderne maatschappij geschapen heeft. Voorzeker, de hoofdschuldigen, die ten slotte ook hier den prijs bepalen van de loonen onzer arbeiders, en van hunne levensmiddelen, wonen dikwerf in verre, vreemde landen; terwijl niet zelden onze inheemsche, kleinere fabrikanten zelven een ontzettend harden strijd te voeren hebben, om het hoofd te kunnen bieden aan de concurrentie der groot-industrie van het buitenland. Edoch, ondanks dat alles, blijft het een feit, dat de huidige sociale toestand der groote arbeiderswereld onhoudbaar geworden is. Ondanks dat alles, blijft het een feit, dat die toestand op ongerechtigheid en sociale wanverhoudingen berust, waaraan, volgens het uitdrukkelijk bevel van den Paus zelven, zonder dralen en met doortastende vastberadenheid een einde dient gemaakt.

Reizigers, die te Napels komen en in de verte den Vesuvius zien rooken, verwonderen zich somwijlen over de onbezorgdheid der Italianen, die de witte huisjes langs de hellingen van den rookenden berg bewonen. Wij verwonderen ons veel meer over de onbezorgdheid dier duizenden en millioenen van christenmenschen, die rustig slapen te midden der ontzettende, over alle landen van Europa zich uitbreidende organisatie van socialisme en anarchisme; en die, naar het schijnt, eerst zullen ontwaken, wanneer onder hunne voeten vulkanen openbarsten. Wij verwonderen ons veel meer over de blindheid van die katholieken, die — terwijl het oude Europa reeds op zijne grondvesten schudt, terwijl van alle kanten de vijanden van het christendom naar voren dringen, en bij duizendtallen zich met beide

ellebogen tusschen onze eigen mannen trachten in te wringen — hun leven slijten in het bestrijden van geloofsgenooten en welgezinde Christenmenschen, en zelfs niet schijnen te vermoeden, dat een dure plicht hen elders roept.

Gelijk de profeten van Israël vaak de sociale en economische toestanden interpreteerden van het joodsche volk en, door deze hunne alom gepredikte interpretatie zelve, in Israël eene geestelijke macht ontwikkelden, welke na verloop van jaren dikwerf sterker bleek dan alle, uit hunnen aard, het volk ten verderve voerende factoren van misbruikte koningsmacht en zedenbedervende heidensche gebruiken — zoo heeft Paus LEO XIII, in zijne Encyclick Rerum Novarum, den socialen en economischen toestand der huidige wereld geïnterpreteerd, toen hij de ongeregeldheid aanwees, welke daaraan ten grondslag ligt; en zoo is door zijne thans alom gepredikte interpretatie, in de moderne samenleving eene geestelijke macht geboren geworden, die, na verloop van jaren, sterker zal blijken dan alle physische en oeconomische factoren, welke eene vreedzame oplossing van het huidige groote sociale vraagstuk onmogelijk schijnen te maken; sterker ook dan alle verkeerde intellectueele machten, welke ons, van de door LEO XIII gewraakte ongerechtigheid der thans bestaande. door het liberalisme geschapen toestanden, zouden voeren tot nog oneindig groote sociale ongerechtigheden in een door het socialisme te scheppen toekomststaat. God, die op deze aarde niet kan nederblikken zonder den Cavalerieberg te zien, en die aan de Kerk, door zijn eigen, eeniggeboren Zoon gesticht, beloofd heeft, dat Hij met haar zal zijn tot aan het einde der tijden, kan en zal nimmer gedoogen, dat eene nieuwe, ontkerstende en heidensche maatschappij verrijze op de puinen van een vernield of uitgestorven Christendom.

Laat anderen, niet-Katholieken, bij het aanschouwen der moderne wereld, den moed verliezen; wij katholieken, weten, welke wegen wij bewandelen moeten om, uit den huidigen doolhof, het menschdom weer op te voeren naar de bergen,

wier toppen glanzen in het zonnelicht der Christelijke gerechtigheid. Op hunne hooge plateau's kan de alle menschen-geluk verstikkende haat, die door het socialisme wordt verspreid, nooit wortel schieten; wijl hier uit van liefde kloppende kinderharten blijmoedig en vol levensvreugde, als jonge leeuwerikken uit groene malsch bedauwde tarwevelden, lofzangen en dankgebeden opstijgen tot voor den troon van aller menschen Vader, die in den hemelen is. Neen, wij, Katholieken, behoeven waarlijk niet te vreezen manmoedig de toekomst tegemoet te treden. waar de Stedehouder van Christus zelf ons de richting heeft aangewezen, die wij volgen moeten.

Gewis, de Encyclieken, waarin de Pausen van Rome over de heirbanen van het menschdom in de toekomst handelen, wijzen niet alle begaanbare wegen en voetpaden aan; gelijk, naar het schijnt, wenschelijk zou zijn in de oogen van zekere bekrompen menschen, die, ook bij de beschrijving van visioenen, gaarne de nauwkeurigheid van eener militaire stafkaart zagen. Gewis, de Pausen van Rome geleiden niet, als slavendrijvers, het menschdom aan een keten voort. Vrijheid, rechtmatige vrijheid van beweging, zullen steeds de besten onder ons, de krachtigste naturen, blijven opvorderen als hun heilig recht. Verschil van inzicht en bestrijding van die meeningen en pogingen, welke men voor het algemeen welzijn verderfelijk acht, zijn, op alle gebied, niet alleen geoorloofd maar gewenscht. Onder ons, arme tastende menschenkinderen, is vooruitgang, in den waren zin des woords, niet goed anders denkbaar. Wie aan zijne tegenstanders het recht wil ontzeggen om op te komen voor de verdediging van denkbeelden en meeningen, die hem dierbaar zijn — en de noodige macht bezit om zijne tegenstanders den mond te snoeren — bereikt ten slotte niets anders dan de vrede en de harmonie van een kerkhof, waarop niet zijne tegenstanders, maar hij zelf en zijne vrienden zullen begraven worden. Wie steeds en overal modernisme zoekt, zal op het einde slechts fossielen vinden. Waar men, bij elke uiting of voortbrenging van iets

oorspronkelijks, de heiligste overtuiging en gevoelens openlijk en ongestraft in verdenking brengen mag, daar drijft men onze beste werkers uit hunne ateliers; daar doodt men den werklust van vooral diegenen onder ons, die niet gemaakt zijn om voorgeteekende patronen uit te knippen, doch die, als van nature, naar hamer en beitel grijpen, om zelf, uit het straks nog vormelooze gesteente, levende gestalten te doen naar buiten treden.

Verkrachting dier vrijheid, die eigen is aan den man, en die vooral ons, echte Nederlanders, dierbaar is, leidt steeds tot verloochening van intellectueele eerlijkheid; en waar bij velen de intellectueele eerlijkheid verdwijnt, waar sommigen zelfs niet meer vrij denken durven, en elk openhartig, eerlijk woord als een verzet tegen de overheid moet gelden, daar trekken de edelsten onder ons, — tenzij zij hun hart »met driedubbel staal omslagen" hebben,— zich terug in de woestijn.

Nochtans, vooral in de Kerk van Christus, vooral onder ons, Roomsch-Katholieken, mag die vrijheid nooit tot losbandigheid overslaan. Hooge eerbied voor het gezag is het meest onfeilbare kenteeken van een echten zoon der aloude Moederkerk. Daarom, waar, in de groote lijnen, Christus' Stedehouder zelf ons de richting heeft aangewezen, waarin alleen de oplossing der huidige groote Sociale Quaestie te vinden is, daar gaan wij, Katholieken, zonder dralen, allen een en dezelfde ons aangeduide richting in; daar laten wij, door niemand, onder ons verdeeldheid zaaien,en werken wij allen eendrachtig en krachtdadig samen om het ons door LEO XIII gegeven sociale program in daden om te zetten.

Het Katholieke Nederland — hoe klein dan ook — heeft eens, gelijk wij hier te Maastricht nog verleden Zondag hoorden, uitgeblonken onder de natiën van Europa door het getal en den moed zijner zouaven, die ten strijde trokken voor de verdediging van het door de Garibaldisten bedreigde Rome: het Katholieke Nederland zal ook thans uitblinken door het manmoedige, eendrachtige optrekken zijner zonen, nu zij ten strijde worden geroepen voor de verdediging van de Civitas Dei, de Stad Gods zelve, welke

het Christendom op deze aarde heeft gesticht, en die thans van alle kanten door vijanden is omringd.

Deze Zesde Sociale Week, die zoovele katholieke mannen uit heel Nederland in de stad van Sint Servaas doet samenstroomen, om gezamenlijk te beraadslagen over de toepassing in eigen kring van de beginselen, welke in de Encycliek Rerum Novarum zijn nedergelegd, deze Sociale Week zelve blijft ons borg, dat het kleine Katholieke Nederland bij geen enkel land van Europa wenscht achter te staan, waar het de oplossing der Sociale Quaestie geldt, die thans, bij alle beschaafde volken, de denkende geesten bezig houdt.

Het groote sociale program van LEO XIII, Mijne Heeren, zal in den loop dezer week, door verschillende geleerde sprekers, in bizonderheden voor u ontwikkeld worden. Na reeds het bestaan en ook in groote trekken even het karakter der Sociale Quaestie te hebben vastgesteld, zullen we ons daarom dezen eersten avond bepalen tot twee punten van meer algemeenen aard, welke, volgens de Encyclieken Rerum Novarem en Graves de Communi re. voor de oplossing van het huidige maatschappelijke vraagstuk het meest noodzakelijk zijn: op de eerste plaats, de erken ning en toepassing van den christelijken godsdienst in het openbare leven; en, op de tweede plaats, de oprichting en steeds verdere uitbouwing van echte, sterke vakvereenigingen; zonder dewelke, volgens, LEO XIII, de christelijke reorganisatie der huidige maatschappij niet denkbaar is.

Naar onze diepe overtuiging zijn deze twee zaken van het allerhoogste belang en worden toch nog steeds door velen niet voldoende begrepen. Daarom hebben wij reeds herhaaldelijk getracht ze in een helder daglicht te stellen en meenen ook in deze doorluchte vergadering nogmaals de aandacht daarover te mogen vragen.

Na deze punten uitvoering te hebben uitgewerkt[1]) besloot de spreker als volgt:

---

[1]) De rede van Dr. POELS is in haar geheel als brochure uitgekomen, onder den titel: „*Leo XIII en de Sociale Quaestie. De Godsdienst en het leven van een volk. Vakvereenigingen.* (Heerlen 1912.)

»Laten wij echter deze reeds te lange rede eindigen, mijne heeren, met het uitspreken der vurige hoop, dat wij, Katholieke mannen van Nederland, niet alleen op politiek, doch ook en vooral op sociaal terrein, eendrachtig zullen samenwerken; dat wij allen hoogen erbied voor het wettig gezag steeds als een onzer heiligste plichten zullen beschouwen; dat wij, Katholieken van het kleine Nederland, ons door geen Duitschers en door geen Franschen, door geen Spanjaarden en door geen Italianen zullen laten overtreffen in kinderlijke gehoorzaamheid aan de voorschriften der Encycliek Rerum Novarum; dat wij, zoodoende, met de onontbeerlijke hulp der nog geloovige Protestanten, wetten en instellingen tot stand zullen brengen, welke aan alle landen van Europa tot voorbeeld mogen worden gesteld; dat wij vooral door het oprichten en steeds verder uitbouwen van echte, sterke vakvereenigingen, krachtig zullen medewerken, om in de sociale verhoudingen der verschillende standen de christelijke gerechtigheid te doen zegevieren, tot welzijn van ons dierbaar Nederlandsch volk; en dat wij aldus, in eigen vaderland zullen bewaarheden de leuze van onzen thans regeerenden Paus:

»Alles herstellen in Christus".

In mijne inleiding zeide ik; dat deze Zesde Sociale Week, door haar algemeen onderwerp zelf, eene hulde is van het Katholieke Nederland aan den grooten LEO XIII. Maar — zoo voeg ik er thans bij, met de woorden van den helaas te vroeg gestorven SCHAEPMAN — »hulde, mannelijke, waarachtige hulde brengen wij hem dan, als wij voor hem treden met het glorieuze zweet van den heeten arbeid en den harden strijd op ons voorhoofd en hem kunnen zeggen:

Vader, de vrijheid is verzekerd,
het recht is gehandhaafd,
de vrede is gekomen,
de liefde triomfeert".

GESCHIEDENIS EN BETEEKENIS DER ENCYCLIEK »RERUM NOVARUM".

DOOR

A. WASZINK.

De Encycliek, den 15den Mei 1891 door Paus LEO XIII uitgevaardigd, die tot opschrift voert de woorden »De conditione opificum" (»Over den toestand der werklieden",) maar die in de praktijk algemeen genoemd wordt naar de aanvangswoorden van den Latijnschen tekst: »Rerum Novarum", vormt een merkwaardig moment in de geschiedenis der Kath. Kerk in de 19de eeuw. Merkwaardig niet slechts om haren inhoud of om den Kerkvorst, dien zij tot auteur heeft, maar om de eigenaardige plaats, die zij inneemt in de Kath. Sociale beweging dier eeuw. Zij immers staat midden in de beweging; zij vormt, gelijk een Fransch schrijver het uitdrukt: »à la fois une conclusion et une préface", »tegelijk slotwoord en voorwoord". (MAX TURMANN, Le développement du catholicisme social, blz. 1.) Aan den eenen kant immers sluit zij een tijdperk van sociaal werken der Katholieken af, deels door te sanctioneeren, wat dezen, bouwend op de leer der Kerk, als de kath. leer hadden verkondigd, deels door een beslissing te geven in den strijd omtrent belangrijke vragen van sociale politiek, die in sommige landen de Katholieken verdeeld hield. Aan den anderen kant opent zij een nieuwe aera van maatschappelijken arbeid door eenerzijds aan te geven de beginselen, die de Katholieken hebben te volgen bij het oplossen van het maatschappelijk vraagstuk en de middelen, die daarbij aangewend moeten worden; anderzijds door te wijzen op de verkeerde, met name socialistische principepen, die nooit door een Katholiek kunnen aanvaard

worden, omdat zij strijden met de leer der Kerk, en die wel nooit tot een oplossing der zoo ingewikkelde sociale quaestie kunnen voeren.

Wij zullen geven een schets van de moderne sociale actie der Katholieken, modern, in zoover zij, met toepassing van de oude, onveranderlijke beginselen der Kerk, reageert tegen de moderne dwalingen op maatschappelijk gebied. Bij het geven dezer schets is echter zelfbeperking vereischt. Tot niets zou het ook dienen, verder terug te gaan dan tot die gebeurtenissen, die met de Encycliek R. N. in een meer direct verband staan, die er als het ware de aanleidende oorzaak van zijn geweest.

Duitschland. De man die met recht kan genoemd worden arbeider der eerste ure op Kath.-Soc. terrein, zoodat Paus LEO XIII in een onderhoud met DECURTINS van hem kon spreken als van zijn grooten voorganger, is WILHELM EMANUEL FREIHERR VON KETTELER (1811—1877.)

Litteratuur: OTTO PFÜLF, *S. J., Bischof von Ketteler*, 3 deelen.

DECURTINS, *Bisschop von Ketteler*, Futura 1909.

DECURTINS, *Reform-Katholicisme en Kath.-Soc. hervorming*. Futura, 1908, blz. 11, vlg.

MUNDWILER, *S. J. Bischof von Ketteler als Vorkämpfer der christlichen Sozialreform*, 1911. Kath. Soc. Weekbl. 1908, blz. 97 vlg., 109 vlg.

Een volledig overzicht van datgene, wat VON KETTELER op Kath.-Soc. gebied heeft geleerd en verricht, kan hier ter plaatse niet gegeven worden. Op zijne werkzaamheid zal slechts in zooverre de aandacht worden gevestigd, als noodig is, om aan te toonen, dat LEO XIII geen ongelijk had, toen Hij hem zijn grooten voorganger noemde.

Voor de eerste maal liet VON K. zich over de sociale vraag uit op de 1ste vergadering van de Katholieke Vereeniging in Duitschland. Hij sprak daar over de vrijheid der Kerk en toonde aan, »dat aan de Kath. Kerk de eindoplossing van het sociale vraagstuk is voorbehouden, want de Staat, hij behale wat hij wil, heeft daartoe de kracht niet". (PFÜLF I, 164.)

Een jaar later, in 1849, toen hij nog pastoor van Hopsten was, hield VON K. in den Dom van Mainz een zestal predikaties, waarvan de beide eerste handelden over het eigendomsrecht, de derde over 's menschen vrijheid, de vierde over 's menschen bestemming, de vijfde over huwelijk en familie, de zesde over het gezag der Kath. Kerk. De verhandeling over het eigendomsrecht verdient de aandacht, omdat zij eene sterke gelijkenis vertoont met de uiteenzetting van LEO XIII over dit punt — wat niet te verwonderen is, wanneer men in het oog houdt, dat én Leo XIII én VON KETTELER slechts weergeven de leer van den H. THOMAS van Aquino. Verg. Mundwiler blz. 77 en vlg.

De opvatting van VON K. omtrent het karakter en de omvang van het eigendomsrecht wordt duidelijk ook uiteengezet in zijn meest bekend geschrift: »Die Arbeiterfrage und das Christentum" in 1864 verschenen.

Toch vreeze men niet, dat VON K. de eenige Katholiek was, die zich in die dagen met het sociale vraagstuk bezig hield. Practische pogingen tot oplossing ervan waren immers reeds beproefd; genoemd behoeft hier slechts te worden de »gezellenvader" KOLPING. (K. S. W. 1903. blz. 348, 362.)

Toen »die Arbeiterfrage und das Christentum" verscheen, kende men reeds verhandelingen over de sociale vraag van een Prof. Dr. MISCHLER, Praag, Dr. ROSSBACH uit Würzburg, SCHÜREN uit Aken. Geen dezer geschriften heeft echter een zoo grooten invloed gehad als VON KETTELER's »Arbeiterfrage". In de voorrede der in 1890 verschenen vierde uitgave schreef WINDHORST: »Het is en blijft onze groote roem, dat het een Katholiek kerkvorst is, die het eerst den moed had, in een tijd dat het Manchesterdom de openbare meening geheel beheerschte, de vaan eener Christelijk-Sociale hervorming te planten."

In den loop der 60-er jaren begon men in vele plaatsen, onder leiding der geestelijkheid, met het oprichten van Katholieke arbeidersvereenigingen. Vanaf 1868 werden te

Aken, onder redactie van SCHÜREN en kapelaan SCHINGS, uitgegeven de »Christlich-Soziale Blätter", als »bijdrage tot oplossing der sociale vraag naar Christelijke opvatting". Reeds in 1869 klaagde SCHULZE-DELITZCH over het om zich heen grijpen »der Ketteler'schen ideën in den Rheinlanden".

In de »Historisch-Politische Blätter" verschenen, van de hand van Dr. JÖRG, een reeks artikelen over de Sociaalpolitieke beweging; de 16de Algemeene Vergadering der Duitsche Katholieke Vereenigingen, in 1864 te Würzburg gehouden, behandelde voornamelijk het arbeidersvraagstuk; het getal geschriften over de sociale vraag nam voortdurend toe, en zoo ontstond langzamerhand de groote actie onder de Duitsche Katholieken, die met recht hun roem en hun trots uitmaakt.

Waar nu, gelijk reeds is opgemerkt, VON K. de man is geweest, die tot dit alles den stoot heeft gegeven, zou het de moeite loonen (liet de hier beschikbare plaatsruimte het toe) nog eenige nadere beschouwingen te geven omtrent zijne sociale denkbeelden. In verband met de Encycliek R. N. kan men deze beschouwingen beperken tot twee, welke geformuleerd worden in deze vragen:

1°. Welke maatregelen achtte VON K. noodzakelijk. om den arbeidersstand zedelijk, godsdienstig en stoffelijk te verheffen?

2°. Welke taak rust op den Staat bij het oplossen der sociale vraag?

Het antwoord op beide vragen kan men vinden in de navolgende bronnen:

a.) de meer genoemde brochure »Arbeiterfrage und Christentum";

b.) in een brochure: »Die Arbeiterbewegung und ihr Streben im Verhältniss zu Religion und Sittlichkeit", waarin uitgegeven is een rede, den 25sten Juli 1869 op de Liebfrauenheide bij Mainz tot ± 10000 arbeiders gehouden;

c.) het geschrift: »Die Katholiken im Deutschen Reiche. Entwurf zu einem politischen Programm" (1873.)

In verband met deze quaestie kan ook gewezen worden op de punten van verschil, die bestonden tusschen de denkbeelden van VON K. en die van den socialistischen agitator Lassalle. Men kan hierover raadplegen: K. S. W. 1907, blz. 409, 421;

DECURTINS, »Bisschof VON KETTELER", blz. 39, Mundwiler, blz. 115.

Frankrijk. Was in Duitschland de eerste stoot tot eene Kath.-Sociale beweging gegeven door een Bisschop, in Frankrijk waren het twee leeken: ALBERT DE MUN en DE LA TOUR DU PIN CHAMBLY, die het eerst de hand aan den ploeg sloegen.

Men zie over de Kath.-Sociale beweging in Frankrijk de volgende:

Litteratuur:

V. DE CLERQ, *De ontwikkeling der Soc. denkbeelden bij de Fransche Katholieken in de 19de eeuw*, 2 dln. Futura, 1907.

ALBERT DE MUN, *Wat willen wij op Sociaal gebied*, Futura 1908.

LÉON GRÉGOIRE, *Le Pape, les Catholiques et la Question Sociale*, 1907.

MAX TURMANN, *Le développement du Catholicisme Social depuis l'Encyclique Rerum Novarum.*

R. P. LECAMUET, *l'Eglise de France sous la troisième République*, 2dln. 1910.

»*De Sociale arbeid van de Mun,*" Futura 1910.

Ten einde een grondige studie te kunnen maken van de ethische en economische vraagstukken, die zich voordoen bij de oplossing der sociale vraag, werd opgericht de »Conseil d'Etudes," die echter in de eerste jaren vrijwel werkeloos bleef. Ook het orgaan der Cercles, de »Association Catholique" was in zijn artikelen wat vaag. Omstreeks 1878 veranderde dit, toen namelijk de politieke vragen welke tot dan toe overheerschend waren geweest op den achtergrond raakten, om de eerste plaats te laten aan de sociale questies.

De uitslag van de onderzoekingen van den studiekring

(waarin vooral de la Tour du Pin een groote rol speelde) werd neergelegd in Adviezen (»Avis") waarvan in 1883 een eerste verzameling is uitgegeven onder den titel: Question Sociales et ouvrières." Een vervolg hierop is jammer genoeg nooit verschenen.

Wanneer men deze adviezen leest, zal men een groote overeenstemming kunnen waarnemen met de Enc. »Rerum Novarum". Te betreuren is het dan ook zeer, dat tusschen de Fransche Katholieken oneenigheid ontstond over eenige belangrijke punten, een oneenigheid die zich ook over de grenzen van Frankrijk voortplantte en het leven schonk aan twee richtingen, die algemeen bekend staan als de scholen van Luik en Angers.

De school van Angers vond hare aanhangers voornamelijk onder de volgelingen van LE PLAY en van CHARLES PÉRIN. De laatste, hoogleeraar te Leuven, was een economist van groote bekwaamheid. DE CLERQ (l. c. II pag. 7) noemt hem den vader der katholieke staathuishoudkundigen. Vasthoudend aan het liberaal beginsel van vrijheid van arbeid, verwerpt hij iedere inmenging van den Staat. Zijn hoop is alleen gevestigd op de christelijke naastenliefde, die, als zij overal werd toegepast, de maatschappij uit haren ellendigen toestand zou redden. In het eerste nummer der Association Catholique (van Januari 1876) verscheen van zijn hand een hoofdartikel, waarvan men bij DE CLERQ (II 26) den korten inhoud kan vinden. De daarin neergelegde denkbeelden werden door de overige leiders van het »Oeuvre des Cercles" niet gedeeld; in 1878 scheidde PÉRIN zich dan ook af.

Ook LE PLAY en zijne school verdienen de aandacht. Men vergelijke: DE CLERQ, II bl. 36; Kath. Soc. Weekbl. 1907. bl. 8, 17. 42, 53, en ANTOINE, Cours d'Economie Sociale, bl. 22, 262. De school van LE PLAY legt het volle gewicht op de plichten van den patroon. Zij ziet alleen heil in het z. g. »patronage", d. w. z. zij verlangt dat de werkgever in waarheid zij een patronus, een beschermer van den arbeider. Volgens LE PLAY zijn de plichten van den patroon de volgende.

1°. hij moet den arbeider behulpzaam zijn bij het ver krijgen van gezonde en goedkoope woningen;

2°. hij moet den arbeider beletten, uitgaven te doen die overbodig, verkwistend of voor zijn gezondheid nadeelig zijn;

3°. hij moet het sparen begunstigen en aanmoedigen door middel van verzekeringsfondsen tegen de gevolgen van ziekte, werkeloosheid, ongevallen, invaliditeit- en ouderdom;

4°. hij moet waken voor een goede opvoeding van de kinderen der arbeiders;

5°. in tijden van een industrieele crisis moet hij de arbeiders zoo lang mogelijk steunen;

6°. hij moet op een bijzondere wijze de arbeidersgezinnen die een groot aantal kinderen te hunnen laste hebben, bijstaan.

In twee stichtingen trachtten LE PLAY en de zijnen hunne plannen te verwezenlijken. De eene was de »Association des Patrons du Nord", de andere de »Unions de la Paix sociale". De laatste hadden tot orgaan de »Réforme Sociale"; zij voerden een fellen strijd tegen het revolutionaire socialisme, o. a. door het houden van meetings, belegd door het »Comité de défense et de progrès social". Positief bevorderden zij LE PLAY's idee van het patronage.

De Association des Patrons du Nord draagt een zeer eigenaardig karakter. Zij werd opgericht in 1884; voorzitter was abbé FICHAUX. De vereeniging bestond uit patroons, die, van staatsinmenging weinig verwachtende, uitsluitend bouwden op de christelijke liefdadigheid. Doel was: de zedelijke, godsdienstige en economische verheffing der arbeiders. Haar eerste werk was: afschaffing van den Zondagsarbeid en scheiding der mannelijke en vrouwelijke arbeiders gedurende den arbeid. Een bijzondere religieuse orde, »les Petites Soeurs de l'Ouvrier", werd belast met liefdadige werkzaamheden, terwijl aalmoezeniers zorgden voor vak- en godsdienstonderricht. Het orgaan der vereeniging droeg den titel van »Conférences d'Etudes Sociales de Notre Dame du Haut-Mont." Met theoretische beschouwingen omtrent de sociale vraag hield men zich niet bezig.

Men was tegen arbeiderssyndicaten; eveneens meende men dat ter oplossing van de sociale vraag ook de z. g. gemengde syndicaten (bestaande uit patroons en arbeiders) niet voldoende waren, maar dat het eenig afdoend middel bestond in de beoefening van het christelijk patronage in den geest van LE PLAY.

Wanneer men den arbeid van DE MUN gedurende de jaren 1870 tot 1890 volgt, zal men bevinden, dat eerst langzamerhand zich bij hem de overtuiging vestigt, dat staatstusschenkomst noodzakelijk is.

Het Congres dat in 1887 te Luik werd gehouden, durfde de questie betreffende de rol van den Staat ten opzichte der economische verhoudingen, niet onder de oogen zien. Alléen een materie wilde men door de wet doen regelen: den arbeid van vrouw en kinderen. Drie jaren later, in 1890, werd wederom in Luik een internationaal Congres gehouden. De meer conservatieve richting, waartoe de volgelingen van LE PLAY en PÉRIN behoorden en die, zooals gezegd, bekend staat als de school van Angers, vonden verdedigers in de Paters Jezuiten TORBES en CAUDRON, den Capucijnerpater LUDOVICUS DE BESSE, en den redacteur van de »Univers" AUGUSTE ROUSSEL. Tegenover hen echter stonden mannen als Mgr. KORUM, bisschop van Trier, Mgr. DOUTRELOUX, bisschop van Luik, Mgr. BOGSHAWE, bisschop van Nottingham, de Duitsche priester WINTERER, en verder de beide Franschen DE LA TOUR DU PIN en HARMEL. De conservatieve partij verloor het pleit. Eenige weken later vergaderde te Angers (vandaar de naam: School van Angers) het congres der Katholieke juristen onder presidium van Mgr. FREPPEL. De school van Luik was hier niet vertegenwoordigd.

De Angers-mannen richtten op de »Société Catholique d'économie politique et sociale", om voor goed een einde te maken, naar het heette, aan de gevaarlijke strevingen van graaf DE MUN en zijn vrienden. Om zichzelf en het Oeuvre des cercles te verdedigen, schreef DE MUN een brochure onder den titel »Quelques mots d'explication".

Uitdrukkelijk eischte hij daarin de tusschenkomst van den Staat in de sociale questie; hij wijst den naam van socialist dien men hem naar het hoofd had geworpen, af, om aan te toonen het essentieel verschil tusschen zijn streven en dat der socialisten. Eindelijk deelt hij er in mede, dat de Association Catholique niet meer zal zijn het officieel orgaan van het Oeuvre des cercles. Als bewijs van het internationale belang van den strijd tusschen beide scholen diene, dat DE MUN, na het verschijnen dezer brochure, niet alleen de gelukwenschen ontving van den Franschen Kardinaal LONGÉNIEUX, doch ook van de Kardinalen GIBBONS en MANNING.

Over de principieele verschillen tusschen beide scholen zal hier niet uitgeweid worden; men raadplege hierover de algemeene werken van sociologie van Pater BRUIN, Prof. AENGENENT, PESCH-AALBERSE, Pater ANTOINE, enz.

De strijd tusschen Luik en Angers is na het verschijnen der Encycliek langzamerhand geluwd. Het is immers niet te loochenen dat LEO XIII de school van Luik in 't gelijk heeft gesteld.

Andere landen. De man, die in Oostenrijk den stoot heeft gegeven aan de Kath. Sociale beweging is FREIHERR VON VOGELSANG, een bekeerling van Mgr. VON KETTELER,. Daar zijn overgang naar de Kath. Kerk hem zijn goederen en waardigheden had gekost, werd hij journalist. Hij was directeur van een groot dagblad, het »Vaterland" en gaf later ook nog uit het »Monatschrift für christliche Sozialreform"; de redactie van dit laatste blad is na zijn dood overgegaan in handen van de oudste zijner elf dochters.

Het is VON VOGELSANG, die het eerst een katholieke sociologie heeft opgebouwd. De christelijk-sociale partij heeft zijne denkbeelden trachten te verwezenlijken. Van hare voormannen dienen o. a. genoemd te worden: Dr. LUEGER, Dr. GESSMANN, FÜRST ALOÏS VON UND ZU LIECHTENSTEIN; van de ouderen GRAAF KUEFSTEIN en BELCREDI. De laatste vooral ijverde zeer voor verplichte beroepsorganisatie.

Ten slotte worde nog gewezen op Zwitserland en Engeland, niet zoozeer om het belang eener Kath.-Sociale beweging, dan wel om de persoonlijkheden die op de Kath.-Soc. beweging in het algemeen een grooten invloed hebben gehad: in Zwitserland DECURTINS, in Engeland kardinaal MANNING.

DECURTINS was door de studie der Thomistische philosophie en van de leer der socialisten tot de overtuiging gekomen, dat noch het liberalisme noch het socialisme in staat waren, de sociale vraag tot een oplossing te brengen. Reeds jong wierp hij zich in de politiek en in de arbeidersbeweging. Aan zijn werken is het niet weinig te danken, dat Zwitserland reeds zoo vroeg zich mocht verheugen in een arbeidswetgeving. Aan hem ook komt de eer toe, de conservatieve Katholieken, die vereenigd waren in de »Piusverein", te hebben doen overgaan naar de Katholiek-Democratische partij. En het moet voor DECURTINS een groote voldoening zijn, dat zijn arbeid steeds door de verschillende Pausen op hoogen prijs is gesteld. Door zijne medewerking aan de Unie van Freiburg (zie hieronder) heeft hij een meer rechtstreekschen invloed op de Enc. »Rerum Novarum" uitgeoefend. Dit laatste is ook het geval geweest met een ander Zwitser, Mgr MERMILLOD.

Over kardinaal MANNING zie men: »Kardinaal MANNING en de Sociale vragen" (Futura 1906.) Een direct verband tusschen zijn optreden en de Encycliek is moeilijk te vinden; alleen bij de questie van de Ridders van den Arbeid (zie hieronder) heeft hij een rol gespeeld, die de aandacht verdient.

Unie van Freiburg. De Kath.-Sociale beweging droeg in elk der hierboven genoemde landen een eigenaardig karakter. Maar aan den anderen kant behoeft het geen verwondering te wekken dat, dank zij het internationaal karakter der Kerk, op een bepaald oogenblik behoefte ontstond aan samenwerking. In 1880 reeds had men beproefd, in Rome te vestigen een internationale vereeniging voor sociale studiën. Zij stond onder de leiding van de

latere Kardinalen Mgr. JACOBINI en Mgr. MERMILLOD, bisschop van Genève. De definitieve oprichting had plaats in het begin van October 1884 te Freiburg in Zwitserland. Een twintigtal bekende persoonlijkheden uit verschillende landen kwamen daar bijeen. Wij noemen: van de Duitschers: FÜRST ZU LÖWENSTEIN en Pater LEMKUHL *S.J.* van de Oostenrijkers: Graaf VAN KUEFSTEIN; van de Franschen: DE LA TOUR DU PIN, ALBERT en ROBERT DE MUN, Pater DE PASCAL; van de Belgen: COLLINET en HELLEPUTTE; van de Zwitsers: DECURTINS. Men zegt, dat ook onze Dr. SCHAEPMAN enkele vergaderingen heeft bijgewoond.

De leiding der vergaderingen beruste bij Mgr. MERMILLOD. Aan de vereeniging werd de naam gegeven van: »Union Catholique d'études sociales et catholiques". Ieder jaar had eene bijeenkomst plaats tot 1891 toe. Men beoogde met deze Unie te vormen een centrum, een band tusschen de christelijke vereenigingen voor sociale studiën in verschillende landen. Ernstig werden de verschillende vraagstukken betreffende de organisatie van den arbeid, het eigendomsrecht, de beroepsorganisatie enz. onder de oogen gezien. De praeadviezen, die erover uitgebracht werden, zijn niet gepubliceerd. Alleen de conclusies waren voor openbaarmaking bestemd; zij zijn uitgegeven in 1895 te Parijs bij Levé in een brochure, getiteld »Union de Fribourg."

De conclusies werden naar Rome gezonden. Mgr. MERMILLOD was hierbij de bemiddelaar. Hij verschafte de noodige inlichtingen aan den Paus en aan de Romeinsche Congregaties. Met verlangen zag men uit naar wat het Opperhoofd der Kerk zou doen. Reeds in 1885 gaf LEO XIII in een onderhoud met een van de leden der Unie te kennen, dat een encycliek over de christelijk-sociale orde zou verschijnen. Twee gebeurtenissen, in karakter geheel verschillend, hebben hare uitvaardiging verhaast. De eene was de questie van de Ridders van den Arbeid in Amerika, de tweede de pelgrimstochten der Fransche arbeiders naar Rome.

Over de Unie van Freiburg zie men de bovengenoemde werken van V. DE CLERQ, TURMANN, GRÉGOIRE en LECANUET.

De »Ridders van den Arbeid". In 1869 was in Amerika door STEPHENS gesticht »The noble order of the Knights of Labour" (De edele orde van de Ridders van den Arbeid") In 1878 was deze organisatie hervormd door PONDERLY. Zij vereenigde de Amerikaansche arbeiders zonder te letten op beroep, geslacht, ras, geloof of nationaliteit. Haar doel was, een einde te maken aan de overmacht van het kapitaal. Men wilde de volgende hervormingen ingevoerd zien: beperking van den arbeidstijd tot 8 uren; voor hetzelfde werk hetzelfde loon, onverschillig wie degene was die het werk verrichtte; de arbeidsovereenkomst kon slechts opgezegd worden met een termijn van 30 dagen en van de opzegging moest beroep openstaan bij een scheidsgerecht; onbebouwde eigendommen grooter dan 160 acres moesten met een bijzondere belasting bezwaard worden.

Welke houding moest de Kerk aannemen tegenover de Ridders van den Arbeid? De bisschoppen van Canada veroordeelden de organisatie, omdat zij een geheim genootschap vormde. Het episcopaat der Vereenigde Staten protesteerde hiertegen echter: in October 1885 vergaderde 12 bisschoppen; slechts twee ervan spraken zich uit vóór een veroordeeling. Hadden de bisschoppen van Canada zich tot Rome gewend teneinde een uitspraak te verkrijgen, ook de bisschoppen der Vereenigde Staten maakten de zaak bij den Paus aanhanging: kardinaal GIBBONS zond een uitvoerige memorie aan kardinaal SIMEONI, den prefect der Propaganda; hij geeft daarin toe dat het doel en de middelen der vereeniging niet in alle opzichten te prijzen zijn, maar daarom bestaat er nog geen voldoende grond tot veroordeeling. De voorzitter en twee derden van het aantal leden ware getrouwe Katholieken; zij waren bereid, in sommige opzichten de statuten te wijzigen, maar zij waren vast besloten, den strijd tegen »den woeker en de onderdrukking" voort te zetten. Een veroordeeling zou door

het Amerikaansche volk als iets bespottelijks en vermetels worden beschouwd. Zij zou nooit in staat zijn, de Kath. arbeiders tot gehoorzaamheid te dwingen. Zoo pleitte GIBBONS in het belang der arbeiders. Hij bleef niet alleen staan, want onverwacht mengde zich ook kardinaal MANNING in den strijd. Ook hij schreef ten gunste van de Ridders van den arbeid naar kardinaal SIMEONI.

In 1888 viel de beslissing: de vereeniging werd gehandhaafd. Men begrijpt het gewicht ervan: de Kerk trad openlijk aan de zijde der arbeiders, »De publieke opinie", zegt GRÉGOIRE, »werd er op voorbereid, den geest die de Encycliek zou bezielen, te begrijpen".

De Pelgrimstochten der Fransche arbeiders. Het initiatief tot deze tochten werd genomen door kardinaal LANGÈNIEUX en LÈON HARMEL. In 1885 begaven zich een honderdtal grootindustrieelen naar Rome, want ook de patroons, die door de onbeperkte concurrentie als het ware gedwongen werden, hnnne plichten tegenover de arbeiders te vergeten, verlangden naar een oplossing der sociale vraag.

In 1887 ondernamen onder leiding van kardinaal LANGÉNIEUX een groep werkgevers en 1200 arbeiders den tocht naar Rome. In October 1883 vertrokken niet minder dan 10.000 arbeiders, begeleid door den kardinaal en door DE MUN en HARMEL. In zijne toespraak tot LEO XIII sprak de kardinaal o. m. het volgende: »Begrijpende, dat hun slechte toestand niet voornamelijk wordt veroorzaakt door den kwaden wil der menschen, maar door dieper liggende oorzaken, die de maatschappij hebben ontwricht, doen deze arbeiders een beroep op de gerechtigheid der publieke machten, wier taak het is, de belangen der burgers en voornamelijk die der kleinen en zwakken te beschermen. En nog verder en hooger ziende, strekken zij eerbiedig de handen uit naar U, Heilige Vader, terwijl zij de smeekbede der Apostelen herhalen: »Domine Salve nos, perimus". LEO XIII antwoordde: »Op de dragers van het gezag rust vóór alles de plicht, zich van deze waarheid te doordringen,

dat, om het gevaar af te weren dat de maatschappij bedreigt, noch de menschelijke wetten, noch de rechtspraak, noch wapengeweld voldoende zijn. Wat boven alles van belang is, wat volstrekt noodzakelijk is, is dat men aan de Kerk de vrijheid late, weder in de zielen de goddelijke voorschriften in te prenten en haar heilzamen invloed te doen werken in alle klassen der samenleving; dat men door middel van wijze en billijke maatregelen en voorschriften, de belangen der arbeidende klasse waarborge, de jeugdige personen, de zwakheid en de huiselijke roeping der vrouw, het recht op en den plicht tot Zondagsrust bescherme, en dat men bovendien zoowel in de gezinnen als bij de individuen de reinheid van zeden, de gewoonten van een ordelijk en christelijk leven begunstige. Het algemeen welzijn, niet minder dan de rechtvaardigheid en het natuurrecht, eischen dat het zoo is. Aan de patroons is het voorgeschreven, den arbeiders als een broeder te beschouwen en vooral om te diens opzichte en tot diens schade nooit af te wijken van de regelen van billijkheid en rechtvaardigheid, met het doel om snelle en onevenredig groote voordeelen en winsten te behalen".

De arbeiders zelve hadden LEO XIII om zijne tusschenkomst gebeden: den 15den Mei 1891 verscheen, nadat de Paus in 1890 eerst nog aan DE MUN een rapport had gevraagd over de Sociale questie, de Encycliek: »Over den toestand der werklieden."

OORZAKEN VAN HET ARBEIDERSVRAAGSTUK.

DOOR

Mr. A. F. L. M. TEPE.

(Zie Encycliek § 1, blz. 10.)

Wat verstaan wij onder het arbeidersvraagstuk?

Het voorwerp van het arbeidersvraagstuk is veel enger begrensd dan het voorwerp van het sociale vraagstuk.

Heeft het laatste tot voorwerp alle kwalen, zoo op economisch als op sociaal gebied, waaraan onze maatschappij lijdt, alle sociale en economische misstanden dus die zich in welke kringen en lagen dier maatschappij ook, voordoen, het eerste het arbeidersvraagstuk, heeft meer in het bijzonder die misstanden tot voorwerp, die betrekking hebben op de arbeidersklasse.

Paus LEO XIII nu, begaan in het bijzonder met het betreurenswaardige lot der arbeiders, niet omdat zij alleen onder de bestaande sociale en economische misstanden te lijden hadden, en nog minder omdat het lot der andere klassen hem niet ter harte ging, doch omdat zich inderdaad de noodlottige gevolgen dier misstanden nergens zoo nijpend en schreinend gevoelen deden als juist in de groote, steeds aangroeiende arbeidersklasse, vaardigde in 1891 zijn beroemde en voor alle volkeren en landen tot gids en leiddraad geworden encycliek uit, waarin hij, zoo niet uitsluitend, dan toch op de voornaamste plaats het arbeidersvraagstuk behandelt. Dit wil dus zeggen, dat hij in zijn Rerum Novarum onderzocht welke de misstanden zijn, waaronder voornamelijk de arbeidende klasse

te lijden heeft, alsmede de oorzaken hiertegen aan te wenden.

Over de oorzaken dier misstanden, spreekt LEO XIII in de inleiding tot zijn encycliek.

De inleiding der encycliek is aldus onder te verdeelen:

Economische strijd was te voorzien.

Waardoor de strijd uitbrak.

Belangrijkheid van den strijd.

Doel der encycliek.

Treurige toestand der werklieden en zijne oorzaken.

In de drie eerste onderverdeelingen is er sprake van den economischen strijd in het algemeen, dat wil dus zeggen van het sociale vraagstuk in het algemeen, voor zoover het zich op economisch gebied doet gevoelen.

In de volgende zinsneden verklaart de paus uitdrukkelijk, dat hij de economische misstanden wenscht te bespreken in 't bijzonder voor zoover deze den *toestand der werklieden* betreft. En terwijl dus in de eerste drie deelen de oorzaken van het ontstaan der sociale kwestie in het algemeen, speciaal de economische zijde daarvan, zijn aangeroerd, worden in het vijfde gedeelte, overeenkomstig de in het vierde deel gegeven verzekering, in het bijzonder de oorzaken van het ontstaan van dat groote onderdeel der sociale kwestie: het arbeidersvraagstuk, opgespoord.

Kennis dier oorzaken ven het ontstaan der sociale kwestie in het algemeen is dan ook inderdaad noodzakelijk om het ontstaan van het arbeidersvraagstuk te kunnen begrijpen.

Op de eerste plaats dan: economische strijd was te voorzien.

»Toen de zucht naar nieuwigheden", aldus LEO XIII, »welke reeds lang de staten in onrust brengt, eenmaal was opgewekt, was dit het te wachten gevolg, dat het streven naar veranderingen zich van het terrein der staatkunde eens zou uitbreiden naar het verwant gebied der staathuishoudkunde".

Wanneer de paus hier de zucht naar nieuwigheden,

aanvoert en veroordeelt als eerste aanleiding van het ontstaan dier veranderingen op economisch gebied, die tot het uitbreken van den economischen strijd gevoerd hebben, heeft hij zeer zeker niet op het oog dat algemeene streven naar vooruitgang en ontwikkeling op geestelijk en stoffelijk gebied, hetwelk als noodzakelijke werkzaamheid van den menschelijken geest ten allen tijde bestaan, doch in eenig bepaald tijdperk in bijzonder hooge mate zich ontwikkeld heeft.

Neen, hij veroordeelt allerminst den natuurlijken vooruitgang van het menschdom, voor zoover die strekt tot bereiking van het hoogste, van het einddoel der menschen, maar wat hij veroordeelt, is de vooruitgang, die slechts op grillen en hartstochten gebaseerd is, die, zonder acht te slaan op de bestemming der menschen en het doel hunner gemeenschap, zonder te letten op waarheid, rechtvaardigheid en volkswelzijn, zonder zich te bekommeren om gezag en goddelijk bevel, een valschelijk als hooger beschouwd doel nastreeft.

Tot deze soort van vooruitgang, door den paus als »rerum novarum cupido", — zucht naar nieuwigheden aangeduid, behoort die onbeteugelde, maat- en regellooze geestesrichting, die sinds het einde der 15de eeuw opkwam, en onder den naam van renaissance algemeen bekend is.

Renaissance, d. w. z. wedergeboorte.

Deze wedergeboorte waarnaar men streefde was het, die door LEO XIII als res novae werd aangeduid.

Nu is het volmaakt juist, dat een zucht naar wedergeboorte, naar nieuwigheden, geenszins uit den aard der zaak veroordeelenswaardig is. De vraag is slechts deze: welke is de toestand, die men wil uit den weg ruimen, en wat wil men er voor in de plaats stellen.

Men zou aan de waarheid te kort doen, wanneer men zou ontkennen, dat de beweging der renaissance ook haar goede zijde gehad heeft, dat zij tot frissche levenslust en onvermoeibare werkzaamheid heeft opgewekt, dat zij door haar individualisme en subjectivisme een zekere scheppings-

drang en krachtig initiatief in de menschen tot ontwikkeling bracht.

Maar naast deze onmiskenbare voordeelen biedt de tijd van de renaissance, d. i. de tijd van wanneer de bedoelde zucht naar nieuwigheden dateert, nagenoeg slechts een mengelmoes van gedachten, een verwarde menigte van de meest uiteenloopende strevingen, die tot gemeenschappelijk doel hadden de breuk met de christelijke middeleeuwen zoo volledig mogelijk te maken.

Terwijl men voorheen niet geschroomd had te erkennen dat niet iedere waarheid nieuw behoefde te zijn, en terwijl men van hetgeen door groote christelijke voorgangers gedacht en gedaan was, dankbaar gebruik wist te maken, zonder daarom nog oude dwalingen over te nemen, ging de nieuwe beweging uit van de dwaze stelling dat het ideaal van echte humaniteit niet meer te vinden was op christelijken bodem, maar slechts bij het godsdienstig en zedelijk vervallen, het sociaal en staatkundig mislukte heidendom, en dat slechts het doen herleven, de wedergeboorte van dit heidendom aan de wereld de ware beschaving, het hoogste geluk kon brengen.

Dit eenvoudig overboord werpen van hetgeen voorheen als algemeen erkende waarheid gegolden had, zoo op godsdienstig en zedelijk als op sociaal en politiek gebied, had tot noodzakelijk gevolg, dat er een wrijving en uiting ontstond van persoonlijke, door niets gebonden, aan gezag noch traditie zich storende meeningen en meeningjes van honderden geleerden en practici, die zich allen gelijkgerechtigd achten om aanspraak te maken op onfeilbaarheid

Door deze ondermijning nu van het christendom, door deze zucht naar nieuwigheden, die zich niet beperkte tot en tevreden stelde met het streven naar een rijkeren opbloei van het innerlijke en uiterlijke leven volgens de leer van Christus, maar die, slechts door eigen oogen zien, door eigen onafhankelijk denken en doen de wereldraadselen doorgronden, ja, het heelal besturen wilde — door deze ondermijning van het Christendom werd niet alleen

een godsdienstig stelsel in gevaar gebracht, doch zag zich tevens de maatschappij, zooals die zich volgens christelijke beginselen gevormd had, ernstig bedreigd.

LEO XIII spreekt dan ook van de zucht naar nieuwigheden, *welke reeds lang de staten in onrust brengt.*

En hoe kon dit anders?

Volgens de christelijke wijsbegeerte was het doel van den Staat het algemeene welzijn van het volk, en was het *moeten* in geheel het staatkundig leven het algemeen geldende beginsel, dat wil zeggen, alles in den staat, de regeering en het volk, de gemeenschap en de bijzondere personen waren, ieder op zijn wijze, tot verwezenlijking van dit doel *verplicht.* Benadeeling van dat algemeen welzijn was onder geene omstandigheden en aan niemand geoorloofd.

In de nieuwere philosophie echter was het algemeen welzijn niet meer een zedelijk begrip, niet meer het algemeene, de geheele sociale verhouding beheerschende beginsel der eenheid, het beginsel, dat de veelheid der verschijnselen door middel van het gezag tot een sociale eenheid vereenigde, — het algemeen welzijn was niet meer het voorwerp en doelpunt van een natuurrechtelijke plicht en een zedelijk streven, maar het werd veeleer een min of meer toevallig iets, een product van een mechanisme, waarin geen onderling verband en wederkeerige samenwerking bestaat tusschen de deelen, maar waarin ieder deel afzonderlijk en op eigen gelegenheid fungeert.

Hiermede werd aan het oude christelijke staatsrecht, dat het algemeen welzijn als doel van den staat erkende, een gevoelige knak toegebracht, en de leer, dat de individu eenvoudig zijn eigen aandrift te volgen had, zonder op het algemeen welzijn acht te geven, deed zijn intrede in de beschaafde staten, en werd er tot een vloek en een ramp, waarvan wij thans nog de betreurenswaardige gevolgen ondervinden. Deze leer toch en de toepassing dezer leer is het in hoofdzaak geweest, die tenslotte geleid heeft tot het uitbreken van den economischen strijd — of liever

deze leer is geweest als het vuur, dat de opgestapelde brandstoffen heeft doen ontbranden.

Afgezien van alle philosophische stroomingen, had het economisch leven belangrijke wijzigingen ondergaan — een noodzakelijk gevolg van de rustelooze werkzaamheid van den menschelijken geest op wetenschappelijk en technisch gebied.

Onder de onmiddellijke oorzaken van het uitbreken van den stijd noemt LEO XIII dan ook: de nieuwe bloei der nijverheid, het betreden van nieuwe banen door de ambachten, de verandering der wederzijdsche verhoudingen van meesters en loonarbeiders, de overvloed van rijkdom bij een klein aantal, het gebrek bij de groote menigte, het grooter zelfvertrouwen der werklieden en hunne nauwere aaneensluiting onderling.

Al deze gewijzigde omstandigheden op economisch gebied zijn te beschouwen als de opeengestapelde brandstoffen, die, overgoten met de olie van het zedenbederf, door de zoo juist geschilderde zucht naar nieuwigheden, d. i. in laatste instantie door een brutaal individualisme, in lichte laaien gezet werden.

Had de moderne philosophie op economisch terrein niet zulke uiterst gunstige voorwaarden aangetroffen om er haar geheele verderflijkheid te demonstreeren, of waren de gewijzigde economische omstandigheden niet in het leven getreden juist in een tijd, die van individualisme en subjectivisme geheel doordrongen was — de moeilijkheden, uit een zoo plotselingen opbloei van geheel het economisch leven ontstaan, zouden nimmer die proporties hebben aangenomen, die haar gemaakt hebben tot het zoo ingewikkelde en zorgwekkende maatschappelijk vraagstuk.

Had de moderne philosophie in de gezagsleer van het christendom geen slavernij gezien, en had zij in de losmaking van alle zedelijke en maatschappelijke banden niet de hoogste vrijheid begroet, dan zou nimmer die toestand ontstaan zijn, die aan CARLYLE de volgende verzuchting ontlokte: »Ik noem GURTH, den leifeigene van Cedric, die een ijzeren

ring om den hals droeg, geen toonbeeld van menschelijk geluk, maar hij lijkt mij gelukkig in vergelijking met vele menschen van dezen tijd, hoewel deze niet als slaven van anderen geboren zijn."

Wanneer men nu nagaat, welke de nieuwe economische verhoudingen waren, die, onder de werking der moderne philosophie, ten slotte tot het uitbreken van den strijd leiden moesten en inderdaad geleid hebben, dan vindt men deze in de encycliek in groote algemeene trekken aangegeven. Zij zijn:

De nieuwe opbloei der nijverheid en

Het betreden van nieuwe banen door de ambachten.

De verandering der wederzijdsche verhouding van meesters en loonarbeiders,

De overvloed van rijkdom bij een klein aantal, het gebrek bij de groote menigte.

Het grooter zelfvertrouwen der werklieden en hunne nauwere aaneensluiting onderling.

Het is duidelijk, dat er tusschen al deze verschijnselen een nauw onderling verband bestaat. Dat de verhouding tusschen werklieden en patroons een andere werd dan zij was, was niet een toevallig verschijnsel, door de betrokken groepen van personen willekeurig in het leven geroepen, maar het was een noodzakelijk gevolg van den reusachtigen opbloei der nijverheid.

De geweldige opbloei van de nijverheid, waardoor deze, na sinds de familie-nijverheid verschillende phasen doorloopen te hebben, ten slotte geworden is de machenische nijverheid, die wij thans kennen, is voornamelijk te danken aan de geweldige ontwikkeling der techniek sedert de renaissance.

De enorme wijziging, die de technische ontwikkeling in geheel het nijverheidsleven bracht, openbaart zich niet slechts in de vervolmaking der ter productie noodige werktuigen en stoffelijke hulpmiddelen, en in een hieruit voortvloeiende productie, maar zij doet zich voornamelijk ook

zeer sterk gevoelen ten aanzien van den arbeid, wien zij een geheel ander, een geheel nieuw karakter verleent.

De middeleeuwen waren de tijd van het *ambacht*. Economische arbeid werd niet meer, gelijk in het tijdperk der familie-nijverheid, verricht voor een kleine autonome groep, de voortbrenger werkt niet meer voor zich en de zijnen, maar voor het publiek, voor de klanten, die hem in ruil voor zijn waar een andere waar geven. Het kenmerkende van deze periode is, dat de arbeider zijn eigen meester was: hij werkt met grondstoffen en gereedschappen die zijn eigendom zijn, en hij werkt voor eigen rekening. In de gilden vindt hij een middel tot behartiging van gemeenschappelijke belangen met zijn vakgenooten, en een waarborg tegen doodende concurrentie.

Deze voortbrenging echter geschiedde slechts voor de kleine stadsmarkt. Toen deze door de groote nationale markt verdrongen werd, bleek een produceeren van den zelfstandigen ambachtsman voor deze markt te duur, en kwam de groote koopman, de ondernemer op het tooneel —; voor dezen werkten voortaan de ambachtslieden, nog niet gezamenlijk in groote werkplaatsen, doch ieder bij zich aan huis. Een deel hunner zelfstandigheid ging nu reeds te loor. Immers, al behouden zij nog den eigendom hunner werktuigen, de eigendom der grondstoffen alsmede de eigendom van het voltooide product hebben zij niet meer. De ondernemer levert de grondstoffen, die de arbeiders voor hem verwerken, en die dus, ook als voltooid product aan den ondernemer behooren. Natuurlijk betaalt deze den voortbrenger een zekere som voor zijn arbeid. Duidelijk zien wij hier het begin der scheiding van kapitaal en arbeid. Deze arbeider werkt niet meer gelijk in de vorige periode, geheel met eigen kapitaal, doch een aanzienlijk deel, de grondstoffen behooren aan een derde.

De ondernemer, die zijne grondstoffen ter bewerking geeft, leert nu door de ervaring, dat een gecombineerd arbeiden der verschillende producenten voor hem voordeeliger moet zijn. Hij heeft begrepen, dat hij, door te laten

arbeiden in één lokaal, eene voordeelige arbeidsverdeeling kan invoeren.

Deze arbeidsverdeeling verhoogt de voortbrengende kracht van de arbeiders. Deze vermeerderde voortbrengende kracht komt aan den ondernemer ten goede; voor den arbeider zelf beteekent zij echter in den regel vermindering van die hoedanigheden, die hem maken tot zelfstandige persoonlijkheid, den arbeider ontwikkelt zij eenzijdig en zij doodt in hem veelal initiatief. Van nu af bezit de arbeider de grondstoffen niet meer, noch de werktuigen; hij is de loontrekkende geworden, die niet meer in eigen huis werkt, en de ondernemer wordt werkgever. De scheiding tusschen kapitaal en arbeid is nu volkomen in zoover de arbeider slechts zijn arbeidskracht ter productie aanbrengt, terwijl het kapitaal, ter productie noodig, geheel in handen is van den werkgever.

Deze toestand bestond reeds gedeeltelijk, toen de productieve arbeid nog handwerk was.

De hooge technische ontwikkeling, die voornamelijk in de toepassing van den stoom als drijfkracht haar uiting vond, bracht dus geen geheel nieuwen toestand; doch verscherpte slechts de kenmerken van den reeds bestaanden toestand in de handwerksnijverheid in de fabriek.

De arbeidsverdeeling had reeds de productie verhoogd. De thans volgende productieverhooging was evenredig aan de zooveel grootere arbeidsverdeeling, door de machinale voortbrenging veroorzaakt.

In de werkplaatsen waren reeds de arbeiders bijeengekomen. Nu werd de massa van werklieden, die in bepaalde plaatsen en industrie-centra zich opeenhoopten, steeds grooter en grooter. Eenerzijds toch was voor het uitoefenen van een »konkurrenzfähig" bedrijf een aanzienlijk kapitaal vereischte geworden, zoodat degenen, die hiervan verstoken waren, enkel en alleen op hun arbeidskracht waren aangewezen; anderzijds nam de voortbrenging een zoo geweldige vlucht, dat, niettegenstaande één machine den arbeid verrichtte van vele menschen, groote massa's van arbeiders,

en onder hen zelfs vrouwen en kinderen, naar de fabrieken stroomden.

Hoewel er nog tal van ambachten door zelfstandige ambachtslieden worden uitgeoefend, is het stelsel der amambachts-nijverheid als algemeen geldend stelsel geheel vervangen door het stelsel der machinale fabrieks-nijverheid, en in dit stelsel is de arbeider geworden de loontrekkende, die zijn arbeid ter productie vereenigt met het kapitaal, dat hem niet toebehoort.

Het spreekt vanzelf, dat de verhoudingen tusschen werkgevers en arbeiders hierdoor aanmerkelijk moesten veranderen.

In een vroeger tijdperk, waarin van werkgever reeds sprake kon zijn, en waarin deze laatste slechts de grondstoffen leverde, die door den arbeider met eigen werktuigen bewerkt werden, was de afhankelijkheid van arbeider en werkgever veeleer een wederkeerige. De arbeider had den werkgever noodig, doch, in het bezit zijner werktuigen, kon hij desnoods nog voor eigen rekening werken, en de werkgever kon zijn kapitaal niet productief maken, wanneer hem de medewerking van den arbeider ontbrak.

Dit laatste is natuurlijk in de machinale industrie evenzeer waar gebleven. Doch de verhouding is in zoover veranderd, dat de kans dat de werkgever geen arbeidskracht zou kunnen vinden, geheel was buitengesloten. Immers, een steeds aangroeiend proletariaat, dat wil zeggen, een steeds aangroeiende menigte van personen, die niets anders bezaten dan hun arbeidskracht, stond ten alle tijde gereed om elke open plaats met gretigheid in te nemen. Daaarom was de verhouding tusschen werkgever en arbeider niet meer de verhouding van twee personen, die samenwerken om een gemeenschappelijk doel te bereiken, en daarvan gelijke vruchten te plukken, maar de werkgever was in den arbeider, althans in diens arbeid, gaan zien een koopwaar, die hij ook ten allen tijde voor geld krijgen kon, terwijl de arbeider zijn arbeid vaak uit nood, en daardoor beneden zijn waarde, aan den werkgever verkocht, en derhalve in dezen den roover zag van zijn vrijheid, een onderdrukker van

zijn geestelijke en lichamelijke eigenschappen, den misbruiker van zijn verschrikkelijke nood. Inderdaad deze veranderde verhouding tusschen werkgevers en arbeiders moest tot het uitbreken van den strijd wel bijdragen.

De overvloed van rijkdom bij een klein aantal, het gebrek bij de groote menigte.

Hadden de vorige, door LEO XIII genoemde oorzaken van den economischen strijd betrekking op de productie, de voortbrenging, de overvloed van rijkdom bij een klein aantal en het gebrek bij de groote menigte zijn een gevolg van de wijze van verdeeling der rijkdommen.

Bleven alle goederen in handen van degenen, die ze hebben voortgebracht, dan zou er van een vraagstuk van verdeeling der economische goederen geen sprake zijn.

Zelfs in de meest primitieve samenleving begon men de voortgebrachte goederen tegen de door een ander voortgebrachte te ruilen; en in het moderne productiesysteem heeft alle, of nagenoeg alle voortbrenging nog slechts plaats niet voor eigen gebruik doch voor het gebruik van derden, het publiek.

In den tijd, dat de arbeider tevens zelf ondernemer en eigenaar van het productiekapitaal was, was het vraagstuk der verdeeling eenvoudig genoeg, daar zich slechts de vraag voordeed of de voortbrenger het met den kooper over den prijs kon eens worden. De opbrengst van het product was geheel voor den producent.

Heel anders is dit gesteld in de moderne maatschappij:

In onzen tijd moet de opbrengst van het product onder verschillende personen verdeeld worden:

Arbeider, ondernemer, kapitaalbezitter en grondbezitter zijn in den regel verschillende personen.

Allen helpen zij mede aan de voortbrenging van het product, allen hebben zij dus ook recht op de opbrengst ervan.

Dit aandeel in de opbrengst noemt men voor den arbeider: loon, voor den ondernemer: winst, voor dengene

die het kapitaal verstrekt heeft: interest, voor den grondeigenaar: rente.

Nu is het waar, dat de verhouding dier aandeelen door vaste economische wetten beheerscht wordt, en dat in zoover de verdeeling niet veel hoofdbrekens gekost heeft. Maar evenzeer is het waar, dat juist dit gebrek aan hoofdbreken, dit den vrijen loop laten aan de economische wetten, het absolute negeeren van alle ethische beginselen door de liberale richting in de volkshuishoudkunde, geleid heeft tot een wanverhouding in de verdeeling, waardoor kapitalisten en proletariërs als twee vijandelijke legers tegenover elkander kwamen te staan.

Ongelijkheid in rijkdommen is er ten allen tijde geweest, en zal er ten allen tijde blijven — dit is op zich zelf geen ongezond maatschappelijk verschijnsel.

Staat echter een groote menigte, waarin werklust en bekwaamheid in overvloed aanwezig zijn, als aan handen en voeten gebonden door onverbiddelijke economische wetten die haar neerdrukken beneden een zeer laag pijl — en ziet deze zelfde menigte hoe diezelfde wetten een gering aantal door geboorte of toevallige omstandigheden bevoorrechten verheffen tot een duizelingwekkende hoogte, dan is het geen wonder dat die menigte hare verdiensten gaat vergelijken met die van de bevoorrechten, dat zij haar belooning in den schaal legt tegenover de belooning der weinige gelukkigen, en dat zij ten slotte, wanneer zij haar eigen verdiensten stellig niet te licht bevonden heeft, doch haar belooning wel, dat zij dan die weinige uitverkorenen beschuldigt van aan haar onthouden te hebben wat haar toekwam, om er zich zelf mede te verrijken.

De groote menigte gaf niet om economische wetten en theorieën, zij vroeg zich ook niet af: wat zou ik zelf gedaan hebben, wanneer ik als bevoorrechte was ter wereld gekomen, en opgevoed en opgegroeid in de moderne maatschappij, volgens de beginselen eener liberale economie, zonder eenig begrip van het verband tusschen ethica en economie, — zij vroeg zich eenvoudig af: wat heb ik, en wat zegt mij

mijn aangeboren rechtvaardigheidsgevoel dat mij toekomt?

Nu is het duidelijk en begrijpelijk, dat deze stemming van ontevredenheid, van afkeer tegen de geheele maatschappelijke inrichting, des te gevaarlijker moest worden voor den maatschappelijken vrede, naar mate zich eenerzijds de menigte der slecht betaalde loonarbeiders uitbreidde, en anderzijds het aantal der zich steeds meer en meer verrijkende patroons verminderde.

»Zoowel het grooter zelfvertrouwen der werklieden," aldus gaat LEO XIII voort, »als hunne nauwere aaneensluiting onderling."

Toen de arbeid, tengevolge der uiteengezette gecombineerde werking van veranderde feiten en ideeën, geworden was tot koopwaar, toen het individualisme, dat de vrijheid aanbad, den arbeider gebracht had in een toestand van feitelijke onvrijheid en afhankelijkheid, die voorheen ongekend was, toen het moderne machinale productie-systeem met zijn ten toppunt gevoerde arbeidsverdeeling den arbeider bedenkelijk eenzijdig ontwikkeld had, ja, hem niet ongelijk had doen worden aan de machine die hij bestuurde, toen was het een tijdlang met het zelfvertrouwen der arbeiders niet schitterend gesteld geweest..

Maar juist deze toestand van onvrijheid, van eenzijdigheid en verlaging der arbeiders was het, die een kentering bracht in de ideeën.

Op den bodem van de moderne industrie en de daarmede samenhangende maatschappelijke verhoudingen sinds het einde der achttiende eeuw, ontsproot het moderne socialisme. Tegenover het individueele beginsel stak het sociale beginsel het hoofd op.

Men mag aan het socialisme de verdienste niet ontzeggen van het zelfvertrouwen der arbeiders, op zich zelf een deugd en een goed, te hebben opgewekt — doch men moet er terstond aan toevoegen: het door het sosialisme opgewekte zelfvertrouwen berustte op verkeerde basis, en moest daarom voor de arbeiders zoowel als voor de geheele maatschappij veeleer een ernstig gevaar, ja wellicht een vloek worden, dan een zegen.

Door eigendom met diefstal gelijk te stellen kweekte het socialisme niet een zelfvertrouwen, dat gebaseerd was op de erkenning en waardeering van eigen menschelijke waardigheid, doch veeleer op haat jegens de bezittende klasse. Dit soort van zelfvertrouwen moest noodzakelijk meer steunen op het hart en de hartstochten, dan op het hoofd en het verstand. De afschuw van den kapitalist en den kapitalistischen maatschappij-vorm was sterker prikkel om gemeenschappelijke zaak te maken, of, zooals LEO XIII het uitdrukt, tot onderlinge aaneensluiting, dan de zucht om den arbeidersstand te verheffen tot hooger peil. Dit blijkt wel het duidelijkst uit de taktiek der eerste socialistische leiders, die niet schroomden den bereikbaren welstand der arbeiders op te offeren, en aldus door een ten top gevoerde ontevredenheid langs revolutionairen weg het gehate kapitalistische stelsel een gewelddadigen dood te kunnen doen sterven. In deze, meer op haat en verbittering, dan op waar zelfvertrouwen gebaseerde aaneensluiting van het proletariaat is het dan ook, dat LEO XIII een der oorzaken zag van het uitbreken van den strijd — allerminst echter in een respecteeren en hoogschatten der eigen menschelijke waardigheid, en in een op grond hiervan tot stand gekomen aaneensluiting, met het doel om gemeenschappelijke belangen te behartigen en den arbeidersstand te verheffen. Integendeel worden deze beide op het dringendst als geneesmiddelen, als middelen tot herstel van den vrede door Hem aanbevolen!

Ten slotte maakt LEO XIII gewag van het achteruitgaan der zeden.

Ongetwijfeld was er tusschen de andere reeds besproken oorzaken en de achteruitgang der zeden een sterke wisselwerking.

De boven in het kort aangestipte, uit den renaissancetijd dateerende philosophische ideeën, hadden den godsdienst ernstige schade toegebracht, en het is een noodzakelijk, algemeen geconstateerd verschijnsel, dat met den godsdienst ook de zeden schade lijden.

Omgekeerd hadden verval van godsdienst en zeden een verderflijken invloed op de ontwikkeling der economische verhoudingen. Waar een objectieve, onaantastbare zedenwet de handelingen der menschen niet meer beheerscht, wordt aan het recht van den sterkste de plaats geruimd. Dit geldt op staatkundig zoowel als op economisch gebied, voor het openbare zoowel als voor het bijzondere leven. De mensch is van nature ten kwade geneigd, en waar een hooger beginsel ontbreekt, dat hem den goeden weg wijst, maakt de rechtvaardigheid plaats voor de willekeur, de naastenliefde voor het egoïsme.

Droeg aldus het verval der zeden bij tot het vergrooten van den afstand, tot het ontbinden der gemeenschappelijke menschheidsbanden tusschen proletariaat en kapitalisten — omgekeerd weer ging eenerzijds met het aangroeien van een beneden de menschelijke waardigheid vernederd proletariaat, de oplossing der familiebanden, het toenemen van drankzucht en losbandigheid hand in hand, terwijl van den anderen kant de rijk geworden hoogere klassen een grof materialisme en een matelooze genotzucht wegens gebrek aan hooge geestelijke ontwikkeling niet weerstaan konden, en aldus een buitensporige weelde ten toon spreidden.

Zoo was het dan de godsdienst- en zedeloosheid dier merkwaardige tijden van verbazingwekkende wetenschappelijke en technische ontwikkeling, die als een onheilspellende vonk reeds sins lang smeulde onder den reusachtigen stapel van tegenstrijdige feiten en op dwaling berustende denkbeelden.

De belangrijkheid van het maatschappelijk vraagstuk nog nader aan te toonen en duidelijk te maken, mag in onzen tijd welhaast voor overbodig gehouden worden.

Toen LEO XIII er in 1891 op wees, dat er bij den economischen strijd groote belangen op het spel stonden, voerde hij als bewijs hiervoor aan de volgenden feiten: dat de strijd de gemoederen in hevige spanning hield, dat hij de geleerden, de vergaderingen der vakmannen, de bijeen-

komsten van het volk, het onderzoek der wetgevers en de beraadslagingen der vorsten bezig hield.

Al deze verschijnselen zijn in de sindsdien verloopen 20 jaren zoozeer toegenomen, dat zij voor ons als het ware gemeen goed geworden zijn, en thans meer nog dan 20 jaar geleden voor ons het bewijs leveren van de belangrijkheid van den strijd.

De hevige spanning der gemoederen blijkt wel het duidelijkst uit hetgeen er in tijden van crisis en tijdens groote stakingen en uitsluitingen tot uiting komt. Die spanning is wel zoo groot geworden, dat zij in vele gevallen zelfs een strijd om een goed en rechtvaardig doel, een strijd b.v. ter verkrijging eener billijke verbetering van arbeidsvoorwaarden, maakt tot een wilde vechtpartij, waarbij het er meer om te doen schijnt te bewijzen wie de sterkste is, dan een schikking te verkrijgen die beide partijen voordeel brengt.

Dat de economische strijd *de geesten der geleerden voortdurend bezig houdt* blijkt uit het groot aantal geschriften die er, niet het minst van Katholieke zijde, over het maatschappelijk vraagstuk het licht zien, uit het feit dat groote geleerden en practici hun leven van studie of van practische werkzaamheid aan dit vraagstuk gewijd hebben, dat aan de Universiteiten bijzondere leerstoelen zijn opgericht met het doel den toekomstigen mannen der wetenschap de zoo noodzakelijke kennis van het maatschappelijk vraagstuk te verschaffen.

De vergaderingen der vakmannen en de bijeenkomsten van het volk, ook deze worden bezig gehouden door den strijd, of liever nog zij zijn door den strijd in het leven geroepen, en zij zullen daarin een belangrijke factor blijven.

Het onderzoek der wetgevers en de beraadslagingen der vorsten. Wat zou er wel in onze dagen terechtkomen van een staat, wiens regeering het maatschappelijk vraagstuk als van weinig of geen belang eenvoudig ter zijde liet liggen? Zou hier niet de revolutie met onafwendbare noodzakelijkheid de verbeteringen trachten in te voeren, waarnaar het lang verongelijkte volk zoo vurig en terecht haakt?

Dit hebben de staatshoofden en wetgevers van alle beschaafde landen begrepen, zoodat wij thans reeds voor de opsomming en korte toelichting van de sociale wetgeving der onderscheiden landen meer dan een geheele week zouden noodig hebben.

Slechts eenige der voornaamste punten, die thans reeds in de meeste staten wettelijk geregeld zijn, mogen hier vermelding vinden:

De arbeid van vrouwen en kinderen, veiligheid van den arbeid, regeling van de arbeidsovereenkomst, regeling van sommigen voor de gezondheid schadelijken arbeid, voorschriften omtrent Zondagsrust, omtrent de sluiting van winkels op een bepaald uur, voorschriften en strafbepalingen ter bestrijding van oneerlijke concurrentie, regelingen ten bate van het landbouw-bedrijf (paarden-fokkerij, boter-contrôle, e.a.) — verzekeringen tegen de gevolgen van ongevallen, van ziekte en werkloosheid, pensioneering voor den ouden dag, enz. enz.

Al deze sociale beschermingsmaatregelen van overheidswege, en nog zoovele anderen zijn in regelrechten strijd met het oude beginsel van laisser faire, laisser passer — maar daardoor juist, dat een nog geheel op het oude liberalisme geschoeide staatsinrichting zich gedwongen zag tot deze anti-liberale, immers sociale maatregelen haar toevlucht te nemen, treedt de belangrijkheid van den strijd duidelijker in het licht dan door eenig ander verschijnsel.

De conclusie van paus LEO XIII is dan ook, dat er thans, en dit thans geldt heden nog evenzeer als vóór 20 jaar, geen enkele aangelegenheid gevonden wordt, zoo gewichtig, dat zij met meer kracht de belangstelling der menschen boeit.

Deze conclusie was het, die LEO XIII, gelijk hij zelf zegt, deed besluiten tot het schrijven van zijn beroemden Zendbrief, die bij de Katholieken het bewustzijn hunner maatschappelijke taak heeft wakker geroepen, en die gedurende de 20 jaren, sinds 1891 verstreken, den stoot

gegeven heeft aan dat rijke complex van werkzaamheden, thans nagenoeg in alle landen bekend onder den naam van Katholieke Sociale Actie.

Als laatste punt van de inleiding der encycliek, welk punt door LEO XIII zelf beschouwd wordt als de voornaamste reden, waarom er spoedig en op doeltreffende wijze raad moest worden geschaft, blijft nog te bespreken de treurige toestand der werklieden en zijne oorzaken.

De gewijzigde verhoudingen, die wij als oorzaken van het maatschappelijk vraagstuk hebben leeren kennen, brachten een toestand van harden strijd en ongunstige materieele levensvoorwaarden mee, niet alleen voor de arbeiders, maar ook voor de middenstanders, de ambachtslieden en de landbouwers.

Dat deze ongunstige toestand zich echter onder de arbeiders als het grootste kwaad deed gevoelen, is hieraan toe te schrijven, vooreerst, dat de loontrekkende arbeidersklasse zich zoo geweldig uitbreidde; en wat is er duidelijker dan dat een ramp des te zwaarder gevoeld wordt, naarmate zij meer personen treft, en vervolgens hieraan, (hetgeen met het vorige nauw samenhangt), dat het proletariaat een toestand was waaruit opheffing niet mogelijk bleek, een laatste toevlucht tevens voor al wat zich in een andere klasse niet handhaven kon.

De middenstander en landbouwer, door kapitaal-gebrek niet bestand tegen de concurrentie van het groot-kapitaal, moest ten slotte zijn zelfstandig bedrijf wel opgeven en zich scharen in de breede rijen der loon-arbeiders: immers zijn arbeidskracht was het eenige wat hem gebleven was om in zijn onderhoud te kunnen voorzien.

Maar die arbeidskracht was het ook juist die tot koopwaar verlaagd was, en nu, gelijk iedere koopwaar, onderhevig bleek aan de wet van vraag en aanbod. Daar nu het aanbod van arbeidskracht zoo onevenredig steeg in vergelijking tot de vraag, daalde noodzakelijk voor den arbeid de prijs, het loon. Een ethisch beginsel had men

bij de loonsbepaling nimmer doen gelden, slechts de economische wet van vraag en aanbod kende men in deze en wilde men kennen. Geen werkgever vroeg zich af, of het den arbeider mogelijk zou zijn met zijn gezin van het verdiende loon behoorlijk te leven, doch hem interesseerde het slechts voor welken prijs hij de arbeidskracht verkrijgen kon, en zoo kon het gebeuren, dat eenige weinigen groote winsten maakten, terwijl een groote menigte gebrek leed aan het noodzakelijkste.

Aan de hand van de inleiding tot de *Rerum Novarum* kunnen wij die oorzaken van dezen toestand verdeelen:

1. De oude werklieden-gilden waren opgeheven en geen enkel beschermmiddel was daarvoor in de plaats gesteld

Het is niet te ontkennen, dat de opheffing der oude werklieden-gilden gedeeltelijk het gevolg geweest is van een innerlijke ontaarding dier gilden zelf, een ontaarding, niet zoozeer bestaande in een positieve hervorming in een verkeerde richting, als veeleer in een niet-meegroeien met het groeien der maatschappelijke verhoudingen. De gilden moesten, door hardnekkig vast te houden aan de regelen, die in de middeleeuwen gegolden hadden, en voor de omstandigheden van dien tijd inderdaad een zegen geweest waren, in de veranderde tijdsomstandigheden noodzakelijk belemmerend werken op de ontwikkeling der moderne groot-industrie. Dit was reeds reden genoeg om ze onbemind te maken – ware dit nu geschied in een tijd, waarin niet juist de sociale opvattingen geheel door de individueele levensbeschouwing waren aan kant gezet, dan zou men stellig tot de conclusie gekomen zijn: het goede in de gilden moet onvoorwaardelijk behouden blijven, doch de vorm en de werking der gilden moet gewijzigd worden en in overeenstemming gebracht moet, aangepast aan de gewijzigde omstandigheden — op deze wijze zou de gelukkige vereeniging van sociale en individueele opvattingen, waardoor de gilden in de middeleeuwen uitblonken, behouden zijn gebleven.

Nu echter, nu het overal doorgedrongen individualisme

in de oude, maar tevens verouderde gilden een inderdaad niet te ontkennen belemmering zag van de persoonlijke vrijheid, die buiten twijfel voor de ontplooiïng van een krachtig initiatief noodlottig kon worden, nu was niet de conclusie deze: afschaffing der gilden voorzoover zij de vrijheid te zeer belemmerden, doch behoud voorzoover zij de voor een goede sociale samenlevering noodzakelijke individueele vrijheidsbeperking verwezenlijkten — neen, nu gold immers de theorie: niet slechts algeheele belemmering, maar zelfs een zekere beperking der persoonlijke vrijheid is voor de economische ontwikkeling verderfelijk — een soort van vrijheids-epidemie had alle sociale opvattingen verstikt; men begreep niet meer, dat de sociale instellingen en regelingen een noodzakelijke aanvulling vormden van de vrijheid doch beschouwde ze als aan de vrijheid vijandig, als er mede tegenstrijdig. En zoo gebeurde het, dat men met één ruk het geheele machtige gebouw, waarin de vrijheid en het sociale beginsel zoolang eendrachtig en gelukkig geleefd hadden, omver haalde, dat men het sociale beginsel eenzaam en verlaten op straat liet staan, en voor de vrijheid alleen een paleis bouwde, waarin zij echter weldra aan handen en voeten gebonden bleek.

Gaat men na, wat de oude gilden voor de werklieden geweest waren, dan zal men gemakkelijk begrijpen in welk een toestand van hulpeloosheid die werklieden noodzakelijk moesten geraken, toen zij er plotseling van beroofd waren.

De gilden, aldus kan men het best hun algemeene taak omschrijven, perkten alle misbruiken der individueele vrijheid krachtig in. Buiten de geëxamineerde gilde-meesters mocht niemand een vak zelfstandig uitoefenen — waardoor dus een verslappende en ongezonde concurrentie van onbevoegden en onbekwamen werd buitengesloten. — Werken op Zon- en Feestdagen was verboden, evenals alle nachtarbeid; het aantal werkuren was bepaald, verschillend naar gelang van jaargetij en beroep; het aantal knechts was beperkt, het loon vastgesteld; grondstoffen werden door of onder contrôle van het gilde geleverd; de productiewijze

was geregeld, op de deugdelijkheid werd nauw toegezien; de prijzen, evenals plaats, tijd en wijze van verkoop werden door de Overheid geregeld. [1])

In den toestand van anarchie, volgend op de afschaffing der gilden, kon een ieder, bekwaam of niet, eerlijk man of oplichter, het bedrijf uitoefenen dat hij verkoos, en hij was in de wijze van uitoefenen van dat bedrijf geheel vrij; droeg hij slechts zorg buiten het bereik van den strafrechter te blijven, dan werden hem verder noch door eenige organisatie, noch vanwege den Staat, eenigerlei beperkingen gesteld.

In het systeem der vrije concurrentie sleept de een den ander onverbiddelijk mee in het steeds verminderen der productie-kosten, noodzakelijk ten nadeele der arbeiders zoowel als der afnemers. Zoo heeft het stelsel der vrijheid ook den werkgever gebracht in een toestand van onvrijheid, een onvrijheid weliswaar, die hem, althans voorzoover hij kapitaalkrachtig genoeg is, om in in den concurrentiestrijd in 't algemeen te kunnen stand houden, materieel slechts voordeel verschaft, doch die hem volstrekt belet te handelen overeenkomstig zijn gevoelens van rechtvaardigheid en naastenliefde die hem nog mochten bezielen.

Nu zou de hier gevolgde redeneering ongetwijfeld niet zoo zuiver opgaan, wanneer inderdaad, gelijk het wezen moest, de arbeid in de productie een andere rol gespeeld had, dan zij feitelijk deed.

Want, aldus vraagt men zich terecht af: Was dan de arbeidsovereenkomst niet ten allen tijde een overeenkomst, die berustte op den consensus, de wilsovereenstemming van beide partijen, van den werkgever en den werknemer?

Juridisch zeker wel. Maar wat kon hier de juridische vorm den arbeider baten, wiens consensus, d. i. wiens vrije wilsbepaling door de schrikbeelden van honger en ellende te niet gedaan was.

---

[1]) Men vergelijke: »Opkomst, bloei en verval der Gilden", naar H. PESCH, *S. J.* door Mr. P. J. M. AALBERSE. »Futura", Leiden 1912.

Wat zou de arbeider er voor gegeven hebben, wanneer de vrijheid om zijn toestemming te geven tot het werken beneden een zeker minimum-loon, op Zon- of Feestdagen en des nachts, hem eenvoudig ontnomen waren geweest gelijk in den gouden tijd der middeleeuwen, toen in een christelijke maatschappij een sociale levensbeschouwing, tot uiting komend in de de gilderegeling, hem in de mogelijkheid stelde om inderdaad van zijn recht tot vrije wilsbepaling, tot zijn eigen heil gebruik te maken!

Zoo stond dan de arbeider, beroofd van het sterke bolwerk, dat de gilden-organisatie hem verschaft had, onbeschermd in een tijd, waarin, gelijk LEO XIII zegt: »De instellingen en wetten zelf van den staat den voorvaderlijken godsdienst hadden afgeschud".

Vooral twee vrij algemeen voorkomende verschijnselen, zijn op den beklagenswaardigen toestand van de arbeiders van enormen invloed geweest:

De verlaging van het huwelijk tot een bloot burgerlijke instelling, en de daaruit voortvloeiende wettelijk erkende verbreekbaarheid van het huwelijk en

Het van overheidswege gegeven godsdienstloos onderwijs.

Door de opheffing der gilden waren de banden, die den arbeider in zijn economisch leven hadden beschut en beveiligd, die hem een zelfstandig bestaan verzekerd hadden, verbroken.

Door de verwerping van de christelijke opvatting des huwelijks werd de laatste band, de band van het familieleven, die hem tegen zich zelf beveiligd had, die hem gehouden had op hoog zedelijk peil, opgelost.

Drong eenmaal de opvatting door: het huwelijk is geene goddelijke, slechts een burgerlijke instelling, onder bepaalde wettelijke voorwaarden verbreekbaar, en door een nieuw huwelijk te vervangen, werd de beproefde christelijke opvatting, dat de ongerepte huwelijks-liefde en-trouw een heilige onafkoopbare plicht was, eenmaal vervangen door de voor den zwakken mensch op het eerste gezicht zooveel gemakkelijker overtuiging, dat het huwelijk stond en viel

met de natuurlijke neiging van den mensch, dan verloor de instelling van het huwelijk en daardoor het familieleven zijn grootsten, immers zijn bovennatuurlijken steun, dan werd den reeds tot machine verlaagden arbeider de laatste reddingsboei, die hem als maatschappelijk wezen drijvende kon houden, n.l. zijn heilige taak van familievader, ontnomen.

Wat slechts te verwonderen is, is dit: dat de arbeider inderdaad niet dieper zonk — dat de diep treurige gevolgen, die de verlaging van het huwelijk tot een burgerlijk contract alom hebben na zich gesleept, in hoogere kringen meer verwoesting hebben aangericht dan in de arbeidersklasse.

Dan het onderwijs: onze grondwet zegt: De inrichting van het openbaar onderwijs wordt, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, door de wet geregeld.

In een tijd van godloochening en materialisme moest dit noodzakelijk beteekenen: de godsdienst blijft geheel buiten het van overheidswege gegeven onderwijs.

Het godsdienstloos onderwijs, een der uitingen van een atheïstischen tijdgeest, is zeker ook wel eer der meest machtige middelen geweest, om het kwaad van het ongeloof te verspreiden, om ook den arbeider zijn laatsten steun en toevlucht in de materieele ellende te ontnemen, om hem inderdaad te maken tot het diep beklagenswaardig wezen, dat zulk een diep gevoeld medelijden opwekte bij paus LEO XIII.

Ten slotte nog iets over het laatste als oorzaak van den treurigen toestand der werklieden, in de encycliek genoemde kwaad, nl. den woeker.

»Het kwaad is verergerd," aldus LEO XIII, door een vraatzuchtigen woeker, welke, ofschoon meermalen door een uitspraak der Kerk veroordeeld, toch door hebzuchtige en winzieke menschen onder een veranderden vorm maar in werkelijkheid onveranderd gedreven wordt."

Ongetwijfeld heeft de H. Vader het woord »woeker" hier in ruimeren zin opgevat, dan dien wij er in de dagelijksche spreekwijze aan plegen te hechten.

Sinds het begin der christelijke tijdrekening tot de negentiende eeuw is door de Kerk niet alleen het vragen van buitensporig hooge interest maar van alle interest voor in verbruikleen gegeven kapitaal als woeker, en als zijnde in strijd met de rechtvaardigheid, veroordeeld.

Dat de Kerk naderhand tegenover de berekening van interest een mildere houding heeft aangenomen, wijst er geenszins op, dat zij zich voorheen vergist had, en nu een nieuwe opinie was toegedaan, doch is een gevolg van het inderdaad veranderde karakter der interest sedert de opkomst der moderne productie-wijze.

De begrippen interest en woeker werden langen tijd als gelijkwaardig beschouwd, doch hebben inderdaad niets met elkander gemeen. Aldus ook pater WEISZ, die woeker verder omschrijft als: »het misbruik maken van den nood des naasten ten eigen voordeele", hetwelk niet slechts geschieden kan door middel van verbruikleening, doch door alle andere soorten van overeenkomsten evenzeer. »De oogenblikkelijke nood en hulpbehoevendheid, lichtzinnigheid en onervarenheid", zegt RATZINGER, »vormen slechts de momenten van zwakheid, die de handige woekeraar tot verkrijging van het vreemde eigendom benut".

Door deze ruimere difenitie is dan ook verklaart, wat LEO XIII op het oog heeft, wanneer hij spreekt van woeker die in veranderden vorm, maar in werkelijkheid onveranderd gedreven wordt.

Zoo spreekt men van graan-, waren-, huur-, huizen-, kolenwoeker, enz., uitdrukkingen die duidelijk genoeg zijn voor allen die slechts eenigszins met de in onze moderne maatschappij voorkomende toestanden op de hoogte zijn.

Het kunstmatig opdrijven van de prijzen der levensbehoeften, het kunstmatig drukken der arbeidsloonen, het huisjesmelken en dergel. zijn evenzoovele handelingen, die den naam woeker ten volle verdienen, en wier noodlottige invloed op den toestand der arbeiders zeker geen nadere verklaring behoeft.

SOCIALISME EN EIGENDOMSRECHT

DOOR

J. D. J. AENGENENT *Pr.*

(Zie Encycliek, bl. 11—20, § 2—12.)

Tot nog toe is voor U behandeld de inleiding van de encycliek. In die inleiding constateerde de paus, dat er wel degelijk een arbeidersquaestie bestaat, en wees hij de oorzaken aan, die tot het ontstaan ervan medewerkten. En de conclusie van die inleiding was, »dat spoedig en op doeltreffende wijze raad moest worden geschaft voor de menschen der lagere klasse, omdat een zeer groot gedeelte in een beklagenswaardigen en rampvollen toestand onverdiend verkeert."

De vraag is nu maar, op welke wijze die raad moet worden geschaft. Welnu, daarop antwoordde de paus in de encycliek, aan welker behandeling wij thans beginnen. Het antwoord is dubbel, n.l. een negatief en een positief antwoord. En de encycliek is dan ook verdeeld in twee deelen, een negatief en een positief deel. Vooreerst zegt LEO, op welke wijze de oplossing niet moet gezocht worden; ten tweede, op welke wijze het wel moet. Het positieve gedeelte, waarin n.l. geantwoord wordt, op welke wijze wel moet worden gehandeld, zal door de verschillende sprekers, die deze week na mij het woord zullen voeren, behandeld worden. Aan mij is opgedragen het negatieve deel voor U uiteen te zetten. Het negatieve antwoord luidt in het kort aldus: niet langs socialistischen weg moet

de oplossing van het arbeidersvraagstuk gezocht worden, m. a. w. niet door de afschaffing van den privaateigendom der productiemiddelen, waarvan volgens de socialisten alle heil te wachten is.

Mijn twee voordrachten zijn dan ook getiteld: Socialisme en Eigendomsrecht. Naar twee kanten is dus beperking geboden. Vooreerst staat er: *Socialisme* en eigendomsrecht. Ik zal dus niet hebben te spreken over de liberale, staatssocialistische vrijzinnig-democratische theoriën omtrent het eigendomschrecht, doch alleen over de socialistische theorie. Ten tweede, er staat: Socialisme en *Eigendomsrecht.* Ik zal dus niet hebben te spreken over de verhouding van het socialisme tot godsdienst, zedeleer, kunst, literatuur, wijsbegeerte en politiek, enz. slechts één zijde van het socialisme moet worden behandeld, n.l. de verhouding van het socialisme tot het eigendomsrecht.

Zooals ik reeds zeide, wordt de socialistische streving naar afschaffing van privaatbezit der productiemiddelen door den paus verworpen; en wel op zeer krachtige wijze. Vooreerst zegt de paus: »Het blijve dus vaststaan, dat, wanneer voor het volk verlichting gezocht wordt, *dit in de eerste plaats als grondslag moet* worden gehouden, dat de private bezittingen ongeschonden moeten in stand gehouden worden." (blz. 25.) En elders zegt hij: »*Hoofdzaak nu is*, dat door het gezag en de bescherming der wetten de private bezittingen moeten beveiligd worden." (blz. 45.) Krachtiger kan het niet worden gezegd. En de vraag rijst dan ook onmiddellijk: welke redenen geeft de paus voor deze krasse verwerping aan? Die redenen zijn drie in getal: (blz. 17.)

1°. Afschaffing van privaatbezit is *nadeelig voor den werkman zelf*, ten wiens gunste het Socialisme beweert op te treden.

2°. Afschaffing van privaatbezit is *onrechtvaardig*, daar ze den rechtmatigen bezitters geweld aandoet.

3°. Afschaffing van privaatbezit sticht *wanorde.*

1. *Afschaffing van privaatbezit is nadeelig voor den*

werkman zelf. (blz. 17). Hoe bewijst de paus dit? Op de volgende wijze. Wanneer de arbeider in dienst treedt, en gij vraagt hem, waarom hij dit doet, dan zal hij u antwoorden: om loon te verdienen. Dit antwoord is ongetwijfeld juist. Maar wat zal nu gebeuren, als het socialisme werd ingevoerd? Dan zou de arbeider met zijn verdiende loon niet eens mogen doen, wat hij wil. Hij zal het mogen verteeren; doch bespaarde penningen voor nieuwe productieve doeleinden aanwenden, dat mag hij niet. Verondersteld, een spaarzaam arbeider heeft een huis gehuurd, waarin hij een kamer over heeft. Mag hij die kamer inrichten tot timmerwerkplaats, om zelf vooruit te komen? Neen! want de Staat alleen regelt en leidt de productie. Een ander heeft het door zijn spaarzaamheid zoover gebracht, dat hij een lap grond achter zijn huis heeft kunnen huren. Mag hij nu de vruchten, die daarop geteeld worden, verkoopen? Neen, want dan gebruikt hij dien grond als productiemiddel; en dat is in een socialistischen Staat niet geoorloofd. Een ander heeft een goede spaarpot, en wil zijn geld voor nieuwe winstgevende doeleinden aanwenden. De Staat verbiedt het hem, want hij alleen is regelaar der productie. Zoo wordt in den socialistischen toekomststaat den werkman iedere gelegenheid ontnomen, die hem thans open staat, om vooruit te komen.

Hierop antwoorden de socialisten, dat de werkman van zijn hongerloon toch niets kan overleggen. En in zoover hebben zij gelijk, dat van een werkelijk hongerloon niets overblijft. Doch overigens ligt de overdrijving er duimen dik op. Immers, er zijn in onzen tijd honderden, ja duizenden arbeiders, die veel meer verdienen dan een hongerloon. En onder hen kent U allen er velen, die door hun spaarzaamheid wel degelijk een hoogeren sport op de maatschappelijken ladder hebben weten te bereiken. Dat er nog werklieden gevonden worden, die niet meer dan een hongerloon verdienen, wij ontkennen het niet; maar de geheele Encycliek is juist daartegen een voortdurend protest, en dientengevolge streven wij naar verbetering. — Ten tweede beweren de

socialisten, dat de werkman in den socialistischen toekomststaat best dat armzalige stukje grond zal kunnen missen, daar er voor allen overvloed zal zijn. Hierop antwoorden wij, dat dit alles prachtig klinkt. Doch in plaats van overvloed, zal de socialistische toekomststaat de grootste ellende brengen; zooals wij zullen zien bij de behandeling van punt 3.

In verband met het hier behandelde verwijs ik naar § 33 der Encycliek (zie blz. 51 en 52), waar de paus er op wijst, dat het op den weg van den staat ligt om de spaarzaamheid der arbeiders aan te kweeken door het in het leven roepen van instellingen, waar men de bijeengebrachte spaarpenningen brengen kan, en ook om het kleingrondbezit te bevorderen. Daarvan verwacht de paus een drievoudig voordeel. Vooreerst een gelijkmatiger bezit van goederen; hetgeen daarom zoo heilzaam is voor de maatschappij, omdat een opeenhooping in de hand van betrekkelijk weinigen en armoede onder de breede volksmassa steeds een gevaar is gebleken. Ten tweede, zullen dan meer producten van den grond worden getrokken; want wanneer de menschen werken op eigen grond, leggen zij veel grooter werklust en ijver aan den dag. Ten derde zal er veel minder emigratie plaats hebben, de menschen zullen gemakkelijk in den staat blijven, waarin zij geboren en opgevoed zijn.

2. *Afschaffing van privaatbezit is onrechtvaardig.* blz. 18—25). Stond de eerste reden alleen, dan zou men daaruit nog niet veel kunnen concludeeren. Immers, het gebeurt meer dat iets nadeelig is voor iemand, maar dat hij toch verplicht is dat nadeel te lijden. Veronderstel, ik heb aan iemand duizend gulden ontstolen. Ik ben bovendien in de gelegenheid dat geld zeerwinstgevend aan te wenden. Ik wordt echter ontdekt als de dief en de eigenaar eischt zijn geld terug. Nu is dat teruggeven wel zeer nadeelig voor mij, doch ik ben toch verplicht dat nadeel te lijden. Omdat ik op dat geld geen recht heb. De vraag komt dus nu,

heeft de mensch wel recht, om privaateigendom te bezitten. Want al zou de opheffing van privaatbezit hem nadeelig zijn, zooals in punt 1 is aangetoond, bij zou verplicht zijn tot het lijden van dat nadeel, als hij geen recht had privaateigendom te bezitten. Daarom bewijst thans de paus, dat de mensch recht heeft om iets in privaateigendom te hebben, en dat het derhalve onrechtvaardig zou zijn, hem daarvan te berooven.

En dat recht om privaateigendom te hebben is volgens de paus maar niet een recht, dat hem door den staat geschonken is, zooals bijv. het kiesrecht; maar een recht, dat den mensch vóór alle staatswet om van nature toebehoort. Al was er geen staatswet, die het eigendomsrecht garandeerde, de natuur van den mensch zelf zou hem recht geven om privaateigendom te verwerven. Privaateigendom is dan ook volgens den paus een natuurrecht. Hoe bewijst de paus dit? Door het uiteenzetten van vier redenen.[1])

a. *Uit de redelijke natuur van den mensch.* Ieder wezen mag gedurende den korten tijd van zijn bestaan zijn handelingen inrichten overeenkomstig de natuur, die het bezit. De natuur immers van een wezen is het beginsel, waaruit zijne handelingen oprijzen. Zoo mag een dier handelen en leven als een dier; maar een mensch mag handelen en leven als een mensch. Waardoor onderscheidt zich nu de mensch van alle andere wezens, wat karakteriseert hem als mensch? M. H. dat is zijn rede, dat is zijn verstand. De mensch is een redelijk, een verstandelijk wezen. En daarom mag de mensch leven zooals zijne rede hem dat aangeeft. Die rede nu stelt hem in staat, om niet alleen het tegenwoordige waar te nemen, maar ook om een blik te slaan in de toekomst met hare misschien groote rampspoeden en wederwaardigheden. En de mensch zou ten prooi zijn aan

---

[1]) De vertaler van de Encycliek verdeelt de bewijsvoering van den paus in 5 argumenten. Ik meen echter, dat 1 en 2 bij elkander behooren, zoodat ik dus spreek van 4 redenen.

de grootste wanhoop, als hij zich geen goederen in eigendom mocht verwerven, waardoor hij zich kan verzekeren tegen de onzekerheid van de toekomst. Omdat de mensch derhalve als *redelijk* wezen verder ziet dan het tegenwoordige, mag hij ook voor de toekomst zorgen, ligt het in zijn redelijke natuur om voor de toekomst te zorgen, geeft zijn redelijke natuur hem het recht om zich goederen blijvend toe te eigenen. Privaatbezit is dus een natuurrecht, d. w. z. het is een recht, dat voortvloeit uit de redelijke natuur van den mensch. Het dier bezit dat recht niet. Want het dier heeft geen verstand, kan daarom geen blik slaan in de toekomst, en zich dus daarover niet bezorgd maken. Het dier moet zich dan ook tevreden stellen met het tegenwoordige. En zelf voor dat tegenwoordige levensonderhoud kan men niet eens zeggen, dat het zorgt; want om voor iets te zorgen heeft men verstand noodig. Ziedaar het wijsgeerige, maar voor een ieder gemakkelijk te begrijpen argument, dat door den paus terecht op de eerste plaats gesteld wordt. Tegen dit argument worden door de socialisten twee bezwaren ingebracht.

Vooreerst, zoo zeggen zij, dit argument slaat alleen, wanneer er nog geen staten zijn; dan zou ieder voor zich zelven moeten zorgen. Maar nu er overal staten zijn, kan de staat best voor allen zorgen, en zal dat zelfs beter gaan. Hierop antwoordt de paus, dat het recht om privaateigendom te bezitten hem door den Staat niet kan ontnomen worden. Dit recht immers komt hem toe krachtens zijn natuur, en die menschelijke natuur is ouder, is anterieur aan den Staat. Vóórdat een Staat bestond bezat de mensch zijn natuur en de daaruitvoortvloeiende rechten. Welnu, de Staat mag nimmer rechten, die in de natuur liggen, opheffen.

Ten tweede, zoo redeneeren zij verder, God heeft de aarde aan het menschelijk geslacht in zijn geheel gegeven. God heeft dus geen privaateigendom ingevoerd en dus ook niet gewild. Deze conclusie echter, zoo luidt ons antwoord, is valsch. Zeker, God heeft de aarde aan alle

menschen gegeven. Zelf heeft Hij geen privaateigendom ingevoerd, geen verdeeling gemaakt. Maar volgt nu daaruit, dat hij het ook niet gewild heeft, dat de menschen het zouden invoeren? Immers neen. Welnu God heeft ook de natuur van den mensch gemaakt. En zooals wij gezien hebben, vloeit uit die natuur voort het recht om eigendom te verwerven. Dus heeft God ook door de natuur van den mensch redelijk te maken, het privaat eigendom gewild, dat daaruit voortvloeit. Bovendien, wie zou kunnen eischen dat God zelf iederen keer als nieuwe menschen geboren werden, tusschen beiden was gekomen om hun een stuk grond aan te wijzen? En ten slotte, zegt de paus, ook na de verdeeling blijft het waar dat de aarde aan alle menschen toebehoort; want ten slotte worden allen door de aarde gevoed.

b.) *Uit den aard van den arbeid des menschen.* Daaraan ontleent de paus de tweede reden voor zijne stelling dat de mensch privaateigendom mag bezitten, en dat het dus onrechtvaardig zou zijn hem daarvan te berooven. Wat toch is de aard, het karakter van den menschschelijken arbeid? De aard ervan is deze, dat als het ware stempel van zijn eigen persoon door den mensch, als hij den grond bearbeidt, op dien grond wordt ingedrukt. De aarde immers levert wel vruchten op met groote mildheid, doch de mensch is noodig om den grond te bebouwen en te verzorgen. Daardoor verbindt de mensch aan zich dat gedeelte van den grond, waaraan hij zijn zorgen besteedt, hij drukt er het stempel op van zijn eigen persoon; zoodat het volkomen rechtvaardig moet wezen, dat dit gedeelte van de stoffelijke natuur door hem als zijn eigendom wordt bezeten. De rechtvaardigheid kan niet toestaan, dat iemand zich meester make en geniete van datgene, waarvoor een ander zijn zweet vergoten heeft.

c.) Uit het overeenstemmend gevoelen der volkeren, en uit de sanctie eraan gegeven door de burgerlijke en goddelijke wetten. — Dat is derde reden, die de paus aanhaalt voor zijne stelling, dat de mensch privaateigendom bezitten mag. Hij wijst er nl. op, dat bij alle volkeren, zoowel in

de oudheid als in onze dagen privaateigendom bestaan heeft. Welnu, als alle menschen dat recht erkend hebben, dan blijkt daaruit, dat het zóó duidelijk in de natuur gegeven was, dat er geen twijfel over mogelijk was. Wel zijn er tegenwoordig, die onder aanvoering van de LAVELEYE [1]), beweren, dat in overoude tijden overal collectief bezit geheerscht heeft. Doch deze stelling is beslist onwaar, zooals wij later bij de behandeling der objecties zullen uiteenzetten. — Niet alleen de burgerlijke wetten der volken beschermen en verdedigen den eigendom; maar ook de goddelijke wet, die zelfs in de Tien Geboden het verlangen naar andermans goed ten strengste verbiedt.

d.) Uit de plichten van den mensch in de huiselijke samenleving. — Deze vierde en laatste reden is een aanvulling van de eerste. Daarin zagen wij, dat de rede in den mensch hem aandrijft om zich goederen toe te eigenen, ten einde te zorgen voor zijn eigen toekomst. Welnu, het ligt in de lijn der natuur, dat de mensch niet als induvidu blijve leve, maar dat hij een huwelijk sluite. Doch dan komen nieuwe plichten. Als hoofd des gezins immers is hij krachtens de stem der natuur verplicht, ook te zorgen voor echtgenoote en kinderen. Ziedaar een nieuwe reden, waarom het overeenkomstig de natuur van den mensch is, om zich goederen in privaateigendom te verwerven. Slechts in twee gevallen mag de staat de taak van den vader overnemen. (§ 10.) Vooreerst nl. wanneer een huisgezin in den hoogsten nood verkeert, en op geen andere wijze te redden is, is het rechtvaardig dat van overheidswege worde ter hulp gekomen. Ten tweede, indien ergens binnen de huiselijke muren een ernstige verstoring der wederzijdsche rechten zou plaats vinden, dan moet de openbare macht tusschen beide treden, om ieder zijn recht te verzekeren. Maar overigens is de vader de van nature aangewezen verzorger van het gezin.

Conclusie: Het is den mensch *geoorloofd*, privaateigendom

---

[1]) De la propriété et de ces formes primitives.

te bezitten; want het is een recht, dat uit zijn redelijke natuur voortvloeit, hetzij men hem beschouwe als individu of als hoofd van een gezin.

* * *

3. *Afschaffing van privaatbezit sticht wanorde.* (blz. 25.)

De mensch *mag* dus privaateigendom bezitten; want hij heeft daartoe krachtens zijn natuur het recht. Het is dus niet tegen, doch overeenkomstig zijne natuur. Maar is privaateigendom ook *noodzakelijk?* M. a. w. moet de mensch van dat recht gebruik maken? Met vele rechten immers is dit niet het geval. Als iemand mij 1000 gulden ontstolen heeft, mag ik dat terugeischen; ik heb het recht daartoe. Doch noodzakelijk is het niet, dat ik dat recht uitoefen; ik mag er ook van afzien. Hoe is het nu met het eigendomsrecht? Moet de mensch dat uitoefenen? m. a. w. is privaateigendom noodzakelijk?

St. Thomas zegt, dat, als de mensch niet gezondigd had, hij privaateigendom had mogen invoeren, omdat het is overeenkomstig zijn natuur; doch dat in dat geval de noodzakelijkheid niet zou bestaan hebben. Thans evenwel, nu de menschen gevallen zijn uit hun idealen toestand, acht St. Thomas privaatbezit *noodzakelijk*. En waarom? Zijn argumenten komen in één woord hierop neer: omdat anders wanorde in de maatschappij het gevolg zou zijn. Welnu, de paus neemt deze argumenten van St. Thomas over; en daarop plaatsten wij als derde punt: Afschaffing van privaatbezit sticht wanorde.

Mag de mensch dan geen wanorde stichten? Neen; de mensch is verplicht wanorde tegen te gaan. Want, wat wanordelijk is, is onredelijk; en wat onredelijk is, is onzedelijk. De rede immers is er op gericht orde en regelmaat voort te brengen. Doet de mensch dat niet, sticht hij wetens en willens wanorde, dan handelt hij niet zooals een redelijk mensch past; en derhalve stelt hij een onzedelijke daad.

Welke argumenten haalt LEO nu op het voetspoor van St. Thomas aan voor zijne stelling, dat afschaffing van

privaatbezit wanorde sticht? Een drietal argumenten. *a.* De orde in de maatschappij zou bij collectief bezit slechts door harde en hatelijke slavernij en tirannie kunnen gehandhaafd worden; *b.)* de deur zou openstaan voor onderlinge afgunst; *c.)* de bronnen van welvaart zouden verdroogen, daar de voldoende prikkel tot arbeid zou vervallen. (zie blz. 25.) Hierbij zij opgemerkt (en wij zullen het nader aantoonen,) dat deze drie argumenten ook slaan op de noodzakelijkheid van privaatbezit der *productiemiddelen.* De moderne socialisten hebben wel eens beweerd, dat *Rerum Novarum* geen veroordeeling inhield van hun stelsel, maar alleen van het absolute communisme. Zij zeggen: wij willen ook privaatbezit, n.l. van genot- of verbruiksgoederen; maar wij willen alleen afschaffing van privaatbezit der productiemiddelen. Wij erkennen dus een recht van privaatbezit, doch wij ontkennen de noodzakelijkheid ervan in betrekking der productiemiddelen. De paus spreekt dan ook met geen enkel woord van productiemiddelen. Wat deze laatste beweging betreft, waar is, dat de paus het woord productiemiddelen niet bezigt. Doch hij betoogt voortdurend de noodzakelijkheid van privaatbezit van grond en bodem. En zou er nu wel één productiemiddel zijn, dat meer produceert juist dan de grond? En ten tweede, de drie argumenten, die de paus voor de noodzakelijkheid van privaateigendom aanhaalt, slaan wel degelijk ook op de productiemiddelen. Dit zullen wij thans nader aantoonen.

a.) Een harde en hatelijke slavernij zou alleen in staat zijn, de orde te handhaven. Verondersteld, er is collectief bezit van productiemiddelen ingevoerd; de staat regelt de productie, en bovendien alle burgers zijn voor den staat gelijk. Wie zal nu zoo dwaas zijn te gelooven, dat er in dien staat waarin allen als gelijk zijn te beschouwen, nog zullen zijn, die een onaangenaam of weerzinwekkend bederf zullen keeren? Men werpt hier tegen op, dat dit thans toch ook gebeurt bij vrije keuze. Ik geef dit natuurlijk gaarne toe. Doch het onderscheid tusschen onze maatschappij en de socialistische is radicaal. In onze maat-

schappij weet ieder, dat hij voor zich zelven moet zorgen, dat hij zich zelf door het leven moet slaan, en dat hij op steun van den staat niet mag rekenen. Velen zullen dus een nederig bedrijf kiezen, omdat zij niet anders kunnen. In den socialistischen toekomststaat weet echter ieder, dat hij evenveel recht heeft als een ander om door den staat te worden geholpen bij het kiezen van een bedrijf. Allen immers hebben hetzelfde recht op staatsteun. Wie zal nu nog vrijwillig een onaangenaam bedrijf kiezen, waarvan de uitoefening toch noodig is voor een ordelijke maatschappij? Immers niemand.

KAUTSTY en BEBEL, twee kopstukken der socialisten, hebben dan ook dit bezwaar krachtig gevoeld. De eerste hoopt, dat de techniek zoover zal komen, dat onaangename bedrijven zelfs aantrekkelijk zullen worden. Brengt de techniek het zoover niet, dan stelt hij voor een grootere som van genotmiddelen uit te keeren aan de arbeiders in die bedrijven. Dit zou echter het vijfde wiel aan den wagen zijn. Immers, het gevolg zal zijn, dat de arbeiders, aangelokt door meer loon, naar die beter gesalarieerde bedrijven zullen stroomen. Dientengevolge moeten de loonen in andere vakken dalen, want een socialistische gemeenschap kan natuurlijk niet gaan boven de totale loonsom, die disponibel is. Dan zal men in die andere vakken de loonen weer moeten verhoogen, om daarvoor voldoende arbeidskrachten te vinden. Opnieuw zal men moeten verlagen en verhoogen. En daaraan zal geen einde komen; een onophoudelijke loonstrijd is het noodzakelijk gevolg, en den arbeiders zal alle liefde en toewijding voor hun vak ontbreken.

BEBEL lacht dan ook om deze voorstellen. Het eenige middel is volgens hem, dat men de burgers dwingt om beurtelings dit, dan dat bederf uit te oefenen. In *Die Frau* schrijft hij: »Sollten sich die nötigen Kräfte freiwillig nicht finden, so tritt für jedem die Verpflichtung ein, sobald die Reihe an ihn kommt, sein Mass Arbeit zu leisten." Vandaag is men dus stoker, morgen machinist, overmorgen conduc-

teur, daarna kaartjesverkooper aan het loket, dan stationschef, en eindelijk een tijdlang directeur van het geheele spoorwegbedrijf. Van andere vakken spreken wij nu nog niet eens. Men begrijpt, dat bij dergelijke regeling die een ondragelijke tirannie meebrengt, waartegen zich de gansche menschelijke natuur verzet, de wanorde ten top zou worden gevoerd. En, let wel, de oplossing is niet van ons. Zij is afkomstig van den grooten BEBEL zelf, die ten slotte niet anders weet. Dit eene argument alleen is reeds voldoende, om de noodzakelijkheid van privaateigendom van productiemiddelen aan te toonen.

b). De deur zou openstaan voor onderlinge afgunst, verkleineringen en tweedracht. — Verondersteld nogmaals, dat collectief bezit van productiemiddelen is ingevoerd. De vrede zou dan voortdurend verstoord worden, twist en tweedracht zouden noodzakelijk heerschen. Immers, in een staat waar allen gelijk zijn, zal onmiddellijk de afgunst worden opgewekt, als de een iets meer bezit dan de ander. En toch dit zal het geval zijn. Want de een leeft spaarzaam en houdt over; de ander verbrast onmiddellijk alles. De een komt dus in beteren toestand dan de ander; en de afgunst kan niet uitblijven. Bovendien, men denke eens aan het vergeven van eereposten. Wie zal het toegeven, dat de ander dien post meer verdiende? Men meent er evenveel verdienste voor te hebben. En zoo zijn tallooze voorbeelden aan te halen voor de stelling, dat twist en tweedracht noodzakelijk moeten volgen, dat het gedaan is met den vrede in de maatschappij. — Men werpt hiertegen op, dat in onze maatschappij ook twist, tweedracht en afgunst bestaan. Nogmaals, ik ontken dit niet. Doch het verschil is alweer radicaal. In onze maatschappij weet men althans, dat niet allen gelijke rechten kunnen doen gelden tegenover den staat. In den socialistischen staat evenwel weet men zich allen gelijk, en zal men dus veel spoediger zich verongelijkt wanen. LEO XIII en ST. THOMAS zeggen dan ook niet, dat in onze maatschappij de vrede onbeperkt heerscht; maar dat daarin de vrede

toch *veel beter* bewaard wordt dan in een socialistische. En dit is zonder twijfel waar. Bij ons wordt hij gebrekkig, maar in het collectivisme wordt hij in het geheel niet bewaard.

c. De bronnen van den rijkdom zouden opdrogen, daar de voldoende prikkel tot arbeid komt te vervallen. — Wat is voor de menschen de krachtigste prikkel om zich aan den arbeid te zetten? Het eigenbelang, de overtuiging dat men daarmede in zijn onderhoud kan voorzien en vooruit kan komen. Al is dit nu niet de eenige en de edelste prikkel, hij is toch zonder twijfel voor het gros der menschen de krachtigste drijfveer. Men moet den mensch nu eenmaal nemen zooals hij is na den zondenval, met al zijn gebreken. En dan is niet te ontkennen, dat de krachtigste prikkel tot arbeid is het eigenbelang. Verondersteld nu nog eens, dat collectief bezit van productiemiddelen is ingevoerd. Wat zal nu in staat zijn, om den arbeidslust te prikkelen? Men antwoordt hierop, dat men den arbeider meer genotmiddelen geeft, naarmate hij meer arbeid praesteert. Dit zal hem voldoende tot arbeid aanzetten; want hij weet, dat zijn belooning afhankelijk is van hetgeen hij levert.

Vooreerst zij hiertegen opgemerkt, dat volstrekt niet alle socialisten over die verdeeling der genotmiddelen eenstemmig denken. Sommigen beweren (en hiertoe behoort zelfs MARX), dat eenieder moet ontvangen overeenkomstig zijne redelijke behoeften. Doch welke behoeften zijn redelijk, welke niet? Moet ieder dat voor zich zelven nitmaken? Maar dan zijn de grenzen niet te zien. Of moeten anderen dat vaststellen? Dan is de ontevredenheid natuurlijk troef. — Anderen willen den duur van den arbeid tot maatstaf nemen. Doch dit is ten hoogste onrechtvaardig. De een verricht in denzelfden tijd tweemaal zooveel als de ander. Moet men dan gelijk betaald worden? En bovendien, is de arbeid van een schoenpoetser gedurende een uur evenveel waard als die van een professor? — Weer anderen willen de inspanning en de vlijt van den arbeider tot maatstaf nemen. Maar hoeveel ambtenaren heeft men dan wel niet noodig, om die vlijt te controleeren! En wat zal men zich

dan nog bovendien verongelijkt wanen? Enkelen beweren, dat men maar gelijkelijk moet verdeelen. Dit zal echter de luiheid op ongeevenaarde wijze in de hand werken.

Doch ten tweede, aangenomen dat men het er over eens werd, dat de meest redelijke maatstaf was de arbeid. dien iemand geleverd had, dan zou men staan voor de drie volgende onoverkomelijke moeielijkheden. Vooreerst, in een socialistischen staat is dit al schreiend onrechtvaardig. Want als iemand zwak is, heeft hij meer tijd noodig om een werkstuk af te maken dan een gezonde werkman, terwijl hij bovendien tot onderhoud van zijn gezondheid meer noodig heeft. Hij verdient dus minder en heeft meer noodig. Dit komt in een socialistischen staat niet te pas. Maar ten tweede, wie zal bepalen, hoeveel tijd er noodig is om een bepaald werk af te leveren? Dit gaat goed voor enkele eenvoudige zaken. Doch reken eens uit, hoeveel tijd geeischt wordt voor het prepareeren van een lezing, die gij houden moet, of voor de genezing van een zieke, die lijdend is aan een ernstige kwaal. En ten derde, al zou men er in slagen (doch het is niet mogelijk), om voor iederen arbeid het aantal uren vast te stellen, dat gemiddeld noodig is, ten einde daarnaar de belooning te regelen, dan is men er nog niet. Want de arbeider weet, dat hij zijn overblijvende loon toch niet mag aanwenden tot nieuwe productie. Zich hooger opwerken op den maatschappelijken ladder is hem toch niet mogelijk, waarom zal hij dan de grootste krachtsinspanning ontwikkelen? En toch, voor de welvaart en den bloei der maatschappij is absoluut noodzakelijk, dat de prikkel aanwezig is tot ontplooiing van voortdurend grootere energie en werklust.

Conclusie: Het is den mensch dus niet alleen *geeorloofd* om privaateigendom te bezitten, zooals wij uit zijn redelijke natuur hebben aangetoond; maar het is bovendien, gelet op de bedorven natuur van den mensch, onmogelijk, dat een ordelijke maatschappij zou bestaan, indien collectief bezit zelfs alleen van productiemiddelen werd ingevoerd, zoodat het dus ook *noodzakelijk* is voor het ordelijk bestaan

der maatschappij, dat privaatbezit ook van productiemiddelen de heerschende vorm van eigendom blijve. Die noodzakelijkheid vloeit voort uit *de natuur* van den mensch, zooals deze nu feitelijk na den zondeval eenmaal is. Privaateigendom, ook van productiemiddelen, is dus niet alleen *overeenkomstig* het natuurrecht, maar ook *een eisch* van het natuurrecht,

Hierbij dient nog te worden opgemerkt, dat die noodzakelijkheid niet zou bestaan, indien de mensch niet gevallen was, indien hij niet behept was geworden met de bedorven neigingen, die na den zondenval zoo sterk op den voorgrond treden. De mensch zou dan, zooals ST-THOMAS zegt, privaatbezit hebben *mogen* invoeren, maar het zou niet *noodzakelijk* geweest zijn. Men zegt derhalve, dat de noodzakelijkheid van het privaatbezit behoort tot het natuurrecht niet absoluut maar *hypothetisch*, n.l. in de veronderstelling (en wij weten dat deze veronderstelling waar is) van den zondeval.

Na de positieve uiteenzetting van de geoorloofdheid en de noodzakelijkheid van privaatbezit ook van productiemiddelen, blijven nog drie vragen ter beantwoording over:

1e. Welke zijn de voornaamste bezwaren, die worden ingebracht?

2e. Welke zijn de plichten van den privaateigendom?

3e. Kan een Katholiek socialist zijn?

1e. *Bezwaren tegen het privaateigendomsrecht.*

A. Van wijsgeerigen aard.

a.) Het eerste bezwaar is ontleend aan S. Thomas. Deze zegt (Sum. th. 1, II, qu. 94, art. 5 ad. 3.: Men zegt dat het gemeenschappelijk bezit van alles tot het natuurrecht behoort, want de verdeeling de goederen is niet door de natuur gemaakt, maar door het verstand der menschen." Derhalve ook S. Thomas erkent niet den natuurrechtelijken grondslag van den privaateigendom. — Antwoord — S. Thomas verdedigt wel degelijk den natuurrechtelijken grondslag; doch hij noemt het woord natuurrecht niet. De termi-

nologie der scholastieken was op dit punt een andere dan de onze. Zij noemden natuurrecht datgene, wat *onmiddellijk* in de natuur der dingen te zien was, en niet datgene wat met noodzakelijkheid uit de natuur der dingen werd *afgeleid*. Die noodzakelijke gevolgtrekkingen noemden zij Jus Gentium, volkerenrecht, terwijl wij ook die gevolgtrekkingen tegenwoordig natuurrecht noemen[1]). Dat nu de de geoorloofdheid en noodzakelijkheid van privaatbezit met *onmiddellijke* evidentie in de natuur der dingen te lezen is, beweert ook tegenwoordig niemand. Wij leeren alleen, dat wij langs den weg van verschillende redeneeringen, die wij vroeger (zie I) gegeven hebben, de geoorloofdheid en noodzakelijkheid kunnen bewijzen. Die redeneeringen worden opgebouwd op de natuur van den mensch, zooals deze feitelijk na den zondeval is. Wij beweren, dat het verstand van den mensch de geoorloofdheid en noodzakelijkheid inzag, en daarom de verdeeling gemaakt heeft. Dus niet uit vrije keuze, zooals verschillende bepalingen van een burgerlijk wetboek; maar omdat de noodzakelijkheid bleek, dus met noodzakelijkheid. De privaateigendom is dus niet een willekeurige menschelijke instelling, maar een die door de menschen met noodzakelijkheid is ingevoerd, omdat werd ingezien, dat zij voortvloeide uit de natuur van den mensch. Welnu, S. THOMAS leert hetzelfde; en hij zegt dan ook, dat het privaatbezit tot het jus gentium of volkerenrecht behoort omdat het een *noodzakelijke gevolgtrekking* uit het natuurrecht is. Elders zegt hij bovendien: »Het jus gentium is in zekeren zin natuurrecht voor den mensch, in zoover het namelijk uit het natuurrecht wordt afgeleid bij wijze van gevolgtrekking." (*Sun. theol*, I, II, qu. 95. a. 4).

b.) Er is in onze maatschappij, die op privaatbezit steunt, zooveel ellende, dus is het privaatbezit de oorzaak ervan.

Antwoord. — Deze objectie is al zeer gemakkelijk te beantwoorden. Indien nl. van twee feiten, die samengaan,

---

[1]) Onder jus gentium wordt in de moderne terminologie verstaan het recht, dat de internationale verhoudingen de volken regelt.

A en B, steeds het een de oorzaak moest zijn van het ander, dan kwam met tot de meest vreemde conclusies. En omdat wij juist met klemmende argumenten bewezen hebben, dat privaatbezit een noodzakelijke voorwaarde is voor het redelijk bestaan der maatschappij, volgt daaruit zelfs, dat die instelling niet eens de oorzaak der niet te loochenen ellende zijn kan. Die oorzaak moet dus ergens anders liggen. En zij is dan ook gemakkelijk te achterhalen. Het is duidelijk, dat de doorwerking der liberale ideëen op godsdienstig, staatskundig en economisch terrein de oorzaak is der moderne misstanden.

c.) Zouden de omstandigheden zich niet zóó kunnen veranderen, dat de bezwaren, die thans nog tegen de invoering van collectief bezit pleiten, komen te vervallen? Zou de menschelijke natuur zich niet tot zulken hoogte kunnen ontwikkelen, dat de voldoende prikkel tot arbeid bij een socialistischen staat wel te vinden was, de orde en de rust zonder slavernij konden bewaard worden?

Antwoord. — Hierop luidt ons antwoord beslist ontkennend. Immers, als die bezwaren voortvloeiden uit uiterlijke omstandigheden, die zich kunnen wijzigen, dan zou de zaak anders staan. In de middeleeuwen, b.v. mocht men geen rente nemen van geleend geld. Dat lag aan de uiterlijke omstandigheden, waarin het geld toenmaals een onvruchtbare zaak was. Thans zijn die gewijzigd; geld is in onze dagen vruchtbaar, productief. En daarom is het rechtsverbod in onze dagen niet meer van kracht. Doch de bezwaren tegen collectief bezit vloeien voort, zooals wij in I zagen, uit de natuur van den mensch. Welnu, de natuur van den mensch zal steeds wezenlijk dezelfde blijven. Hoe men die natuur ook cultiveere, zij zal steeds blijven een gevallen natuur met bedorven eigenschappen en neigingen. Indien er één cultuurfactor is, die de menschelijke natuur omhoog kan heffen, dan is het de godsdienst. Maar zelfs in den bloeitijd van het Christendom, in de middeleeuwen, bleven de menschen zwakke en bedorven menschen. De natuur van den mensch, al werd zij ook geholpen door de steun-

middelen van den godsdienst, bleef in wezen dezelfde. En zoo zal de natuur zich ook in de toekomst nimmer wijzigen, vooral niet, nu zelfs de grootste cultuurfactor, de godsdienst, uit de harten van zeer velen hoe langer zoo meer wordt weggenomen.

B. Van theologischen aard.

a.) God heeft toch de aarde aan alle menschen gezamenlijk geschonken; zelf heeft Hij geen verdeeling gemaakt.

Antwoord. — Deze objectie hebben wij reeds behandeld in I, sub. 2, a, waarheen ik dus verwijs.

b.) De eerste christenen leefden ook in collectief bezit. Van hen staat n.l. geschreven: »Zij waren te zamen en hadden alles gemeenschappelijk". (*Hand. der Apostelen*, II, 44). Bovendien ANANIAS en SAPHIRA, die niet de geheele opbrengst van hun akker hadden afgedragen, stierven een plotselingen dood.

Antwoord. — De eerste uitdrukking heeft volstrekt geen betrekking op een communistischen staat. Zij beteekent alleen, dat niemand hunner gebrek leed; ieder deelde van het zijne aan de armen mede, zoodat men in zekeren zin kon zeggen, dat zij alles gemeen hadden. En wat de geschiedenis betreft van ANANIAS en SAPHIRA, deze getuigt juist tegen het collectief bezit in den eigenlijken zin des woords. Zij lieten het nl. voorkomen, alsof zij al het geld van hun akker afdroegen, terwijl zij een gedeelte voor zich hielden. Dat niet het terughouden zelf, maar het bedrog de oorzaak was van hun dood, blijkt uit de woorden van PETRUS: »Bleef hij (de akker) niet, onverkocht, uw eigendom en, toen hij verkocht was, bleef de koopprijs niet in uwe macht?" ST. PETRUS zegt dus, dat niets hen dwong den akker te verkoopen, en dat zij zelfs, toen hij eenmaal verkocht was, de geheele som hadden mogen behouden. Dit geval is dus juist een krachtig bewijs voor het privaatbezit bij de eerste Christenen.

c.) De kerkvaders pleiten voor collectief bezit. Men verwijst dan naar sommige uitdrukkingen, vooral van een H. AMBROSIUS, een H. BASILIUS, en een H. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

Antwoord. — Sommige uitdrukkingen zijn inderdaad zeer sterk, en zouden op het eerste gezicht het vermoeden wekken, dat zij het privaatbezit verwierpen. Twee dingen moeten echter steeds in het oog gehouden worden. Vooreerst dat men, om de leer van een schrijver te kennen, niet enkele uitdrukkingen afzonderlijk moet beschouwen, maar de geheele leer moet bestudeeren. Welnu, dezelfde H. AMBROSIUS bijv., aan wien men de meest sterke uitdrukkingen ontleent, schrijft op andere plaatsen, dat de rijkdommen geschenken zijn van Gods goedheid; hij vermaant de rijken, dat zij van hun overvloed moeten mededeelen; de armen mogen geen aalmoezen afdwingen van de rijken, daar dezen geheel vrij blijven in het geven; hij verklaart dat het »wee" van den Zaligmaker alleen is uitgesproken over de rijken, die hun rijkdommen misbruiken, en niet over hen, die ze bezitten. Duidelijk is dus, dat AMBROSIUS den privaateigendom verdedigt. En ten tweede, om de aangehaalde uitdrukkingen te begrijpen, moet men de tijdsomstandigheden kennen, waarin zij geschreven werden. Welnu, deze waren zoo, dat een krachtig optreden noodig was. Vele rijken schoten grovelijk te kort in hun plicht jegens de armen. En zoo kwamen sommige Kerkvaders tot uitdrukkingen, die in andere omstandigheden overdreven zouden heeten.

C, Van historischen aard.

Op het voetspoor van BACHOFEN, LEWIS MORGAN, LUBBOCK, VON HELLWALD, LIPPERT, TYLOR en ENGELS neemt EMILE DE LAVELEYE in zijn werk: *De la propriété et de ses formes primitives* een tijdperk aan, waarin volle gemeenschap van goederen zou hebben geheerscht. Vraagt men naar historische bewijzen, dan moet ENGELS antwoorden: »Uit directe getuigenissen kunnen wij onze stelling niet bewijzen, Maar eenmaal aangenomen de afstamming van den mensch uit het dierenrijk, wordt de erkenning van dien ontwikkelingsgang noodzakelijk." *(Ursprung der Familie), 8, XI).*

De meening van het oorspronkelijke collectief bezit hangt dus samen met de theorie van de dierlijke afstamming van

den mensch. Welnu, als men weet, dat van deze theorie geen enkel zweem van bewijs aanwezig is, hetwelk zelfs onbevooroordeelde tegenstanders moeten toegeven, dan kan men de waarde der daaruit getrokken conclusie onmiddellijk afmeten. Neen, wij wenden ons liever tot de feiten der historie. De oudste volken, waarvan met zekerheid iets vermeld wordt, zijn de Oostersche volken: Joden, Egyptenaren, Babyloniërs en Assyriers.

Wat de Joden betreft, ontelbaar zijn de bewijzen van privaatbezit. In de H. Schrift lezen wij, dat ABRAHAM zijn zoon ISMAEL uitsloot van zijn erfenis, dat hij aan ABIMELECH verweet, dat zijn dienaren hem een waterbron hadden ontnomen, dat hij van EPHRON een akker kocht. JACOB kocht een akker bij Salem, en vijfhonderd jaar later wordt deze genoemd het erfgoed der nakomelingen van JACOB.

Omtrent Egypte weten wij, dat God de bezittingen van PUTIPHAR vermeerderde om wille van JOSEPH, en dat de inwoners aan JOSEPH hun akkers aanboden in ruil voor graan en koren. In het Britsch Museum te Londen zijn bewijzen in overvloed aanwezig uit de vierde en vijfde Memphytische dynastie (ruim 3000 jaar vóór Christus), waaruit blijkt het privaatbezit der toenmalige Egyptenaren.

Wat Babyloniërs en Assyriers betreft, in het Britsch Museum bewijzen de leemtafeltjes uit de 13e (en volgens sommige de 16e en 18e eeuw voor Christus), dat ook bij hen privaatbezit heerschte. Op die tafeltjes vindt men n.l. geschreven koopcontracten. Ook in het Cabinet de Médailes te Parijs vindt men bewijzen. —

Men beroept zich op CAESAR's *De bello Gallico*, om te bewijzen, dat bij de oude Germanen collectief bezit van grond aanwezig was. Evenwel ten onrechte. CAESAR spreekt daar van nomadenstammen, die jaarlijks van woonplaats veranderden. Welnu, het ligt voor de hand, dat dergelijke volken den grond niet verdeelden, en hem zelfs niet eens als collectief bezit beschouwden; zij gebruikten den grond, dien zij tegenkwamen. En dat CAESAR werkelijk over

dergelijke stammen spreekt, blijkt uit TACITUS, die in zijn *Germanorum* mededeelt, dat bij de Germaansche stammen, die wel vaste woonplaatsen hadden, privaateigendom heerschende was.

2. *Plichten van den Privaateigendom.*

Privaateigendom behoort wel tot de natuurlijke rechten van den mensch, doch het is daarom volstrekt niet een onbeperkt recht. Volgens de katholieke opvatting is dat recht aan zeer zware verplichtingen verbonden Heerlijk wordt de opvatting weergegeven door ST. THOMAS. Nadat hij de geoorloofdheid en noodzakelijkheid van *het bezit* van privaateigendom heeft aangetoond, gaat hij aldus voort: »Maar een tweede punt, dat den mensch ten opzichte der uitwendige goederen toekomt, is het gebruik ervan; en wat dit betreft, moet de mensch de uitwendige goederen niet als eigen beschouwen, maar als gemeen aan allen, zoodat hij ze gemakkelijk mededeele aan anderen die gebrek hebben." Hieruit vloeien twee plichten voort. Vooreerst de plicht van *naastenliefde.* Wel is dit geen plicht van strikte rechtvaardigheid, maar daarom niet minder een zware plicht. Immers, niet alleen rechtsplichten zijn zware plichten; ook de naastenliefde verplicht meermalen met evenveel kracht. Daar er vele armen zijn, zegt ST. THOMAS, en niet allen uit hetzelfde vermogen kunnen ondersteund worden, is de aanwending van eigen bezittingen ter ondersteuning der noodlijdenden aan de vrije bestemming van een ieder overgelaten. Met geweld mag dus de arme van een bepaalden rijke geen steun opeischen; want de subjecten, die aanspraak kunnen maken op ondersteuning, zijn te velen in getal en daarom te onbestemd, dan dat de aalmoes het karakter van een rechtsverplichting zou kunnen aannemen. Slechts in één geval kan volgens hem de behoeftige een strikt recht op de bezittingen van anderen doen gelden, n.l. in den uitersten nood, wanneer hij anders zijn leven niet zou kunnen onderhouden. Het recht op het leven is n.l. hooger dan het recht op eigendom; en daarom moet dit laatste voor het eerste wijken. — Ten tweede de plicht om bij

te dragen voor het *algemeen welzijn*. De staat heeft daarom het recht, vooreerst om belastingen te heffen, voor zoover deze noodig zijn voor het algemeen belang; ten tweede om tot onteigening over te gaan, als dit voor het algemeen welzijn noodzakelijk is, mits de staat dan schadevergoeding geve, want de botsing van belangen brengt hier alleen mee, dat het privaateigendom in dezen bepaalden vorm worde opgeheven; ten derde, om een of andere tak van bedrijf zelf te gaan exploiteeren, doch ook al weer in het geval, dat zulks of wel absoluut of wel moreel voor het algemeen welzijn noodzakelijk blijkt; ten vierde, om bepalingen te maken betreffende verdragen, waardoor eigendom wordt verworven of overgaat; immers het is noodig voor het algemeen belang, dat het aan allen kunne blijken, wie de rechtmatige bezitter van dit of dat eigendom is.

3. *Kan een katholiek socialist zijn?*

Bedoeld wordt met deze vraag, of een katholiek een aanhanger mag zijn van den *economischen* eisch van het socialisme, of hij m. a. w. mag streven naar socialiseering der productiemidden. Want dat een katholiek geen aanaanhanger kan zijn der *wijsgeerige* stellingen van sociaal democratie en anarchisme, is wel voor iedereen onmiddellijk duidelijk. De drie voornaamste wijsgeerige stellingen van de sociaal democraten, zijn: 1e. Er bestaat niets onstoffelijks dus geen God, geen onstoffelijke ziel, geen geesten. Wie deze stelling aanhangt, komt in botsing met dogma's van ons heilig geloof, is een ketter. 2e. Er bestaat niets onveranderlijks; dus al onze begrippen omtrent God en zedelijkheid zijn aan voortdurende ontwikkeling onderworpen. Ook deze stelling is absoluut in strijd met ons geloof, dat ons leert dat de eeuwige waarheden omtrent God en zedelijkheidsbegrippen geheel en al onveranderlijk zijn. 3e. Datgene, wat de ontwikkeling der menschheid bepaalt, zijn de economische factoren met den daaraan noodzakelijk verbonden klassenstrijd. Ook deze stelling druischt in tegen onze geloofsleer, krachtens welke wij weten, dat het de goddelijke Voorzienigheid is, die het menschdom leidt en

bestuurt. — De wijsgeerige theorie der anarchisten is belichaamd in de uitspraak van PROUDHON: »ni Dieu, ni maitrè. Welnu, ons geloof leert ons, dat er een God is, en dat ook alle gezag uit God is.

Mag echter een katholiek niet streven naar socialiseering van productiemiddelen? Er is toch, zoo zegt men, geen enkel dogma, waarmee die eisch in strijd is. Volkomen waar, zoo antwoorden wij, dat die eisch tegen geen enkel dogma indruischt. Doch — en dit verliest men al te veel uit het oog, — een katholiek is verplicht meer aan te nemen, dan dogma's alleen. Ook de authentieke uitspraken der Kerk over een of ander punt, moet de katholiek aanvaarden. In *Quanta Cura* heeft PIUS IX veroordeeld als dwaling: »dat men zonder zonde en zonder kwetsing van het katholiek geloof" zou mogen ontkennen alles wat niet dogma is. En in de 22e stelling van deze Syllabus van PIUS IX is veroordeeld het volgende: »De verplichting, waardoor katholieke leeraren en schrijvers gebonden zijn, is beperkt alleen tot die waarheden, die door het onfeilbaar gezag der kerk als dogma's worden voorgesteld." De Kerk geeft behalve onfeilbare uitspraken ook authentieke uitspraken, hetzij door den paus alleen, hetzij door de Romeinsche Congregaties. Welnu wat den privaateigendom betreft, heeft LEO XIII, al is het dan ook niet met onfeilbaar leergezag dan toch met authentiek gezag in de Encycliek *Rerum Novarum* gesproken. Tot tweemaal toe (wij zagen het in I) verklaarde hij plechtig, dat *vóór alles* aan den privaateigendom moest worden vastgehouden, en dat het *hoofdzaak* was dat de privaateigendom bewaard blijve. Welnu, voor een katholiek is er dus geen twijfel mogelijk. Streven naar socialiseering gaat wel niet in tegen een dogma der Kerk, maar toch tegen eene waarheid, die door den paus met authentiek leergezag is vastgesteld. Een katholiek mag dus reeds daarom alleen niet ernaar streven.

Doch er is nog een tweede reden. Ook al had de paus die authentieke uitspraak niet gegeven. dan zou een katholiek nog niet naar socialiseering der productiemidden mogen

streven, Immers, zooals wij in I sub. 3, uitvoerig hebben aangetoond, sticht een dergelijk streven wanorde; welnu, het streven naar wanorde is een daad, die niet past aan een redelijk mensch, en derhalve is zulk een streven onzedelijk. En daar een ieder het er over eens zal zijn, dat geen enkel mensch, en zeker niet een katholiek, een onzedelijke daad mag stellen, spreekt het van zelf, dat derhalve een katholiek niet mag streven naar socialiseering der productiemiddelen. Wij zien hieruit, met hoeveel reden LEO XIII die streving in *Rerum Novarum* heeft veroordeeld Wij handelen dus ten volle gemotiveerd, als wij ook in dit punt vasthouden aan de leer der Kerk, die voor ons is de »columna veritatis", de kolom der waarheid.

DE KERK EN HET ARBEIDERSVRAAGSTUK

DOOR

P. A. J. H. VERHEGGEN *Pr.*

(Encycliek § § 12—22 blz. 19—33.)

Wat het wezen en de inrichting der Kerk en haar verhouding tot het arbeidersvraagstuk aangaat, verwijzen wij naar Dr. V. DAM, »De Kerk en de Sociale quaestie", Futura uitgave 1910.

Het doel der Kerk, bij hare bemoeiingen in dit vraagstuk, kan geen ander zijn dan »het beslechten van den strijd en de kiemen daarvan uit te roeien", *den socialen vrede te stichten.*

Bij het streven naar dit doel mogen nooit uit het oog verloren worden deze drie waarheden: 1 ongelijkheid in fortuin is noodzakelijk.

In abstracto zijn alle menschen gelijk. Maar zoodra men spreekt van de menschen in concreto, van den mensch zooals hij werkelijk is en leeft, ontmoeten wij onmiddelijk de grootste verscheidenheid.

Dan zien wij hoe de lichamelijke en geestelijke aanleg en functies der menschen, geheel van elkaar verschillen.

Verschillend zijn, om buiten bespreking te laten geslacht en leeftijd, weinig talent, karakter, gezondheid, lichaamskracht enz.

Die ongelijkheid zit dus in den mensch zelf, in zijn natuur.

Uit deze natuurlijke ongelijkheid volgt vanzelf ongelijkheid in fortuin, van levenslot, en dat lot heeft de mensch

te dragen. Tegen de natuur strijdt men te vergeefs. Die ongelijkheid van fortuin is geheel in overeenstemming met de behoeften, zoowel van de particuliere personen, als van de maatschappij.

We kunnen ons geen maatschappij voorstellen zonder verschil van bedieningen, lage en hooge, eervolle en nederige, enz.

Voor iedere bediening moet een mensch gevonden worden en wordt in werkelijkheid ook gevonden. Dit komt hoofdzakelijk omdat »tot het verrichten van die werkzaamheden de menschen aangezet worden door de ongelijkheid van vermogen, dat ieder bezit".

2. Lichamelijke arbeid is noodzakelijk.

De arbeid is het eerste levensgebod: »God de Heer nam den mensch en plaatste hem in het paradijs der vreugde, opdat hij het zou bebouwen (bearbeiden) en bewaren" (Gen. 2 : 15.) Wat in den staat der onschuld een lust was en genoegen, werd na de eerste zonde een straf en drukkende last. De dagelijksche ondervinding leert het genoegzaam.

3. Lijden zal er op aarde altoos wezen.

De heerschappij van het lijden strekt zich uit over alle tijden en alle plaatsen, over ieder mensch in het bijzonder en over de samenleving in het algemeen. Noch constituties, noch wetgevingen, noch kunsten en wetenschappen, noch stoommachines en electriciteit, noch eer en aanzien, noch geld en goed en genot, zelfs niet de hoogste deugd en heiligheid vermogen de heerschappij van het lijden van de aarde weg te vagen. Hij, die zegt hiertoe in staat te zijn, is een misleider en bedrieger of een zwakzinnige, alwie de ongelijkheid in fortuin, de lichamelijke arbeid en het lijden, ieder afzonderlijk of gezamenlijk tracht op te heffen, streeft naar het onmogelijke, jaagt een droombeeld na.

De *Kerk* neemt deze drie waarheden tot uitgangspunt voor de sociale verbeteringen, welke zij zich voorstelt aan te brengen.

De kerk beschouwt den mensch, zooals hij in de werkelijkheid is.

Zij denkt er niet aan te veranderen, wat tot de natuur van den mensch in de tegenwoordige orde behoort;

maar zij wil veranderen of wegnemen, wat door de schuld der menschen aan de natuur onrechtmatig is toegevoegd.

Al erkent zij de ongelijkheid in fortuin, toch verwerpt zij die bovenmatige en tot niets dienende ongelijkheid onzer dagen, dat nam., »het kapitaal zich bevindt in de handen van betrekkelijk weinigen, terwijl de groote menigte verarmt."

Haar wil en streven is, deze ongelijkheid tot de ware verhoudingen terug te brengen, al erkent zij de noodzake lijkheid van lichamelijken arbeid, toch verzet zij zich ten sterkste tegen de exploitatie der menschelijk krachten boven de door de natuur gestelde eischen.

Al erkent zij de heerschappij van het lijden, toch is het steeds hare teedere zorg, aan die heerschappij te onttrekken alles wat zij eraan vermag te onttrekken, of tracht zij het lijden te verzachten.

Dit alles vooropgesteld, wordt de vraag gesteld:

Hoe wil de Kerk haar doel, het stichten van den socialen vrede, bereiken?

Twee wegen staan open.

a. of wel de weg van den klassenstrijd, de klassen-tegenstellingen tot het uiterste door te voeren zoodat eene maatschappelijke omwenteling moet volgen, welke als vrucht zal moeten hebben eene nieuwe maatschappij-inrichting, op de basis van gelijkheid.

b. of wel de weg van hervorming der bestaande maatschappij, op de grondslagen van rechtvaardigheid en liefde.

A. De Kerk kan en wil den weg niet opgaan van den klassenstrijd.

Hare leer kan niet in strijd zijn met de leer van het gezond verstand, want beider bron is de oneindige wijsheid Gods.

Welnu, wat leert het gezond verstand?

Dat de natuur allen klassenstrijd afwijst.

De associatie met den mede-mensch is eene hoofdbehoefte van de menschelijke natuur. Eene alleen-staande plant of boom of dier verliest niets van zijne krachten. Anders echter bij den mensch. De noodzakelijkheid drijft hem er toe, om zich bij den even-mensch aan te sluiten. De geïsoleerde mensch verliest aan kracht en wel aan die kracht, welke inderdaad noodzakelijk is, om menschenwaardig te leven.

Vandaar die machtige innerlijke aandrang in den mensch, om zich met anderen te vereenigen, dat natuurlijk verlangen om zich bij anderen aan te sluiten, ten einde zijn krachten te verhoogen of beter zijne zwakheid te verminderen.

Dit gemeenschapsgevoel bepaalt zich niet slechts tot het tegenwoordig geslacht, maar strekt zich uit tot de voorafgaande geslachten en tot de komende generaties. Die drang naar en noodzakelijkheid tot aaneensluiting en samenwerking vindt zijn eindoorzaak hierin, dat de menschen geestelijk en lichamelijk ongelijk geschapen en begaafd zijn. Uit het voorafgaande besluiten wij, dat de menschen van nature in gemeenschap van belangen leven en moeten leven.

Dit is een feit.

Want de geheele sociale verordening bestaat in eene gestadige uitwisseling van behoeften en hulpverleening.

Dit is een plicht.

Want het is een eisch van den grondlegger der sociale menschennatuur en tot verwezenlijking dezer Goddelijke ordening in de menschelijke samenleving heeft ieder naar vermogen het zijne bij te dragen.

Uit dit alles zien wij, dat klassenstrijd tegen-natuurlijk is.

Duidelijk is het, dat ook de Kerk den weg van klassenstrijd niet mag opgaan.

Wat de natuur verbiedt, moet ook de Kerk verbieden. Want éénzelfde wil is beider wet.

De Kerk wil ook dien weg niet op.

Dit blijkt overduidelijk uit de Encycl. »Quod apostolici muneris", waar LEO XIII de burgerlijke maatschappij vergelijkt met de Kerk en haar verschillende graden en be-

dieningen en met het menschelijk lichaam en zijne ongelijke ledematen.

Resumé: Klassenstrijd is tegen-natuurlijk, strijdig met den wil van den Schepper.

Klassenstrijd te gebruiken als middel om te geraken tot socialen vrede, is zondig. Het doel heiligt niet de middelen.

Is ook onzinnig, een contradictio in terminis: elkaar eerst vol haat, afgunst en verachting bestrijden om te geraken tot een broederlijk eendrachtig samenleven.

Klassenstrijd te voeren tot het uiterste, geheel de bestaande maatschappelijke orde omver te werpen om te komen tot socialen vrede, is het misdadigste van alles. 't Is een aanslag plegen op geheel de door God gestelde maatschappelijke orde.

Is tevens eene monsterachtige utopie.

B. De Kerk moet opgaan en gaat op den weg van hervorming der bestaande maatschappij op de grondslagen van rechtvaardigheid en liefde.

Hervorming is noodig.

Al bestaat van nature geen klassenstrijd, toch kon men het feit niet ontkennen, dat in onze dagen een klassenstrijd gevoegd wordt op eene wijze en zoo algemeen als nooit een tijd gekend heeft.

De economische strijd, zooals wij hem nu aanschouwen, is de treurige nalatenschap der vorige eeuw, is het gevolg van de toepassing eener leer die gefaald en afgedaan heeft, het individualisme.

Hoe dezen strijd beslechten, althans verminderen?

Daaromtrent zijn drie opinies.

1. van hen, die in de teeds dreigender opklinkende eischen der arbeiders niets anders zien dan het zich openbaren van de zucht tot opstand, die het hart der misdeelden heeft beroerd.

Zij grijpen naar het geweld en de macht van wapenen om dien opstander te onderdrukken. 't Is een bewijs van een niet kennen van den aard en de oorzaken van den hedendaagschen strijd.

Het middel van geweld wordt door de Kerk niet aanvaard.

2. van hen, die in de bittere klacht der arbeiders niets anders vreezen te hooren, dan het eeuwig ondoofbaar weegeklaag der armoede. Dezen nemen hun toevlucht tot de liefdadigheid als het reddend middel. Zij stichten onmetelijk veel goed, kunnen de klacht der arbeiders minder hoorbaar maken, maar vermogen niet ze te doen ophouden.

Dit middel is voor de Kerk niet voldoende.

3. van hen, die in de uitbarstingen van wrevel en woede, door opruiïng en opzweeping veroorzaakt, het overmijdelijk gevolg zien van de tegenstelling tusschen de matelooze winsten der kapitalisten en den onzekeren toestand der werklieden.

Deze gelooven, dat het wijs en rechtvaardig is, zulke smartvolle toestanden te herstellen, door genoegdoening te geven aan de billijke en gewettigde eischen der arbeiders.

Deze is de eerste voorwaarde, welker vervulling de Kerk opeischt om den strijd te beslechten.

De rechtvaardigheid moet dus in de maatschappij in eere hersteld worden, met de rechtvaardigheid de naastenliefde. Over de onmisbaarheid van en de wisselwerking tusschen de rechtvaardigheid en de naastenliefde schrijft op heerlijke wijze Prof. V. DAM in het aangehaalde boek blz. 81 en 82 en Mr. AALBERSE, Sociale week, Utrecht.

Rechtvaardigheid en liefde moeten in onze maatschappij herstellen de ware solidariteits-ideé: allen voor één en één voor allen.

Doch wil dit geschieden, dan moeten de christelijke levensbeginselen en levensbeschouwing weer doorwerken ook in het sociaal-economisch gebied, dan moet alles hersteld worden in Christus.

Daarvandaan kan LEO XIII in »R. N.", bladz. 20—21, met volle recht zeggen:

»Vol vertrouwen beginnen wij met dit onderwerp en geheel volgens het recht, dat ons toekomt, omdat een

vraagstuk behandeld wordt van dien aard, dat daarvoor geen deugdelijke oplossing kon gevonden worden, tenzij met de hulp-inroeping van den godsdienst en van de Kerk.... dit willen wij zonder aarzeling verzekeren, dat de pogingen der menschen ijdel zullen zijn, als de Kerk wordt buitengesloten." De Kerk put haar voortreffelijke kracht uit de leeringen des Evangelies. »Zij toch is het, die zich inspant om niet alleen het verstand van ieder afzonderlijk te onderrichten, maar ook zijn leven en zeden te regelen door hare voorschriften; die den toestand zelf den proletariërs] verbetert door verscheidene zeer nuttige instellingen."

Met deze woorden is in *algemeene* trekken de taak aangegeven, welke weggelegd is voor de Kerk met betrekking tot deze quaestie.

Dalen wij nu in *bijzonderheden* af.

De macht en de invloed der kerk zijn tweevoudig: indirect en direct,

1e. de Kerkt wijst het middel aan tegen den klassenstrijd;

Zij predikt haar leer en aan de beide klassen is het gelegen of deze leer uitwerking zal hebben,

De invloed der Kerk is indirect: door de klassen op den strijd,

2e de kerk dient zelve het middel toe,

De uitwerking van het middel hangt af van de kracht, waarover de Kerk beschikt; haar invloed op den strijd is direct.

I. De Kerk *wijst* het middel tegen den klassenstrijd aan.

1. door haar leer over de rechtvaardigheid, welke leer, toegepast, leidt tot verzoening der beide klassen,

2. door haar leer over de bestemming van den mensch, over de waarde der aardsche goederen, en over het nut van het geduldig lijden, welke leer, toegepast, leidt tot eene goede verstandhouding der beide klassen,

3. door haar leer der ware gelijkheid, welke leer, toegepast, leidt tot broederliefde.

I. Leer der Kerk over de rechtvaardigheid.

a, rechtvaardigheidsplichten van den werkman.

het positief gedeelte,

nam, »het werk leveren ten volle en getrouw, waaromtrent vrijelijk en naar recht en billijkheid werd overeengekomen".

De arbeider verbindt zich, dat hij zijn werkkracht zelf zal aanwenden gedurende een bepaalden tijd, ten voordeele van den patroon.

Hieruit volgt, dat de arbeider verplicht is den voldongen arbeid te verrichten en wel onder leiding van den patroon, welke verdeelt, waar, wanneer en hoe de arbeid, welke de arbeider te praesteeren heeft, noodig is.

het negatief gedeelte;

nam. datgene waarvan zich de arbeider moet onthouden.

Dit omvat alles, wat het werk, hetwelk de arbeider te leveren heeft, of de persoon ten wiens gunste hij het te leveren geeft, schade toebrengt.

Tot verkrijging van wijziging der contracten heeft de arbeider zich te onthouden van gewelddaden en oproer; hij moet zelfs het gevaar daartoe vermijden; daarom menschen vluchten, welke tot oproer en gewelddadigheden willen aanzetten.

b. Rechtvaardigheidsplichten van den patroon.

Vooraf dit:

onderscheid maken tusschen onmiddelijk en middelijk voorwerp van het arbeidscontract.

Het onmiddelijk voorwerp is het verrichten van arbeid en het geven van loon;

het middelijk is de persoon van den arbeider, onafscheidbaar aan den arbeid verbonden.

Het onmiddelijk voorwerp beschouwend is de patroon verplicht een billijk loon te betalen.

Het middelijk voorwerp beschouwend is de patroon verplicht om in zijn medecontractant den mensch met al zijne rechten te erkennen en te eerbiedigen hem in die rechten niet te krenken.

Immers als mensch heeft de arbeider recht op leven en gezondheid, op zijn eer, op zijn persoonlijk eigendom, als

redelijk wezen, bestemd om door God te dienen zijne eeuwige zaligheid te bewerken, heeft hij recht op godsdienst en zedelijkheid. Is hij getrouwd, dan heeft hij het recht om zijne verplichtingen jegens vrouw en kinderen te vervullen.

In de eerbiediging dezer rechten heeft de patroon de rechtvaardigheid te beoefenen. Als alle menschen streng de plichten van rechtvaardigheid, niets meer en niet minder, zouden naleven, dan was reeds veel gewonnen.

Hiermede echter is de Kerk niet tevreden.

»Met Jezus Christus tot leermeester en leidsman jaagt zij groote dingen na, »streeft zij er naar om de beide klassen door nauwe verstandhouding en vriendschap met elkaar te vereenigen."

2a. Door hare leer omtrent de bestemming van den mensch.

Iedereen, op welk standpunt hij moge staan, ziet zich genoodzaakt, ergens een hoogste goed, summum bonum, aan te geven, hetwelk het einddoel des levens zal zijn en door den mensch zal worden nagestreefd. Zoo was het bij de wijsgeeren der oudheid, zoo is het ook thans.

Dit doel is het noodzakelijk, het algemeen doel van alle menschen, het doel van *den* mensch.

2. dit laatste doel kan niet zijn: het grootst mogelijk eigen welzijn op aarde; zij het zinnelijk of geestelijk-lichamelijk. De mensch is meer dan een meer ontwikkeld dier.

Zulke leer proclameert het kraste egoisme als de hoogste wet van het bestaan. Plichten bestaan er niet, daarom ook geen moraal. De menschen hebben tot elkaar slechts de relatie van bruikbaarheid.

3. Het laatste doel kan niet hierin gelegen zijn, dat de mensch steeds stijgt van volmaaktheid tot volmaaktheid totdat eindelijk de volmaakte mensch, de Uebermensch, of een hoog type van mensch te voorschijn komt.

Deze theorie mist in het reëele leven elken grond van ook maar een schijn van waarheid.

Zij bevat tevens dit ontzettend gevolg, dat alle streven om zieken, idioten enz. te helpen, moet veroordeeld worden.

Deze immers kunnen niets tot ontwikkeling bijdragen, hoogstens de rassen bederven.

4, Het einddoel bestaat ook niet in het welzijn van geheel de menschheid of in de vooruitgang der beschaving.

de mensch als éénling moet zich maar tevreden stellen met *mede* te arbeiden aan dien vooruitgang en deel te nemen aan de zegeningen ervan.

Zijn troost is, dat zijn aandeel in de vooruitgang der beschaving gememoreerd wordt op eene bladzijde der geschiedenis.

Deze drie theoriën vervagen in ontelbare nuances.

Voor hare aanhangers is het waar begrip van het zedelijk goede te loor gegaan, ja voor hen is dit gansch heelal een geheim, voor geen nasporingen der menschen doorgrondelijk.

Krachtig en beslist staat daartegenover de leer van het gezond verstand en der Kerk.

God is de schepper, de hoogste Heer en het einddoel aller dingen.

De mensch is een schepsel Gods, heeft tot einddoel: God, Hem dienen en Hem verheerlijken en in de bovennatuurlijke orde Hem aanschouwen in den Hemel.

Door de dienst van God bereikt de mensch zijn volmaakt geluk. Onder dit geluk verstaat ieder mensch een duurzamen toestand van volmaakte bevrediging, een toestand, waarin hij vrij is van alle kwaad en in het bezit van alle goed, hetwelk hij redelijkerwijze behoeft.

Dit geluk is niet iets, wat den mensch van buitenaf wordt voorgesteld maar wat gevorderd wordt door het innigst van zijn wezen.

In dit leven is het niet te bereiken, derhalve in het toekomende.

Hieraan ontleent *dit* leven geheel zijne beteekenis.

Het is een tijd van voorbereiding, het arbeidsveld, hetwelk de mensch volgens den Wil van God moet bewerken; het strijdperk ter overwinning.

Deze leer heeft een machtigen invloed op den mensch met betrekking tot de aardsche goederen.

Volgens de leer der Kerk mogen de aardsche goederen nooit doel van 's menschen streven zijn. Zij zijn enkel middel tot onderhoud des levens, tot beoefening der deugd en tot gepaste ontspanning.

De Kerk predikt geen Weltflucht; want het streven naar aardsche goederen is op zekere hoogte, althans voor de groote massa, een plicht.

Wel brengt zij de waarde-schatting dier goederen terug tot de juiste maat en bewaart zij den mensch voor eene eenzijdige en overdreven hoogschatting. De leer der Kerk verbiedt derhalve niemand zich toe te leggen op het verkrijgen van aardsche goederen; zij verlangt slechts, dat dit streven niet mateloos zij; dat geheel het bedrijfsleven zich voltrekke onder de heerschappij van Christus' leer.

2. Leer der Kerk over het nut van het lijden.

Afgezien van het lijden, als zijnde eene straf van Gods Rechtvaardigheid, is het eene verheerlijking van God.

Immers door niets wordt grooter eer aan God bewezen dan door offers. Nu is een offer zonder scheiding of smart niet denkbaar; het moet iets kosten om een offer te zijn.

Daarvandaan de psalmist: een gekwelde geest is een offergaaf voor God. (ps. I : 19.) Het lijden behoedt den mensch voor zonden, en brengt hem tot allerlei deugden, die hem tot God opvoeren.

Het is een waarborg voor zijne verheffing in den Hemel. (II Corr. IV : 16—17.) Christus heeft het lijden niet weggenomen, maar Hij heeft geleden om ons een voorbeeld na te laten (I Petr. II : 21.)

Hij heeft daaraan eene hoogere wijding en verdienstelijkheid willen geven. (Rom. VIII : 171.)

Welken invloed heeft practisch de leer der Kerk sub. 1 en 2 op de macht van het kapitaal en op de armoede van den arbeid?

Het kapitaal is onmachtig den bezitter ervan te vrijwaren van lijden; is veelal eene nieuwe bron van lijden.

Het kapitaal verschaft niet den geringsten waarborg ter gelukzaligheid, is dikwijls daartoe een hinderpaal.

Aan het gebruik van den rijkdom is zeer veel gelegen en dit wordt geregeld door het doel, waarvoor de mensch geschapen is.

Is aan de noodzakelijke levensbehoeften en aan de eischen van den stand voldaan, dan is het plicht om van hetgeen overblijft, de noodlijdenden te begunstigen. Dit is een plicht van christelijke liefde.

De bezitter blijft vrij om te beslissen, op welke wijze, op welk tijdstip en aan welke arme hij van zijn rijkdom zal mededeelen. De vrijheid van den patroon is in deze beperkt.

Ten opzichte zijner arbeiders heeft hij op bijzondere wijze den plicht van naastenliefde te beoefenen.

Hoe nauwer men immers met iemand in betrekking staat, des te sterker is deze plicht.

Welnu de persoon van den arbeider is krachtens het contract ten nauwste aan den patroon verbonden.

Hetgeen gezegd is omtrent den rijkdom en zijn gebruik, zal strekken tot aflegging van alle trotschheid en hooghartigheid van den kant des rijken, doch ook tot bemoediging.

Het is zalig te bezitten en een instrument der goddelijke Voorzienigheid te zijn. De arme bidt: Geef ons heden ons dagelijksch brood en de rijke mag de taak der Goddelijke Voorzienigheid overnemen.

Hierbij voegend den rijkdom aan geestelijke goederen, is het zalig geschiktheid te hebben om te regeeren, en een klein gedeelte van Gods albestuur te mogen overnemen; is het zalig het talent van verstand en woord te bezitten en in naam van Gods wijsheid anderen te leeren en te ontwikkelen.

Invloed der leeringen van de Kerk op de *misdeelden.*

Deze beuren hen niet alleen op uit hunne neerslachtigheid, maar doen hen zelfs hun lot met fierheid en blijheid dragen.

a. het bewustzijn van arm te zijn kan den arbeider neerdrukken.

In het kader echter der Kerkelijke leer is armoede in

zich geen schande, knakt de eer niet van mensch- en christen-zijn.

Daarenboven is de armoede gewijd door Christus' voorbeeld, raadt de Meester de bezittende klasse aan af te dalen tot de klasse der misdeelden, door de vrijwillige armoede.

b. het bewustzijn, door handenarbeid het brood te moeten verdienen, kan den werkman neerslachtig maken.

De Kerk echter beschouwt den arbeid niet noodzakelijk of uitsluitend als een arbeidskracht, maar als de arbeid van een mensch en christen; als het middel tot levensonderhoud.

Bovendien heeft Christus door zijn persoon de arbeid geadeld.

Ten slotte is 's menschen ware grootheid gelegen niet in het bezit en in den vrijdom van arbeid, maar in de plichtsbetrachting en de beoefening der deugd. De arbeider zal zelfs met blijheid zijn lot dragen, omdat hij de bevoorrechte van den Heer is.

III. De Kerk wijst het middel aan door haar leer over de broederliefde.

Vriendschap maakt, dat de mensch in zijn omgang met anderen in woord en daad zich zoo gedraagt als het betaamt.

De liefde vraagt meer. Zij vordert geheel de persoon van den mensch als haar voorwerp op. Zij streeft naar gelijkvormigheid, zoo mogelijk naar vereenzelviging met het voorwerp der genegenheid.

Zij is gelijk aan het vuur, dat zich als het ware aangetrokken voelt door de brandstof en ze tracht te naderen, te doordringen met zijnen gloed en zich met al de deelen van de brandstof zoo te vereenigen en te vereenzelvigen, dat deze op haar beurt als vuur oplaait.

De liefde, die wij bedoelen, bemint den mensch niet om den mensch, maar bemint de mensch om God.

't Is de charitas wier karaktertrekken geschilderd zijn in I Cor. XIII. 4—7.

Deze liefde moet wederom bij den mensch geboren worden, opdat hij weer beseffe, dat alle menschen in zekere

mate één groote familie Gods vormen. God is de Vader van allen. Die daar is boven alles, en door alles en in ons allen. Allen zijn verlost door hetzelfde Bloed van Christus en op gelijke wijze bestemd voor de bovennatuurlijke zaligheid.

De oplossing van dit vraagstuk ligt in het menschenhart het centrum der liefde, in het hart, geleid door een gezond verstand, beschenen, verwarmd, geheiligd, door de genade des Geloofs.

Tot nu toe hebben we de Kerk, met betrekking tot dit vraagstuk, gezien in *woord;* thans zullen we haar beschouwen in daad.

De Kerk *dient* zelve het middel toe.

I. Zij tracht door in te werken op de zielen, haar leer door zoovelen mogelijk te doen naleven.

Intellectueele, technische en sociale ontwikkeling, de overtuiging van het verstand aangaande rechten en plichten zijn niet voldoende om een oplossing in de onderhavige zaak te brengen.

Een hoofd-factor ontbreekt nog, de moreele kracht, om datgene uit te voeren, wat men als goed en waar heeft leeren inzien.

De mensch moet inwendig zedelijk hernieuwd en versterkt worden, bezield worden met den geest van discipline en gehoorzaamheid, van zelfverloochening en karaktersterkte, met het zich in daden uitend bewustzijn van grooten plicht jegens zich zelf en de gemeenschap.

Daartoe moet het weerstrevend en dwaze hart gevormd, de wil gebogen worden.

Met algemeene phrasen van gelijkheid, vrijheid, broederschap, zelfbewustheid, toekomststaat, humaniteit en dergelijke is niets te maken, veel te bederven- ook economische hervormingen zijn hiertoe machteloos.

Geen menschelijke macht en geweld is in staat de wil te buigen wanneer de wil staat voor het verstand.

Om den mensch den noodzakelijke moreele kracht te schenken om zijn wil ten goede te leiden, moeten wij terug naar den Meester van de wil, den Schepper.

De macht om dit te bewerkstelligen heeft God geschonken aan de Kerk, welke haar macht uitoefent:

I. Door de verkondiging van het Evangelie.

De Heer heeft hare tong geraakt en zijne woorden in haren mond gelegd: Hij heeft haar gesteld over de volken en over de staten, opdat zij zou uittrekken en vernietigen en verdelgen en verspreiden, en opbouwen en planten.

De Kerk leert den menschen te onderhouden, wat haar bevolen is, door middel van Bisschoppen en Priesters.

De kracht van Gods Woord is zoo juist geschilderd door Pater MONSABRÉ, in zijn »Avant-pendant et aprés la predication."

II. De macht om de noodige moreele kracht te schenken bezit de kerk in haar genademiddelen; zooals het Sacrament der Biecht, hetwelk zoo dikwijls onrechtvaardigheid voorkomt of gepleegde onrechtvaardigheid, doet herstellen; het Sacrament des Altaars, hetwelk de volle uitstorting van liefde is en geeft.

De geschiedenis staaft die heilzame inwerking der Kerk.

Het is een historisch, vaststaand feit, dat de christelijke beginselen van rechtvaardigheid, liefde en vrijen wil geheel het politieke en sociale leven der Romaansche en Germaansche volkeren heeft doortrokken, de volkeren heeft opgevoed en beschaafd.

»Die beginselen, aldus van VOGELZANG, bevrijdden den arbeid van schande en slavernij, brachtten hem in eere . . .

De bloeiende ambachten voerden de ambachtslieden stap voor stap tot de verovering van het recht en vrijheid, maar tegelijkertijd tot het begrip van de plichten, die de sociale orde hun oplegde . . .

De christelijke sociale orde van de middeleeuwen verschijnt voor onze oogen als een grootsch werk van den geest. Dat christendom, toegepast op de maatschappij, overtreft de meest edele scheppingen der oudheid." Van die weldaden is Christus oorsprong en einddoel.

Het geloof in en de liefde tot Jesus Christus, welke de

Kerk alom verspreidde, deden overal geboren worden het verlangen om zijne wet te vervullen en zijn voorbeeld na te volgen, en in de voltooiing hiervan werd het einddoel bereikt: aan Christus gelijkvormig te worden.

Op deze wijze greep de hervorming der heidensche zeden en volken plaats; zij ging van Christus uit en keerde tot Christus weder.

Daarom kon aan de hedendaagsche maatschappij genezing gebracht worden enkel door de terugkeer tot Christus, tot het christelijk leven en christelijke instellingen.

»Afwijken toch van den oorsprong is bederf; tot den oorsprong terugkeeren, genezing."

Een geneesheer, die komt te staan voor een ziek lichaam zal trachten door zijne bemoeiingen het lichaam zooveel mogelijk terug te brengen tot zijne oorspronkelijken toestand: de gezondheid, en dit is: genezen; zullen echter zijn ingrijpen of zijn geneesmiddelen niet ten doel hebben dien oorspronkelijken toestand te herstellen, dan beteekent dit den ondergang van het lichaam.

Die terugkeer tot Christus is niet mogelijk, of de maatschappij moet weer erkennen en gelooven in de vergeten dogma's; zonde en verlossing, waarop vóór alles het wezen van het christendom rust.

Wie in geen zonde gelooft, die kan niet in een Verlosser gelooven en wie Christus niet als Verlosser erkent, heeft noch Christus, noch christendom.

Christus als leeraar, als ideaal, als Meester van plichtsbetrachting en menschenliefde, aldus Pater WEISZ, Christus als volksman, als Leider, erkennen ook de rationalisten en socialisten. De Chrístus als Verlosser erkennen slechts de christenen, en al wie Hem in onze eigenschap niet erkent heeft geen recht zich christen te noemen.

De zonde is de ondergang van mensch en maatschappij, de zonde houdt allen waren vooruitgang en volmaaktheid tegen, doet ze mislukken.

Het christendom dan is de bevrijding uit de heerschappij der zonde door de verlossing in J. Chr.

De maatschappij moet daarom terug naar Christus, den Verlosser.

De groote wereldhervormer, de H. Paulus, vreesde te vergeefs gepredikt te hebben, tenzij Hij predikte Jezus, den gekruiste.

De kerk zorgt voor de *stoffelijke* belangen:

a. Indirect door de menschen te vormen tot deugd. Dit gedeelte van de Encycliek met het volgende sub b. vormt eene ware apologie tegen de bewering, dat de Kerk Weltflucht predikt. Niet het ontvluchten der wereld, niet vijandigheid tegenover beschaving en ontwikkeling, maar overwinning der wereld door ontwikkeling en beschavingsarbeid is het werkprogram der Kerk.

»Wat bij name de misdeelden aangaat, wil de Kerk en streeft zij er naar, dat dezen uit hun diep-ellendige toestand oprijzen, en een beter levenslot erlangen.

En hieraan besteedt zij geen geringe moeite, juist doordat zij de menschen *opwekt en opleidt tot de deugd.*

Immers waar de christelijke zeden ongeschonden bewaard worden, brengen deze van zelf voor een deel *stoffelijke* welvaart voort, daar zij God, den oorsprong en bron van alle goed, gunstig stemmen.

Er wordt wel beweerd, dat in onzen tijd het christendom vóór alles den democratischen geest van het Evangelie moet naar voren brengen en de plichten van liefde, rechtvaardigheid en waarheid verkondigen; versterving, ootmoed, geduld en zwijgend lijden zijn niet meer van onzen tijd, het zijn slechts positieve, geen sociale deugden.

Deze gesmaadde deugden zijn van de grootste noodzakelijkheid en gewicht juist voor onzen tijd met zijn enormen economischen vooruitgang en zijne nog grootere ellende.

Deze deugden brengen den mensch tot zelfverloochening, en door zelfverloochening tot zelfbeheersching en door zelfbeheersching tot de heerschappij over de stof. Waarop wijst ons het alcoholisme, de schuw voor den arbeid, de overdreven zucht naar gewin de onverzadigbare dorst naar genot? Op gebrek aan zelfverloochening.

Onze tijd gaat groot op den vooruitgang, op de uitvindingen, kunsten en vaardigheden. En te recht.

Is het echter niet beschamend te moeten bekennen, dat te midden van al die vooruitgang, de nood en ellende zoo hoog gestegen is, dat de algemeene welvaart zoo laag gezakt is, als nooit een tijd gekend heeft.

De schuld hiervan is, dat de zelfbeheersching geen gelijken tred heeft gehouden met de uitbreiding van ons kunnen en weten.

GOETHE zegt, alles wat de mensch vrij maakt, zonder hem de heerschappij over zich zelf te schenken, strekt hem tot verderf.

Om de vorming tot deugd tot stand te brengen en de deugd tevens te beschermen neemt de kerk buiten haar gewone middelen, tot buitengewonen middelen haar toevlucht, nagelang den eisch der tijden.

Zooals het Katholiek onderwijs met zijne aanvulling in de Patronaten, congregatien, H. Familie enz. en vooral de gesloten Retraiten.

Ook de religieuse congregaties hebben een machtigen invloed op de vorming van deugd en karakter.

Wat onze in hebzucht en zingenot weggezonken tijd voor alles noodig heeft, is eene dringende vermaning, dat er nog iets hoogers bestaat dan bezit en genot op aarde; is de verschikkelijke oproep tot zelfbeheersching en zelfverloochening om niet in het zingenot onder te gaan.

In beide betrekkingen komt de beteekenis der orden en congregaties duidelijk aan den dag.

Reeds hun bestaan alleen is een bestendig en luid protest tegen de lage heb- en genotzucht, welke slechts zin heeft voor datgene wat de mensch kan grijpen, wegen, eten en drinken. Evenals de torens onzer kathedralen wijzen de religieusen orden en congregaties den in het aardsche verslondenen mensch onophoudelijk naar den Hemel en roepen hem toe: de harten omhoog!

Door hun voorbeeld verkondigen zij luider en met meer

klem, dan zulks door woorden zou geschieden, zelfverloochening en onthechting.

Voor de vorming tot deugd dragen ook het hunne bij de R.-K. Volksbond, St. Jozefs-Gezellen-Vereeniging, Spaarbanken en dergelijke.

b. de Kerk zorgt direct voor de stoffelijke belangen *door instellingen* tot leniging van nood.

Tot goed begrip dit vooraf.

De Kerk heeft niet de rechtstreeksche taak en zij kon die ook niet hebben om het pauperisme, die uiterste ellende der armoede weg te nemen.

Zij kon niet meer doen dan de beide klassen haar plichten, vooral van rechtvaardigheid en liefde voorhouden, tenzij de Kerk zelve als werkgeefster zou optreden.

Als er gesproken wordt over de liefdadigheid der Kerk, dan bepaalt zich deze tot hulp in de armoede, welke steeds bestaan heeft en bestaat, en door een deel van het menschdom zal geleden worden.

Armen zullen er blijven in elke sociale orde.

De Kerk beoogt ook niet het onmogelijke, de opheffing der armoede; maar slechts haar leniging.

Duidelijk is het ook, dat de liefdadigheid der Kerk invloed heeft op het wegnemen van het pauperisme door het voorbeeld, wat de Kerk geeft; en dat zij den strijd tusschen bezitters en niet-bezitters eenigzins vermindert.

Daarvandaan kon in de stellingen gezegd worden dat de Kerk zelve het middel tegen den klassenstrijd toedient o. a. direct door instellingen tot leniging van nood.

Dat de Kerk ten allen tijde de liefdadigheid onder alle mogelijke vormen beoefend heeft, is eene bewezen zaak.

Om aan de liefdadigheid meer zekerheid en duurzaamheid te geven heeft de Kerk in den loop der tijden de liefdadigheid georganiseerd, haar voor de eeuwen bestendigd in congregaties en vereenigingen, welke in haast elken nood, waarin de mensch van de wieg tot aan het graf kan verkeeren, hulp trachten te verleenen.

Ter beantwoording der vraag of staats-armenzorg de

christelijke liefdadigheid kan vervangen, verwijzen wij naar Pater BRUIN, Sociologische Beginselen en Mr. Dr. RAAYMAKERS, Staat- en Armenzorg.

We sluiten met een woord van VON HERTLING:

De christelijke naastenliefde tot grondslag van Staatsmaatregelen nemen, ware veel te vergaande uitbreiding van staatsbevoegdheid, en zou tevens den dood van de naastenliefde zijn.

DE STAAT EN HET ARBEIDERSVRAAGSTUK,

DOOR

MR. DR. D. A. P. N. KOOLEN.

Encycliek § 22—28. blz. 33—38.)

Het tweede der geneesmiddelen door den Paus aangewezen, is de Staat.

Spreker definieert den staat als: eene vereeniging van menschen, op een bepaald grondgebied, onder één hoogste gezag, verbonden tot een zedelijk organisme. Aan ieder dier elementen wijdt spreker eenigen tijd. Hij vindt daarbij de gelegenheid de tegenstelling te doen zien tusschen staat en maatschappij en keurt af om in plaats van staat te gebruiken de woorden: burgerlijke maatschappij. Dat geeft aanleiding tot misverstand.

Onder maatschappij verstaat men de alles omvattende samenleving der menschen. Men kan zeggen: maatschappij is hetzelfde als staat wanneer men het gezag wegdenkt. Pater WEISZ (Sociale Frage pag. 659) maakt deze tegenstelling:

De staat rust op de maatschappij: deze draagt haar: hij beschermt haar. De maatschappij is het boven den grond staand gebouw, de staat is het dak.

In § 23, zegt de Paus dat hij onder staat verstaat dien staat zooals de gezonde rede en de goddelijke wijsheid dien eischen: den staat omschreven in de encycliek »Immortale Dei" (1 Nov. 1885). Spreker behandelt hier de

opwerping die na 1892 is gemaakt, dat de leeringen in de Encycliek »Rerum Novarum" alleen gelden voor den ideaal-staat, en niet voor de staten, zooals wij die kennen. Hij verwijst voor de weerlegging naar de inleiding op het werkje van VLÉKKE. (Sociale opstellen.)

Den geheelen inhoud van de § 22-28 verdeelt spreker nu in drieen. Op drieerlei grond, langs drieerlei weg, leert de Paus, kan de staat voor den arbeidersstand zorgen.

I. Wanneer de staat door het nemen van algemeene maatregelen voor het algemeen welzijn zorgt, dan behartigt de Staat tevens het belang van den arbeidersstand. (Zie slot § 23).

II. Dan kan de staat, voor wien alle standen gelijk zijn, maatregelen nemen alleen in het belang van den arbeidersstand, daar hij ook voor andere standen speciale maatregelen neemt. (Zie § 24 en 25).

III. Ten slotte, de arbeidersstand is de behoeftigste, heeft het meest hulp noodig. De staat is verplicht voor dien stand een bijzondere belangstelling te toonen. § 27

Spreker merkt op dat de Paus bij de uiteenzetting dezer drie stellingen positie neemt op verschillende punten betreffende Staats-doel, Staats-werkzaamheid, Staatszorg.

Het is noodig tot juist begrip eenige theoriën hieromtrent te bespreken.

Omtrent het *doel* van den staat onderscheidt men in hoofdzaak drie richtingen.

1. Het doel van den staat is de rechtszekerheid, de handhaving van het recht. Dat komt dus neer op de zorg dat de onderdanen elkanders rechten eerbiedigen (privaatrecht) en zich niet vergrijpen aan de strafwet. Naast deze interne vrede, wordt door sommigen ook nog genoemd de externe vrede: de onafhankelijkheid tegenover andere staten.

Deze leer is die van de school van het natuurrecht, van HUGO DE GROOT. Nog noemt spreker KANT, VON HUMBOLDT, F. BASTIAT en in den lateren tijd P. LEROY BEAULIEU.

Deze leer leidt tot onthouding van inmenging door den staat op maatschappelijk terrein.

2e. Het doel van den staat is het algemeen geluk,

Bij DE GROOT leert men naast *iuris fruendi* ook *communis utilitatis* causa.

CHRISTIAAN WOLFF en later J. J. ROUSSEAU zijn hiervan de woordvoerders. Deze theorie ligt ten grondslag aan artikel 1 van de eerste Fransche Staatsregeling van 1793:

Le but de la société est le bonheur commun.

BACO, JEREMIAS BENTHAM, J. S. MILL hebben deze leer uitgewerkt.

Algemeen geluk: het grootste geluk van het grootste aantal: the greatest sum of total happines. De een vindt 't grootste geluk in stoffelijk geluk, de ander in zelfopoffering.

Deze theorie leidt tot staatsinmenging op ieder gebied, legt den Staat een verantwoordelijkheid op, die hij niet kan dragen.

3e Het doel van den Staat is het bevorderen van al die *algemeene* voorwaarden, waarvan het bereiken van 's menschen bestemming op aarde afhangt.

Suarez (De Lege III, 11) definieert: het doel van den staat is de uiterlijke openbare *gemeenschappelijke* welvaart (waarvan de rechtszekerheid een voornaam deel is) te bevorderen.

Zoo zegt de Paus in § 24: Immers de staat is krachtens zijn taak verplicht voor het *algemeen* belang te zorgen.

Welke zijn nu die *algemeen* zedelijke voorwaarden, waarvoor de staat moet zorgen?

Spreker noemt er drie:

de *autonomie*, de *co-existentie*, en de *assistentie*.

De voorwaarde der *autonomie* is die der vrijheid. De staat zorge dat iedere kiem in de maatschappij voorhanden, tot haar recht kome, niet verstikt worde. De voorwaarde der *co-existentie* is die der ordelijke samenleving. De staat zorge dat de vrijheid van den een, niet in botsing kome met die van den ander.

Over deze beide voorwaarden spreekt de Paus in den aanhef van § 26.

Ten slotte de voorwaarde der *assistentie*.

Iedere kiem, die den staat voorkomt een goed te be-

oogen, worde in haar ontwikkeling door den staat gesteund. Zoo blijft het eerstgeboorterecht van het particulier-initiatief geëerd en treedt de staat als hulpe op.

Spreker zet nu verder uitvoerig uiteen op welke wijze de staat assisteerend kan optreden. Hij onderscheidt de stoffelijke en de geestelijke belangen. Van de laatste noemt hij: wetenschap, kunst, opvoeding, godsdienst en van de eerste: kolonisatie, muntwezen, verkeerswezen, maten en gewichten, scheepvaart, nijverheid, (landbouw, nijverheid en handel.

Na deze theoretische uiteenzettingen leest spreker met zijne hoorders de betreffende § § der Encycliek en heeft telkens de gelegenheid aan de algemeene beginselen te herinneren.

I.

WERKSTAKING,

DOOR

Mr. A. J. M. J. Baron VAN WIJNBERGEN.

(Encycliek § 28—29, blz. 38—39.)

Wat bestaat er bij het uitbreken eener werkstaking? Dan bestaan er arbeidsverbintenissen tusschen ieder der stakers en den werkgever. (Er kan ook een collectief contract bestaan, doch daarover wordt hier niet gesproken.)

Tusschen den patroon en de arbeiders waren arbeidsovereenkomsten aangegaan, tengevolge waarvan arbeidsverbintenissen zijn ontstaan.

Wat wil dat zeggen?

De mensch heeft een wil, een vrijen wil. Die wil kan zich uiten in woord of daad. Men wil gaan wandelen; men maakt dien wil openbaar door zulks te zeggen, of te doen; men gaat wandelen. Men blijft echter vrij op het genomen wilsbesluit terug te komen. Komt men buiten, en vindt men het weêr onaangenaam — men keert terug. Men wilde gaan wandelen, doch wil het nu niet meer; men was en bleef vrij.

Niet steeds behoudt men echter de bevoegdheid om op een eenmaal geopenbaard wilsbesluit terug te komen. Het volgende voorbeeld moge zulks duidelijk maken.

Men wil een jas laten maken bij den kleermaker; men gaat naar den kleermaker, deelt hem zulks mede, en deze

laat een klant stalen zien. Nog steeds zijn beiden vrij, zoowel de klant om, zonder iets te bestellen, den winkel weer te verlaten, als de kleermaker om te zeggen: ik maak u geen jas. Men gaat verder: de klant vindt een staal, dat hem bevalt, en zegt: wil mij zulk een jas maken voor zooveel geld; en wanneer nu (en hier komt het beslissend oogenblik) de kleermaker zegt: goed ik zal u dien jas voor dat geld maken, dan kan men het eenmaal uitgesproken wilsbesluit niet meer herroepen. Beider vrijheid heeft opgehouden, men is verbonden.

De klant wilde een jas koopen; zijn wil bleef echter vrij, totdat hij door het recht gegrepen werd, en dat geschiedde op het oogenblik, waarop een andere even vrije wil, nl. die van den kleermaker, zijn wil ontmoette, en in dat samentreffen de alleenheerschappij van beider willen deed ophouden.

Op het oogenblik, waarop beider willen omtrent bepaalde zaken, nl. de te leveren jas en den te betalen prijs *overeenkwamen*, ontstond tusschen beide personen een band, een *rechtsband*. Uit die *overeenkomst* is ontstaan eene *verbintenis*, d. w. z. wat men vroeger *vrijwillig* wilde, is men nu *verplicht* te doen. Beider vrijheid heeft opgehouden, maar zulks wilde men ook juist. Men wilde over en weer gebonden, verbonden zijn.

Blijft men nu verbonden?

Ja, doch niet altijd.

De band verdwijnt, wanneer aan beider verplichting is voldaan.

Maar zonder dat kan men *eenzijdig* niet meer terug.

Wél kan — zulks volgt uit het voorafgaande — evenals door onderlinge wilsovereenstemming de band gelegd werd, ook door *onderlinge wilsovereenstemming* de band worden weggenomen, of nauwer of wijder gemaakt, doch *eenzijdig* valt niets te veranderen aan de verhouding, waarin men zich wederkeerig heeft gebracht.

Wél kan de wetgever hier ingrijpen.

Evengoed als de wet bepaalt, dat uit een wederkeerige

overeenkomst eene wederkeerige verbintenis ontstaat, die niet eenzijdig kan worden verbroken, kan zij in sommige gevallen bepalen, dat de rechtstoestand wel niet gaat zonder medewerking van *beide* partijen, Zulks geschiedt dan uit kracht van de wet.

Doch buiten die uitzonderingsgevallen kan eene op beider wilsovereenstemming steunende verbintenis niet te niet gedaan, of zelf maar gewijzigd worden, tenzij door eene wilsovereenstemming van beide zelfde partijen.

Wat is er nu bij het uitbreken eener werkstaking?

Dan bestaan er wederkeerige arbeidsverbintenissen.

Partijen zijn verbonden, de een om te arbeiden, de ander om loon te betalen, en zij blijven verbonden, totdat volbracht is, waartoe men zich over en weer verbonden heeft. Eenzijdig kan men niet meer terug, naar boven uiteengezette algemeene beginselen.[1])

Daarop is echter *door de wet* (aan de mogelijkheid waarvan

---

[1]) Slechts schijnbaar is hiermee in strijd de bevoegdheid van elk der partijen om de overeenkomst *op te zeggen.* In werkelijkheid blijft men ook dan verbonden totdat aan *beider* verplichting is voldaan. Waartoe toch verbonden zich partijen bij een wederkeerige overeenkomst voor onbepaalden tijd met opzeggingstermijn?

Zij verbonden zich: de een om arbeid te verrichten, de ander om loon te betalen, en wél zoolang zij het samen eens zouden blijven. Niet van te voren konden zij dus het tijdstip van beëindiging vaststellen, wijl zij niet wisten, wanneer de eensgezindheid zou ophouden. Breekt echter eenmaal dat tijdstip aan, dan zoude de verbintenis te niet gaan, wijl aan beider verplichting was voldaan, indien... partijen zich niet tot meer nog verbonden hadden, hetgeen wél het geval is.

Waar toch partijen sloten een overeenkomst voor onbepaalden tijd, begrepen zij, dat voor een van beide partijen het tijdstip van plotselinge beëindiging allicht ongelegen komen zou, en daarom hield hun overeenkomst in, niet alleen dat zij verbonden zouden zijn voor *on*bepaalden, doch dat de verbintenis voor *on*bepaalden tijd onmiddellijk gevolgd zou worden door een van *bepaalden* tijd. En waar zij nu van te voren niet konden bepalen, hoe lang ze het eens zouden blijven, konden zij van te voren wel een tijd vaststellen, gedurende welken zij — in hun eigen belang — nog op dezelfde voorwaarden verbonden zouden blijven, nadat de eensgezindheid opgehouden had. De tijd, welke die verbintenis voor *bepaalden* tijd duurt, onmiddelijk volgende op die voor *onbepaalden* tijd, is de termijn van opzegging.

Zoo gaat dus ook de verbintenis, die door een der partijen wordt opgezegd, toch pas te niet, nadat aan de hier door beide partijen vastgestelden inhoud is voldaan.

reeds boven werd herinnerd) eene uitzondering toegelaten, n.l. de eenzijdige *verbreking* der arbeidovereenkomst. Zoodra toch de nieuwe wet op het arbeidscontract in werking zal zijn getreden, zal het aan iedere partij vrij staan elk oogenblik de arbeidsovereenkomst te *verbreken*.

Men onthoude echter wél dat zulks is eene *uitzondering* op de algemeene contractenleer.

Dit nu vooropgesteld dient de vraag beantwoord: Wat is nu het karakter van werkstaking? Is het *beëindiging*, eenzijdige verbreking der verbintenis? óf wél *schorsing* van de uitvoering der verbintenis, óf wél wanpraestatie, d. w. z. eenvoudige niet-nakoming van de verplichting, waartoe men zich verbonden heeft?

Uit het bovengezegde volgt, dat naar ons bestaand recht werkstaking het karakter van *schorsing* niet hebben kan. Immers: wijziging in eene bestaande verbintenis kan slechts tot stand gebracht worden door *onderlinge wilsovereenstemming*, tenzij de wet anders bepale. In de wet kennen we nu slechts als *uitzondering* de eenzijdige *verbreking*, maar geen schorsing.

Schorsing zoude dus alleen mogelijk zijn bij onderlinge wilsovereenstemming.

Dat werkstaking schorsing zoude wezen, dat schorsing eenzijdig in het leven zou kunnen worden geroepen, ware dus in strijd met de algemeene contractenleer. Alleen de wet zoude zulks met nadruk kunnen bepalen, doch zij doet het niet.

Het is denkbaar, dat de wet zulks bepaald had, evenals zij de eenzijdige *verbreking* toelaat. Ook op ander gebied kennen we wel eene schorsing, n.l. bij de surcéance van betaling.

Wellicht zal dan ook in eene eventueele publiekrechtelijke regeling der arbeidsovereenkomst voor eene regeling der werkstaking in den zin van schorsing der uitvoering van de overeenkomst plaats kunnen wezen, — eene regeling die nochtans niet zoo heel eenvoudig zal zijn tot stand te brengen, maar eenmaal wel zal moeten komen. Voor heden

echter is de werkstaking onderworpen aan de algemeene regelen van burgerlijk recht en duidelijk kan zij het karakter van schorsing niet hebben.

Welk is dan wel het karakter van werkstaking? Is het beëindiging der overeenkomst door eenzijdige verbreking, of wel is het wanpraestatie?

Uiterlijk zal zulks niet altijd gemakkelijk zijn waar te nemen. Het hangt toch af van de bedoeling, van den *wil* der stakers. Is die wil nu niet met zooveel woorden geopenbaard, dan zal uit de omstandigheden moeten worden afgeleid, welke de bedoeling is.

En nu onderscheiden we de werkstaking, waarbij de opzeggingstermijn wèl, en die, waarbij de opzeggingstermijn nièt in acht is genomen.

Bij eerstgenoemde werkstaking zal men — tenzij uitdrukkelijk anders wordt verklaard — veilig kunnen aannemen, dat men te doen heeft met *beëindiging* der overeenkomst door eenzijdige verbreking — althans bij die stakingen, die ondernomen worden tot het bekomen van betere arbeidsvoorwaarden, en daartoe bepalen we ons.

Boven toch is uiteengezet, wat partijen willen bij het aangaan eener overeenkomst voor onbepaalden tijd met opzeggingstermijn. Indien nu de eene partij (de stakende) volkomen dienovereenkomstig handelt, is 't toch gerechtvaardigd daaruit te concludeeren, dat zij aan den inhoud der overeenkomst wil voldoen, en dus bij de opzegging die verbintenis voor bepaalden tijd doen ingaan, die na afloop van den opzeggingstermijn beëindigd is, op welk tijdstip partijen dan geheel los van elkander zijn in juridieken zin. Bedoelde toch de stakende partij dit niet, dan zou zij een van beide moeten willen, nl. van te voren aankondigen, dat zij óf wel de bestaande overeenkomst op een aangekondigden dag eenzijdig zou verbreken óf wel op een aangekondigden dag aan wanpraestatie zich schuldig maken zou. Waar zij echter zoowel in eene als in het andere geval de kans beloopt tot schadeloosstelling verplicht te worden, terwijl zij die mist bij beëindiging der dienstbetrekking met

inachtneming van den opzeggingstermijn, mag o. i. worden aangenomen — tenzij uitdrukkelijk anders worde verklaard — dat eene werkstaking met inachtneming van den opzeggingstermijn *beëindiging der dienstbetrekking* is.

Bij de werkstaking, waarbij de opzeggingstermijn *niet* in acht genomen wordt, is het moeilijker te zien, of er beëindiging dan wel wanpraestatie is. Soms zal de wanpraestatie duidelijk zijn: in den man, die te laat op het werk komt, ziet niemand een arbeider, die de dienstbetrekking beëindigen wil; neen, dusdanige maakt zich schuldig aan wanpraestatie.

Maar hoe staat het, wanneer meerderen of allen plotseling geheel ophouden met werken?

Is er nu beëindiging of wanpraestatie?

Wij meenen te mogen zeggen, dat *in het algemeen* ook deze werkstaking als *beëindiging* der overeenkomst zal zijn te beschouwen, en wel als eene beëindiging door eenzijdige verbreking, waartoe onder de nieuwe wet op de arbeidsovereenkomst, gelijk we zagen, steeds ieder gerechtigd is, — doch altijd ook hier, tenzij door de stakende partij anders wordt verklaard.

En wij meenen zulks te mogen zeggen op dezen grond: Bij een staking, als we hier bespreken, wenschen de arbeiders wel is waar vaak bij den patroon in dienst te blijven; zij wenschen wel door de staking de *relatie* met den werkgever niet af te breken, maar de tusschen hen en den werkgever *bestaande overeenkomst* wenschen zij beslist niet. Zij wenschen verandering in het arbeidsloon, in de uitbetaling van het loon, in de levering van grondstoffen, in den arbeidsduur, of waarin dan ook. De stakende partij zal dus — althans in den regel — wenschen verandering in de bestaande overeenkomst, en na zulks op allerlei wijzen vruchteloos beproefd te hebben, neemt zij eindelijk haar toevlucht tot de staking. Nu hebben we gezien, dat volgens de algemeene contractenleer *eenzijdige* wijziging der overeenkomst onmogelijk is, dat schorsing evenzeer is uitgesloten, en dat de wet, als eenige uitzondering toelaat de *eenzijdige verbreking*.

En wanneer wij nu, aannemende, dat de eene partij de bestaande overeenkomst handhaven niet wil, tevens weten, dat van eenzijdige wijziging evenmin als van schorsing sprake wezen kan, mag toch worden aangenomen, dat deze werkstaking is de gebruikmaking van het aan iedere partij toegekend recht om de dienstbetrekking eenzijdig te verbreken — al geschiedt zulks dan ook met de bedoeling om zoodra mogelijk met de andere partij een nieuwe overeenkomst onder andere voorwaarden aan te gaan. Kon men schorsen, men zou schorsing vragen; nu dat niet gaat, breekt men af, beëindigt men de overeenkomst, om onmiddelijk te trachten het over andere voorwaarden eens te worden en een nieuwe overeenkomst aan te gaan.

In het algemeen genomen beschouwen wij derhalve de werkstaking, zoowel die uitgebroken *met*, als die uitgebroken *zonder* inachtneming van den opzeggingstermijn, als *beëindiging* der dienstbetrekking door afloop van den opzeggingstermijn of door eenzijdige verbreking, tenzij anders bewezen worde, hetzij door de uitdrukkelijke verklaring der stakende partij, hetzij door de omstandigheden, waaronder of de gronden, waarop de staking uitbreekt. Waar de beantwoording der vraag, of in een bepaald geval eene staking als beëindiging dan wel als wanpraestatie is te beschouwen, tot zeer gewichtige practische gevolgen kan leiden, — o.a. ten opzichte van de verplichting tot schadevergoeding — zal het vaak van belang kunnen zijn duidelijk zelf uit te spreken wat men bedoelt.

Na het begrip en karakter van werkstaking besproken te hebben, zij thans nog een zeer kort woord gewijd aan de geoorloofdheid en de opportuniteit der werkstaking.

Opdat eene werkstaking geoorloofd zij, zal zij moeten ondernomen worden om een *zaak van belang*, als *uiterste middel*, en met *kans van slagen*. Maar ook die voorwaarden vervuld zijnde, is een werkstaking toch alleen dan maar geoorloofd, wanneer ze *rechtvaardig* is.

Omtrent de werkstaking zonder inachtneming van den opzeggingstermijn — naar burgerlijk recht steeds *mogelijk*,

maar niet steeds *rechtmatig* — zoude men kunnen zeggen, dat ze dan rechtvaardig wezen zal, wanneer den arbeider onrecht aangedaan wordt, en hij als uiterste middel tot zelfverdediging de staking aangrijpt.

De werkstaking *met* inachtneming van den opzeggingstermijn is naar burgerlijk recht steeds toegelaten. Ze is daarom echter nog niet steeds *rechtvaardig*.

Immers: niet altijd is het geoorloorloofd van een toegekend recht gebruik te maken. Vervolgens verlieze men niet uit het oog: dat bij het *collectief* opzeggen der individueele arbeidsovereenkomsten, de opzeggingstermijn op zeer bijzondere wijze gebruikt wordt, waardoor dan ook geheel andere gevolgen bereikt worden, als in het gewone geval, waarin *één* arbeider den dienst opzegt met inachtneming van den opzeggingstermijn.

Is dus deze werkstaking niet steeds rechtvaardig, 't is duidelijk, dat hier allerminst die voorwaarden mogen gesteld worden, als bij de plotselinge staking, die contractbreuk is.

De werkstaking, uitgebroken *met* inachtneming van den opzeggingstermijn *kan* wel degelijk voor den arbeider een zeer geoorloofd middel zijn, — en zal zulks, hetzij in werkelijkheid, hetzij als bedreiging, voorloopig ook wel moeten blijven — om zijn maatschappelijke positie te verbeteren, wanneer hij daar kans toe ziet, ook in die gevallen, waarin men niet kan zeggen, dat hij tot dusverre leefde onder arbeidsvoorwaarden, met de rechtvaardigheid in strijd. En dat in zulke gevallen, de vraag, wie der strijdende partijen gelijk heeft, vaak geen reden van bestaan dan heeft, is duidelijk.

Ook op ander gebied worden allerlei middelen aangewend om den rentestandaard te doen stijgen of dalen, om de fondsen en goederenmarkt te beinvloeden enz. enz. — middelen, die soms zeer geoorloofd, vaak ook ongeoorloofd worden aangewend. Eveneens gaat het met de werkstaking.

Bij de werkstaking met inachtneming van den opzeggingstermijn zullen derhalve ook de drie bovengenoemde voor-

waarden vervuld moeten wezen. Maar dan? Wanneer zij dan geoorloofd zal wezen, zal van de omstandigheden afhangen. De betrokken partij zal zulks niet kunnen beoordeelen, wijl zij eenzijdig oordeelt. Zaak is 't derhalve, dat de beslissing daarover — gelijk over iedere werkstaking, blijve aan hen, die tot objectief oordeelen zijn bevoegd, b. v. de leiders der organisatie. En zij dan, die geroepen zullen zijn te beslissen, of — de algemeene voorwaarden vervuld zijnde — in een bepaald geval het geoorloofd en opportuun is eene werkstaking te proclameeren, zullen alle bijzondere omstandigheden te overwegen, de gevolgen te overzien hebben, zullen de belangen van allen, die er bij betrokken zijn of kunnen worden, hebben in het oog te houden, zich steeds hebben te herinneren, dat ook in dien gespannen toestand de wet van liefde en gerechtigheid haar eischen stellen blijft, om ten slotte zich te laten leiden door de gedachte, dat, wat het zwaarst is, het zwaarst wegen moet.

DE STAAT EN DE GODSDIENST

(Zondagsrust,)

DOOR

T. H. W. BULT, *pr.*

Encycliek § 30.

»En eveneens heeft de werkman meerdere dingen, die door de hulp van den staat dienen beschermd te worden: en vooreerst de belangen der ziel." (p. 49.)

In deze woorden is neergelegd de stelling, die in uw Programmaboek volgenderwijze is uitgedrukt: »en de staat moet zorgen voor de zielsbelangen van den werkman."

De werkman moet zelf zorgen voor de belangen der ziel. Maar waar hij, de economisch zwakkere, niet altijd ook bij ernstigen wil, de middelen kan vinden, om de belangen der ziel te behartigen, daar heeft hij aanspraak op de bescherming van het wettige gezag in de menschelijke samenleving, opdat hij met behulp daarvan die belangen kan behartigen, welk voor hem van het hoogste belang zijn. Dat de werkman dikwerf de economisch zwakkere is, en niet altijd tegen den stroom der omstandigheden is opgewassen, als hij, noodgedwongen om zijn brood, door arbeid te verdienen, zeer ernstig voor zijn zielsbelangen wil opkomen, leert de ondervinding om ons heen zóó duidelijk, dat zulks als bekend mag verondersteld worden. Ik neem dan den werkman in doorsnêe. Waren allen, wat deze materie betrof, mannen in de volle beteekenis van het woord, dan zou reeds lang de triomf over de levensbeschouwing, die alléén

het stoffelijke huldigt, bevochten zijn. Maar de drang naar steeds hooger en nieuwer productie heeft ook den werkman veelal de volle en helaas soms de eenige aandacht doen schenken aan de stoffelijke dingen dezer wereld en de hefboom tot een hooger leven, zijn zielsbelang, is ongebruikt gebleven, en bij niet weinigen zoekt men te vergeefs naar de kracht, die dien hefboom in beweging moet brengen en hem hooger moet opvoeren. Daarom spreek ik over den toestand van den werkman in 't algemeen.

Die werkman nu is de economisch zwakkere en hij kan in 't algemeen genomen, in sommige omstandigheden moeilijk de middelen vinden om de belangen van zijn ziel te behartigen.

Die moeilijkheid komt dus voort uit de hedendaagsche menschelijke samenleving.

Maar diezelfde menschelijk samenleving, zóó gewild en zóó geordend, vordert dat in diezelfde menschelijke samenleving de mensch, met zijn natuurlijken aanleg om in vereeniging met anderen te leven, zijn streven om zijn doel te bereiken, de middelen moet kunnen vinden om zich zelven te ontwikkelen en zijn doel te kunnen nastreven. Die hulp, indien die noodig blijkt, moet hem door de maatschappij waarin hij leeft, verzekerd worden.

Dit wensch ik u te laten zien in 't licht, wat dezelfde LEO XIII, die »Rerum Novarum", in de wereld zond, ons deed opgaan in verschillenden zijner encyclieken; *Immortale Dei:* 1 Nov. 1875. Daarin lezen wij: de mensch wordt van natuurwege gedreven om met anderen samen te leven; want geheel aan zich zelven overgelaten, kan hij zich noch datgene verschaffen, wat noodzakelijk en nuttig voor het leven is, noch zich verwerven de volmaking van zijn geest en van zijn hart.

Daarom heeft de Voorzienigheid in zijn natuur de neiging ingeplant, zich te verbinden met zijns gelijken. Het huiselijk- of familieleven en de burgerlijke maatschappij of staat kunnen alléén hem de middelen verschaffen om zijn menschelijk bestaan tot volmaaktheid te brengen." Verder de

encycl.: *Sapientiae christianae* 18 Jan. 1890. Daaruit vloeit vanzelf het doel voort, waarvoor ten slotte de gemeenschap is ingesteld. De gemeenschap zelve zal niet het laatste einddoel zijn van den mensch; veeleer heeft zij deze bestemming, den menschen zekere middelen te verschaffen, om hun laatste doel te bereiken. De hoogste wet nu en het verhevenste richtsnoer van het menschelijke leven bestaat hierin, dat het zich op God richt en één wordt met hem door kennis en liefde. Dit is niet slechts waar voor den enkelen mensch, maar ook voor het huisgezin en den staat. Als derhalve de laatste soort van samenleving niets anders bereiken wil dan stoffelijke voordeelen en goederen, die het stoffelijke leven aangenamer en vreugdevoller maken, als aan God hoegenaamd geen plaats wordt ingeruimd in het bestuur der openbare zaak en men in 't geheel geen acht slaat op de zedelijke wet, dan ververwijdert zich zulk eene samenleving op schuldige wijze van haar doel en van de voorschriften, die met de natuur geschonken zijn. Dit is als een leugenachtige bespotting van eene waarachtige samenleving, d. i. van eene samenleving, die dient om den mensch tot zijn laatsten doel te brengen.

Dit laatste nu vooral wordt ons duidelijk gemaakt wederom in de encycliek *Immortale Dei.*" De staat namelijk is verplicht aan God een openbare eeredienst te bewijzen. Als zulks waar is, dan is de staat ook verplicht te zorgen, dat elke eenling in die maatschappij vrij uiting kunne geven aan de daden, die getuigen van zijn godsdienstzin, die de blijken zijn dat hij de plichten wil vervullen, die zijn godsdienst hem oplegt, m. a. w. de staat is verplicht den eenling, dus ook den werkman zijn hulp te verleenen, als deze de belangen van zijn ziel wil voorstaan. Want de belangen van zijn ziel,—het hooge in den mensch bevorderen,—en zijn godsdienstige belangen behartigen, wordt door een ieder als hetzelfde beschouwd.

LEO nu zegt in genoemde encycliek: »De burgerlijke maatschappij moet door openbare Godsvereering de talrijke en gewichtige plichten volbrengen, welke haar met God

verbinden. Als reeds de natuur en de rede elken afzonderlijke mensch den plicht opleggen, God in heiligen dienst te eeren, wijl wij van Zijn macht afhankelijk zijn, en wijl wij van Hem uitgegaan, ook tot Hem moeten terugkeeren, dan is in meerdere mate de burgerlijke samenleving, als een geheel, aan deze wet gebonden. Inderdaad hangen de menschen, als zij door den band der samenleving tot één geheel vereenigd zijn, niet minder van God af als ieder eenling, op zich zelven beschouwd.

Evenals nu op zijn minst genomen de enkele persoon, zoo moet ook de samenleving God danken, door Wien zij bestaat, Die haar onderhoudt, en van Wien zij een groote menigte weldaden ontvangt.

Evenals het derhalve niemand geoorloofd is, zijn plichten tegenover God te verwaarloozen, en evenals onder alle plichten deze de eerste plaats inneemt, met geest en hart de godsdienst te omhelzen en niet zoozeer een, die het meeste bevalt naar de willekeur van den een of den ander, maar die, welke God heeft verordend, en die door zekere en ontwijfelbare bewijzen en kenteekenen als de alléén-ware onder allen gesteldt is, — evenzoo mogen de openbare samenlevingen zonder schuld zich niet zoo gedragen, alsof er geen God bestond. Zij mogen zich niet zonder zonde over de godsdienst heenzetten als over iets onnuttigs en weinig te pas komend en, noch mogen zij onverschillig uit louter willekeur godsdiensten toelaten, die hun lijken. Willen zij de Godheid eeren, dan moeten zij zich schikken naar de regelen en de wijze, volgens welke God uit Zijn eigen verordening geëerd wil zijn."

Zelfs de heidenen erkennen, dat de openbare gemeenschap de zorg voor de godsdienstige belangen niet over 't hoofd mag zien. In de encycliek «*Himanum genus*", den 20sten April 1884 uitgegeven lezen wij: »Matigt men zich aan, den staat geheel en al verwijderd te houden van den godsdienst en de openbare zaken te behandelen, alsof er geen God bestond, of geen rekening daarmede te houden, dan is dit eene vermetelheid, die zelfs bij de heidenen geen

voorbeeld vindt. De laatsten hebben zich in het diepste huns harten niet slechts een vaag denkbeeld van de Godheid ingeprent, maar zij waren vast overtuigd van de sociale noodzakelijkheid van den godsdienst. Zij dachten dat het gemakkelijker was, dat een stad bleef staan zonder den steun, die de grond haar bood, dan dat zij bleef staan zonder God."

En telkens in oudere geschriften van den magistralen schrijver van de »Rerum Novarum" vinden wij deze stelling opnieuw verdedigd.

Ik veroorloof mij nog twee aanhalingen uit verschillende encyclieken van dezen LEO XIII.

De eerste is uit »Libertas praestantissimum". 20 Juni 1888. »Zij, die derhalve willen, dat het bestuur der staten geen rekening hebben te houden met de goddelijke wetten, keeren in waarheid de staatsmacht af van de verordening, welke bij hare vaststelling en door de natuur zelf wordt voorgeschreven. Het is eene noodzakelijkheid, dit erkent luide de natuur — het is eene noodzakelijkheid, dat de samenleving den burgers de middelen en de gemakkelijkheid verschaffe, het leven te leven overeenkomstig de rechtschapenheid en de betamelijkheid. Dat wil echter zeggen: overeenkomstig de wet Gods; want God is de oorsprong van alles wat betamelijk en rechtschapen is. Het is derhalve ongetwijfeld eene contradictio in terminis, eene zich zelve tegensprekende bewering, dat een staat zich niet behoeft te bekommeren om deze wetten, of dat hij naar believen dezen durft aantasten." De andere uitspraak is uit »De Christo Redemptore", 1 Nov. 1900. Men beweert, dat de burgerlijke samenleving krachtig genoeg is uit zich zelve, dat voor haar ontwikkeling zij de christelijke verordeningen niet noodig heeft, en dat zij door haar werken alleen tot het doel kan komen, dat haar is gesteld. Daarom vordert men dat bij de behandeling der openbare aangelegenheden, elke betrekking tot den godsdienst achterwege worde gelaten, en in het bestaan der staten zoowel als in het openbare leven der volkeren worden de sporen van

den godsdienst der vaderen steeds zeldzamer. Men ziet echter niet in de draagwijdte van zulk een manier van doen. Zoodra de goddelijke wijding der zedenwet is ter zijde gesteld, stort noodzakelijk het gezag der wetten ineen en de gerechtigheid geraakt in verval. Dit zijn echter juist de sterkste en onontbeerlijkste banden van het burgelijke samenleven. Zoodra daarenboven den mensch de hoop en uitzicht op onvergankelijke goederen ontnomen is, werpt hij zich begeerig op de aardsche goederen en een ieder zoekt zooveel als mogelijk is, daarvan naar zich toe te halen. Vandaar ijverzucht, afgunst, haat; vervolgens de schandelijkste plannen, zucht tot ophitsing, allerwege krankzinnige revolutionaire ideëen. Geen vrede naar buiten, geen rust van binnen, het gemeenschappelijke samenleven wordt in beroering gebracht door misdaden." Zoo schreef de groote ziener van het Vaticaan.

Al de aangehaalde uitspraken, aan verschillende encyclieken van LEO XIII ontleend bewijzen vooreerst dat de mensch bij zijn streven voor zijn doel geholpen moet worden door de samenleving waarin hij volgens natuurlijken aanleg zoekt en vinden kan, en vinden moet wat noodig is om zijn doel te bereiken. Ook blijkt het innerlijk verband tusschen staat en godsdienst. De staat nl. is verplicht aan God een openbaren eeredienst te bewijzen. Zou de staat den godsdienst uitbannen, dan handelt de staat tegen de in de natuur liggende ordening. De staat mag niet onverschillig zijn ten opzichtte van den godsdienst.

Wat de godsdienst dus vordert dat moet de staat helpen bevorderen.

Waar de godsdienst den mensch oproept, om op de eerste plaats de belangen van de ziel te behartigen, daar steune en helpe de staat, en verschaffe de middelen omdat doel te bereiken. Nu komt derhalve de vraag wat vordert de godsdienst van den staat in verband met de belangen van den ziel en in 't bijzonder van den werkman? Dit leert ons de encycliek Rerum Novarum waar gesproken wordt over den staatszorg voor de zielsbelangen van den werkman.

De mensch zoo leert ons de Catechismus, is naar Gods beeld en gelijkenis geschapen, een ieder arm of rijk. Die beeltenis Gods die vooral uitkomt in de heerschappij van den mensch over de lagere schepselen, is 's menschen waardigheid. Daarvan mag hij geen afstand doen; want het is een plicht die hij te vervullen heeft ten opzichtte van God, die hem die waardigheid geschonken heeft. Die plicht welke God iederen mensch op de schouders heeft gelegd, namelijk de zorg voor zijn zielsbelangen te behartigen, dien plicht heeft de staat te steunen, ja zij is verplicht te helpen als de werkman moeilijk zonder staatshulp zijne zielsbelangen kan behartigen.

Laat mij U nu voorlezen, wat de onsterfelijke LEO daaromtrent zegt in „Rerum Novarum", en het zal een ieder dunkt mij duidelijk zijn hoe kernachtig juist hij 's menschen plicht in dit opzicht beschrijft en precies aangeeft in hoeverre de staat zorg heeft te dragen voor de zielsbelangen van den werkman.

Voorzeker het sterfelijk leven het moge zoo goed en begeerenswaard zijn als ge wilt, toch is dit niet het einddoel, waartoe wij geboren zijn; doch slechts de weg en het middel om door het doorschouwen van de waarheid en door liefde voor het goede het leven der ziel te volmaken. De ziel is het, welke Gods uitgedrukte beeld en gelijkenis draagt, en in welke de heerschappij zetelt, waarmeê de mensch bevel ontving te heerschen over de lagere schepselen, en alle landen en zeeën aan zijn belang dienstbaar te maken. *Vervult de aarde, en onderwerpt haar; en heerscht over de visschen der zee en over de vogelen des hemels en over alle dieren, welke zich bewegen op de aarde.* Hierin zijn alle menschen gelijk en is er niets, waarin verschil bestaat tusschen rijken en armen, tusschen heeren en knechten, tusschen vorsten en ambtelooze burgers, *want dezelfde is de heer van allen.* Niemand staat het vrij om 's menschen waardigheid, waarover God zelf *met veel ontzien* beschikt, straffeloos te schenden, noch om zijn loop te belemmeren naar die volmaaktheid, welke in overeen-

stemming is met het eeuwig leven in den hemel. Ja zelfs in deze soort van dingen een behandeling te willen ondergaan, welke niet overeenkomstig zijn natuur is, en slaaf te willen zijn in zieleslavernij, dit kan de mensch niet eens als hij het zelf wil; want het gaat hier niet om rechten, waarover de mensch vrije beschikking heeft, doch om plichten jegens God, welke het noodzakelijk is heilig te onderhouden.

Hiermede is de grondslag aangewezen van de verplichte Zondagsrust.

De waardigheid van den mensch, waarover God zelf *met veel ontzien* beschikt, moet door den mensch zelven ontzien worden. Dien plicht tegenover God van wien hij die waardigheid heeft ontvangen, moet ook de werkman vervullen, ja hij misdoet als hij daartegen handelt. Het staat hem niet vrij straffeloos zijn waardigheid te schenden want het gaat hier niet om rechten waarover de mensch vrije beschikking heeft doch om plichten jegens God.

Zoo'n iemand die zijn waardigheid niet ontziet maar daarvan afstand doet zou blijken eene behandeling te willen ondergaan, welke niet overeenkomstig zijne natuur is. Immers hierin zijn allen gelijk dat zij allen de heerschappij over de lagere schepselen hebben gekregen. Daarvan afstand te doen zou zijn in zieleslavernij te willen komen, wat hij niet mag omdat de mensch dit zelfs niet kan al zou hij het willen.

Daarom nu rust op de maatschappij of den staat de taak om bij te springen, en te helpen overal waar er gevaar bestaat dat de mensch zijn waardigheid niet kan ophouden zijn plichten ten opzichte van God niet kan vervullen. Hierin bestaat de dienst, welke de staat aan den godsdienst heeft te bewijzen en naar mate de moeilijkheid grooter is voor den werkman om zijn plichten tegenover God te vervullen bij het streven naar stoffelijke welvaart door arbeid, des te meer heeft de staat den arbeider te helpen en te beschermen, opdat deze zijne waardigheid hoog houde en alle plichten vervulle, welke die waardigheid

met zich medebrengt en zoo de belangen van de ziel te bevorderen, welke Gods uitgedrukte beeld en gelijkenis draagt.

De godsdienst leert die plichten aan den mensch, tegelijkertijd dat hij den mensch wijst op de waardigheid waartoe God hem heeft gesteld. Maar dan is het ook de eerste plicht van de machthebbers in den staat den godsdienst te helpen en te beschermen, wat hetzelfde wil zeggen als dat de werkman onder de meerdere dingen die door de hulp van den staat dienen beschermd te worden, vooreerst de belangen kan stellen zijner ziel.

In de reeds meer genoemde encycliek »*Immortale Dei.*" staat te lezen: »De machthebbers in de staten zullen het derhalve tot hun voornaamste plichten rekenen, den godsdienst goedgunstig te zijn, hem te beschermen, hem welwillend te zijn, hem te voorzien met wettelijk gezag en niets te bepalen of voor te schrijven, wat tegen den godsdienst is. Dit zijn zij verschuldigd aan de burgers, aan wier hoofd zij staan. Wij allen tegelijk zijn geboren en ons geheele leven wijst naar dit doel, dat wij eens in het bezit van het hoogste goed geraken. Aan dit doel moeten wij alles ondergeschikt maken, alles moeten wij daarop richten. Dat doel echter is in den hemel, het is hiernamaals na dit gebrekkige en korte bestaan. En daar nu van het bereiken van het laatste einddoel, de alles omvattende en volkomen voleinding des menschen, zijne eeuwige zaligheid afhangt, zóó is het voor een ieder van het hoogste belang, den weg naar zijn doel te vinden en met volharding te bewandelen. Dewijl nu de samenleving tot nut van allen is ingesteld moet zij voor het beste der burgers zorgen, en zóó het algemeene welzijn bevorderen. Zij mag daarom niet slechts geen hinderpalen in den weg stellen, maar zij moet, zóóver het aan haar ligt, het zooveel mogelijk gemakkelijk maken, dat een ieder dat hoogste, onveranderlijke goed bereiken kan. Het eerste echter van alles, wat vergemakkelijking heet, bestaat hierin, dat de staatsmacht het zijne doet, opdat de godsdienst worde geacht en een ieder ongestoord de

verplichtingen kan nakomen die de laatste oplegt, en die den mensch met God verbinden." LEO XIII geeft daarom den volgenden goede raad, welke te vinden is in *den zendbrief aan de Hongaren van 20 Aug. 1886. Quod multum*". Zij die aan het hoofd der volkeren staan, kunnen niets zoo verstandig en nuttig doen, als den godsdienst zijn vrijen gang te laten gaan wat betreft haar invloed op den geest der volkeren. Wordt de godsdienst los gemaakt uit alle hindernissen, dan zal hij voldoende kracht ontwikkelen om door zijne voorschriften de volkeren terug te voeren tot deugd en wezenlijke rechtschapenheid". Aan de vorsten geeft de sociale paus de volgende ernstige vermaning, welke te vinden is in de encycliek: »Libertas praestantissimum".

»Willen de vorsten met beleid voor de belangen van hun rijk zorgen, dan moeten zij, waartoe zij ook streng verplicht zijn, den godsdienst bewaren en beschermen. Want de openbare macht is ingesteld ten nutte van hen, die geregeerd worden. En laat ook al het voor de hand liggende doel daarvan slechts zijn het welvaren op deze aarde, toch is het voor hen een plicht, hun burgers de mogelijkheid, het laatste, eeuwige einddoel te bereiken, niet te bemoeilijken, maar integendeel dit te vergemakkelijken, want in het bezit van dit hoogste goed bestaat de eeuwige gelukzaligheid der menschen, en die kunnen zij niet bereiken zonder den godsdienst."

Na al deze duidelijke uitspraken over het verband tusschen staat en godsdienst kan het zijn nut hebben enkelen opmerkingen te weerleggen, welke nog al gangbaar zijn, en waarmede steeds geschermd wordt, als wij willen opkomen voor den invloed, die de godsdienst in den staat heeft uit te oefenen, en de hulp, die de staat moet reiken, waar het betreft de belangen der burgers te behartigen, vooral ten opzichte van de economisch zwakkeren in de maatschappelijke samenleving. — De geestelijke en wereldlijke macht hebben ieder haar eigen terrein; — dus hebben zij niets met elkander uit te staan. Zeer juist wordt de stelling toegelicht door LEO XIII.

»Deze rechten en plichten, zoo vinden wij het wederom ons geleeraard in de »Immortale Dei", zijn bovendien volkomen bepaald en afgepaald. Zij beantwoorden aan de natuur en het bijzondere doel beider machten. . . . Alles derhalve, wat bij het bereiken der menschelijke dingen heilig is; wat zij, het door zijn natuur of om het doel, wat het heeft, altijd het heil der zielen betreft, dat alles is onderworpen aan het kerkelijk gezag. Al het andere echter, wat behoort tot het burgerlijke of politieke gebied, is rechtens aan de staaatsmacht onderworpen. Christus toch heeft geboden den keizer te geven, wat des keizers; en aan God, wat Godes is."

Maar dezelfde LEO ontkent de conclusie: dus hebben zij niets met elkander uit de staan in de encycl.: » *Tolilissinus Gallorom gens van 8 Febr. 1885* volgenderwijze: »het vruchtbare en heilzame verband tusschen het geestelijk en wereldlijk gezag bestaat in de wederzijdsche uitwisseling van rechten en plichten."

Aan rechten beantwoorden plichten. Zoo heeft de staat het recht gehoorzaamheid te vorderen. Het geestelijk gezag heeft den plicht gehoorzaamheid te leeren aan het wereldlijk gezag, zoolang dat wereldlijk gezag zich ook houdt aan de wetten van hem, aan Wien het zijn gezag ontleent.

Dat is eene uitwisseling van het recht dat de staat heeft om gehoorzaamheid te eischen, en den plicht van den godsdienst om gehoorzaamheid te leeren. Zoo moet er ook een uitwisseling zijn van den plicht van den staat om te zorgen, dat de mensch zijn laatste doel kan bereiken; want de menschen bestaan niet om den staat, maar de staat om de menschen. Het is dus een plicht, dat de wereldlijke overheid zelf helpe en steune, daar waar hulp en steun noodig is, om ieder zijner onderhoorigen het recht op de behartiging zijner zielsbelangen te doen verzekeren. Dat is eene uitwisseling van de plicht der wereldlijke overheid en het recht van den onderdaan om vrij zijn zielsbelangen te bevorderen en het recht op hulp, als hij moeilijk die zielsbelangen kan behartigen.

In de encycliek »*Arcanum divinae sapientiae.*" *10 Febr. 1889*, wordt dit aldus toegelicht:

In deze verstandhouding en dit soort van harmonie is niet slechts het beste onderpand te vinden voor de heilzame werking beider machten, maar daarin ligt ook het voortreffelijkste en beste middel bij te dragen tot het beste van het geheele menschelijke geslacht, zoowel wat het leven hier op aarde aanbelangt, als ook in zooverre in oogenschouw dient genomen te worden de hoop op ons eeuwig heil.

Want evenals het menschelijke verstand, overeenstemmend met het christelijk geloof, buitengewoon geadelt wordt en grootere bekwaamheid daarbij wint, om de dwaling te vermijden en te bestrijden, terwijl ook het geloof zijnerzijds kostbare hulpmiddelen ontvangt van het verstand, zoo verschaft de vriendschappelijke verhouding en de eendrachtelijke samenwerking tusschen de staatsmacht en de heilige macht der kerk aan beiden noodzakelijkerwijze kostbare voordeelen. De waarde van den staat wordt inderdaad hooger en zoolang de godsdienst den weg aanwijst, blijft de staatsmacht trouw aan hetgeen de gerechtigheid eischt. De kerk echter ontvangt harerzijds tot voordeel der geloovigen bescherming en verdediging."

Nog eene opmerking komt men soms maken in dit verband; de godsdienst kiest partij voor de eene of ander politieke partij. Ziehier hoe de groote LEO in de »*Sapientiae christianae*" kort en bondig de opvatting van ons Katholieken weergeeft:

Die de Kerk in partijquaesties (*rusies*) trekt, en op haar denkt te steunen, om gemakkelijker zijn tegenstanders te kunnen overwinnen, maakt op onverstandige wijze misbruik van den godsdienst. Integendeel zullen alle partijen het daarin eens zijn, dat zij den godsdienst hoogachten en haar tegen iederen aanval verdedigen.

Helder, zoo hoop ik, sta U nu voor den geest de onderlinge verhouding van staat en godsdienst. Voor ons rijst op de moderne Ezechiël, de groote ziener van het Vaticaan,

die tot de staatsmacht waarschuwend den vinger had opgestoken en met de woorden van de encycliek »Rerum Novarum", die staatsmacht toespreekt: »Voorzeker het sterfelijk leven het moge zoo goed zijn en begeerenswaard als ge wilt, toch is dit niet het einddoel, waartoe wij geboren zijn; doch slechts de weg en het middel om door het doorschouwen van de waarheid en door liefde voor het goede het leven der ziel te volmaken. Dan wordt de hooge waardigheid des menschen geteekent door te wijzen op den adeldom van zijn afkomst, op de beeltenis, die in 's menschen ziel is ingedrukt. En verpletterend dreunt het in 's werelds oor: hierin zijn alle menschen gelijk. Geen verschil tusschen heeren en knechten.

Die waardigheid hoog te houden is plicht van 's menschen natuur.

Staatsmacht, de wereldsche macht, helpe dus, waar geholpen kan worden, helpe vooral de zwakken; dan eerst toont de staat zijn roeping te begrijpen, dat zij er is om de menschen, en de menschen niet om haar. Zoo herinnert de Paus, die in »Rerum Novarum" den toestand der arbeiders beschrijft, de staatsmacht aan de verplichting om naar de middelen te zien, dien toestand te verbeteren, de staatsmacht aan hare verplichting, om te zorgen, dat de arbeiders vooral hun verplichtingen nakomen, die hun door den Schepper der dingen zijn opgelegd om hun waardigheid als menschen hoog te houden en ernstig op te komen voor hun zielsbelangen.

Een dier groote verplichtingen is vervat in de woorden: Wees indachtig, dat gij den sabbatdag heiligt. Over den Zondagsrust in 't bijzonder zoo aanstonds na de pauze.

Op blz. 38, § 27 staat te lezen: Toch moet hij bij het beschermen van de rechten der privaatpersonen, bijzonder letten op de lagere klasse en de misdeelden. Immers de klasse der rijken, omheind door eigen beschuttingsmiddelen, heeft aan staatszorg minderbehoefte; de ellendige massa, volstrekt niet door eigen middelen

veilig, steunt ten zeerste op de bescherming van den staat. Daarom moet de staat zich de loonarbeiders, daar dezen onder de behoeftige menigte gerekend worden, met bijzondere belangstelling en zorgzaamheid aantrekken."

Deze woorden zijn vooral van toepassing op het nu te behandelen onderwerp: Zondagsrust.

De arbeider heeft den plicht Gods gebod te onderhouden. Hij heeft dus het recht, waar het vervullen van den plicht in 't gedrang komt, te eischen dat de staat hem helpe, om zijn verplichting ten opzichte van God te vervullen. Op de dagen dat God het wil, ruste dan de arbeider van zijn werk, en een gehoorzaam zoon van de kerk stelt alle middelen in 't werk, hij zij dan patroon of arbeider, om te zorgen, dat ook op die dagen de arbeid rust, waarop de drager van het goddelijke gezag, de stedehouder van Christus, zijn kinderen uitnoodigt niet alleen, maar oplegt, den arbeid te doen rusten. Wil de opvolger van Petrus het anders, wij gehoorzamen, wij weten dat hij de wet kan geven, wij weten ook dat niet onze zelfzucht, niet de begeerte meer aardsche verdiensten in de zamelen de wetgeefster mag zijn in deze materie. Als de paus gezegd heeft: »hieruit volgt de noodzakelijke rust van werk en van arbeiden gedurende de feestdagen"; teekent hij onmiddelijk in enkele bewoordingen, wat niet onder Zondagsrust moet verstaan worden. Klaar en duidelijk zijn de woorden: »hieronder moet men echter niet verstaan een onzuiver genieten van werklooze ledigheid. Het moet worden een rust des lichaams, waarin echter de geest niet werkloos blijft, integendeel los van de beschouwingen der tijdelijke dingen, zich vrijelijk kan ontplooien om tot hooger dingen op te stijgen. Daarop ook zegt LEO: 't is veel minder een niets-doen zooals velen dit begeeren", hetwelk ondeugden kweekt, en geldverkwisting bevordert. Het mag dus geen dag zijn, waarop de zonde hoogtij viert, en 't gewonnen geld der zes werkdagen in overdaad wordt stukgeslagen. Maar 't moet zijn een arbeidsrust door den godsdienst geheiligd.

En daarna, na gezegd te hebben, wat de Zondagsrust niet is, zegt kort en bondig de Paus, wat de Zondagsrust wel is n.l.: »De met den godsdienst verbonden rust roept den mensch af van den arbeid en de beslommeringen van het dagelijksche leven om hem te roepen tot het overdenken der hemelsche goederen, en tot het brengen van rechtmatige en verschuldigde vereering aan den eeuwigen God. Dit hoofdzakelijk is de aard en de reden van het houden van rust op de feestdagen."

In onzen tijd van publiciteit openbaren zich meer en meer de nooden van het volk. Zeker, er heerscht ook overdrijving; maar een niet te loochenen feit is, dat de nooden van het volk meer en beter gekend worden; en één van de meest schrijnende wonden in de moderne samenleving is, dat de werkman dikwerf van dien Zondagrust nog moet inboeten, dat zes dagen geleverde arbeidskracht nog niet voldoende zijn, om een redelijk levensonderhoud voor zich zelven en zijn huisgezin te verdienen, dat de moderne concurrentie dwingt van den door God gewilden rustdag eenige dier uren nog wel af te stelen, omdat de bittere nood en noodzakelijkheid dringen. Moet God dan andermaal zijn afgezant tot ons zenden, om te vragen, of wij nog het eenig oorlam van den armen man zullen nemen? Het is niets dan traditioneel egoisme, wat de oogen van velen nog verblindt en de heerschappij laat aan het laat-maar-waaien systeem. Dat egoisme moet weg. Hier geldt wederom het woord, met gloeiende letters loopend door de encycliek »Rerum Novarum": »hierin bestaat geen verschil tusschen rijken en armen." Onze ziel is het, welke Gods uitgedrukte beeld en gelijkenis draagt. Wat de godsdienst vordert, daartoe helpe de staat, en wij allen, leden van dien staat, wij moeten medehelpen, wij mogen niet leven, niet genieten van wat aan andere kost »het bloed onder hunne nagels weg".

Zóó lichtzinnig wordt met den rustdag omgesprongen, dat er groot gevaar bestaat, dat velen een behoorlijke rust niet meer vinden.

Hooger worden steeds de eischen aan den arbeid gesteld. De concurrentie is de zweep over de ruggen der arbeiders. Handel en nijverheid dwingen tot steeds grooter krachtsinspanning. Rusteloosheid, gejaagdheid, zenuwachtigheid, overspanning, het zijn meer algemeene verschijnselen van den modernen tijd. Men schijnt de wijsheid vergeten, die in de ouderwetsche waarschuwing gelegen is, dat er gevaar bestaat voor een kruik die al te veel te water gaat. Die zenuwachtige gejaagdheid en dat hijgend zwoegen om vooruit te komen kunnen slechts teekenen zijn van innerlijke krachteloosheid en voorboden van een naderend einde. Wij hebben te zorgen, dat de boog zijn veerkracht niet verliest, door haar van tijd tot tijd te ontspannen. Zooals het nu gaat, kan het niet blijven, de rust komt niet tot haar recht. En het aantal van degenen, die een lot dragen dat slechts weinig verschilt van dat der slaven, zooals de »Rerum Novarum" zoo scherp eerlijk zegt, wordt niet minder.

Er is achteruitgang te constateeren. Ook de familieband lijdt hieronder. De vader is menigmaal niet meer dan kostwinner; en toch vrouw en kinderen hebben te begrijpen, dat zij niet alleen leven bij het brood, dat vader heeft verdiend, maar dat er een hooger brood is en dat hij na den arbeid en de beslommeringen van het dagelijksche leven vrouw en kinderen kan oproepen om op den dag, dien de Heer gemaakt heeft, met hen te overdenken de hemelsche goederen, en het lied te zingen van rechtmatige en verschuldigde vereering aan den eeuwigen God.

De zorg voor het stoffelijke ketent den mensch aan de aarde en de aardsche stof.

Maar de geest vooral van den werkman, moet zich op den dag des Heeren opbeuren boven het geroesemoes van machines en aardsche stof. Ook zijn geest moet als de adelaar naar boven kunnen schieten. Op den dag, dat de arbeid rust, moet aan het lichaam verpoozing worden geschonken, schudt de geest het stof af; en dan kan de geest, losgemaakt van het aarsche, vrij rusten in de beschouwing van Hem, die zulk een schoone harmonie wist te brengen in de ge-

schapen wereld, en Die den mensch op zijn dag wil doen rusten in de aanschouwing van dien oneindigen Geest van waarheid en leven en hem in zaligen rust in zich zelven het beeld wil laten aanschouwen, wat de Schepper en de Heer van het heelal in zijn ziel heeft ingedrukt. Zoo wordt de Zondagsrust voor den man, die de Christelijke levensbeschouwing als het richtsnoer van zijn handel en wandel heeft gekozen, en ook voor hen, die buiten het christendom staande, dankbaar deze heerlijke gave van het christendom aanvaardt, als een kostelijke gave het menschdom geschonken. Zoo wordt de Zondagsrust een dag van Zondagsheiliging. Dan dringt zich de dankbetuiging naar de lippen. Klanken vormen zich en 's menschen ziel juicht meê met de machtig ruischende toonen van het wereldorkest, dat klinkt door de stoffelijke en onstoffelijke wereld ter eere Gods om Hem te aanbidden als den Schepper van hemel en aarde.

De Zondagsrust is een der machtige zuilen van het echte familieleven; het is de granieten rots, waarop het gebouw van het huisgezin wordt opgetrokken.

Waar nu het familieleven op hechten grondslag is gevestigd, daar rijst het gebouw van den Staat, die wederom uit de huisgezinnen is ontstaan, op hecht fundament.

Gevoelt elk individu de behoefte, dat op den Zondag de zorgen voor het stoffelijke hem niet drukken, zien de leden van het huisgezin reikhalzend uit naar den dag des Heeren, om zich geheel en al aan elkander te kunnen geven; dan heeft de Staat, wien het een eereplicht is voor het heil harer onderdanen als pleitbezorger niet alleen, maar ook als de groote weldoener op te treden; dan heeft de Staat den duren en ernstigen plicht er voor te waken, dat de Zondagsrust in volle lengte en breedte, in vollen omvang aan zijn onderdanen verzekerd zij.

De staat moet dus helpen, en ziehier tevens de dienst die de godsdienst kan en wil en moet bewijzen aan den staat.

De godsdienst late voor den Staat het volle licht vallen,

van hetgeen God verordend heeft. En wat zien wij in dit licht geschreven?

LEO verwijst den mensch naar den dreunenden en vlammenden Sinaï, hij laat U luisteren naar hetgeen God in het oude Testament verordend had; en door de eeuwen klinkt Gods woord; »Wees indachtig, dat gij den sabbathdag heiligt"; »Met eigen daad," zoo gaat LEO voort, „heeft Hij het geleerd, doordat Hij, terstond nadat Hij den mensch gemaakt had, de geheimzinnige rust nam: Hij rustte op den zevenden dag van al het werk dat Hij gemaakt had." Ziedaar de aloude verordenig Gods; men wil haar verouderd doen voorkomen, maar daarom is zij het nog niet. Het blijkt steeds meer en meer een machtig fort te zijn geweest tot bescherming van maatschappij en mensch; dat fort werd verlaten, toen de Zondagsrust een onverschillige zaak ging geacht worden. Maar dat aloude fort moet weer betrokken worden. Vooral het met handenarbeid in zijn onderhoud voorziende volk, — ofschoon dat niet alleen — dreigt opnieuw in slavernij te worden gevoerd, als het zijn Zondag niet heeft en niet houdt, den Zondag om tot zichzelf te komen, den Zondag voor zichzelven! De Zondagsrust is door ontelbaren verdedigd als een onschendbare wet, gelegd, in de orde der geschapen dingen zelf.

De nacht dwingt mensch en dier tot rust, zoo heeft men gezegd. De winter noopt het land tot rust. En van ouds dagteekent reeds tot waar geen herinnering meer reikt, het braak laten liggen der velden als noodzakelijk voor den grond om weer op orde te komen en geschikt te worden voor nieuwe voortbrenging. Maar zoo gaat ook de Sabbathrust tot onheugelijke tijden terug. En tevergeefs zal steeds blijken elk pogen om aan deze ordening Gods te tornen.

Toen de Fransche revolutie de 10-daagsche week invoerde, heeft 't nog geen 10 jaar geduurd of men zocht het oude spoor weder op.

Zelf een sociaal-democratie »die liefst breekt met alle christelijke instellingen en herinneringen, eischt Zondagsrust in haar programs."

PRONDHON zegt het volgende: »Kort men de week een dag in zoo is de rust nog niet dringend noodig. Verlengt men haar met een dag, zoo treedt oververmoeienis in. Geeft men alle die dagen een halve dag vrijaf, dan verliest men door veelvoudige onderbreking van den arbeid nog meer tijd, en men verstoort het evenwicht der dingen, door den van nature tot eenheid gestempelden dag te verbreken. Dan ontstaat er ondoelmatigheid. Geeft men na twaalf dagen arbeid twee rustdagen, zoo ruïneert men den arbeider geheel door lediggang, nadat men hem eerst reeds heeft uitgeput door te langen arbeid."

Het is duidelijk: op zijn wijze toont PRONDHON door de feiten, dat eene andere arbeidsverdeeling met rusttijd niet mogelijk is.

Geneesheeren hebben bewezen, dat evenals na arbeid en wakker-zijn de slaap van den nacht noodig is, zoo ook na een periode van arbeidsdagen, een rustdag noodzakelijk moet worden geacht, opdat de mensch niet ga teren van het kapitaal zijner lichaamskrachten, maar het late bij het verbruik der rente: zoo zou het evenwicht behouden blijven en geen bankroet te vreezen zijn.

Ook moet de scheikunde verrassende resultaten van haar onderzoek aan het licht hebben gebracht, wat betreft het verbruik en herstel der sappen en krachten van het menschelijk lichaam in hun verhoudingen tot de getallen van 6 en 7.

Nog zijn er vergelijkingen gemaakt tusschen verschillende landen en volken. Een voorbeeld daarvan: Frankrijk is gesteld tegenover Engeland en Amerika.

In Frankrijk is het treurig gesteld met de Zondagsrust. In Amerika en Engeland wordt zeer gestreng vastgehouden aan Zondagsrust. En wat bleek? Gezondheidstoestand en levensduur waren verre ten achter in Frankrijk, in vergelijking met de beide andere landen.

Is het niet of de feiten aan de groote klok der openbare conscientie gaan trekken en in dat gebied de nadreun vernomen wordt van Gods stemme die sprak: »Op den sabbathdag zult gij geen werk verrichten."

Dat sabbathsgebod dateert uit den zeer lang geleden tijd van een volk, dat ons in vergelijking met onze hedendaagsche beschaafde wereld barbaarsch voorkomt; maar bij hen werd de rustdag geeischt voor mensch, vee en akker; dat volk zonder ontwikkeling, had nog geen voldoende gegevens kunnen verzamelen zooals wij modern critisch aangelegde menschen met behulp daarvan een rustdag bepleiten na zes dagen van arbeid. Maar dan ook moeten wij durven doordenken, wij die zoo prat gaan op onze grootere voortreffelijkheid boven al de volkeren, die vóór ons hebben geleefd en gedacht.

Dan is er geen ontkomen aan de onverbiddelijke gevolgtrekking: die regeling, die ordening, dat bevel van den Sabbathrust kwam van boven, kwam van God!

Goddelijke openbaring moet hem wel die eeuwige scheppingsverordening hebben doen zien, doen voelen, om er daarna een aan plaatselijke en tijdelijke omstandigheden beantwoordende vorm aan te geven. Zoo is het Sabbathdaggebod door Mozes in bepaalden vorm tot openbaring gebracht, maar daarna, onder het nieuwe Testament, in zijn eigenlijke en waarachtige diepte van beteekenis gepeild en duidelijk in 't licht gesteld door Jesus Christus, den Heer der Christenheid, die zegde, »de Sabbath is er om den mensch."

In naam dus van het Christendom en in naam der ervaring, worde gestreefd naar de vaststelling dezer gedachte, dat de staat behalve een goddelijke ordening, als een onverbreekbare wet heeft te erkennen *dat er op zes werkdagen een rustdag moet volgen.*

Laat ik U slechts enkele cijfers noemen: In 't jaar 1900 waren er hier in 't vrije Nederland meer dan 100.000 mannen betrokken bij het verkeerswezen en ruim 50.000 bij de voedings- en genotmiddelen, en die door den druk der onbarmhartige maatschappij niet hadden des Zondags met hun huisgezin, wat zij moesten hebben.

Blijkens den uitslag der enquête wordt gewerkt in de cartonage-fabrieken, in de bierbrouwerijen, zuivelfabrieken,

en in nog vele andere fabrieken en tal van werkplaatsen. Denkt aan het personeel van het spoor- en tramwegpersoneel; denkt aan de barbierwinkels, de sigarenwinkels, de banketbakkers etc.; denkt aan de drankgelegenheden, waar de drinker voor zijn genot het bedienend personeel tot slaven maakt, en het dezen menschen onmogelijk maakt iets anders te zien dan de sleur en de gevolgen van drankgewoonten en drankdwang.

Durft men, met deze ruwe schildering zelfs, nog ontkennen, dat er van overheidswege moet geholpen worden? Langzamerhand is de erkentenis gekomen, dat de overheid de staat, ingrijpen moet. De overheid moet helpen en met ernst. De nood roept luide. Dat de staat dan helpe, opdat de mensch zijn verplichtingen kunne nakomen, ten opzichte van God. Ziet naar de volkeren, waar Zondagsrust onnoodig wordt geacht; is de uitspraak te streng: »Een volk, dat zijn Zondag verliest, heeft ten laatste geen geloof meer in God, noch in zichzelf?" Ook hier volgt de straf op de zonde. De volkeren vergrijpen zich niet ongestraft aan Gods wetten. Er zijn er nog zoovelen, die hun Zondagsrust missen. Men moet maar eens komen in die huisgezinnen, waar de man den Zondag doorbrengt aan de machine, om te zien, te voelen, te weten, hoeveel ellende dat brengt en hoe de toon van het levenslied daar diep gedaald is. En als men daarna komt in het gewone bestaan van hen, die den Zondag bezitten, dan voelt men het als een schrijnende tegenstrijdigheid, die niet kan, die niet mag blijven voortduren.

Ik had hier te bespreken, den onderlingen band, die staat en godsdienst vereenigen met betrekking tot de Zondagsrust. Beiden moeten hier elkaar helpen. De godsdienst verwacht hulp van den staat, om Gods bevel ten uitvoer te doen brengen; maar de godsdienst moet ook helpen bevorderen dat zooveel mogelijk alles verboden en verhinderd worde, waardoor de Zondagsrust dreigt aangetast en geschokt te worden. Op grond van de encycliek nu vraag ik, of ik niet mag eischen terwille van de gezondheid van het maatschappelijk leven en »omdat God

het aldus gewild heeft, dat zoowel iedere eenling zich in zijn doel en laten heeft gebonden te achten aan deze verordening, alsook de gemeenschap, verpersoonlijkt in den staat daarom zorg te dragen, dat aan geen enkel mensch zijn plichtsvervulling worde onmogelijk gemaakt, dat hij één dag ruste na zes dagen van arbeid. Het recht is ook hier plicht.

Wij Katholieken mogen in de Zondagviering, zooals God die wil, en onze Kerkvader bepaalt, niet achter blijven. Wij hebben een eereschuld in te lossen. Wij behooren tot het machtige lichaam, dat wij noemen de Katholieke Kerk, die is als een stad, gebouwd op een hoogen berg. Men ziet op tot die stad, gebouwd op den berg.

Wij hebben als belijders van den volmaakten godsdienst den plicht het gebod van de Zondagsrust en heiliging te volbrengen. Elken Sabbath tooit zich het Israëlitische volk in het princessenkleed der Sabbathviering, en verraadt dan telkens mede zijn afkomst.

Wij christenen hebben niet minder een koninklijk kleed te dragen; en daarmede hebben wij ons te toonen op den dag, dien de Heer gemaakt heeft. Door de onderhouding van het gebod van de Zondagsrust en Zondagsheiliging, toonen wij onze koninklijk afkomst, toonen wij kinderen te zijn van den Vader, die in de eeuwige rust de volle viering van den nooit volprezen Schepper en Koning voor ons heeft weggelegt.

STAAT EN ARBEIDSDUUR

DOOR

Mr. P. J. M. AALBERSE.

(Zie Encycliek § 31, eerste gedeelte, blz. 41.)

Belangrijk vraagstuk.

De twee groote arbeidsvraagstukken van dezen tijd betreffen het Arbeidsloon en den Arbeidsduur.

Het kan niet ontkend worden, en is eigenlijk ook zeer begrijpelijk, dat zelfs de arbeiders dikwijls meer belang in het eerste dan in het tweede vraagstuk plegen te stellen.

Eu toch staan ze met elkaar in nauw verband.

Hoe verwonderlijk het ook moge schijnen, het is toch de les eener standvastige ervaring, overal opgedaan: lage loonen gaan steeds gepaard met langen arbeidsduur, en omgekeerd.

Dit kan maar niet toevallig zoo zijn. Iets wat overal en altijd plaats grijpt, moet een bepaalde oorzaak hebben.

En die oorzaak is, voor wie nadenkt, ook gemakkelijk te ontdekken.

Waar de loonen laag zijn, bestaat natuurlijk de neiging, om door langer te werken wat meer te verdienen.

En waar de arbeidsduur lang is, wordt de arbeid minder in hoeveelheid en in hoedanigheid, en moet dus vanzelf ook het loon wel laag zijn.

Het is dan ook zeer gemakkelijk te verklaren, dat in landen, waar de loonen hoog zijn, tevens ook de arbeidsduur veel korter is dan in landen, waar de loonstandaard lager is.

Arbeidsloon en arbeidsduur staan dus met elkaar in nauw verband. Beiden hebben grooten invloed op de geestelijke en stoffelijke welvaart van de arbeidersklasse.

Vandaar ook dat 't vraagstuk van den arbeidsduur zulk een hoogst belangrijk vraagstuk is.

Volkswelvaart.

Vroeger verstond men onder volks*welvaart* alleen en uitsluitend volks*rijkdom*. En men maakte nog een tweede fout: men sprak van *volks*rijkdom in den zin van het gezamenlijk vermogen van een volk: of dat vermogen behoorlijk verdeeld was, of wellicht slechts enkelen zeer rijk waren, en een groot aantal zeer arm was, daarop werd minder gelet.

Welnu, beide opvattingen zijn onjuist, en geven aanleiding tot zeer verkeerde gevolgtrekkingen.

Neen, daar is geen sprake van werkelijke *volks*welvaart, wanneer slechts betrekkelijk weinigen in dien rijkdom deelen, maar de groote massa der bevolking een armoedig bestaan heeft.

En evenmin mag men spreken van volks*welvaart*, wanneer het zedelijk-godsdienstig leven schade lijdt door de groote voortbrenging van stoffelijke rijkdommen.

Ware volkswelvaart is er alleen dan, wanneer de stoffelijke welvaart gepaard gaat met geestelijke welvaart.

Deze geestelijke welvaart, — bestaande in hooger ontwikkeling, gezinsleven, vereenigingsleven, godsienstig en zedelijk leven, — is bij te langen arbeidsduur onbestaanbaar.

Vandaar dat er zijn

verschillende grenzen van deu arbeidsduur.

Fout is 't, wanneer men alleen als grens zou willen toelaten de eischen der productie.

Men hoort 't zoo dikwijls zeggen: als de arbeidsduur verkort wordt, zal de industrie schade lijden.

Gesteld eens, dat dit waar was, zou daarmee dan het pleit zijn beslist? Gewis neen!

Ook al zou 't vaststaan, dat door verbod van Zondagsarbeid de industrie schade zou lijden (wat niet waar is) zou dan de algemeene Zondagsarbeid de werkelijke volkswelvaart niet nog sterker benadeelen?

Ook al zou 't vaststaan, dat door verbod van kinderarbeid de industrie schade zou lijden (wat niet waar is), zou dan de veelvuldige arbeid van kinderen niet op de gezondheid en zedelijkheid van een volk een zoodanig verderfelijken invloed hebben, dat de wezenlijke volkswelvaart er veel ernstiger door zou worden benadeeld?

Ook al zou 't vaststaan, dat door verbod van nachtarbeid de industrie minder zou voortbrengen, en minder winst maken, dan wanneer alle fabrieken dag en nacht in werking waren, (wat niet waar is,) zal er iemand zijn, die 't ontkennen zal, dat zulk een veelvuldige nachtarbeid verwoestend moet werken op de gezondheid der arbeiders en hun gezinslevens?

Zoo zouden wij kunnen voortgaan.

Genoeg echter, om duidelijk te maken, dat het vraagstuk van den arbeidsduur niet alleen maar is een economisch vraagstuk, niet alleen is een vraag van meer of minder winst maken, — maar dat het niet minder, ja zelfs veel meer is een vraag, die thuis hoort op 't gebied van *zedelijkheid en godsdienst.*

Daarom heeft de arbeidsduur niet alleen een stoffelijke (economische), maar ook een zedelijke grens.

Arbeidsduur en productie.

Is 't waar, wat door sommigen gevreesd wordt, dat verkorting van arbeidsduur met zich meebrengt vermindering van productie?

---

[1]) Zie dit uitvoeriger uiteengezet in: »*De Tien-urendag*". Redevoeringen uitgesproken in de Tweede Kamer in Maart 1909, door Mr. P. J. M. AALBERSE en W. C. J. PASSTOORS. (Futura, Leiden, 1909. 15 cts.)

Zie verder ook de belangrijke Studie van Pater Mr. Dr. Ch. RAAYMAKERS, *S. J.*: »*Arbeidsduur voor volwassen mannen.*" (Leiden, Futura, 1908. 60 cts.)

Neen, mits die verkorting geleidelijk worde ingevoerd en niet beneden een redelijk minimum dale.

Overal, in allerlei geheel uiteenloopende industrieën is gebleken, dat een geleidelijke vermindering van den arbeidsduur tot 10 uur de productie *niet* verminderde, maar integendeel nog vergrootte! En er zijn zelfs vakken, waarin dit proces nog doorwerkt, zelfs bij een verkorting tot 9 of zelfs tot 8 uur.

Dit is de zuivere waarheid, maar klinkt sommigen nog steeds vreemd in de ooren.

En toch is 't zeer goed te begrijpen.

Wie goed gezond is, en zich nooit overwerkt, zal, wanneer hij eens een of twee dagen wat langer arbeidt, zeker meer produceeren dan op de vorige dagen.

Maar geheel anders wordt het, wanneer hij, dit ervarende, denkt heel slim te zijn, en nu maar voortdurend, alle dagen, een paar uur langer gaat werken.

Spoedig zal hij gaan bemerken, dat hij op den duur in dien langeren tijd minder gaat voortbrengen, dan vroeger in den korteren tijd.

En waarom?

Omdat de mensch nu eenmaal geen machine is, die altijd even hard werkt, of 't 's morgens vroeg, of 's avonds laat is. Neen, de mensch is een wezen met bloed en zenuwen. Werkt hij te lang, dan worden zijn zenuwen overprikkeld, dan wordt hij oververmoeid en steeds slapper; zijn aandacht vermindert steeds meer.

Een Amerikaansche Professor, die vroeger zelf industrieel is geweest, zei eens tot een werkgever: »Wilt gij, dat een mensch slechts één dag voor u werkt, en dat hij alles doet wat in zijn vermogen is, laat hem dan 24 uur achtereen arbeiden. Moet hij een week lang voor u arbeiden, kort dan zijn arbeidsduur in tot 20 uur per dag. En wanneer gij een maand van zijn diensten voordeel wilt hebben, verkort den arbeidstijd dan tot 18 uur. Wilt gij hem een jaar lang met vrucht exploiteeren, doet dat dan niet langer dan 15 uur per dag; en zoudt gij dit meerdere jaren

willen doen, beperkt dan zijn arbeidsduur tot 10 uur per dag. Indien gij echter met het meeste voordeel de menschelijke arbeidskracht gedurende haar geheele leven wilt benutten, doe dit niet langer dan 8 uur per dag."

Een treffend bewijs van deze waarheid vindt men in de statistieken der bedrijfsongevallen. Overal heeft men waargenomen, dat des morgens 't gemiddeld aantal ongevallen alle uren geleidelijk toeneemt, tot 12 uur. Des middags om 2 uur daalt 't gemiddeld aantal plotseling weer, om sterker nog dan in den voormiddag tegen 6 uur te stijgen.

Ziehier dus zeer duidelijk aangewezen, welken invloed de arbeidsduur heeft op het lichaam en vooral op den geest van den arbeider.

Vandaar dat 't zeer begrijpelijk is, en de ervaring dan ook overal duidelijk ons leert: dat voortdurende te lange arbeidsduur de productie doet verminderen. En dus omgekeerd: dat verkorting van dien te langen arbeidsduur de poductie weer doet stijgen.

Arbeidsduur en loon.

Nu zegt men tot de arbeiders; past op! als de arbeidsduur korter wordt, zal 't loon dalen.

Is dat juist?

Wel neen! Als dat juist ware, waarom zouden dan juist in die landen, waar de arbeidsduur 't kortst is, tevens ook de loonen 't hoogst zijn?

En bovendien, wanneer de redelijke verkorting van den arbeidsduur de productie niet doet verminderen, waarom zou zij dan een daling der loonen tengevolge moeten hebben?

Waarheid is dit: alle arbeid is even duur. Wie te lang werkt, produceert minder, — hij zal dus minder verdienen dan hij, die korter arbeidt, maar meer produceert.

Reeds in 1878 stelde een bekend schrijver, V. SCHULTZE GAEVERNITZ, vast, dat de Engelsche machines 10% sneller liepen dan de Duitsche, maar dat toch de Duitsche arbeider 10% van zijn tijd gebruikte om gebroken draden te herstellen, en de Engelsche maar 5%. Maar.... de arbeidsduur was in Engeland korter dan in Duitschland!

Bij een gehouden enquête bleek, dat in de ijzerindustrie in Amerika 't gemiddeld dagloon in een fabriek was f 6.10, en dat op de productie van 1 ton kwam f 8.67⁵ aan arbeidsloon. De arbeidsduur was 9 uur per dag.

In Frankrijk daarentegen was in een geheel gelijksoortige fabriek 't gemiddeld dagloon maar f 2.07⁵, maar kostte toch de productie van 1 ton f 8.45. En daar was de arbeidsduur 11 à 12.

Dus slechts een verschil van 12½ cent, terwijl de arbeidsduur in de Amerikaansche fabriek per dag 2 à 3 uur korter was dan in de Fransche, en 't loon tweemaal zoo hoog!

Nu ja, zegt men, dat komt, omdat de Amerikaansche en Engelsche arbeider zooveel beter is dan de Fransche en Duitsche. Daarom verdient hij ook zooveel meer!

Doch .... de ervaring leert, dat een Duitsch arbeider, naar Amerika getrokken, — daar, tengevolge van hooger loon en korter arbeidsduur, dus beter voeding en meer rust, reeds na een jaar minstens evenveel per week verdient, als de geboren Amerikaan.

Maar, zoo werpt men tegen:

Concurrentie met 't Buitenland!

Neen, ook daarvoor behoeft men, bij een redelijke verkorting van den arbeidsduur, niet te vreezen.

Immers, als de productie eer vermeerdert dan vermindert, hoe zou de concurrentie met 't buitenland er dan door verzwaard worden?

En hoe zou 't dan komen, dat de Amerikaansche en de Engelsche industrie — terwijl zij werkt met hooger loon en korter arbeidsduur, — toch met glans concurreert tegen de Fransche en de Italiaansche industrie?

Niet een theoreticus, maar een man van de praktijk, de Engelsche fabrikant MUNDELLA, sprak als zijn meening uit: »De lange arbeidsduur op 't vaste land is voor Engeland de beste bescherming tegen buitenlandsche concurrentie."

Neen, wanneer onze industrie van de wereldmarkt zal

verdrongen worden, dan zal dat zijn *niet* door een volk, dat langer werkt voor lager loon, en daardoor lichamelijk, geestelijk en zedelijk lager staat, maar dan zal 't zijn door die volken, waar de industrie, oude vooroordeelen, stammende uit 't tijdperk der liberale theoretische economie, afschuddende, zal begrepen en in praktijk gebracht hebben, dat de grootste kracht der industrie is een werkman, in wiens gezond lichaam leeft een gezonde geest!

De Ministers van Oorlog en Marine weten 't wel, dat zwakke soldaten, die geen stevige marschen kunnen maken zonder erbij neer te vallen, — die niet van de nieuwste wapenen en 't nieuwste geschut voorzien zijn, het tegenover een beter gewapend, leger van gezonde en krachtige soldaten onmogelijk uit kunnen houden.

Maar zoo ook op 't strijdveld der industrieele concurrentie.

Alleen een industrie met gelijke machines als de Engelsche, Amerikaansche en Duitsche, zal de concurrentie kunnen volhouden. Maar de snelloopende machines kunnen alleen door krachtige en ontwikkelde arbeiders bediend worden. En die betere arbeiders krijgt men alleen door een geleidelijke verkorting van den te langen arbeidstijd.

Derhalve kan men gerust zijn.

Indien onze industrie van de wereldmacht zal verdrongen worden, dan zal dat niet zijn door een volk, dat langer werkt voor lager loon, en daardoor lichamelijk, geestelijk en zedelijk lager staat, — maar dan zal dat zijn door die volkeren, bij wie de industrie, niet vasthoudende aan verouderde theorieën en sinds lang onjuist gebleken denkbeelden, maar die zullen begrepen en in praktijk gebracht hebben, dat de groote kracht der industrie is een werkman, in wiens gezond lichaam leeft een gezonde ziel.

De zedelijke grens van den arbeidsduur.

Wij zagen 't, dat een redelijke verkorting van den arbeidsduur de voortbrenging niet schaden zal.

Maar gesteld eens, dat dit waar ware, — zou dit ooit een argument zijn, om te bewijzen, dat de arbeidsduur verlengd mag worden boven de grens, welke hem uitter-

aard moet gesteld worden door de eischen van godsdienst en zedelijkheid en geestelijke ontwikkeling?

Zal iemand de Zondagsrust willen afschaffen, zelfs als bewezen ware, dat de productie daardoor grooter zou worden?

Immers neen, — omdat wij daardoor zouden handelen in strijd met Gods gebod, — omdat daardoor 't godsdienstig en zedelijk leven van den arbeider ernstig zou worden benadeeld! Zondagsarbeid mag daarom alleen daar worden toegelaten, waar hij absoluut onontbeerlijk is.

Maar vast staat, dat dit geestelijk leven ook ernstig wordt benadeeld door een te langen arbeidsduur op de werkdagen.

Of zal iemand durven beweren, dat een arbeidstijd van 11, 12, 13, 14 uren daags, waarbij dan nog gemiddeld 3 uur komen voor schafttijden en 't komen naar en 't gaan van de werkplaatsen — zal iemand durven beweren, dat zulk een arbeidstijd, wanneer hij 't heele jaar door gevergd wordt, het geestelijk en zedelijk leven van den arbeider niet ernstig schaadt?

Daarbij leert de ervaring evenzeer: hoe langer arbeidstijd, hoe meer drankgebruik.

Een redelijke verkorting van den arbeidsduur is daarom niet enkel een economische, maar zij is *vooral* een zedelijke eisch.

Hoe moet de arbeider een krachtigen zin voor het familieleven, voor huiselijkheid, voor een menschwaardige woning behouden, wanneer hij zijn huis bij 't morgenkrieken verlaat, en eerst in den laten avond daarin weerkeert?

En schuilt er geen gevaar in, dat aan de arbeider door hun vakvereenigingen en door het stembiljet in de maatschappij en staat zulk een groote macht gegeven wordt, wanneer zij niet tevens over den noodigen tijd beschikken kunnen, om zich te ontwikkelen, om zich van de vraagstukken van den dag op de hoogte te stellen?

Men kan daarom gerust zeggen, dat er schier geen maatregel van gezonde sociale politiek is, zóó noodig,

zóó onmisbaar voor lichamelijke, geestelijke en zedelijke opheffing en versterking van een volk, als het terugbrengen binnen redelijke grenzen van den arbeidsduur. Oplossing van het woningvraagstuk, bestrijding van het alcoholisme, versterking van het gezinsleven, dat alles heeft tot noodzakelijke voorwaarde: een niet te langen arbeidsduur. Verdere stappen tot hervorming der maatschappij kunnen nooit ergens met hoop op goed gevolg gedaan worden, als niet eerst de te lange arbeidsdag wordt ingeperkt.

Hoe verkorting van arbeidsduur te verkrijgen?

Hier zijn twee wegen: het particulier initiatief en de wetgeving.

Onder particulier initiatief zullen wij in dit verband wel hoofdzakelijk moeten verstaan:

de Vakorganisatie.

En het is zeker, waren in alle vakken krachtige vakvereenigingen, staande onder bekwame leiding, dan zou de redelijke verkorting van den te langen arbeidsduur al sinds lang verkregen zijn.

Nu echter die vakvereenigingen zwak zijn, is 't duidelijk, dat het veroveren van een korter arbeidsdag aanleiding zal geven tot geweldigen strijd. En is dat goed voor de industrie? Moeten er eerst honderdduizenden guldens schade worden geleden door werkstakingen, — moet er steeds meer strijd en verbittering komen tusschen patroon en arbeider, — *moet* dit, waar een goed doordachte, voorzichtig gestelde en aan de praktijk aangepaste wet al die onheilen, al dat stoffelijk nadeel voor de industrie en het moreele nadeel van de arbeidersklasse kan voorkomen?

Het antwoord op deze vraag heeft Paus LEO XIII ons in Encycliek »*Rerum Novarum*" gegeven, waar hij schrijft:

»Te langdurige of te zware arbeid, en de meening dat het loon te gering is, geven den werklieden niet zelden reden, om zich bij afspraak aan den arbeid te ontrekken, en zich aan vrijwillige werkloosheid over te geven. Dit

veelvuldig voorkomende én ernstige ongerief nu dient van overheidswege verholpen te worden, omdat dit soort staking niet slechts aan de werkgevers en aan de werklieden schade berokkent, maar nadeelig is voor den handel en de belangen van den Staat; en daar zij gewoonlijk zich niet verre houdt van geweldpleging en woelingen, brengt zij menigmaal de openbare rust in gevaar. *Te dezer zake is dit meer doeltreffend en heilzaam, door het gezag der wetten het kwaad te voorkomen, en te maken, dat het niet kan uitbreken door bijtijds de oorzaken weg te nemen, waaruit de strijd tusschen meesters en werklieden schijnt te zullen ontstaan.*"

De Wetgeving.

Zal dus de wetgever hier tusschenbeiden moeten komen, en den arbeidsduur, ook van volwassen mannen, moeten regelen?

Vroeger werd dit, ook door sommige Katholieken, met kracht betwist. Zij ontkenden, dat de Staat de bevoegdheid zou hebben, om aan een volwassen arbeider te verbieden langer dan een zeker aantal uren per dag te arbeiden.

Hiertegen valt tweeërlei op te merken:

1. Het is niet geheel juist, dat een wettelijke regeling van den arbeidsduur aan volwassen arbeiders wordt verboden, langer dan een bepaald aantal uren per dag te arbeiden. Neen: het verbod is: iemand langer dan het bepaalde aantal uren per dag te laten arbeiden.

2. Deze strijd is beslecht door het gezaghebbend woord van Paus LEO XIII.

In de Encycliek »Rerum Novarum" bespreekt de Paus den arbeidsduur uit tweeërlei oogpunt: eerst uit 't oogpunt van godsdienst en zedelijkheid, en daarbij behandeld Hij vooral de Zondagsrust; — en vervolgens uit 't oogpunt der lichamelijke en stoffelijke belangen. Daar zegt de Paus letterlijk:

»Wat betreft de bescherming van de lichamelijke en stoffelijke belangen, allereerst is noodig de ongelukkige

werklieden te ontrukken aan de gruwzaamheid van hebzuchtige lieden, die om winst te maken op onbehoorlijke wijze de menschen misbruiken als waren zij zaken. Gewis, dat zóóveel inspanning geëischt wordt, dat de geest door overmatigen arbeid verstompt, en tegelijk het lichaam van afmatting bezwijkt, dat gedoogt de rechtvaardigheid en de menschelijkheid niet. Gelijk geheel zijn natuur, zoo is in den mensch ook zijn werkkracht beperkt door vaste grenzen, waarbuiten hij niet kan gaan. Zij wordt wel gestaald door oefening en praktijk, maar toch onder deze voorwaarde, dat zij telkens weer het werken onderbreke en uitruste. Wat den dagelijkschen arbeid betreft dient derhalve erop gelet te worden, dat hij niet over meer uren worde gerekt dan de krachten toelaten. Hoelang echter de rusttijden moeten zijn, dient naar het verschillend soort van werk, naar de omstandigheden van tijd en plaats, en naar den gezondheidstoestand zelf van de arbeiders beoordeeld te worden. Wier werk bestaat in het uithouwen van steen uit de aarde, of in het uitgraven van ijzer, koper en andere soortgelijke zaken diep in de aarde bedolven, hun arbeid dient, daar hij veel grooter is en tevens bezwarend voor de gezondheid, door korten tijdsduur te worden goedgemaakt. Ook moet men letten op de jaargetijden; daar niet zelden hetzelfde soort van arbeid in het eene jaargetij gemakkelijk is om uit te houden, en in het andere of volstrekt niet, of niet zonder de grootste moeite kan worden uitgehouden."

Na deze ondubbelzinnige uitspraak van den Paus over het recht en de plicht van den Staat, om, indien noodig, ook den arbeidsduur voor volwassen mannen te regelen, zal hierover, onder Katholieken althans, wel geen verschil van meening bestaan.

Hetzelfde kan niet gezegd worden, waar het de vraag geldt van den

Tienurendag.

Hierover bestaat nog meeningsverschil, ofschoon toch

ten onzent *tweederden* der Katholieke kamerleden zich er voor uitspraken, en in Duitschland het Centrum sinds jaren voor den tienurendag in fabrieken en werkplaatsen ijvert.

Er is hier veel misverstand. Men dicht aan de voorstanders van den tienurendag meeningen toe, welke zij niet hebben.

Zoo is 't volstrekt niet hun meening, dat zij niet — gelijk ook in de Encycliek *Rerum Novarum* staat — ook voor verschillende vakken afzonderlijke regelingen zouden wenschen. 't Is immers volkomen juist, dat er — reeds voor den mijnarbeid — een kortere arbeidsdag dan van tien uren moeten worden voorgeschreven.

Evenmin zijn zij van meening, dat er geen — dringend noodzakelijke — uitzonderingen moeten worden gemaakt: zoo voor den landbouw, voor seizoenbedrijven, en dergelijke.

Het meeningsverschil omtrent dit punt schijnt echter vooral hierdoor te ontstaan, doordat men meent, dat de eisch van een algemeen maximum, en de eisch van speciale regelingen met afwisselend maximum, tegenover elkaar staan.

Dit nu is geenszins het geval.

Zij vullen eenvoudig elkaar aan, wijl zij dezelfde zaak uit tweeërlei oogpunt bezien: wie 't vraagstuk van den arbeidsduur beziet alleen van 't standpunt van Godsdienstig en zedelijk leven, — hij constateert, dat hier voor alle menschen een gelijk maximum moet gelden; wie daarentegen hetzelfde vraagstuk beziet alleen van 't standpunt der lichamelijke en stoffelijke belangen, — hij constateert, met even veel recht, dat daar 't maximum verschilt naar gelang de arbeider zwaarder of ongezonder is.

Maar nu zal een ieder toch moeten toegeven, dat beide standpunten tegelijk juist zijn. Waaruit dan logisch volgt, dat beide regelingen elkaar aanvullen, — d. w. z., dat binnen 't raam van 't algemeen maximum plaats is voor verschillende afzonderlijke regelingen.

Indien men dit goed inziet, en tracht elkaars meeningen goed te verstaan, dan behoeft op dit punt geen verdere strijd te worden gevoerd.

En wanneer anderzijds rekening wordt gehouden met de noodzakelijke eischen van het practisch leven, — dus erkend, dat er noodig zijn overgangsbepalingen en uitzonderingen, — dan zal ook daar een strijdpunt uit den weg zijn geruimd.

Ten slotte zal 't blijken, dat wij 't allen eens zijn omtrent deze meening:

dat een redelijke verkorting van den arbeidsduur dringend noodig is, in 't belang van de volkswelvaart, — d. w. z. niet alleen van de lichamelijke en stoffelijke, maar ook van de godsdienstig-zedelijke welvaart van ons volk.

ENCYCLIEK »RERUM NOVARUM" EN DE MIDDENSTAND

DOOR

Mr. PAUL J. REIMER.

De Encycliek kan beschouwd worden als een baken in de zee van het maatschappelijk leven, als een vruchtbaar zaad, dat verandering moet geven aan den akker van het leven. Ook bij den middenstand bestaan Sociale vragen en nooden — de eerste moeten worden opgelost — de laatste weggenomen. Dezelfde oorzaken die den arbeiderstand zoo hebben doen teruggaan, gelden ook voor den middenstand. Spreker noemt: vernietiging der gilden, ophouden van het vereenigingsleven, woeker onder iederen vorm, godsdienstloosheid. Vroeger heette het: ieder voor zich. Zoo werd vroeger de autonomie van den mensch gepredikt en in het leven gehuldigd. Onze Staatswet van 1793 verklaarde alle gilden ontbonden. De groote revolutie maaide iederen vorm van organisatie weg. Toen kwam een strijd van allen tegen allen. Ieder zorgde zooveel mogelijk voor zich. Men concurreerde in den blinde er op los; men liep schouder aan schouder, maar geestelijk was men mijlen ver van elkaar verwijderd. De macht verving het recht.

Als noodzakelijk gevolg kreeg men het verwaarloozen van het vak en de belangen van het ambacht, die door de gilden werden beschermd en aangekweekt. De idee van gemeenschap en vereeniging moet weer worden aanvaard, ziedaar de geest der Encycliek. De strijd om het bestaan is voor den middenstand en den kleinhandel hard en moeilijk.

De reorganisatie moet hulp brengen, het middenstandsvraagstuk is op de eerste plaats een vraagstuk van organisatie. Een krachtige middenstand is een der bolwerken van den Staat, omdat uit den middenstand de beste personen voor den Staat voortkomen.

Toen voor 12 jaren, de middenstandsactie werd uitgelokt door de winkeliers, waren velen geneigd alleen de winkeliers als *de* middenstanders te beschouwen. Deze meening is valsch, immers men onderscheidt den handeldrijvenden en industrieelen middenstand.

Van het woord middenstand zijn reeds tallooze definities gegeven. De meeningen omtrent de vraag, wie tot den middenstand behooren en wie niet waren even talrijk als de hoofden. Het werkelijk leven spot met alle schoolsche definitief. Wie kan er een zuivere definitie geven, aldus vraagt spreker, van het begrip: rijkdom, weelde, kapitaal, arbeid, enz. enz.? De grenzen der standen zijn dan ook moeilijk te trekken. Wie kan de kleinnijverheid juist onderscheiden van de grootnijverheid. Die afscheidingslijnen, scherp te trekken is niet gemakkelijk. Tusschen klein en groot ligt het midden.

Spreker haalt als voorbeeld aan den landbouwerstand. Spreker waagt zich dus niet aan een definitie en deze is ook niet noodig. De middenstand heeft als tusschenschakel een eigenaardige positie in de maatschappij. Omdat men in elkaar zag en veelal nog ziet, niet den vakbroeder, maar den fellen concurrent, heeft de doodsklok menigmaal gedreigd te zullen luiden over den middenstand. De Socialisten willen, dat de middenstander zich aansluite bij de arbeiders, om zoo te samen op te trekken tegen het monster van het groot-kapitaal. De feiten hebben bewezen, dat de middenstand goed bestaan kan, mits hij verstandig handelt en zich organiseert. Duitschland geeft het voorbeeld, BERNSTEIN de socialist, dreef dan ook den spot, met het sprookje van den ondergang van den middenstand. Tot nu toe heeft de middenstander individueel op eigen kracht gesteund en die eigen kracht heeft getoond te zijn

eigen onmacht. De leiders der middenstandsorganisaties moeten zorgen voor een algemeen en krachtig opkomen voor hunne vakbelangen, (vakorganisatie.) Zoo zal men ook handelen in den geest van den schrijver der Encycliek en terugkeeren naar het oude gildewezen in modernen vorm. Alleen een georganiseerde middenstand is krachtig en groeit. Bij wie redding is te zoeken? Bij individu en overheid.

Spreker toont dan eerst eenige feilen van de vele, die den middenstand aankleven en hij noemt:

Gebrek aan goede regeling van het credietwezen.

Als een Egyptische plaag verschijnt deze quaestie op alle Congressen en vergaderingen van den middenstand. De kleinere middenstand kan geen crediet krijgen bij de banken en moet toch zelf crediet geven aan zijn afnemers.

Het geven van crediet wordt wel eens een machtig concurrentiemiddel genoemd. Spreker toont het onjuiste hier van aan. Vele klanten in het boek zijn nog niet altijd degelijke klanten, diezelfde klanten ziet men ook vaak pronken in de boeken van mijnheer B. en C. In het begin schijnt die credietziekte, niet zoo gevaarlijk, doch op den duur vreet zij in op merg en been en wordt doodelijk. Er bestaat vaak geen evenredigheid tusschen het helschijnend licht uit de vitrines en het licht der lamp in de huiskamer van den middenstander. Ook voor den afnemer is crediet nadeelig, want hij koopt dan dikwijls meer dan hij noodig heeft en betalen kan. Men moet streven naar het ideaal van contante betaling. Doch het moet niet gaan als met den kelner, die 's avonds druk pleidooien voor de afschaf fing van het fooienstelsel en 's morgens daarna des te drukker weer opstrijkt. Niet dan langzamerhand en door middel van organisatie is het doel te bereiken.

Met een betere regeling van het Credietwezen kan gepaard gaan het oprichten van Credietbanken. Er zijn er velen die het geld angstvallig in ijzeren kasten verbergen en niet schijnen in te zien hoe met dat opgestapeld geld is te woekeren, als het gestoken werd in een bank. De

middenstander moet het voorbeeld volgen van den land bouwer, die reeds lang zijn boerenleenbanken heeft.

Den gezamelijken aankoop van bedrijfsmiddelen en grondstoffen, noemt spreker ook van een niet te onderschatten nut. Waarom zou de middenstander zich niet kunnen vereenigen, met zijn vakgenooten. Dit is geen onbereikbaar ideaal. Getuige de diocesane gezamenlijke inkoopersvereeniging te Tilburg, met zooveel succes werkzaam. Nooit moet men spreken van: onze plaats is te klein, men moet juist beginnen met een groepje goed willende, degelijke mannen. Verder moet men komen tot gemeenschappelijken verkoop. Spr. wil geen kwaad spreken van zijn vriend den middenstand, doch wat meer ijver en samenwerking mocht deze wel toonen. Spreker haalt Oostenrijk aan, als het land waar de middenstand krachtig en met succes werkzaam is. In Gratz heeft men b.v. meer dan 70 vakken waarin onderwijs wordt gegeven en ieder vak heeft daar bijna zijn eigen bank. Organiseeren van tentoonstellingen noemt spreker ook een machtig middel; het oprichten van informatie- en incassa-bureaux, zooals dat in het bisdom Den Bosch met zooveel vrucht gebeurt.

Wij moeten ons niet bepalen tot het materieele alleen, ook het zedelijke diene men te beschouwen. Spreker heeft slechts eenige feiten genoemd, en raakt nog terloops even aan de oneerlijke concurrentie, die sluipmoordenaar, die zich onder allerlei maskers vermomt.

Particulier initiatief alleen is onvoldoende om deze feiten weg te nemen, de staat moet hier helpen. Voor een zestal jaren heeft de Regeering naar middelen uitgezien om den middenstand uit zijn treurigen toestand op te heffen. Oostenrijk gaf in 1892 reeds 10.000 kronen voor den middenstand.

De middenstand is de ruggegraat van de samenleving, heeft Dr KUIJPER gezegd. Ook de gemeente moet hier hulp verschaffen.

De taak der overheid is, hoe gewichtig anders ook, toch steeds maar een aanvullende; dus moet het vereenigings-

leven tot bloei gebracht worden om ook zelf de hand aan den ploeg te slaan.

Op welken grondslag moet het middenstandsgebouw worden opgetrokken?

De Kerk heeft hier een machtig woord mee te spreken. Op de eerste plaats komen geestelijke en godsdienstige belangen, op de tweede plaats de stoffelijke. De Sociale quaestie is niet slechts een zuiver economisch, maar meer nog een zedelijk en godsdienstig vraagstuk. Wil men tot de kern doordringen, dan lette men op zedelijke en godsdienstige gronden. Zoo zullen de katholieke middenstanders zich moeten scharen onder de banieren van het kruis en den zegenzang aanheffen, die den priester op Goeden Vrijdag zingt: »Ave Crux". Steken we dus, aldus spreker de banier omhoog, met het kruis in top — doch houden we ook de belangen van anderen hoog. »Wat een ander heilig is in de ziel, is ook mij heilig," zeide THORBECKE. Gehoorzamen we dus den Paus. De 5000 georganiseerde Katholieke middenstanders moeten in aantal groeien. vooral Limburg mag wel een grooter contingent leveren. Zij dan ieder een soldaat, sta dan iedereen op uit den leunstoel van gemakzucht en loomheid; laat niemand de tactiek van de kat uit den boomkijkerij als de meest wijze beschouwen. Op deze wijze handelt den middenstand naar het voorschrift des Pausen.

VROUWEN- EN KINDERARBEID

DOOR

P. A. BOSCH.

(Encycliek § 31, 2e gedeelte blz. 42.)

Verschilllende vraagstukken houden bij voortduring de geesten der menschen bezig. Over geen dier vraagstukken is in de laatste halve eeuw meer geschreven, meer gesproken dan over de »sociale kwestie".

Verwondering zal dit geenszins wekken. De groote maatschappelijke kwaal onzer dagen, zoo zei een beroemd spreker van onzen tijd, is hoofdzakelijk te wijten aan gebrek aan levensvreugde en levensgeluk. Die vreugde, dat geluk brengen daar, waar zij door verschillende oorzaken zijn verdreven, is arbeiden in den geest van onzen Paus, die tot lijfspreuk koos: »alles herstellen in Christus."

En zijn roemrijken voorganger, wijlen LEO XIII, wiens Encycliek »R. N.", wij in deze Sociale week tot voorwerp van studie hebben gemaakt, heeft met het groote getal brieven, toespraken, encyclieken slechts beoogd, den wereldvrede opnieuw te brengen, het individueele en universeele geluk te schenken. Worden de raadgevingen en de wenken in de Enc. »R. N." opgevolgd, het kan niet uitblijven of zij zullen den wereld een onschatbaren zegen brengen. Dat er veel hervormd moet worden, om te voorkomen dat een wreede kanker de hechtste grondstellingen doorknaagt, waarop de maatschappij rust, daarover zijn wij het allen

eens. De groote vraag is echter: waar moeten die hervormingen beginnen, willen wij op goeden uitslag kunnen rekenen? Het antwoord is: in het huisgezin, het brandpunt van alle sociale geluk en welzijn.

Reeds voor jaren teekende de grijze WINDTHORST z.g. den toestand onzer samenleving door het gevleugelde woord: »Wir haben Männer nöthig?" Wij mogen dit gezegde gerust wat ruimer opvatten en zeggen: »de ellende onzer dagen zou niet zoo groot zijn, de rechtvaardigheid zou meer beoefend worden; het geloof en de zeden zouden vaster, dieper en reiner wezen, indien wij meer »*menschen*" hadden. Want, daar is zoowel een gebrek aan vrouwen als aan mannen; d.w.z. gebrek aan menschen met edele gevoelens, breede ontwikkeling en rotsvaste overtuiging der christelijke beginselen.

Welnu, het uitgangspunt van de groote menschenopvoeding is en blijft het *huisgezin*. Daar moeten die kostbare zaden worden uitgestrooid, die tot krachtige planten aangegroeid, den mensch in het latere leven geen hinderpalen, doch krachtige wapenen zullen zijn om den goeden strijd te strijden.

De groote leider, de steun waarop alles rust, in het huisgezin is ongetwijfeld de vader. die hoewel door arbeid in het onderhoud van het gezin moet voorzien, toch ook tot duren plicht heeft, door zijn invloed, door zijn mannelijken ernst en krachtigen wil aan de opvoeding van zijn kinderen mee te werken. De koninginne echter van het huisgezin, zij, die door haar liefdevol hart, door haar aangeboren zachtheid, trouw, geduld, eenvoud, ijver, overleg, nauwgezette plichtsbetrachting, zelfbeheersching en zelfopoffering het hulpelooze kind zijn eerste schreden op het levenspad helpt zetten is de moeder.

De onwraakbare getuigenissen van millioenen zijn daar, om te bewijzen, dat het geluk van individuen, volkeren en geslachten in hoofdzaak te danken is aan de trouwe echtgenoote, de werkzame en liefdevolle moeder. En toch! Nog tal van vrouwen, moeder- en echtgenoote worden door

het noodlot belemmerd in de uitoefening van haar taak; worden gedwongen haar roeping vaarwel te zeggen. Nog te veel vrouwen, gehuwd en moeder, gaan dag in, dag uit, in plaats van hun handen te reppen in het huisgezin, de poorten der fabrieken binnen, om den ganschen dag te loopen in het gareel der industrieële bedrijvigheid.

Kunt gij ze tellen, de mannen, vrouwen en kinderen, die verstoken blijven van het ware levensgeluk? Welnu, onder de oorzaken, die den mensch ontnemen, hetgeen hem tot mensch maakt, hetgeen hem opheft, veredelt, hem ontneemt hetgeen hem reeds hier een voorsmaak geeft van de geneugten hiernamaals, onder die oorzaken die de sociale kwestie in het leven riepen en nog in het leven houden noem ik de arbeid der *gehuwde* vrouw in fabrieken en werkplaatsen. Ik noem het buitendien eene schande, dat wij heden op deze katholiek sociale week hier in Nederland nog moeten spreken over díen arbeid.

Eene schande, is het ja, dat in ons land die arbeid nog voorkomt, een schande die ons christelijk gemoed en gevoel pijn aandoet Ondanks de vele en loffelijke pogingen in de laatste jaren van kath. zijde gedaan is die arbeid nog steeds geoorloofd en wordt hij nog steeds van zekere zijden als rechtvaardig geprezen en wordt er voor zijn behoud gepleit door lieden, die zich zoo gaarne »arbeidsvrienden" noemen. Ik spreek van loffelijke pogingen. Onnoodig te zeggen, dat onze moeder de H. Kerk ten allen tijde, waarin die arbeid gevonden werd, hare beschermende handen heeft uitgestrekt over de huisgezinnen, die de gouden schakels der samenleving vormen. In den laatsten tijd echter hebben de vereenigde R.-K. werkliedenorganisaties van Nederland b.v. op het congres te 's-Bosch nog hun stem laten hooren, en met aandrang de regeering verzocht door wettelijke bepalingen in het belang der vrouw moeder, in het belang van het gezin en in het belang van het kind, in het belang eindelijk van de gemeenschap, den arbeid der gehuwde vrouw in fabrieken en werkplaatsen geheel te verbieden. En eindelijk, nog dit jaar is dat verbod in de tweede

kamer op zoo meesterlijke wijze door den heer AALBERSE verdedigd. Het zal mij dan ook moeilijk vallen nog nieuwe gezichtspunten over deze materie te openen; nieuwe argumenten aan te halen om ons goed recht te verdedigen, waarom wij het verbod van dien arbeid blijven eischen

Blijven eischen! Ja, want als Katholieken, dat wil zeggen, als menschen, die het Katholiek beginsel als richtsnoer van hun handelen kiezen, dat beginsel vooral in onze sociale en politieke wetten trachten te doen belichamen, zullen wij niet rusten voor en aleer de laatste gehuwde vrouw de fabriek heeft verlaten en haar schepter zwaait in het rijk, waarin zij koninginne is, in het huisgezin!

Voor aleer wij evenwel nader de gronden van dien eisch aangeven, willen wij een stukje geschiedenis geven om in het kort te schetsen, hoe die arbeid in de wereld is gekomen.

Wij weten, dat in de middeleeuwen, toen stoom en electriciteit nog onbekend waren, van eene eigenlijke grootindustrie geen sprake kon zijn.. Het meeste werk geschiedde in kleine werkplaatsen, waar de baas met zijne gezellen en leerjongens lustig aan den arbeid waren. De voortbrenging stond toen in het teeken der bescherming, want het bloeiend gildewezen had den arbeid georganiseerd. Er was toen, ook wijl het verkeerswezen lang niet zoo uitgebreid en zoo gemakkelijk was als thans, geen sprake van langen, afmattenden arbeidsduur of toomelooze concurrentie en veel minder van »vrouwen- en kinderarbeid".

Op het laatst van de 18e eeuw zou echter verandering komen.

Op het gebied van den godsdienst en de politiek was de vrijheidsvlag reeds geplant door mannen als VOLTAIRE, ROUSSEAU, D'ALEMBERT, DIDEROT en anderen. Welk een nadeeligen invloed hierdoor op de maatschappij inwerkte, valt licht te begrijpen. De vrijheidsvaan op economisch terrein werd hierop spoedig ontrold door ADAM SMITH, de vader van het liberale vrijheidsstelsel. Een stelsel, dat de individuën wel naast de individuën stelt, doch zonder »de minste eigenlijke sociale betrekking". Een stelsel, dat het individu vrij verklaart om al zijn persoonlijk en natuurlijk kunnen

vrij en ongehinderd aan te wenden. Een stelsel, dat geen hooger doel van het economisch leven kent, dan den sterken gelegenheid te bieden om de economisch zwakkeren in hun macht te krijgen en uit te buiten.

De stoommachine werd uitgevonden. JAMES WATT stelde de kracht van den stoom in dienst der industrie. Welk een ommekeer in zoovele takken van nijverheid! De kleinindustrie maakte plaats voor de groot-industrie. De kleine werkplaatsen werden vervangen door reusachtige fabrieken met honderdtallen van arbeiders, waarin de patroon slechts zelden verscheen.

Door het liberale vrijheidssysteem verdween de bescherming van den arbeid; de sociale wetgeving werd afgeschaft, en met dat alles kwam er onnoemelijk veel leed en bittere ellende onder de arbeidersklasse.

De bediening der machine was allengs zoo vereenvoudigd, dat men op de arbeidsmarkt niet meer vroeg naar arbeids*krachten*, doch naar arbeids*handen*. En deze zocht men hoofdzakelijk onder de vrouwen en kinderen, als zijnde de goedkoopste.

Zoo kwam de vrouw ook de gehuwde, in de fabriek!

Ook zij, de echtgenoote en moeder, ook zij, die volgens de instelling van het huwelijk den man eene levensgezellin moest wezen en voor het kroost, haar door God geschonken, een beschermende moeder.

Welk gevolg had dit?

De vrouw als arbeidskracht was oorzaak, dat er loonsvermindering veelal plaats had bij verlengden arbeidsduur of verhoogde arbeidskracht. Gemakkelijk te begrijpen. Waar een man durfde te wijzen op het onredelijke, het onmenschelijke om den mensch tot slaaf der machine te maken; om den mensch uit te buiten enkel tot voordeel der industrie; waar hij durfde vragen een loon naar zijne behoeften, daar werd hem als eenig antwoord gegeven: »zwijgen of de poort uit!"; daar buiten stonden nog zoovele vrouwelijke handen, die spoedig zijne ledige plaats voor hetzelfde, ja voor vrij wat minder loon zouden innemen.

Voor hem was de keuze beperkt tot deze twee wegen: »Onderwerpen aan het harde levenslot of broodeloos".

Nog erger:

Zelfs een ongekende dwang werd uitgeoefend op den gehuwden arbeider. Zijne verdiensten werden vaak opzettelijk laag gehouden of verminderd, om, mocht hij verhooging vragen of tegen de vermindering opkomen, hem te dwingen zijne vrouw mede te brengen naar de fabriek. Deed hij zulks niet, dan werd hem te verstaan gegeven, dat ook hij »gedaan" had.

Wat deed, in het oog der industrie, de vrouw ook thuis!

Valt het nu niet licht te begrijpen, dat, ten einde raad, de vrouw uit eigen wil of op aandrang van haar man — leest door den despotischen wil van den ondernemer — den weg naar de fabriek insloeg, den voet zette op den onafzienbaren weg van menschenwee en menschenlijden.

Zij ging om de inkomsten te vermeerderen, denkende om door haar hongerloon de gezamenlijke inkomsten in weeldeloon om te zetten. Welke bittere teleurstelling! Het middel tot vermeerdering van welvaart werd een scherp wapen in de handen der nijverheidsmannen, om thans het reeds karige loon van den man met eenige percenten nog te verminderen. Bij den meest inspannenden arbeid, bij het meest krachtenslopende werk, werd slechts een loon bereikt beslist beneden het hoogst noodige om te leven.

De nood, die reeds vaak aan des arbeiders deur geklopt had, trad thans den drempel over en de woning binnen. En overal, waar die verhoogde armoede haar voeten zette wies een schimmelplant van nieuwe ellende op.

Zietdaar de gehuwde vrouw in de fabriek!

En zietdaar de maatschappij uit haar verband gerukt. De liberale, egoïstische machtstheorie heeft de vrijheid van arbeid gepredikt; *gedwongen* maakt de gehuwde vrouw van die vrijheid gebruik. Zij, van wie het heil der samenleving voor een groot gedeelte afhangt, verlaat het koninkrijk, waarin zij als koninginne hare liefdegaven moest uitdeelen en wordt slavinne der industrie tot voordeel van

enkelen, die door die vrijheid hun bezit zagen vermeerderen, tot nadeel van haar zelve, van haar echtgenoot en kinderen, tot nadeel der geheele maatschappij.

Zoo was het.

Is het thans nog zoo?

Meer dan eene eeuw is er voorbijgegaan sedert de leer van de arbeidersvrijheid haar intrede in de wereld deed. Sinds dien zijn, door den arbeid der gehuwde vrouw, misschien meer menschenlevens geknakt, verwoest, reddeloos verloren gegaan, zoowel naar de ziel als naar het lichaam, als er menschen verdronken in de zee; en toch! ook heden ten dage, zooals ik reeds zeide, moeten wij nog spreken van arbeid van gehuwde vrouwen in fabrieken en werkplaatsen.

Na dezen blik in het verledene, werpen wij een oogslag op den huidigen toestand en zien wij, welke onberekenbare nadeelen die arbeid noodzakelijker wijze na zich moet sleepen.

Voorop zij gesteld, dat die arbeid hoogst schadelijk is voor *de gezondheid* der gehuwde vrouwen.

Verreweg de meeste vrouwen verkeeren, na korteren of langeren tijd na het huwelijk, in gezegende omstandigheden. Het gebeurt niet zelden of op de tijd gedurende welken de vrouw het kind onder het harte draagt is een lijdensweg.

Verreweg de meesten gevoelen zich gedurende de periode tusschen ontvangen en baren min of meer lichamelijk verzwakt. En in zulken toestand gaat die vrouw naar de fabriek, waar haar geen rust gegund wordt. Daar in de fabriek hangt het klokje, met de 2 wijzers, die in vlammend schrift haar deze 2 woorden toonen: altijd, nooit. Altijd werken, nooit rusten; altijd bezig, nooit verpoozing. O, vrouw, wijl gij u verkocht hebt aan de industrie, die een onderbreking van uw arbeid niet dulden kàn. 10 uur lang zult ge den eentoonigen tred van het bedrijf moeten loopen. 10 uur in zoo'n lichamelijken toestand! En was het nog maar 10 uur! Doch wij weten wel beter, wij weten wel, dat haar dagelijkschen arbeid bijna dubbel zoo lang is.

Immers, is zij niet de eerste, die lang voor de andere huisgenooten het bed verlaat om het meest noodige werk te verrichten voor het huisgezin. Zonder boterhammen kan noch haar man aan het werk, noch haar kinderen achterblijven. En moet ook niet iets gereed gezet worden voor het middageten? 's Middags toch is de tijd zoo kort die de 2 werkperioden verbindt. En zij, die niet eens voldoende uitgerust is van den arbeid van den vorigen dag en niet genoeg verkwikt is om opgeruimd en versterkt haar bezigheid te hervatten, zij die door dat vroege huiswerk reeds een gedeelte harer kracht verloor gaat naar fabriek en werkplaats. Om die te bereiken moet zij niet zelden een half uur of langer nog loopen. En dat 4 maal per dag. In den winter door de snerpende kou; in den zomer door een brandende zon. Zoudt ge meenen, dat die wandelingen haar opfrisschen, haar sterken, haar opheffen zooals de wandeling van den toerist in de lachende natuur? Of zou dit heen en weergedraaf in koortsigen haast veeleer niet zenuwschokkend, krachtverspillend zijn? Eindelijk is zij 's avonds thuis. Wat haar hier wacht? Eene vlijtige en zindelijke huisvrouw, die haar »Heim" aangenaam en aantrekkelijk weet te maken, haar kinderen eenvoudig, doch netjes verzorgd, heeft altijd wat te doen. Haast geen minuut van den dag zit ze onledig. En dat alles, die verzorging van het huishouden blijft liggen tot na fabriekstijd voor de gehuwde vrouw die op de fabriek gaat werken.

Het hoogste rechtscollege van den Staat Illinois waar in 1909 eene wet tot stand kwam, die den arbeid der vrouwen tot 10 uur per dag beperkte, laat zich aldus uit:

Wanneer ook al een *man* zonder schade voor zijn lichaam dag aan dag 10 uur werken kan, dan sluit dit nog niet in dat eene vrouw dit ook vermag; hare gezondheid toch wordt erg geschaad indien men haar zulk een arbeidsduur oplegt.

De gevolgen voor de gezondheid der gehuwde vrouw die arbeid verricht als waarvan hier sprake is kunnen dan ook niet uitblijven. Het duidelijkst blijkt dit wanneer

wij de cijfers der statistieken raadplegen, welke het aantal ziektegevallen aangeven, die speciaal bij de gehuwde vrouwen voorkomen.

Te Berlijn, aldus de heer AALBERSE in de Kamerzitting van 22 Maart 1911 bestaat een ziekenfonds, speciaal voor arbeiders. De aan dit fonds verbonden doctoren hebben een rapport uitgebracht over de verhouding van de ziektegevallen bij gehuwde en bij ongehuwde arbeidsters. 18.2% waren gehuwd; 81.8% ongehuwd. Dus $4^{3}/_{4}$ × meer ongehuwde dan gehuwde. Voor de gehuwden komt echter op haar rekening 61.4% van het totaal aantal ziektegevallen. Cijfers noemt men wel eens wreed, hier zijn ze in hun wreedheid ook welsprekend en daar komt het hier op aan.

Het verwondere dan ook niemand, dat de Directie van den Arbeid in haar rapport uitgebracht over den fabrieksarbeid der gehuwde vrouwen in ons land o.a. deze zinsnede neerschreef: »Wat den invloed van den fabrieksarbeid op den gezondheidstoestand der gehuwde vrouw betreft, moeten wij melding maken van *veel algemeene lichaamszwakte* als gevolg van oververmoeidheid en onvoldoende voeding, alsmede van staand werk en van bijzonderen bedrijfsinvloed."

En met deze cijfers voor oogen en met de wetenschap, dat de fabrieksarbeid der gehuwde vrouwen voor haar *persoonlijk* reeds een ramp is, worden er nog menschen gevonden, die, hoewel erkennende, dat de wenschelijke toestand is, dat die vrouw in het gezin blijft, toch tegen het verbod van den arbeid der gehuwde vrouwen zich kanten, enkel om »*het recht*" te vindiceeren, om, als de vrouw daartoe roeping gevoelt, zij ook buiten het gezin mag arbeiden. En zoo'n argument, wij zullen het een oogenblik zoo noemen, is zelfs mede oorzaak geweest, dat de Tweede Kamer dit jaar nog met 39 tegen 30 stemmen beslist heeft, dat men de gehuwde vrouw niet mag verbieden een zelfmoord te plegen.

Na dit woord over den schadelijken invloed van den fabrieksarbeid voor het vrouwelijk organisme, moeten wij

thans eenige oogenblikken stilstaan bij het ernstige bezwaar, dat die arbeid voor het gezinsleven oplevert.

Wij, Katholieken, zijn het te vaak oneens met de sociaal democraten, dat wij ook niet eens zouden aanhalen hunne meening, als wij daarmede accoord gaan.

Welnu om het zoo juist genoemde bezwaar toe te lichten kan ik beginnen met u het oordeel mede te deelen van den bekenden Rotterdamschen socialist SPIEKMAN, die in het Volk van 17 Sept. 1910 o.a. daaromtrent dit schrijft:

»Dàt toch is een van de droevigste gevallen van den arbeid der gehuwde vrouw op de fabriek, dat het leven der arbeiders, der geheele arbeidersgezinnen, der kinderen maar ook dat der volwassenen, door den arbeid der vrouw-moeder geregeld buitenshuis in alle opzichten ongelukkiger wordt; dat uit het arbeidersleven, waar de vrouwmoeder van den morgen tot den avond op de fabriek werkt, de hartelijkheid, het familieleven, de weinige poëzie, de onderlinge gehechtheid, het niet-te-beschrijven vertrouwelijke, ik zou zeggen: onmisbare, het bijna eenigst-zonnige, dat nog in de arbeidersgezinnen in de tegenwoordige maatschappelijke omstandigheden kán leven, dóór dien geregelden arbeid buitenshuis der vrouw-moeder ook nog gaat verdwijnen, en, helaas, uit zoovele der gezinnen waar zulks plaats vindt, reeds is verdwenen.

Om niet te uitvoerig te worden, zal ik hieraan weinig toevoegen. Laten wij ons eens eenige oogenblikken in zoo'n huishouden (als het dien naam nog verdient) indenken!

Wat komt er van het gezinsleven terecht! Zal in zoo'n verwaarloosd gezin de man nog wel te vinden zijn, na volbrachte dagtaak?

Of zal het niet vaak gebeuren, dat hij verpoozing, ontspanning, genot, vreugde, ja! zijn geluk zal trachten te zoeken buiten de echtelijke woning? En zullen vele mannen de uren die anders het huisgezin tot middelpunt en kern van weelde en geluk moesten maken, niet doorbrengen daar waar de wereld met haar schijngeluk hen henen lokt, naar de herberg?

Het staat vast dat er gehuwde vrouwen de fabriek binnengaan *omdat* haar man zijn weekloon verbrast. Doch omgekeerd zal de arbeid der gehuwde vrouw op de fabriek mannen, die voor hun huwelijk ordelijk en matig waren niet zelden den weg van het alcoholisme doen opgaan. Ook hierin toch bestaat er wisselwerking. Volgens de christelijke opvatting van de samenstelling en de werking van het huisgezin heeft de vrouw in het huis de grootste macht, omdat zij door haar werk, haar zeden, haar liefde én haar echtgenoot én haar kroost, haar door God geschonken, kan leiden met zachte hand langs de paden van vrede en geluk. Van die macht is niet den minsten invloed te bespeuren, omdat voor haar, voor de vrouw, geen oogenblik overblijft om zich te geven voor en aan hen, die dóór de banden des huwelijks en dóór de banden des bloeds met haar verbonden zijn.

Wij zijn het dan ook eens met de uitspraak van prof. POHLE, die in »Frauen-Fabrikarbeit" over dit onderwerp het volgende schrijft: »Waar de vrouw den man geen zindelijk en ordelijk tehuis kan bieden, waar dientengevolge van een werkelijk gezinsleven geen sprake kan zijn, daar blijft het geheele gevoelsleven bij man en vrouw zoo goed als onontwikkeld, en die rijke schatten en reine vreugden, die anders het gezinsleven biedt blijven ongenoten".

Mag ik dan niet de ernstige vraag stellen: waar blijft de versterking onzer Kath. beginselen in zoo'n gezin? Zullen die beginselen in plaats van aan te groeien, niet dagelijks meer en meer verwateren tot ze eindelijk heelemaal verdwenen zijn? Zal het godsdienstig leven, zoo hoog noodig om 's Heeren Zegen over 't gezin af te maken, niet geheel en al ondergaan in dezen draaikolk van huiselijke wantoestanden?

De arbeid der gehuwde vrouw in fabrieken en werkplaatsen heeft ten derde ook nog nadeelige gevolgen voor de kinderen des gezins. Een wereld van gedachten rijst er bij mij op als ik over dat punt nadenk.

De arbeid der gehuwde vrouw, wij zagen het reeds, ontrooft de vrouw haar plicht als echtgenoote; hij doet het kind ook derven de liefde en zorg zijner moeder. De meest natuurlijke taak, haar door Christus in het sacrament des huwelijks opgelegd, wordt haar ontnomen; n.l. de opvoeding harer kinderen.

Bevat ook heden het gezegde: »Geef mij het kind en ik beschik over de toekomst" niet de volle waarheid?

Welnu het is de moeder op de eerste plaats, die het hart van dat kind moet kneden, en leiden; de moeder, die boven de wieg haar liefdevleugelen moet uitspreiden? Maar aldus Mgr. KORUM op het Congres te Luik 1890, (en zijn woord is thans nog waar) »ik zoek het beeld der moeder als een schutsengel over de wieg van het kind, doch . . . die wieg is zonder bescherming."

Men heeft de wonden der maatschappij gepeild, men schrikt door de noodkreten, welke alom opstijgen, men deinst terug voor de gevaren die het menschdom allerwege bedreigen. men roept ach en wee over de verslapping van het godsdienstig gevoel der menigte en zij die een nieuw geslacht en betere toestanden mede kon scheppen is verre van het kind; de moeder is ontrukt aan het hart van haar kind.

Men klaagt over de baldadigheid, zelfs misdadigheid der kinderen. Heeft men echter ook de moeite gedaan om de oorzaken op te sporen, en wanneer die gevonden zijn, ook middelen beraamd om die weg te nemen? Moet men die baldadigheid veelal toeschrijven aan het feit, dat vele ouders schromelijk hun plicht van opvoeden verwaarloozen? Wat moet er dan terecht komen van kinderen wier beide ouders overdag op de werkplaats vertoeven? De mensch is van nature tot het kwade geneigd; zal dan het kind, wien de noodige leiding en terechtwijzing ontbreekt niet als een wilde, als het »type-Boefje" opgroeien, tot zijn eigen ongeluk, tot schande der ouders, en der samenleving?

Hoe gaarne zou ik over dit punt nog willen uitweiden. Laat het gezegde echter genoeg zijn om deze materie eens

onderwerp te maken, van studie, vooral in onze kath. sociale vereenigingen. Zooals men, naar ik hoop, gezien heeft zit er meer aan vast, dan men oppervlakkig zou meenen. Een paar punten dien ik echter nog even aan te stippen. Vooreerst wil ik er dan op wijzen, dat in sommige streken van ons land de kindersterfte verbazend groot is. Dat heeft de aandacht van velen getrokken en men is ijverig bezig middelen aan te wenden om die sterften eenigszins te beperken. Een heel best, een uitmuntend sociaal werk! Men moet echter niet uit het oog verliezen, dat juist in die plaatsen, waar veel fabrieksarbeid van gehuwde vrouwen voorkomt, ook de kindersterfte het hoogst is. Dat zal niemand meer na het gehoorde over ons onderwerp, verbazen of verwonderen. Met een enkel cijfer aan de statistieken ontleend wil ik dat nog verder aantonen en bewijzen. In Dundee was het % van de zuigelingen sterfte bij gehuwde fabrieksarbeidsters 52.2% terwijl bij de moeders, die niet op fabrieken of werkplaatsen werkten dit percentage was 36.5.%.

Te Blackburn waar veel arbeid van gehuwde vrouwen op de fabriek plaats heeft en juist daardoor — men begrijpt waarom — een abnormaal laag geboortecijfer gevonden wordt, was het zuigelingensterftecijfer 16% bij de gehuwde vrouwen, die niet op de fabrieken of werkplaatsen arbeiden 4.%

Aan het Rapport van den Directie van Arbeid ontleen ik, dat de gemiddelde sterfte op 100 levend geborenen in Nederland was 12.63½%. In Amsterdam echter was de kindersterfte onder één jaar bij de fabriekarbeidsters 22.9%

In de laatste 6 à 7 jaar was het gemiddeld sterftecijfer van kinderen beneden 5 jaar van vrouwen die op aardewerkfabrieken werkzaam waren 39.1%; bij de steenfabrieken was dat cijfer 28 93%. Uit een rapport der professoren SALTET en FALKENBURG blijkt dat de sterfte van de kinderen van de fabrieksarkeidsters belangrijk hooger is dan het gemiddelde cijfer voor de armste groep der bevolking in haar geheel genomen.

Wanneer men die cijfers in hun nuchtere welsprekendheid

hoort, dan meen ik, moet men, wil men de kindersterfte tegengaan, zich ook niet langer koud en onverschillig toonen ten opzichte van den arbeid der gehuwde vrouw op fabrieken en werkplaatsen De voornaamste oorzaak toch moet men in de hartader treffen wil men de uitroeiing van het kwaad bespoedigen.

Na het voorafgaande zal men mogelijk nog de vraag stellen: wordt er nog veel arbeid van gehuwde vrouwen in fabrieken en werkplaatsen gevonden?

Volgens het rapport van de Directie van den arbeid zijn van de vrouwen boven de 16 jaar die in de fabrieken werken slechts 9.52% gehuwd; komt, dus niet veelvuldig voor, zegt het rapport.

Wanneer men nu meent, dat men, naar aanleiding van dat cijfer, het niet zoo hoog moet opnemen tegen den arbeid der gehuwde vrouwen, dan ben ik het daar volstrekt niet mee eens. Ten eerste toch geeft dit percentage een heel anderen kijk op de kwestie, wanneer men weet dat onder die bijna 10% niet minder dan 5470 gehuwde vrouwen begrepen zijn. En wat dat beteekent, begrijpt elkeen, die er even over nadenkt, dat dag in dag uit $5^1/_2$ duizend huisgezinnen — alleen in Nederland — stuurloos ronddobberen op de golven der levenszee. Ten tweede moet men niet uit het oog verliezen, dat plaatselijk het straks genoemd percent soms zeer hoog is. Om dat duidelijk te maken wil ik uit meergemelde rapport voorlezen hoeveel gehuwde vrouwen op sommige plaatsen arbeid verrichten: Gehuwde vrouwen te Maastricht (533), Eindhoven (162), Helmond (65), Tilburg-Goirle (24), Rotterdam (286), Gorichem met Ablasserwaard en Krimpenerwaard (64), Den Haag (96), Leiden (266), Gouda (57), Utrecht (76), Veenendaal (21), Bunschoten (58), Amsterdam)321), 't Gooi (37), Haarlem en Omgeving (90), Monnikendam (27), Huizen (65), Apeldoorn (101), Tiel en Wadenoijen (40), Winterswijk (83), Ambt en Stad Almelo (220), Enschedé en Lonneker (464), Hengelo (24), Borne, Goor, Hellendoorn, Oldenzaal, Rijssen en Vriezenveen (244), Groningen (28), Harlingen (27).

En zal men nog willen volhouden, dat de toestanden niet zóó heel erg zijn, wanneer men b.v. officieel ziet vastgesteld, dat b.v. voor de provinciën Gelderland en Limburg de percenten, die aangeven hoeveel gehuwde vrouwen arbeid verrichten, respectievelijk 25.7 en 20.43% bedragen van de vrouwen die op de fabriek werken. Ja, dat in Limburg en Overijsel van *al* de *arbeidskrachten*, dus de mannelijke personen inbegrepen die op de fabrieken werk verrichten bijna 3% gehuwde vrouwen zijn. In dit licht bezien, dunkt mij, geven die bijna 10% een heel anderen kijk op de toestanden. In dat licht zien wij duidelijk de niet te beschrijven, verschrikkelijke gevolgen, die de arbeid der gehuwde vrouwen na zich sleept. In dat licht doemt voor ons op een wilden chaos, waaruit onmogelijk een goed geordende maatschappij kan voortkomen.

In dien chaos toch zie ik het kind, de nieuwe en toekomstige wereldburger zonder bescherming, zonder leiding, zonder opvoeding. In dien chaos zie ik de vrouw, uitgeput, verzwakt, krachteloos, soms verdierlijkt, niet meer in staat haar roeping te vervullen. In dien chaos zie ik den man, verjaagd uit het gezin, door gebrek aan orde, zindelijkheid en liefde zijn genot zoekende overal behalve in zijn. . . . . koninkrijk!

En daarom laten wij, katholieken, het ons ten plicht rekenen, eene der hoofdzaken te doen verdwijnen, welke in stoffelijk en geestelijk-zedelijk opzicht den mensch, het individu, en de samenleving, zooveel nadeel berokkent. Laten wij niet rusten, voor en aleer voldaan is aan onzen rechtvaardigen eisch: »de gehuwde vrouw uit de fabriek en werkplaats!"

Een 2de punt, waaraan wij onze aandacht moeten wijden is: de arbeid der *on*gehuwde vrouw in fabrieken en werkplaatsen.

Het is wederom aan de veranderde tijdsomstandigheden, aan de ontwikkeling der industrie, aan de nieuwe maatschappelijke verhoudingen te wijten, dat de vrouw niet uitsluitend zich bepalen kan tot den arbeid in huis. Het is de nood in zijne verschillende schakeeringen, die ook

de vrouwelijke arbeider naar de fabriek doet gaan, dat wij heden ten dage moeten spreken over fabriekarbeidster, een naam die, zooals JULES SIMON in zijn werk »L'ouvrière" zegt, vroeger in geen enkele taal bestond, een naam, die geen beschaving voor de *onze verstond!*

Wie echter thans ook den arbeid der ongehuwde vrouw in de fabrieken en werkplaatsen zou willen verbieden, zooals Pater CATHREIN zegt, het rad des tijds willen terugdraaien. En daar het industrieele bedrijf, naar het zich laat aanzien, eerder toe dan afnemen zal, zou zoo'n beweging, zoo'n pogen heelemaal geen succes hebben, niet het minste uitzicht op welslagen. Het zou enghartig en kortzichtig zijn zulks te willen, zei een kardinaal Dr. FISCHER. Wat echter wel kan, neen zelfs moét, nu van dé arbeidskracht der ongehuwde vrouwen, op industrieël gebied een vrij groot gebruik wordt gemaakt, is: zorgen dat door dien arbeid de hoogere, de ideale goederen voor de vrouw niet verloren gaan. Na den ommekeer, die in de maatschappelijke verhoudingen is ontstaan door de ontwikkeling der industrie, zijn de vrouwen zich bij massa's gaan werpen op bijna elk soort van arbeid, die vroeger in den ouden tijd slechts door mannen werd verricht. En in de laatste jaren is het getal dier vrouwen steeds stijgende. Als wij even de cijfers gaan raadplegen dan staan wij misschien verstomd over het verbazend groot getal vrouwen, die haar dagelijksch brood buiten 's huis verdienen en meestal op fabrieken en op werkplaatsen, waar men eerder krachtige mannenarmen meenen aan te treffen. Volgens de statistieken werkten in Duitschland in 1907 in de industrie 1.077.600 vrouwen. In Engeland ruim 5 millioen. In Oostenrijk-Hongarije 8 millioen. In Frankrijk 6 millioen.

Over het algemeen zijn in Italië, Engeland, Frankrijk, Duitschland en België, bij elke 100 werknemers 30 vrouwen.

Nederland telt ± 60 duizend vrouwen boven de 16 jaar die in industriëele takken werkzaam zijn.

Een rechtmatige eisch, welke wij stellen durven is deze wijl van nature de vrouw niet zoo krachtig is als de man,

moeten hare werkzaamheden tot dat veld van arbeid beperkt worden waartoe zij genoegzame kracht bezit. Toch lezen wij in officiëele rapporten, dat b.v. in Duitschland 24000 vrouwen in de mijnen werken. In de steenfabricatie 20.000. Zelfs verdienen er 120 als kopersmid, en 80 als timmerman hun brood.

Ik zeide reeds dat het aantal vrouwen die industriëelen arbeid verrichten, steeds stijgende is. Een enkel voorbeeld om dit aan te toonen. In Duitschland waren in het jaar 1895, 761,370 vrouwen, in 1907 dus 12 jaar later 1.077,600, dus een vermeerdering van 316,230 vrouwen. Zoo'n groote toename hadden wij onder de mannelijke arbeiders niet. Dat verschijnsel stemt tot nadenken.

Wij weten uit de geschiedenis, dat de industriemannen, die tot de school der liberale economie behooren, er op uit zijn, om zoo goedkoop mogelijk te produceeren. Zij geven daarom aan de goedkoopere arbeidskracht der vrouw de voorkeur boven den duurderen mannenarbeid. Dit leidt tot een sociale euvel, dat onder het oog moet worden gezien en krachtig moet worden bestreden n.l. »*exploitatie der vrouw als arbeidskracht.*

Een der schrikkelijkste gevolgen hiervan is, dat zij van invloed is op het loon van den man, dat daardoor zoo laag mogelijk blijft.

Wat zegt de Paus van »Rerum Novarum" over het loon?

Wij lezen in de Encycliek: Wanneer men de arbeid beschouwt als zijnde *enkel persoonlijk*, dan valt het niet te loochenen, dat het aan iederen arbeider vrij staat het loon van den arbeid naar goeddunken te beperken.... of daar geheel van af te zien; doch daar valt heel anders te redeneeren, wanneer men in den arbeid het kenmerk der *noodzakelijkheid* bij het kenmerk der persoonlijkheid beschouwt het boven onderhouden is een gemeenschappelijke plicht... er aan te kort blijven is eene euveldaad.

Uit die verplichting volgt dan onmiddelijk het recht van zich het noodzakelijke tot onderhoud des levens aan te schaffen.

De man, de vader van het gezin, is en blijft eigenlijk de kostwinner. Hij kàn echter dien kost niet winnen, omdat de goedkoope vrouwenkracht zijn loon naar beneden drukt. Wanneer men nu echter weet dat *loon* niets anders is dan omgezette *arbeid*, dan volgt daar ook uit, dat voor gelijken arbeid ook gelijk *loon* moet worden betaald; door *arbeid* toch moet men zijn onderhoud verdienen; loon is arbeid, dan moet ook het loon onderhoud geven. Het loon moet dus in verhouding zijn met het werk en zich niet richten naar den persoon, of dat man of vrouw is, wanneer dat werk én door een man én door een vrouw in denzelfden tijd verricht wordt.

Om dat duidelijk te maken, een voorbeeld. Koopt men een sigaar van 3 cent, dan voelt men toch niet of een *mannen* of *vrouwenhand* ze gerold heeft en toch, is het een feit, dat b.v. een *sigarenplakker* in Rotterdam *f* 6.— en een *plakster* slechts *f* 3.— per week verdient. Zoo lees ik ook in de statistiek dat te 's Bosch in de capsulenfabriekage een man *f* 7.50 en een vrouw slechts *f* 3.50 per week verdient. Ik geloof, dat de koopers in het algemeen niet zullen vragen en zien naar de persoon die de waar heeft voortgebracht, doch naar de hoedanigheid van het geleverd werk.

Het is dus in strijd met de rechtvaardigheid wanneer de vrouw nog langer een voorwerp is van exploitatie doordien voor *gelijken* arbeid haar minder betaald wordt dan den man.

Het is een algemeen bekend feit, dat verreweg de meeste werkgevers ook al door onderlinge samenwerking de loonen der mannen (vaders) zoo laag mogelijk houden; wanneer die loonen nu nog gedrukt worden, of om het anders uit te drukken, wanneer de stijging dier loonen nu nog tegengehouden wordt door de ongelijke (mindere) loonen der vrouwen dan is en blijft de verhouding tusschen loon en noodzakelijkheid gebroken, het familieloon zal dan steeds onvoldoende blijven om man, vrouw en kinderen te kunnen voeden.

Dit sociale euvel heeft ook nog een ander nadeelig gevolg

Daardoor zal steeds een groote navraag zijn naar jeugdige goedkoope vrouwen-arbeidskrachten; de werkeloosheid, een der wreedaardigste sociale kwalen, zal niet verminderen doch zelfs meer en meer toenemen; werkloosheid, waardoor huiselijke ellende en armoede nog zullen vermeerderen.

De positief goede zijde van den eisch »voor gelijke arbeid moet het loon der vrouw gelijk zijn aan dat van den man", is deze, dat de werkgevers er eerder toe zullen overgaan om in plaats van vrouwen, mannelijke arbeidskrachten in dienst te nemen. Het groot aantal vrouwen, dat in onzen tijd in de industrie werkzaam is, vindt hoofdzakelijk zijn grond in de relatief lage loonen, welke haar worden betaald.

De christelijke regeling van den arbeid en alles wat er meer in verband staat is zeker een werk, waardoor menig gevaar van de samenleving kan afgewend worden; welnu, de vrouw beschermen tegen eene gewetenlooze exploitatie, zorgen door offers en strijd, dat haar voor gelijk werk gelijk loon worde uitbetaald, noem ik een der beste maatschappelijke werken.

Thans nog een kort woord over een andere wijze, waarop de vrouw geëxploiteerd wordt, die in fabrieken en werkplaatsen arbeid moet verrichten, n. l. over den tijd, gedurende welken zij dagelijks arbeid verricht. Sedert ik in 's Bosch in 1907 over datzelfde onderdeel namens de Federatie van R.-K. Werkliedenvereenigingen in Nederland gesproken heb, is de Arbeidswet in ons land in dien voege gewijzigd, dat thans voor de vrouwen de 10-urigen arbeidsdag is ingevoerd, met die beperking nog, dat in alle bedrijven, ook waar slechts 10 uur gewerkt wordt, de 58-urige werkweek voor vrouwen geldig is.

Over deze wetsbepalingen kunnen wij ons verheugen, al zijn alle sociaal denkende en sociaal voelende menschen, niet tevreden, wijl zij weten en beseffen, dat door den zwaren strijd om het bestaan, zwaar niet het minst door den arbeidsduur, het haast onmogelijk is voor het meisje,

voor de ongehuwde vrouw om zich tot huisvrouw en moeder te bekwamen. Dat is toch haar natuurlijke bestemming.

Onze meisjes, onze ongehuwde arbeidsters, wanneer zij het huwelijk binnentreden, hebben gewoonlijk geen voorbereiding gehad voor haar nieuwen staat. En dat noemt Pater CATHREIN terecht: „een kanker voor den tegenwoordigen arbeidsstand!"

De arbeidstijd zegt hij, in de fabriek is te lang en de arbeid is te zwaar dan dat men van haar zou kunnen verwachten, dat zij 's avonds tehuis haar moeder een handje zouden helpen; de Zondag is na den inspannenden arbeid van een geheele week gewijd aan opschik, wandelen en andere genoegens. Van een huishouden hebben zij geen idée.

Welk een ongelukkig huwelijksleven daarvan het gevolg is, kan men gemakkelijk denken en begrijpen. En daarom: tot heil van het gezin verkorte men den arbeidsduur der vrouw, opdat zij zich kùnne bekwamen tot haar moeilijke taak, haar verheven roeping. Aan tijd moet het haar niet ontbreken en ook niet aan gelegenheid. En waarvan zij van haar eigen moeders al heel weinig kunnen leeren, daar richte men huishoudscholen op, bestuurd door dames of door eerw. zusters. Op dit gebied mag de vrouwenbeweging eens recht breed haar vleugelen ontplooien. Wat onze arbeiders-meisjes daar dan zoo al leeren? Liet de tijd het toe, ik zou er uitvoerig over uitweiden, thans wil ik mij met eene korte aanstipping van een en ander tevreden stellen. Wie er meer van wil weten, wende zich tot den heer MESKER te Maastricht, op wiens initiatief aldaar zoo'n school is verrezen of bezoeke bij gelegenheid die school en late zich door de eerw. zusters bestuursters voorlichten.

In zoo'n huishoudschool leeren de meisjes, het huis zindelijk houden, eenvoudig en netjes stoffeeren, koken, degelijk en toch goedkoop — eene heele kunst, die echter te leeren is —. Ook waschen, strijken, herstellen breien, het knippen van eenvoudige kleedingstukken enz. Het degelijke van

dat onderwijs bestaat juist hierin, dat alles op praktische wijze wordt gedaan. Toch wordt de theorie niet vergeten. Ook over de waarde van veel spijzen wordt gesproken en het een en ander in het boekje opgeteekend. Wie onbevooroordeeld de werking van zoo'n school nagaat zal tot de erkenning komen, dat zij het juist is, die ons terugschenkt de goede huisvrouw, die de maatschappij door de groot-industrie ontnomen, toch eigenlijk het geluk uitmaakt van het familieleven en hierdoor het geluk der samenleving. Hoewel op de wegen, die op dit gebied loopen, ook doornen groeien, men bedenke, dat aan die doornen ook welriekende rozen ontluiken; en dat men door den arbeid, dien men zich daar getroost, ter wille, neen tot heil der proletariërszuster in Christus, men ook het ridderkruis van eer kan bemachtigen, dat deze verdienste heeft, dat men het niet behoeft af te leggen bij het graf.

Ook de lichamelijke ontwikkeling der vrouw vordert een verkorte arbeidsduur. Is het niet waar, dat het vrouwelijk organisme een grootere rol speelt dan dat van den man? De statistieken zijn alweer daar, om in plaats van lange redeneeringen te bewijzen, dat meisjes, die in fabrieken en werkplaatsen eenzelfde aantal uren als jongens en mannen moeten werken, veel meer onderhevig zijn aan allerlei ziekten. Gewoonlijk verhouden zich de sterfgevallen van tuberculose en andere ziekten van de vrouwelijke arbeiders tot de mannelijke als 3 : 2. Ik vraag het U, wat zal er in de toekomst ook van de mannelijke fabrieksarbeiders worden, die de zonen zijn van de jonge dochters onzer dagen en die door een door niets te rechtvaardigen concurrentie, willekeur en hardvochtig egoïsme te lang aan den arbeid worden gehouden in betrekking tot hun » Ausdauer en de roeping die zij eenmaal te vervullen hebben.

Ik kan, als ik daaraan denk, mij best vereenigen met de conclusie, waartoe de Duitsche socioloog FUCHS komt als hij schrijft: het lijdt geen twijfel, in den tegenwoordigen arbeidsduur voor vrouwen en meisjes, liggen zoowel voor die personen zelf als voor de gansche familie en het toekomende geslacht de grootste gevaren en nadeelen opge-

sloten. En wie nu nog praktische bezwaren voor de industrie zou hebben tegen den verkorten arbeidsduur der vrouwen luistere even naar de meening van een grootindustrieel n. l. BRANDTS te Gladbach, die op het Congres te Keulen zeide: »Ik smeek mijne collega's industrieelen mee te helpen om eene gezonde sociale hervorming door te voeren. Als allen van goeden wille waren, zeker zou de verkorte arbeidsduur en heel zeker de verkorte arbeidsduur der vrouw overal ingevoerd zijn. Men moet niet bang zijn voor de zoozeer gevreesde concurrentie. Als werkgever heb ik den arbeidsduur van $10^1/_2$ uur gebracht op 10 en eindelijk op $9^1/_2$. En ik moet u zeggen, dat mijne zaken niet achteruit. doch vooruit zijn gegaan. Ik heb de volle overtuiging, dat een kortere arbeidsduur en hoogere loonen ons tegen een nederlaag op de handelsmarkt verzekeren; immers zij, die hoogere loonen en kortere arbeidsduur, zijn mede factoren, dat wij beschikken kunnen over flinke arbeidskrachten, die werkzaam zijn bij de machines, die steeds naar de eischen des tijds zijn ingericht." — Bij zulke taal van de praktijk, moeten dunkt me, alle bedenkingen verstommen.

Hebben wij tot nu toe hoofdzakelijk in den breede aangegeven, op welke wijze ook de ongehuwde vrouw in het bedrijfsleven geëxploiteerd wordt, laten wij ten slotte met een enkel woord nog het voornaamste middel aanwijzen, dat ook in dèzen redding kàn, neen moèt brengen. Dat middel is de vakvereeniging der vrouwen.

Het kan mijn doel niet zijn u dit nog breedvoerig aan te toonen. Wie den socialen strijd onzer dagen in de laatste jaren heeft gevolgd, en wie onzer heeft dat niet, weet ook welke de taak der vakvereeniging is.

In het kort is het dit: »In het industrie-leven moeten wederom terug de christelijke beginselen, omtrent loon, arbeid, arbeidsduur enz." En omdat in al deze dingen nog veel te verbeteren is, voor de vrouw zooals wij gezien hebben, moet ook zij deelnemen aan de vakbeweging.

De arbeid der fabrieksarbeidster wordt niet naar behooren beloond; met hare krachten en hare waardigheid wordt

geen rekening gehouden; door den werkgever wordt zij geëxploiteerd en door den werkman gehaat als een voortdurend dreigend gevaar voor de handhaving van goede arbeidsvoorwaarden. De moderne vakvereeniging wil haar hulp bieden, voor hare rechten opkomen, haar beschermen tegen willekeur. Deze hulp mag zij niet afwijzen. Integendeel, alles dwingt er haar toe om ze met beide handen aan te nemen: geen beter middel tot bescherming en verheffing staat haar ten dienste.

Niet alleen echter omdat zij daartoe door den nood gedwongen wordt, zal de fabrieksarbeidster hare toevlucht nemen tot de vakvereeniging. Veeleer dan de man zal zij dit doen uit warme liefde wanneer zij wordt ontwikkeld, wanneer haar duidelijk gemaakt wordt hoe die vakvereeniging in het verleden voor haar gestreden heeft en in de toekomst strijden zal voor haar man, hare kinderen, haar gezin.

't Is treurig, dat de vrouw nog zoo weinig afweet van den strijd onzer dagen, vandaar dat de vakbeweging nog haar machtigen steun ontberen moet, en niet zelden door haar wordt tegengewerkt.

»In onzen tijd van wisselende verhoudingen en strijd der meeningen, nu de zelfbewuste arbeider zich meer en meer rekenschap te geven heeft van zijne plaats in het maatschappelijk leven, van zijne rechten en plichten, nu de positie ook van den eenvoudigsten werkman, hem noopt tot nadenken, is het mede de vrouw, die daarin haar invloed kan en moet doen gelden. Daarom moet de vrouw weten welke dingen er in de wereld omgaan."

De vrouw is nu eenmaal in onzen strijd betrokken, loonvraag, arbeidsduur en kinderbescherming — om maar iets te noemen — gaan niet buiten haar om; dat alles raakt haar evengoed als den man.

Geldt dit voor de vrouw in 't algemeen, voor de fabrieksarbeidster geldt 't in het bijzonder. Voor deze is 't, evenals voor den man, eene levensvraag geworden: hoe zullen de arbeidsvoorwaarden worden verbeterd en na verbetering worden gewaarborgd. De fabrieksarbeidster kan en mag

niet buiten de vakbeweging gehouden worden; want zoolang zij daarbuiten staat, is zij een gevaar voor de goede oplossing van het arbeidersvraagstuk. Een gevaar in dubbel opzicht. Zij zal van die vakbeweging dan niets leeren begrijpen, haar grooten invloed niet vóór maar tegen die beweging aanwenden, en bovendien in industrieën, waar vele vrouwen werkzaam zijn, ook een mannenorganisatie hare kracht ontnemen.

Alles wat pleit voor de sociale vereeniging van de mannen, pleit evenzeer, misschien in nog sterker mate, voor die van de vrouwen.

De huidige toestand der maatschappij is allesbehalve wat hij moet zijn, ondanks al het goede, in de laatste jaren tot stand gebracht. Reeds op twee etterende wondeplekken hebben wij even den vinger gelegd: nl. den arbeid der gehuwde vrouw en de exploitatie der vrouw in 't algemeen.

Rest ons nog, om bij het onderwerp te blijven, eene derde oorzaak aan te duiden, die menig menschenleven verwoest en wreede gevolgen voor de samenleving na zich sleept, en dat is *de exploitatie van jeugdige kinderen.* Het kind — de hoop der toekomst. Het kind, dat in zich draagt als kiem de mannelijke fierheid en kracht, de moederlijke teederheid en liefde. Wie het kind heeft, heeft de toekomst in handen. Is er iemand, die er aan twijfelt? Zoo het kind, zoo de jongeling en het meisje, zoo de jeugd, zoo de man en vrouw; zoo deze, zoo is het huisgezin, zoo is de maatschappij.

Wie de maatschappij wil redden, wie het volk wil beter maken, wie betere toestanden in het leven wil roepen, wie hervormen wil en op die hervorming den stempel van Christus' beeld wil drukken, hij neme onder zijne hoede het kleine, onschuldige kind, zoo ontvankelijk voor indrukken, zoowel goede als kwade.

Vóór de mensch als zelfstandig wezen het leven binnentreedt, doorloope hij die gewichtige school tot vorming van geest en hart, en gemoed, tot sterking van het lichaam, nl. het huisgezin. Daarom drijve men hem niet te vroeg

uit dat heerlijk zonnig milieu; men gebruike of liever misbruike niet de kinderkrachten om een ellendig geldelijk gewin.

Of dat gebeurt?

De haren rijzen u te berge; een koude rilling van afgrijzen doorbeeft uwe iedematen; uw gemoed komt in opstand; gij roept om wraak bij het lezen van zooveel onmenschelijkheid, van zooveel wreedheid en barbaarschheid als daar geschiedt ten opzichte van het .... kind.

In den tijd der gilden, toen had men eerbied over voor het kind. Reglementen en statuten waakten er voor, dat kinderen op te jeugdigen leeftijd aan het werk werden gezet. Zoo vindt men vaak vermeldt, dat timmerlieden, metselaars, steenbakkers, boekbinders enz. geen kinderen beneden 13 à 14 jaar aannamen.

Met de geboorte der fabrieks-industrie kwam echter aan dien schoonen toestand een einde. De inrichting der machine liet den kinderarbeid toe, en wijl een kinderhand gauw betaald was, maakte de fabriek er een veelvuldig gebruik van. Achting voor het kind .... ze was verdwenen; meedoogenloos werd het kind geëxploiteerd. Of noemt ge het geen exploitatie, als ge leest, dat kleine stumpers, die het ongeluk hadden arm te zijn geboren, zoodra ze kruipen aan het werk worden gezet, om van 5 tot 6 uur des ochtends tot 10 uur des avonds, soms den ganschen nacht door, touw uit te pluizen!

Enquêten, in verschillende landen gehouden, hebben aan het licht gebracht, dat kinderen van 6—8 jaar reeds zwaren en zeer langen arbeid moesten verrichten.

Enkele voorbeelden: in Dusseldorf vond men in de jaren 1824—'29 in de textiel industrie 3300 kinderen van 6 jaar arbeidsduur per dag 6—10 uur. In Keulen vond men in de tapijt en textiel, tabak- en porseleinfabrieken ten getale van ± 25, kinderen werkzaam van 5 jaar aan, arbeidsduur per dag 11—14 uur. En zulke getallen vind men opgeteekend voor bijna alle steden, waar men industrie vond. Het spreekt van zelf, wijl de studie der statistiek nog

weinig bekend was en ze als wetenschap zeker nog minder beteekende zijn die cijfers niet geheel nauwkeurig; men kan zeggen, te gering; doch in 1898 toen van rijkswege enqueten waren gehouden, bevond men dat in Duitschland nog ± 600.000 kinderen, waarvan honderden, 7, 8, 9, ja tot 13 uur per dag, beneden 14 jaar »erwerbstätig" waren.

Als men kennis neemt van die vreeselijke getallen, dan vraagt men zich af, hoe kon die kinderarbeid toch tot zoo'n uitbreiding komen. De hoofdoorzaak stipte ik reeds aan n.l. de liberale theoriën omtrent den arbeid, de zinnelooze verklaring van 't woord vrijheid. Toen de spierkracht voor de bediening der machine *ontbeerlijk* scheen, vroeg men slechts naar lenige, buigzame, vlugge ledematen, en opende voor vrouwen en kinderen de poort. Hierbij kwam nog deze oorzaak, dat, toen de mannenloonen door den kinderarbeid gedrukt werden — een noodzakelijk gevolg — vele gezinnen in *dezen* arbeid voordeelen zagen. Ik zeg schijnbaar want inderdaad waren ze het kind en het gezin en de samenleving *tot groot nadeel*, hetgeen wij in het kort zullen aantoonen. De ouders meenden er voordeel mede te behalen In hun kortzichtigheid dachten zij er niet aan dat de *weinige* verdiensten der kinderen, een druk naar omlaag op de arbeidersloonen uitoefenden. Hierdoor bleef van een verhoogd inkomen niets over dan de illusie. Ik sprak juist van weinige of geringe verdiensten. Wil men enkele cijfers? Welnu

Coburg-Gotha, verdiende 1 kind in de poppenindustrie 5—6 cent per dag. Idem speelgoed 4—15 cent.

Anhalt = kistenmakerij. Boekhandel en enkele andere verdiende 1 kind 4—8 cent per dag. In de sigarenfabricage, van 2 tot 4 mark per week.

Grooter hongerloonen werden verdiend in de huisindustrie. Een enkel voorbeeld: In Silesië verdiende 1 vrouw met 3 kinderen per week *f* 1,50 als ze 3 tot 400 lucifersdoosjes fabriceerde. Commentaren zijn hierbij toch zeker niet noodig. Toch wil ik er bijvoegen, dat zelfs een »werkgeversblad" in Duitschland over zulke toestanden, over zoo'n loon schreef:

»Zoo wordt de zegen die de arbeid moet schenken een vloek, die zich wreekt."

Daartegenover stond echter een Kamer van Koophandel die beweerde, dat de wetgever er voor zorgen moest de kinderen zoo vroeg mogelijk aan den arbeid te zetten, ten einde het *werken* te leeren.

Deze heeren schenen heelemaal niet te begrijpen dat juist de urenlange, inspannende arbeid der kinderen, verricht dag in dag uit, week aan week, de aangeboren lust tot arbeid door oververmoeidheid, door eentonigheid enz. geheel werd gedood, of in elk geval omgezet werd in een *afkeer* tot den arbeid. SCHILLER had, dunkt mij wel gelijk toen hij zong:

> Dàs eben ist der Fluch der bösen Tat
> Dasz sie fortzeugend Böses musz gebären.

Ook de Staat meende langen tijd in het belang der industrie te handelen, wanneer hij den kinderarbeid ongehinderd toeliet. Als men hem verbood, meende men, dan kon men de concurrentie niet meer volhouden. Men zag evenwel over het hoofd, dat een land, dat op den duur niet meer beschikken kon over een krachtigen arm en een helder hoofd van een in levensvreugde levend volk tot ondergang, ten minste tot achteruitgang gedoemd is. En die achteruitgang op elk gebied zal des te spoediger volgen, op hoe jeugdiger leeftijd men het kind tot den arbeid toelaat.

Niet alleen brengt de arbeid van het te jeugdige kind slechts *schijnbare* voordeelen, hij berokkent integendeel zeer vele werkelijke nadeelen. Nadeelen zoowel in betrekking tot de gezindheid, als tot zijn verstandelijke en zedelijke vorming en ontwikkeling.

De geneesheeren verklaren in het algemeen, dat zulke kinderen er spoedig ziekelijk, bleek, zwak uitzien, lijden aan bloedarmoede, bleekzucht, tuberculose, hoofdpijn en migraine, zenuwzwakte en zenuwziekte enz. En wie zal ze tellen de uren arbeid verricht in alle takken van bedrijf

en industrie over dag en des nachts, door kinderen van 4 tot 12 jaar? Bedenkt nu daarbij, dat die kinderen meest allen ter schole gaan of moesten gaan, waar van hen herseninspanning gevorderd wordt, dan moet men bekennen, dat er nameloos veel geleden wordt in de kinderwereld en veel krachten vroeg gebruikt worden, die nooit tot wasdom zullen komen. — Doch gesteld al, dat zoo'n kind den leeftijd van 30 of 35 jaar bereikt, is dan dat kind geworden man op dien leeftijd niet versleten en als hij dan daarbij nog vader is, zal hij dan tot onderhoud der familie zijn kind niet tot arbeid aanzetten en zullen die verhoudingen niet beslist voeren tot degeneratie van gansch een volk?

Ook in het landbouwbedrijf is het met den kinderarbeid niet alles couleur de rose. Klachten toch over te langen arbeid op te jeugdigen leeftijd verricht zijn vrij algemeen. Onderwijzers en priesters weten daarover mee te praten. Het gebeurt toch vaak dat die kinderen reeds 3 à 4 uur door allerlei bezigheden moe zijn geworden eer ze ter schole of tot het godsdienstonderwijs gezonden worden. Stallen reinigen, melk rondbrengen, en ook wel zwaarder land- en huiswerk behoort tot hun dagtaak. En hebben de kinderen, die bij den landman in dienst gaan, den wettelijken leeftijd bereikt, dan wordt ook nog vaak tegen hen gezondigd, doordat men die zwakke krachten te lang aan het werk houdt. In een werk over dezen arbeid las ik, dat »Kinder, die bei Landwirte in Stelle sind, manchmal schonungslos ausgebeutet werden, dasz sie 12 bis 15 Stunden arbeiten müssen."

Landbouwers, die zich aan dat sociale euvel bezondigen, zullen zich er wel voor wachten om een paard of os niet eerder aan te spannen, voor en aleer het dier krachten genoeg bezit om te trekken en te werken.

Lichamelijke en geestelijke ontwikkeling houden gelijken tred. — Ondermijnt men de lichaamskrachten, de geestelijke ontwikkeling kan geen hooge vlucht nemen. — Statistische cijfers bewijzen het weer duidelijk. Zoo vindt ik opgetee-

kend dat b. v. van kinderen, die werk verrichten zooals wij bedoelen — uit de 2e klas er 70 % moesten blijven zitten aan 't eind van het volgende jaar, uit de 3e en 4e 50 % en uit de 5e en 6e 37 %.

Christus zei eens: Miserior....

Welnu, medelijden moet men ook hebben met het kind, dat voor en na schooltijd uitgebuit wordt door arbeid; alle zin voor het ideale wordt gedood, geestdrift wordt verstrikt; het bewustzijn, dat het tot iets groots, iets edels in staat is, komt niet tot ontwikkeling. Is dat niet treurig!

De arbeid is reeds gedeeltelijk zijn adel door de machine ontnomen; daar moet noodwendig een tegenwicht voor gevonden worden, en dat tegenwicht is de verheffing des volks, door geestelijke en *zedelijke* ontwikkeling en *die* wordt tegengehouden door het sloopen der lichamelijke en geestelijke krachten des kinds door arbeid op te jeugdige leeftijd.

Zedelijke verheffing. Waar zal het lichamelijk en geestelijk verzwakte kind de kracht nog vinden om de zedelijke gevaren te ontvluchten en te bestrijden die het op *zijn* levensweg ontmoet. Het zal vroegtijdig kennis maken met allerlei ondeugden als dronkenschap, verkwisting, vloeken, afkeer van den arbeid, ontevredenheid, diefstal enz.

De statistiek komt ons ook nu weer te hulp om te bewijzen, dat het juist *deze* kinderen zijn, die reeds op jeugdige leeftijd met den aardschen rechter in aanraking komen. Komt in alle landen der beschaafde wereld niet een krachtige kinderbescherming tot stand, dan zal het nageslacht *die* generatie vloeken, die den grond tot zijn verderf heeft gelegd; of zegt Pater RUTTEN niet: vele arbeiders hebben den haat tegen onze maatschappij met de moedermelk ingezogen, wijl zij — die mannen, de kinderen zijn van de meisjes, die op 8 à 10-jarige leeftijd tot 12 uur daags in de fabriek moesten werken — dan zullen de rijkdommen der fabrieken bijna niet toereikend zijn om de tuchthuizen en kinderopvoedingsgestichten te onderhouden.

Volgt daaruit niet, dat wij ook het kind moeten ter hulpe snellen, het *kind*, dat door een te vroegtijdigen en te langen en te zwaren arbeid naar het lichaam en naar de ziel wordt ten gronde gericht?

Dr. ARIËNS zegt ergens: Wij moeten de kinderen van ons volk, die *vandaag* gedood of ontaard worden, niet *morgén* te hulp komen. Het zijn woorden, die ons doen ontvlammen in vurigen ijver om het kind te bevrijden van het alcoholisme. Welnu, ik pas ze toe op ons onderwerp en zeg: Stopt ze in fabrieken en werkplaatsen, die teere plantjes met van huis uit onvoldoende levenssappen, het lijdt geen twijfel, ge vindt ze *dood* als ge ze niet heel gauw in de open lucht in betere atmosfeeren brengt.

Veel van ons sociaal werk zou vruchteloos blijven wanneer wij het *kind* zouden vergeten. Ook het kind moet deelachtig worden aan de harmonische ontwikkeling van verstand, gemoed en wil.

Met fierheid mogen wij er op wijzen, dat door de katholieken veel in goede richting is gedaan. Het woord des Pausen ging voor ons niet voorbij zonder sporen achter te laten. Wij hebben den nok van het dak van ons sociaal gebouw echter nog niet bereikt. Hòoger moeten wij, steeds hooger. Excelsior blijve de leus.

Het particulier initiatief is evenwel niet steeds voldoende om afdoende hulp te brengen. En wijl daardoor vrouwen en kinderen niet genoeg recht wedervaren moet de hulp van den staat ter hulpe geroepen worden; hij moet er aan herinnerd worden, dat het zijn *belang* niet alleen, doch tevens zijn plicht is, voor deze zoo ingrijpende verbeteringen de handen aan den ploeg te slaan. Gelukkig, wij mogen ons verheugen dat in ons land, juist door een kath. minister den heer RUYS DE BEERENBROUCK, de eerste wet tot kinderbescherming is tot stand gekomen.

Hem zij hier hulde gebracht in naam van het kind, wijl door zijn initiatief de mogelijkheid geopend werd dat het kind intellectueel hooger zou klimmen en zijn karaktervorming vaster en degelijker werd.

Wij mogen ook den huidigen christelijke minister TALMA huldigen, door wiens arbeid thans dit jaar nog eene wet tot stand is gekomen, die bepaalt, dat jeugdige personen onder de 13 jaar geen arbeid mogen verrichten en, de arbeidsduur van deze personen niet langer dan 10 uur per dag mag bedragen en dat de beschermingsleeftijd van jeugdige personen van 16 op 17 jaar wordt gebracht. — Vooral voor wat betreft de meisjes, zouden wij gaarne gezien hebben, om licht te bevroeden redenen, dat deze cijfers nog hooger waren gesteld. — In de naaste toekomst zal daardoor ongetwijfeld de vloed van huishoudelijke en persoonlijke ellende, die hoog gestegen was, tot staan worden gebracht niet alleen, doch zal aan het kind wederom gegeven worden, hetgeen des kinds is. Blijve elk naar de mate zijner jaren en kracht arbeiden, dan zal spoedig aan het *kind* weer terugbezorgd worden hetgeen voor hem verloren was: n. l. het »Paradijs der jeugd".

Zietdaar wat ik meende te moeten zeggen over het onderwerp dat men mij ter behandeling heeft opgegeven. Uitgeput is deze materie niet. 't Hoeft ook niet! Lessen als deze, welke in deze week gegeven zijn en nog gegeven worden, moeten m. i. aanzetten tot eigen studie, eigen denken over de kwesties die hier behandeld worden; moeten vooral aanzetten tot mede handelen, tot het leenen van hulp, krachtdadige hulp, opdat met vereende macht, in groeiende kracht, de hinderpalen kunnen weggeruimd worden, die nog beletsels zijn, voor het katholiek sociaal leven om tot hooger bloei te geraken, om reiner en rijper vrucht voort te brengen.

Wij, die weten, wàar en hoe diep de wonde is, die door *vrouwen- en kinderarbeid* der maatschappij is geslagen, wij zullen, waar het kàn, door het particulier initiatief trachten verbetering te brengen. Waar dit initiatief te kort schiet en niet afdoende kan helpen, daar zullen wij de machtige hulp van den Staat inroepen, opdat hij met dringende kracht zijn diensten leene om de Christelijke

beginselen te doen zegevieren. Immers, worden deze weer teruggebracht in het samenleven; zijn deze wederom de zuurdeesem, die ook ons maatschappelijk leven zal doen rijzen, dàn zal pas hervormd worden de *arbeid* ten gunste van het individu, zoowel voor patroon als voor werkman; ten gunste der maatschappij; dan zal bespoedigd worden de hervorming van alles in Christus!

ARBEIDERSVEREENIGINGEN

DOOR

P. STROOMER, *pr.*

(Encycliek § 34—42, blz. 46—58),

De »Rerum Novarum" over werkliedenvereenigingen.

De vereerende taak werd mij opgedragen de arbeidersvereenigingen te bespreken volgens de onderrichtingen door Paus LEO XIII in het laatste gedeelte van zijn »Rerum Novarum" omtrent deze stof nedergelegd.

Het organisme onzer maatschappij is door en door ziek. De socialisten bieden zich in dit ziekteproces als heelmeesters aan, maar worden door de paus als kwakzalvers ontmaskerd en afgewezen. Doch hiermede is nog slechts een negatief resultaat behaald, en volgt de vraag: waar het verlangde geneesmiddel dient te worden gezocht. Allereerst dient de hulp van den godsdienst, van de kerk te worden ingeroepen. Dan vraagt deze zaak zonder twijfel *den arbeid en de inspanning* ook van anderen, n. l, van de staatshoofden, van patroons en vermogenden, den arbeid en inspanning ook van de werklieden zelven wien deze inspanning ten nutte komt. —

§ 34 begint met de verzekering dat de patroons en de werklieden veel vermogen om in den door en door zieken toestand der maatschappij het verlangde geneesmiddel aan te brengen n. l. door die instellingen waardoor de behoeftigen op doeltreffende wijze ondersteund worden, en de eene klasse nader tot de andere komt. Hiertoe zijn te

rekenen allerlei vereenigingen, doch de voornaamste plaats nemen de werkliedenvereenigingen in.

Een vereeniging kunnen wij omschrijven als: Een duurzame samenvoeging van individuen door den band van statuten en reglementen tot een zedelijke eenheid met een gemeenschappelijk doel.

Samenvoegingen van personen die aan deze omschrijving niet beantwoorden óf omdat zij slechts van oogenblikkelijken aard zijn, òf omdat zij niet een gemeenschappelijk deel voor hunnen arbeid hebben gekozen, blijven hier buiten bespreking. Van de zulke toch kan geen gegronde verwachting worden gevestigd dat zij door haren arbeid werkelijk verbetering zullen brengen in de maatschappelijke toestanden.

Over werkliedenvereenigingen dus:

De verhandelingen van dezen avond en die van morgen kunnen worden teruggebracht tot de volgende punten:

I. Deze vereenigingen worden tot oplossing der sociale kwestie door den Paus gewenscht.
II. Zich aaneensluiten tot vereenigingen doen de werklieden rechtens.
III. De vereenigingen zijn noodzakelijk.
IV. Of de vereenigingen zullen medewerken tot het beoogde doel hangt af van hun inrichting en werkzaamheid.
V. Invloed van de Encycliek op het katholiek vereenigingsleven.

I. Wanneer de Paus tot verbetering van den toestand der werklieden veel verwacht van deze vereenigingen, heeft hij het verleden vóór zich als een krachtig bewijs. Zij zijn immers niet van vandaag of gisteren, die vereenigingen maar hebben reeds eeuwen terug bestaan in de gilden, en hunne actie was een weldadige. Onnoodig daarover in den breede uit te wijden, onnoodig het bloeitijdperk der gilden te schilderen. Als algemeen bekend mag het worden geacht welke schitterende voordeelen zij hebben gebracht aan de ambachtslieden, tot welk een bloei en luister zij de ambachten hebben opgevoerd. Voor het eerste getuigen de geschiedboeken, voor het tweede de werkstukken welke tot ons zijn

gekomen en door schoonheid door bekoorlijkheid van vormen, door deugdelijkheid van stof de bewondering wekken van onzen tijd, al hebben wij technisch nog zooveel op die lang vervlogen tijden vóór.

Indien de gilden in lateren tijd gebreken aankleefden, dan was hun minder gunstige werking niet gelegen in het vereenigd zijn der werklieden, maar de fout schuilt hierin dat zij geen rekening hebben gehouden. met het veranderen der omstandigheden. Mgr. VON KETTELER de groote Bisschop van Mainz maakte de staatslieden er een verwijt van dat zij het niet verstaan hebben, het misbruik dat in den gildendwang ingedrongen was, behoorlijk te onderscheiden van het waarlijke goede, dat er evenzeer in gevonden werd, en dat zij tot heden toe er niet toe gekomen waren den arbeidersstand opnieuw te organiseeren.

Wordt met de tegenwoordige omstandigheden en behoeften rekening gehouden bij het stichten van werklieden- vereenigingen dan zal haar zegenrijke uitwerkingen op de toestanden ook nu niet uitblijven. Geen wonder dan ook dat de Paus verklaart: *dat algemeen zulke vereenigingen tot stand komen is ons aangenaam.* In het midden wordt gelaten of deze vereenigingen zullen zijn samengeteld geheel uit werklieden dan wel uit beide klassen: werkgevers en werknemers. Waar de Paus geen van beide vormen verwerpt, hebben ook *wij* niet het recht ze één van beiden zoo maar zonder meer te verwerpen of te veroordeelen. Er dient ernstig rekening gehouden te worden met de plaatselijke toestand met de gezindheid, de stemming der personen. Waar deze zóó zijn dat een samengaan van patroon en arbeider in één vereeniging een goede verstandhouding niet in den weg staat, zal deze vorm zeker te verkiezen zijn omdat de onderlinge waardeering van elkanders goeden wil, spoediger zal worden bereikt, en de wederzijdsche inzichten omtrent zaken en belangen met meer welwillendheid zullen gewikt en gewogen worden.

Vereenigingen uit patroons en arbeiders gevormd is een begeerlijke toestand, maar over het algemeen kan worden

vastgesteld dat waar er de proef mede genomen is, de uitkomsten vrij geregeld hebben aangetoond hoe deze toestand in de eerste tijden als een onbereikbare moet worden aangemerkt. De liberale economie heeft zich te diep ingedrongen in de maatschappij dan dat zij maar op stel en sprong plaats zou maken voor de gezonde christelijke beginselen. De vraag: hoe kan ik uit mijn industrie uit mijn bedrijf het spoedigst de grootst mogelijke rijkdommen winnen is nog maar al te zeer onder werkgevers de eerste de voornaamste vraag, terwijl de werklieden na jaren aan jaren het kind van de rekening geweest te zijn maar niet zoo gemakkelijk één, twee, drie, de behartiging hunner waarachtig belangen gediend rekenen door bemoeiingen van den patroon. Deze feiten mag men betreuren, doch waar zij zich voordoen is het te begrijpen dat de werkliedenvereenigingen uitsluitend in eigen kring vormen en hebben wij deze te aanvaarden al is het dan ook onder beding dat patroons en arbeiders elkander moeten wedervinden als vertegenwoordigers der georganiseerde beroepsstanden in een sociale kamer. Want eerst wanneer beiden, patroon en arbeider, elkaar weer hebben leeren waardeeren elkaar weer hebben leeren vertrouwen, eerst dan zal er van sociale vrede, van geluk en blijdschap in de wereld sprake kunnen zijn.

Maar hoedanig de vereenigingen door de omstandigheden ook worden gevorderd, 't ware te wenschen dat langs alle straten en wegen, aan den ingang en binnen de wanden van alle werkplaatsen en fabrieken, overal èn werkgevers èn arbeiders deze woorden van den Paus onophoudelijk in herinnering worden gebracht: 't is te wenschen dat zij (de vereenigingen n.l.) in aantal en in werkzame kracht groeien.

Want is het den Paus aangenaam dat algemeen zulke vereenigingen tot stand komen, nog maar al te groot is het getal dergenen wien dit verre van aangenaam is en die het tot stand komen er van met kracht en geweld zoeken tegen te houden. Verklaart de Paus het wenschelijk dat

die vereenigingen in aantal en werkzame kracht groeien, nog maar al te velen zijn een tegenovergestelde meening toegedaan. En ook onder de Katholieken worden zoodanige gevonden zelfs onder hen die niet met één maar met beide ooren moeten luisteren naar 's Pausen woord, komen deze dan met de verklaring dat zij er den brui van geven naar den Paus te luisteren? Gewoonlijk niet, zij plegen de vereenigingen een noodzakelijk kwaad te noemen. Wanneer zij aan die benaming geen verdere strekking geven dan wij, wanneer wij het lancet het mesje van den heelmeester een noodzakelijk kwaad noemen, dan zouden wij er nog eenigszins vrede mede kunnen hebben, want per saldo noemen wij dat instrument toch een zegen en laten het gewillig insnijden waar het zieke lichaamsdeel zulks behoeft. Wanneer zij met ons erkennen dat de maatschappij ziek is, en de vereenigingen beschouwen en aanwenden als een noodzakelijk een onmisbaar werktuig, och dan zou 't de moeite niet loonen hen tegen te spreken want ze zouden ten slotte wel inzien dat het nut van de vereenigingen verder strekt.

Maar er wordt gewoonlijk mede bedoeld: de vereenigingen zijn goed voor socialistenbestrijding. En dan gaat 't op een redeneeren: hier zijn geen socialisten, dus hier zijn vereenigingen overbodig. Tegen die redeneering dient met kracht te worden geprotesteerd en deze andere redeneering moet er tegenover worden gesteld: de vereenigingen dienen tot wering van het socialisme, goed, maar niet uitsluitend en niet op de eerste plaats. Immers zij dienen voornamelijk tot bestudering en verbetering van den droeven toestand der werklieden, tot bescherming van hen die zoo dringend bescherming behoeven. Is in bepaalde plaatsen het eerste doel niet aanwezig wat dikwijls maar al te lichtzinnig wordt beweerd, dan rest toch altijd nog het hoofddoel, en komen wij tot een tegenovergestelde conclusie: de vereenigingen zijn ook daar zeer noodig.

Anderen geven het niet op en zette een nieuwe pijl op den boog als zij beweren: de vereenigingen zijn goed om den godsdienstzin te bewaren en te bevorderen. Welnu,

hier zijn de werklieden nog godsdienstig, dus zijn de vereenigingen overbodig. Wij laten nu eens in 't midden of 't oordeel over den godsdienstzin zoo mild zou zijn wanneer het spook der vereenigingen niet dreigde, maar komen dood kalm weer met die andere redeneering: Zeker, de vereenigingen hebben tot doel den godsdienstzin te bewaren en te versterken, maar dit is niet het eenig doel, immers zij dienen ook tot bestudeering tot verbetering van den toestand der arbeiders, tot bescherming van hen die daaraan zoo dringend behoefte hebben en een maatschappelijke toestand die te wenschen overlaat gaat wel eens samen met het bestaan van godsdienstigen zin der bevolking. Maar laat deze godsdienstige zin niets te wenschen, dan rest dat andere doel en komen wij alzoo weder tot de tegenovergestelde conclusie: vereenigingen zijn wenschelijk en noodig ook daar.

Vooroordeelen echter zijn taaie dingen, men helpt ze maar niet zoo gemakkelijk de wereld uit, ook niet vooroordeelen tegen de vereenigingen en weder elders hooren wij: de vereenigingen kunnen noodig zijn om den vrede tusschen patroon en werkman te herstellen. Hier zijn geen geschillen, hier schikken de werklieden zich in hun lot. Vereenigingen zouden daaraan waarschijnlijk een einde maken en dus kunnen wij ze hier missen als kiespijn. Deze redeneering is al van zeer bedenkelijken aard. Wij zouden willen vragen: gij zegt hier zijn geen geschillen, maar beteekent dat nu hetzelfde als: hier laat de toestand niets te wenschen over? Een heel lang onderzoek is gewoonlijk niet noodig om tot een ontkennend antwoord te komen, maar dan zal de conclusie luiden: dus zijn vereenigingen hier o zoo noodig. Gij zegt: hier schikken de werklieden zich in hun lot, een vereeniging zou hier waarschijnlijk een einde aan maken. Maar wanneer de toestand nu te wenschen overlaat en niet zoo is als een ordelijk en braaf werkman toekomt, moet dan met verbetering worden gewacht tot de ontevredenheid, zoo goed als zeker in de kiem aanwezig, naar buiten uitbarst? Toch niet hoop ik?

Maar dan is de vereeniging ook daar wel degelijk noodig. Er wordt gezegd een vereeniging zal aan dien toestand van gelaten berusting der werklieden, waarschijnlijk een einde maken. Zeker wanneer verbeteringen als dringend noodig erkend, worden gevraagd en botweg uit onwil worden geweigerd, maar dan ligt het niet aan de vereeniging die immers wanneer zij is zoo als de Paus wil uit haar aard langs den weg des vredes haar doel: niet verbittering doch verbetering zoekt te bereiken, maar dan is de schuld bij den onredelijken tegenstander van noodige verbetering te zoeken en rest slechts de conclusie: de vereeniging is hier op haar plaats en noodig.

't Is te wenschen dat de vereenigingen in aantal en werkzame kracht groeien, die woorden van den Paus wenschten wij onuitwischbaar gegrift in het geheugen niet alleen van patroons, maar ook van werklieden, want een ieder die wat te maken heeft met vereenigen, vooral de mannen van de praktijk, de bestuurders van vereenigingen zullen eenstemmig toegeven dat het hoogst onbillijk zou wezen de schuld alleen op patroons te schuiven wanneer werkliedenvereenigingen niet tot stand komen of niet groeien in werkzame kracht. Die schuld schuilt voor een zeer groot gedeelte ook bij de werklieden zelf.

Hoe ontzettend groot is de logge massa die nog met geen dommekracht te bewegen is naar de rijen der vereenigde werklieden, die den spot drijven met het vereenigingsleven wanneer er niet in een zucht en een vloek betere levensvoorwaarden door worden verkregen of de aangewende pogingen niet aanstonds met gunstig gevolg worden bekroond. Slaagt een vereeniging er in gunstige bepalingen te doen vaststellen, nu dan zijn ze wel zoo vriendelijk hun deel van den oogst binnen te slepen, maar zeggen nog niet eens: dank u, komen ook *dan* nog niet tot de vereeniging. Weder anderen sluiten zich wel aan maar verzetten zich met hand en tand tegen een passende contributie als tegen den dood, en zijn daardoor oorzaak dat hun vereeniging niet geraakt tot en niet groeit in werkzame

kracht zooals toch de Paus wenscht. Zij vergeten of weten misschien niet dat door de Encycliek (§ 12, bladz. 26), gevorderd worden *arbeid* en *inspanning* ook van de werklieden zelven wien deze inspanning ten goede komt. Komen de gebraden duiven hun in den mond vliegen, zij smullen mee, maar iedere verdere inspanning, ieder offer is hun te veel. Hier mogen de werklieden ten voorbeeld worden gesteld, die door drankbestrijding behalve al de zegeningen der matigheid, ook den weg hebben gevonden bij een geringe verdienste een aanzienlijke contributie te kunnen betalen. Aan die mannen hulde! 't Gebeurt echter ook dat de werklieden bemoeielijkt worden om zich te vereenigen of dat het hun eenvoudig onmogelijk wordt gemaakt, dan geschiedt hun onrecht — en hier komen wij aan § 35 welke handelt over het vereenigingsrecht.

II. »Particuliere vereenigingen aan te gaan, zegt de Paus, is aan den mensch door het natuurrecht toegestaan" (bl. 54). Natuurrecht kan als volgt worden omschreven: De zedelijke bevoegdheid om iets te doen, te vorderen of te behouden welke de mensch heeft uit zijn natuur, en welker schending onrecht is. Nu de zedelijke bevoegdheid om zich met anderen te vereenigen heeft de mensch uit zijn natuur. Dus is het recht van vereeniging natuurwet. De stelling: de zedelijke bevoegdheid om zich met anderen te vereenigen heeft de mensch uit zijn natuur, wordt door Mr. AALBERSE in zijn bewerking van PESCH als volgt toegelicht:

Dat de mensch *van nature* een verlangen naar voortgaande vervolmaking in zich bespeurt, is een feit, dat door niemand kan worden geloochend. En niet tevergeefs — gelijk de ervaring leest — dwongen verstand en wil hem, om zijn positie steeds meer te verbeteren. Men denke slechts aan de zeer primitieve werktuigen, waarvan de menschen zich in vroegere tijden bedienden — men vergelijke ze met de moderne prachtige ingewikkelde machines. Niemand daarom kan er aan twijfelen dat het treurig, dwaas en zelfs

tegennatuurlijk zou zijn, wanneer men aan den vooruitgang grenzen zou willen stellen. Zoo lang God de menschen op aarde laat, met hun tegenwoordige natuur, zouden zij toch niet rusten, maar vooruitstreven, steeds naar meerdere vervolmaking des levens verlangen en zoeken.

Nu ligt het echter voor de hand, dat de mensch juist door de vereeniging met zijns gelijken, door de samenvoeging en samenwerking van de geestelijke en lichamelijke krachten, onvergelijkelijk lichter zegevierend de stoffelijke wereld aan zich onderwerpen en zich tegen physische en sociale euvelen krachtiger beschermen kan, dan wanneer hij dit alleen en afzonderlijk staande, voor zich alleen, zonder eenige vereeniging met anderen, zou trachten te doen.

Heeft de mensch dus van nature de neiging en drift en derhalve het recht, in alle sfeeren van het menschelijk zijn, zoover de zedewet en anderen recht het veroorlooven, naar zijn meerdere volmaking te streven, — is verder de enge samensluiting in vereenigingen een *natuurlijk* en *geschikt middel,* om dat doel te bereiken, — dan kan ook niet worden betwist, dat *deze aaneensluiting na te streven en tot stand te brengen* een *natuurlijk recht* des menschen is, een recht, dat zelfs als „*natuurlijk*" recht aan de staatswetgeving *voorafgaat,* en derhalve geenszins aan deze ontleend, noch door deze ontnomen worden mag.

De Paus bepaalt zich bij de erkenning van het vereenigingsrecht niet alleen tot de beschouwing van 's menschen natuur, maar vindt steun bij zijn verzekering in uitdrukkelijke uitspraken der H. Schrift. (Zie pag. 53.) Dezelfde neiging in 's menschen natuur welke hem bracht tot het staatsverband en de staatsgemeenschap, leidt hem ook tot het vormen van andere vereenigingen. En de eene en de andere vereeniging danken hun ontstaan aan hetzelfde natuurrecht. En het gaat niet aan te beweren dat staatsgemeenschap de andere vereenigingen overbodig maakt, want tusschen beide is een groot onderscheid. Dit springt aanstonds in het oog, wanneer men slechts bedenkt dat vereenigingen van elkander onderscheiden worden naar

gelang haar naaste doel uit elkander loopt. Immers het naaste doel aan de staats-vereeniging gesteld is het *algemeen welzijn*, het naaste doel van andere vereenigingen in den staat gevormd, is *het particulier belang* van een groep der burgers. Zoo blijkt dan dat de staatsgemeenschap en de andere vereenigingen werkelijk van elkander onderscheiden zijn, en de eerste de anderen niet overbodig maakt.

Hebben particuliere personen geen bevoegdheid den mensch het vereenigingsrecht te ontzeggen wanneer daardoor een geoorloofd doel op geoorloofde wijze wordt nagestreefd, die bevoegdheid heeft in *het algemeen en eigenlijk* (een paar woorden waarop de Encycliek aanstonds terugkomt) ook de staat niet. Tot het algemeen welzijn toch waarvoor de staat te zorgen heeft behoort zeker de bescherming van het natuurrecht, en daar de vereenigingen zich krachtens het natuurrecht vormen heeft de staat juist tot taak het vereenigingsrecht te erkennen als een natuurlijk recht der burgers, en dien overeenkomstig de vereenigingen, inzooverre zij een redelijk geoorloofd doel nastreven en niet met het algemeen belang zijn, rechtspersoonlijkheid te verleenen, d. w. z. de bevoegdheid toe te kennen als vereeniging eigendom te verkrijgen en te bezitten, contracten af te sluiten, in rechten op te treden enz. Die rechtspersoonlijkheid aan vereenigingen weigeren is feitelijk de uitoefening van het vereenigingsrecht tot een doode letter maken. — Zou de staat het vormen van vereenigingen in het algemeen verhinderen dan pleegt ook hij onrecht, en ondergraaft bovendien den grondslag van zijn eigen bestaan door te ontkennen of te verkrachten het natuurrecht waarop hij evengoed als die andere vereenigingen steunt. »Gelijk het privaatbezit, zoo is ook het vereenigingsrecht ons van nature gegeven, zegt RATZINGER. De Staat kan het *gebruik* van den eigendom regelen, en dit met het openbaar welzijn in harmonie brengen. Evenzoo kon hij ook het vereenigingswezen aan bestaande behoeften aanpassen. Maar hij heeft niet de bevoegdheid het eigendomsrecht of het vereenigingsrecht eenvoudig op

te heffen. Doet hij dit toch, dan begaat hij een onrecht dat zich zwaar zal wreken."

Waar echter aan den Staat de bevoegdheid wordt omzegd het ontstaan en werken van particuliere vereenigingen te beletten, houdt de Paus een slag om de arm door er het woordje »in 't algemeen" aan toe te voegen. En terecht. De staat immers heeft als plicht het algemeen welzijn te behartigen. Mochten er zich in den staat vereenigingen welken vorm en welke een doel najagen dat met de zedelijkheid met de rechtvaardigheid met het welzijn van den staat klaarblijkelijk in strijd is, dan zijn de omstandigheden daar dat de staatswetten zich tegen dit soort van genootschappen verzetten, en in dit geval zal de openbare macht met recht verhinderen dat zoodanige vereenigingen zich vormen, ja zij zal ze kunnen ontbinden ook al zijn ze reeds gevormd. En al is het waar dat de openbare macht daarbij met de grootste behoedzaamheid moet te werk gaan, in dit recht van den staat ligt ook voor de andere vereenigingen de ernstige waarschuwing opgesloten dat de leden in het behartigen van eigen belangen en die der klasse niet zoover gaan dat zij het algemeen welzijn bedreigen of ten offer vragen, want het particulier belang moet steeds voor het algemeen welzijn wijken (en door hun eischen op de spits te drijven of middelen aan te wenden onvereenigbaar met het algemeen welzijn zouden zij den staat noodzaken in te grijpen.

En zoo staat dan, met de noodzakelijke beperking, het vereenigingsrecht vast als een natuurmacht dat zoowel door den staat als door afzonderlijke personen dient geëerbiedigd te worden.

Onder de verschillende vereenigingen wordt een geheel bijzondere groep gevormd door de congregaties en geestelijke orden en aan deze schenkt de Encycliek dan ook afzonderlijk haar aandacht, dezer belangen worden afzonderlijk bepleit. Dit geschiedt ongeveer als volgt: De congregaties rechtvaardigen haar bestaan evenals alle andere

vereenigingen krachtens het natuurrecht. Wie dus haar ontstaan belemmert en onmogelijk maakt of haar bestaan opheft, pleegt onrecht. Deze regel geldt ook voor de overheid ook voor het staatsgezag. Immers zelfs een overheid die geen rekening zou houden met het bestaan van Christus Kerk en hare rechten, voorgeeft haar taak te vervullen alleen volgens de voorschriften van het gezond verstand, heeft eerst dan recht op te treden tegen particuliere vereenigingen welke zich in staat willen vormen of gevestigd zijn, wanneer deze een doel nastreven dat niet zedelijk goed is of met het welzijn van den staat in strijd is. Maar welk doel stellen zich de geestelijke orden en congregaties? Wanneer gij hare statuten naleest vindt gij steeds haar doel omschreven in de heiliging harer eigen leden en het behartigen van de geestelijke zeer dikwijls ook van de stoffelijke belangen der maatschappij. Schuilt daarin iets hetwelk niet zedelijk goed is? Integendeel. Door te werken aan de heiliging harer eigen leden geven de geestelijke orden aan de wereld de heerlijkste toonbeelden van zelfverloochening van opofferende liefde en van alle andere deugden welke tot navolging wekken en niet anders dan hoogst zegenrijk kunnen werken op de maatschappij. Door de geestelijke en stoffelijke belangen van den naaste te bevorderen lenigen de geestelijke orden en concregaties nooden in de maatschappij waar het staatsgezag menigmaal machteloos tegenover staat. Dit zijn waarheden zóó duidelijk dat 't onnoodig is ze door treffende schilderingen aan de overtuiging op te dringen en wij kunnen volstaan met het woord van den Paus: met welk groot voordeel voor het menschelijk geslacht (de congregaties en geestelijke orden bestaan) daarvan spreekt de geschiedenis tot op onze dagen. — Blijft slechts de rechtmatige conclusie: het staatsgezag dat zich vergrijpt aan de congretaties en geestelijke orden pleegt een vergrijp tegen het natuurrecht.

Doch er is meer. De geestelijke orden en congregaties danken haar bestaan aan het gezag der katholieke kerk. De katholieke kerk nu is een vereeniging welke niet maar

bestaat door den vrijen wil harer leden, zij is een noodzakelijke door Christus ingesteld en van zijn goddelijke macht afhangend, met een eigen duidelijk omschreven doel n.l. het geestelijk welzijn der geloovigen en hun eeuwige zaligheid, zij is een volkomen of volmaakte vereeniging d. w. z. zij beschikt over alle middelen om het haar gestelde doel te bereiken zoodat de hulp van den staat hoewel menigmaal wenschelijk en welkom haar niet noodzakelijk is en zij onafhankelijk of autonoom moet genoemd worden ook in de keuze de middelen tot haar doel. Onder die middelen vallen ook de Congregaties en geestelijke Orden. Derhalve kunnen rechtens degenen die aan het hoofd staan van den staat, zich ten opzichte dier congregaties en geestelijke orden geen enkel recht aanmatigen als vallende buiten hun rechtssfeer en ook haar beheer niet aan zich trekken. Veeleer is het de taak van den staat de congregaties te eerbiedigen, te handhaven en wanneer de omstandigheden het vorderen ze te beschermen tegen onrecht omdat ze behooren tot de kerk welke als volmaakte maatschappij van hoogere orde blijkens haar doel aanspraak maken mag op eerbiediging, handhaving en bescherming door den staat.

En toch zien wij vooral in den tegenwoordigen tijd juist het tegenovergestelde geschieden, en op vele plaatsen juist door den staat d. w. z. door den aangewezen verdediger van het natuurrecht dit recht geweld aan doen 1°. doordat de congregaties en geestelijke orden die behooren tot het onbetwistbaar rechtsgebied der kerk en staan buiten dat van den staat, toch geboeid en bekneld worden door den band der burgerlijke wetten; 2°. doordat men haar het wettig recht op rechtspersoonlijkheid met al de gevolgen daarvan ontneemt; 3°. doordat men haar beroofd van haar goederen. Dit laatste is des te schandelijker omdat, gesteld dat de congregaties en geestelijke orden verdwenen, op hare goeden anderen eigen rechten kunnen doen gelden n. l. de kerk, de leden der congregaties en orden ieder voor zich, de schenkers die aan deze goederen

krachtens hun eigendomsrecht een bepaalde bestemming hadden gegeven en degenen voor wier nut of verpleging ze waren aangewezen, maar niet de staat. Het woord van krachtig protest tegen zoo onverdedigbare en verderfbrengende rechtsschennis kan dan niet achterwege blijven, temeer nu het vereenigingsrecht overal zoo krachtig verdedigd wordt en bij de wet wordt erkend, nu dit recht zelfs wordt gegeven aan mannen wier vereenigingen doeleinden nastreven verderfelijk voor godsdienst en staat beide. Een woord van protest dat ook het onze is waar de edele slachtoffers van dit onrecht als lieden van verdacht allooi ook ten onzent werden nagewezen.

III. Vast staat dus het vereenigingsrecht waarvan ten allen tijde gebruik *kan* worden gemaakt. Nu gaat de Paus nog een schrede verder en betoogt dat door de christelijke werklieden van dit recht ook gebruik *moet* worden gemaakt m. a. w. dat vereenigingen van christelijke werklieden noodzakelijk zijn. En geen wonder: Is vereenigen een door 's menschen natuur aangewezen middel om een doel te bereiken wat voor den eenling niet bereikbaar is, dan zal dit aangewezen middel ook noodzakelijk moeten worden genoemd wanneer het doel noodzakelijk is. Welnu het doel: de verbetering van den toestand der werklieden is noodzakelijk, dus is ook het middel: het vormen van vereenigingen tot dat doel redelijkerwijze noodzakelijk te noemen. Men kan het middel niet achterwege laten tenzij op straffe het doel te missen.

Wie ernstig het doel wil, moet noodzakelijk het onontbeerlijk middel willen en zich vereenigen.

En de omstandigheden maken het bovendien noodzakelijk dat christelijke mannen zich onder elkander vereenigen. § 37 der Encycliek zegt: Ongetwijfeld is het aantal vereenigingen van allerhanden aard, vooral uit werklieden bestaande, tegenwoordig veel grooter, dan in andere tijden. Waaraan het meerendeel van haar het onstaan danken, wat zij willen, welken weg zij bewandelen, 't is hier de

plaats niet daarnaar een onderzoek in te stellen. Er heerscht echter een meening, door vele dingen bevestigd, dat veelal meer of min geheime hoofden de leiding in handen hebben, en dat deze een leer toepassen, welke niet in overeenstemming is met den christen-naam, noch met het welzijn van de staten; en dat deze, na zich meester gemaakt te hebben van een arbeidsmonopolie, het erop aanleggen om degenen, die weigeren zich bij hen aan te sluiten, door gebrek daarvoor te laten boeten. — Bij dezen staat van zaken, zijn de christelijke werklieden verplicht tusschen een van beiden te kiezen, of lid worden van bonden, waardoor gevaar voor den godsdienst te duchten is; of onder elkander eigen genootschappen oprichten, en hunne krachten derwijze vereenigen, dat zij zoo in staat zijn zich met kloeken zin van die onrechtvaardige en ondragelijke onderdrukking te bevrijden. En dat het noodzakelijk is om dit laatste in elk geval te kiezen, welke twijfel kan daarover bestaan bij dezulken, die 's menschen hoogste goed niet in 't dreigendst gevaar willen storten?

Vestigen wij hier de aandacht op ons Vaderland dan ontmoeten wij vooral de anarchistische socialistische en neutrale vereenigingen die een gevaar opleveren. Dat hier meer of min geheime hoofden de leiding in handen hebben acht ik mij niet gerechtigd te verklaren, maar dat deze vereenigingen een leer toepassen welke niet in overeenstemming is met den christen-naam, noch met het welzijn van den staat is overduidelijk. Nog het meest gevaarlijk zijn de z. g. neutrale vereenigingen. De anarchistische laten de anti-godsdienstige vlag wijd uit wapperen. Natuurlijk komt degene die het systeem der socialisten bestudeert tot de overtuiging dat het met den R. K. godsdienst onvereenigbaar is. Die studie echter valt buiten den kring der menigte. Maar van de socialisten, hoe ook bij officieele gelegenheden en in kringen waar het niet tactisch is vijandschap tegen den godsdienst te uiten, nog maar steeds wordt gehoord dat zij met den godsdienst zich niet bemoeien, hebben wij uitspraken te over om een conclusie

te wettigen duidelijk genoeg voor een ieder: het socialisme is onvereenigbaar met den godsdienst.

De neutralen, de z. g. kleurlooze leveren het grootste gevaar. Duizenden werklieden en zelfs menschen van eenige meerdere ontwikkeling zooals b. v. onderwijzers en ambtenaren wijzen soms ernstige betoogen en vermaningen over het gevaar dezer vereenigingen met minachtend gebaar af. De woorden »die niet met mij is, is tegen mij" schijnen zij niet te kennen of niet te willen toepassen. Nu echter die z. g. neutrale vereenigingen al meer en meer zich bij het Ned. Vakverbond aansluiten, en daardoor zich stellen op het standpunt van den onchristelijken en verderfelijken klassenstrijd is het niet vermetel te verwachten dat velen de oogen zullen worden geopend. — Dat bij dit soort vereenigingen, ook in ons land *de neiging* bestaat zich meester te maken van het arbeidsmonopolie om dan degenen die weigeren zich bij hen aan te sluiten, door gebrek daarvoor te laten boeten is niet vermetel te verzekeren: de eisch bondsfabrieken d w. z. niemand in de fabriek dan leden van onzen socialistischen bond, is al voor jaren te Amsterdam gesteld.

Ter illustratie het volgende:

Roomsch-katholieke geestelijken, die in den herfst van 't jaar 1895 Amsterdam bezochten, wisten niet wat he moest beduiden, als hun langs de straat het woord »schrikbewind" zoo nijdig mogelijk werd toegeroepen. Tot hun het raadsel werd opgelost door Amsterdamsche medebroeders, wien dagelijks nu eens in zoutelooze, dan in walging- en weerzinwekkende gezegden de uitingen ter keuring worden aangeboden van de maatschappelijke deugden, door 't neutraal onderwijs gekweekt. »*Schrikbewind!*" Het had dus doel getroffen, het strooibiljet dat de N. R. K. Volksbond bij duizenden had doen verspreiden, om protest aan te teekenen tegen de handelingen van den internationalen tabaksbewerkersbond; het had zeer gedaan en geschrijnd door zijn scherpte, het protest dat op alle hoeken en openbare plaatsen was te lezen en begon met

het woord: »Schrikbewind". Het week niet uit de gedachte van die er door getroffen waren, en die dat woord als een grief iederen priester tegenwierpen, maanden, neen jaren daarna nog, alsof zij in iederen geestelijke den man meenden te vinden die hun deze bittere pil te slikken had gegeven.

Wat was er dan eigenlijk gebeurd? Een patroon had goed gevonden over te gaan tot het ontslaan van een sigarenmaker, die herhaaldelijk zich aan drank te buiten ging, en daarom ongeschikt werd gerekend langer op de fabriek te worden toegelaten. Nu was het bestuur van den Internationalen Tabaksbewerkersbond de zonderlinge meening toegedaan, dat deze patroon hiertoe niet het recht had, en eischte op hoogen toon, dat de ontslagen werkman weder zou worden aangenomen. Toen de eisch niet werd ingewilligd, volgde werkstaking. De beweging ontwikkelde zich tot men ten slotte van den kant der internationalen optrad met den eisch: bondsfabrieken. M. a. w. men vorderde niets meer of minder dan dit: geen enkelen sigarenfabrikant, groot, of klein, zou het vrij staan, zijn werklieden te kiezen zooals hij wilde; slechts zij die leden waren van den internationalen tabaksbewerkersbond zouden op de fabrieken worden toegelaten. 't Gold hier dus een aanslag tegen de rechten van patroon en werkman beiden,

Geen wonder, dat de Volksbond front maakte om den aanval af te slaan. Hier was de sociale dwaling! Alleen wie de vrijheid van anderen liefheeft, is zelf de vrijheid waard. De Volksbond vergenoegde zich niet, gelijk de socialisten van »Recht voor allen" met deze woorden aan het hoofd van zijn orgaan te plaatsen: neen, dat woord moest in daden worden omgezet. Een christelijke behandeling voor den werkman vraagt de Bond van iederen patroon, — maar den werkgever voor een onmondige verklaren, hem verkorten in zijn rechten, daartoe wilde hij zich niet leenen. Bondsfabrieken, dat wil zeggen, de onzinnige eisch: »Wilt gij werken, sigarenmaker, dan moet gij, graag of niet, lid worden van den internationalen

sigarenmakers- en tabaksbewerkersbond," — neen dan nooit! Geen wonder, dat het bestuur van den R. K. Bond 't noodig achtte, het publiek in kennis te stellen met de waarlijk tyrannieke wijze, waarop men beschikken wilde over den werkman. De internationale zou den schepter zwaaien in de fabriek, en al wie sigarenmaker was onder het despotisme van den internationale gekluisterd. Geen wonder, dat aan het hoofd van het strooibiljet, waarin dit alles wereldkundig gemaakt werd, het woord »schrikbewind" geschreven stond.

De strijd was aangebonden, en meer dan drie maanden hebben de mannen van den Volksbond pal moeten staan, eer zij overwinning mochten vieren. Zij hebben offers over gehad voor de zege. Want voor de meesten was gaan werken, zoolang de internationale de staking volhield, eenvoudig onmogelijk. De huisgezinnen der sigarenmakers, die van de eene week in de andere plegen te leven, geraakten bij zoo langdurigen strijd in kommervolle omstandigheden, al werden zij voor den uitersten nood door de hulp van anderen bewaard. En wie nog *kon* gaan werken moest zich, om zulks te doen, aan gevaren blootstellen, die lang niet denkbeeldig zijn. Doch niet te vergeefs werd er gestreden. De internationalen hebben de staking moeten opheffen. Ook mag hier gewezen worden op hetgeen dit jaar nog is afgespeeld in den Chemigrafen Bond. De beoefenaars van dit vak vinden geen gelegenheid zich ten volle te bekwamen door het werken aan buitenlandsche inrichtingen wanneer zij geen leden zijn van dien internationalen bond. Nu kwam tot de Amsterdamsche neutrale afdeeling van dien Bond de eisch: wilde men aangesloten blijven bij den Bond dan had men zich te stellen op het standpunt van den klassenstrijd. Slechts het krachtdadig verzet van den voorzitter, maar meer misschien nog de vrees dat bij afscheiding van een gedeelte der leden dat percentage der vakgenooten niet meer in de afdeeling zou zijn wat vereischt wordt voor aansluiting bij den internationalen Bond, heeft de concessie afgedwongen dat de Katholieke en

Christelijke vakgenooten zich op confessioneele grondslag kunnen vereenigen. Wat de toekomst in deze brengen zal wanneer dit bezwaar niet meer zou bestaan is overduidelijk: n.l. hen die zich niet willen aansluiten door gebrek daarvoor te laten boeten. Dus ook hier het alternatief òf lid worden van bonden waar gevaar voor den godsdienst te duchten is, òf zich aansluiten in eigen vereenigingen op zóó voldoende en krachtige wijze dat men rekening met ons diene te houden en wij in staat zijn dat onrechtvaardig en ondragelijk juk van onderdrukking te ontgaan. Voor katholieke mannen die hun hoogste goed, hun geloof, het heil hunner zielen niet in 't grootste gevaar willen storten is de keuze duidelijk: eigen vereenigingen zijn dus noodzakelijk.

Waar de toestand der werklieden ernstig om verbetering vraagt en vereenigingen tot dat doel noodzakelijk blijken te zijn, begrijpen wij dat een woord van hooge waardeering en welverdienden lof niet achterwege bleef voor de mannen die daartoe de handen reeds aan het werk hadden geslagen in de jaren die de uitvaardiging der Encycliek voorafgingen, doordat zij onderzochten en beproefden op wat manier zij met geoorloofde middelen de werklieden in beteren toestand vermochten te brengen. Hier worden genoemd: pogingen om gezinnen en individuen te helpen, om niet langer door de regelen der liberale economie maar naar recht en billijkheid de verhoudingen te regelen waardoor werklieden en meesters over en weer gebonden zijn; het inscherpen van hare plichten aan beide partijen, de overtuiging te voeden en te versterken dat de voorschriften des Evangelies ook in het maatschappelijk leven tot hun recht dienen te komen hetgeen noodzakelijk de maatschappij tot zegen moet zijn, omdat die voorschriften den mensch verbieden de perken te buiten te gaan daar zij alle gebrek aan zelfbeheersching tegen gaan en zoo in den staat de goede verstandhouding bewaren zelfs bij diep gaand verschil in den toestand van personen en zaken.

Verder worden genoemd *vereenigingen* door voortreffelijke mannen opgericht *tot* bescherming van den arbeidersstand, vereenigingen van werklieden die door deze mannen met raad en daad worden geholpen om ook zelf zich te wijden aan de behartiging hunner belangen, vereenigingen tot het verschaffen van fatsoenlijken en loonenden arbeid.

In herinnering wordt gebracht hoe al die pogingen werden aangemoedigd en beschermd door de Bisschoppen en hoe onder hun gezag en leiding de priesters met ijver zich wijdden aan de geestelijke ontwikkeling der vereenigde werklieden. Een bijzondere vermelding werden waardig gekeurd de katholieken, die, hoewel mannen van groot fortuin toch als 't ware vrijwillige lotgenooten werden der loonarbeiders, hun lijden en hun vreugde deelden, hun best deden om ten koste van een schat van geld zulke genootschappen op te richten en wijd en zijd te verbreiden. Denken wij slechts aan een vader KOLPING en zijn edelmoedige medehelpers. Gaarne zouden wij hier, ware 't niet een te lange lijst van leeken en geestelijken in herinnering brengen die zich door dit alles hebben onderscheiden. Zij hebben ook in ons vaderland zich niet onbetuigd gelaten, denken wij slechts aan onze Bisschoppen, aan den gezellenvader VAN NISPEN, aan onzen Dr. SCHAEPMAN, aan de opzichters en beschermers onzer Volksbonden en werklieden-vereenigingen. Laat ons volstaan hen in navolging van Paus LEO een welverdiende hulde te brengen.

Uit dat verleden maken wij op, zegt de Paus, dat wij betreffende de toekomst goede verwachtingen mogen koesteren, en wij zullen straks zien dat dit geen vermetel vertrouwen is geweest. Maar die verwachtingen werden geuit onder het voorbehoud: indien maar dergelijke vereenigingen bestendig in bloei toenemen en met een verstandige inrichting worden gevestigd. En zoo komen wij tot

IV. de inrichting en werkzaamheid der vereenigingen. Wanneer de Encycliek aan deze materie haar aandacht wijden gaat vinden wij nog een waarschuwing vooraf

gegeven, en wel deze: Laat de Staat deze genootschappen, deze vereenigingen zijner burgers, naar recht aangegaan, beschermen; maar laat hij zich niet indringen in hun inwendige organisatie en levensordening; de levens*beweging* immers wordt te weeg gebracht door het inwendig levens*beginsel*, en wordt al zeer gemakkelijk door druk van buiten af vernietigd. Een gedocumenteerd pleidooi dus voor de autonomie, het zelfbestuur der vereenigingen.

Wanneer nu hier de inrichting der vereenigingen gaat besproken worden geschiedt zulks, en u wordt dringend verzocht dit niet te vergeten, onder het uitdrukkelijk voorbehoud dat ik mij niet aanmatig een afkeurend of veroordeelend vonnis te vellen over de inrichting van eenige vereeniging die de goedkeuring heeft van haar eigen Bisschop. 't Ligt zoo in den aard van den mensch zijn eigen vereeniging als de best ingerichte te beschouwen. Nu gunnen wij iedereen dat pleizier en wij willen nog wel verder gaan door te zeggen: wellicht zal uwe vereeniging in de gegeven omstandigheden wel de voortreffelijkste inrichting hebben juist omdat deze door uwen Bisschop is goedgekeurd. Indien men echter een stap verder gaat en de conclusie trekt: dus is de inrichting van een andere vereeniging minder goed of niet goed, dan gaat men *te* ver, want het is zeer goed mogelijk dat andere omstandigheden een andere inrichting vragen, en waar ook deze door den respectiefelijken Bisschop is goed gekeurd of gewenscht daar dient men zich van veroordeelende kritiek te onthouden. Het befitten van elkanders vereenigingen heeft al onvriendelijkheid en ellende genoeg veroorzaakt. Een ieder houde zich aan zijn Bisschop, dan doet hij ook volgens den wil van den Paus. Hooren wij slechts wat daaromtrent in de »Graves" (blz. 13 en 16) wordt gezegd:

»Voor den christelijken levenswandel is het afschuwwekkend wanneer iemand niet onderdanig wil zijn en niet gehoorzamen aan hen die in de kerk met macht voorgaan: op de eerste plaats aan de Bisschoppen die, onbeschadigd

het oppergezag van den Roomschen Paus over allen, »door den heiligen Geest zijn gesteld om de kerk Gods te besturen welke Hij in zijn bloed verworven heeft." Terwijl wie een ander gevoelen aankleeft het zoo ernstig gebod van den Apostel blijkt te vergeten: »Gehoorzaamt uwen oversten en weest hun onderdanig; want zij waken als die rekenschap moeten geven voor uwe zielen."

't Is van groot belang dat alle geloovigen zich deze vermaningen diep in het hart prenten en aldus geheel hun levenswandel trachten in te richten.

En verder lezen wij:

Ten laatste vermanen Wij andermaal en met bijzonderen ernst, dat allen, die in deze aangelegenheid, hetzij afzonderlijk hetzij vereenigd, iets ondernemen, de gehoorzaamheid indachtig blijven die zij aan het gezag der Bisschoppen verschuldigd zijn. Dat zij zich niet laten misleiden door een àl te voortvarende ijver der liefde; want wanneer daarmede gebrek aan de verschuldigde gehoorzaamheid samengaat, dan is die ijver niet echt, niet van degelijk heilzamen aard, niet aangenaam aan God. In den ijver dèrgenen heeft God welbehagen, die met terzijdestelling van hun eigen gevoel naar het bevel der kerkelijke overheden luisteren als naar Hem zelf; hùn staat Hij gaarne bij, ook wanneer zij moeielijke dingen ondernemen, en wat zij hebben begonnen pleegt Hij genadig tot een gunstig einde te brengen."

Zullen vereenigingen haar doel bereiken dan dient onder hare leden overeenstemming in het handelen te bestaan en eensgezindheid van wil, want zonder deze wordt niets bereikt. Daarom is een verstandige inrichting en organisatie noodig en moeten dan ook de burgers het recht hebben vrijelijk die organisatie en die reglementen te kiezen welke men oordeelt dat het meest van nut zijn voor het voorgestelde doel.

Eenvormigheid is hier onmogelijk wijl met allerlei omstandigheden rekening dient te worden. gehouden. Zulke omstandigheden zijn de aard van ieder volk, de uitkomsten

van de praktijk, de soort en opbrengt der nijverheid, de omvang van het handelsverkeer, tijdsomstandigheden ook heeft daarbij meermalen een woordje mee te spreken de geschiedenis der vereeniging. En wij zien dan ook een rijke afwisseling bij de inrichting der verschillende vereenigingen. Bepalen wij ons bij ons eigen vaderland. De Ned, R.K. Volksbond omvatte aanvankelijk zonder eenige schifting mannen uit de kleine burgerij en werklieden met of zonder een vast beroep of ambacht. Allengs vervormde zich deze inrichting en voegden zich de individuen tot vakgroepen of vakvereenigingen bijeen als onderafdeelingen van den Bond. In andere Bisdommen vormden zich van begin af aan vakvereenigingen welker leden individueel lid waren der algemeene vereeniging. Later nog vereenigden zich de vakvereenigingen in federatief verbond, nog later ontstond de nog inniger band in de landelijke vakbonden. Nog eens zij gezegd dat bij al die wisseling en verandering van inrichting een ieder het voorschrift van zijn Bisschop opvolge en niets doe tegen diens wil. Deze algemeene en blijvende wet diene te worden vastgesteld dat de werklieden-bonden zóó ingericht en zóó bestuurd moeten worden dat zij de middelen aan de hand doen die het meest geschikt en het meest dienstig zijn voor het voorgestelde doel hetwelk hierin bestaat dat, ieder der leden afzonderlijk ten gevolge van zijn bonds-lidmaatschap, zooveel als 't mogelijk is vermeerdering krijgt van al wat goed is naar het lichaam, naar de ziel en in betrekking tot zijn vermogen.

Algemeene- en vakvereenigingen hebben ieder hun eigen doel en daarom ook hun eigen inrichting.

De algemeene bonden (zegt Prof. AENGENENT in zijn handboek) b.v. de Ned. R.K. Volksbond, de Werkliedenvereenigingen hebben niet tot taak zich tot publiekrechtelijke beroepstanden op te werken want zij bestaan uit elementen die te heterogeen te veel van uiteenloopenden aard zijn. Deze bonden hebben ten doel: de godsdienstige en zedelijke belangen der leden te bevorderen; de sociale ontwikkeling der leden te behartigen door het oprichten van

sociale bibliotheken en het houden van sociale cursussen; ook die stoffelijke belangen der leden te behartigen die voor allen gemeen zijn, zooals het steunen der vakorganisatie door het verschaffen van teekenonderwijs, van cursussen in taal en ander onderricht.

De vakvereenigingen dienen een dubbel doel voor oogen te hebben, n.l. een naaste en een laatste doel. Een voorbeeld vooraf kan misschien het onderscheidt tusschen beide duidelijk maken: iemand studeert. Hij zoekt zich allerlei kundigheden eigen te maken, allerlei wetenschap in zich op te nemen, dit ligt 't eerst voor de hand. is zijn naaste doel. Maar zich eenmaal een positie in de maatschappij te verzekeren, als dokter, advocaat of ingenieur dat is zijn laatste doel. Zoo kunnen wij bij de vakvereenigingen ook spreken van hun naaste en laatste doel. Het naaste doel wat het eerst voor de hand ligt is: een gunstige regeling der arbeidsvoorwaarden te verkrijgen m. a. w, een zekere medezeggingschap te verwerven bij het tot stand komen van het arbeidscontract. De vakvereenigingen zullen ook de godsdienstige en zedelijke vorming der leden niet uit het oog mogen verliezen, maar de économische questies treden hier toch op den voorgrond. Doel der vakvereeniging is dus niet het organiseeren van stakingen, maar veeleer het langs ordelijken weg bereiken van een voor beide contracteerende partijen bevredigende tot-standkoming van het arbeidscontract. Daar beide partijen mede contractanten zijn, willen beide een woord meespreken bij het vaststellen der arbeidsvoorwaarden (loon, arbeidsduur, hygiënische en redelijke toestanden op fabrieken, leerlingstelsel enz.) en aldus een einde maken aan de heerschappij der liberale economie die alleen het recht van den sterkste erkende. De ordelijke vakvereeniging verwerpt wel de werkstaking niet, maar zij beschouwt haar als uiterste middel dat slechts met voorzichtigheid mag worden aangewend.

Uit dit alles blijkt hoe onjuist het is van de moderne vakvereeniging te zeggen dat zij is *in wezen en doel* een

strijdvereeniging. Neen de vakvereeniging *bedoelt* den geschokten vrede en de gebroken harmonie tusschen kapitaal en arbeid te herstellen die door de afschaffing der gilden verdwenen was. Zij *bedoelt* juist den vrede te brengen, een eind te maken aan den ruwen strijd en de plotselinge uitbarstingen waarvan de vorige eeuw getuige was. En voor dat doel beschouwt zij den strijd zelfs niet als het geëindigde middel. Kalm en vreedzaam overleg met de werkgevers, het sluiten van collectieve contracten staan bovenaan op haar program. Alleen als het niet anders kan zal zij ook den strijd wel eens als een laatste middel ter hand nemen. Uit eigen aard en karakter is zij dus niet een strijdvereeniging ofschoon zij het bij uitzondering worden kan. Daarom moet men haar niet bij *voorkeur* strijdvereeniging noemen; evenmin als men den geneesheer een gifmenger noemen moet omdat hij ook wel eens vergif aanwendt. Want het doel van den geneesheer is het herstel van het zieke lichaam. En tot dat doel zal hij straks een enkele maal vergif gebruiken; doch dan nog alleen om de gezondheid te verkrijgen. Zoo ook de vakvereeniging. *Kan* zij den strijd niet meer ontgaan dan zal zij dien ten slotte kiezen, (daartoe is dan ook het vormen van een krachtige weerstandskas gebiedend noodig), doch met het doel den gewenschten vrede te verkrijgen. 't Komt nog al eens voor dat sprekers van vakvereenigingen de benaming strijdvereeniging bezigen, dat klinkt wel eens ferm, maar dat gebruik is ernstig te ontraden als gevaarlijk voor de praktijk onder tweevoudig opzicht. Wanneer hun vereeniging geruimen tijd geen strijd heeft gevoerd zal bij de leden de meening lichtelijk post vatten dat hun vereeniging den juisten weg heeft verlaten. Onpractisch is die benaming ook omdat de patroons die voor de vereeniging toch al weinig voelen, haar nog minder goedgezind zullen worden.

Het *laatste* doel der vakvereenigingen is te komen tot publiekrechtelijke beroepsstanden. Dit zal vooreerst nog wel niet bereikt zijn. Daarvoor is, *volgens velen tenminste*,

noodig dat de vakorganisatie onder patroons en arbeiders meer algemeen worde. Of het dan niet op den weg van den staat ligt de toetreding tot de vakvereeniging verplichtend te maken? Een heele reeks van groote sociologen in verschillende landen spraken zich uit ten gunste van verplichte aansluiting. Anderen nemen het voor de vrijheid op. Zij die vóór verplichte aansluiting zijn omdat zij het voor vaststaand houden dat daarin het eenige middel gevonden wordt om tot de beroepsstanden te geraken, zouden het voor een gedeelte toch verkeerd vinden wanneer de staat reeds *nu* tot dien maatregel overging. Want waar tot nu toe het begrip van een organische inrichting der standen nog zoo weinig is doorgedrongen in de hoofden van de massa, zou een verplichting op eenmaal ingevoerd de standenordening bij voorbaat impopulair en daardoor onvruchtbaar maken. De overheid dient daartoe eerst de vakvereenigingen te steunen en groot te maken zoo dat de onverschilligheid zich beperkt tot een zeer kleine minderheid aan welke dan de verplichting tot toetreden gemakkelijker kan worden opgelegd. Die dwang mag evenwel nooit zoover gaan dat zij de verplichting zou opleggen om in een aangewezen vakvereeniging te gaan. 't Zou gewetensdwang worden iemand verplichten lid te worden eener neutrale vereeniging.

Maar de overtuiging dat zonder dwang der overheid niet tot beroepsstanden te geraken is staat niet meer zoo vast. Men zou n. l. een anderen weg kunnen inslaan tot hetzelfde doel. Die weg is aangewezen in een wetsontwerp publiek-rechtelijke vakorganisatie betreffende op 6 Juli 1906 ingediend door CASTELVAN, PIOU, OLIVIER, DE MUN, LEROLLE en de GAILHARD—BANEEL. Volgens hun systeem blijft het lidmaatschap der vakvereeniging vrij, maar verplichtend wordt het behooren tot den beroepsstand. Wordt het ontwerp wet dan zal in iedere gemeente worden opgemaakt een officieele beroepslijst waarop ieder volgens zijn beroep zal zijn ingeschreven. Deze lijsten, werkelijk sociale

kiezerslijsten, zullen dienst doen bij de samenstelling in bepaalde districten van beroepsraden, sociale kamers waarin patroons en werklieden vertegenwoordigd zullen zijn. De groei van 't vakvereenigingswezen behoeft dan niet meer worden afgewacht en men kan zonder uitstel beginnen met de inrichting van sociale kamers. Dit voorstel verdient zeker ernstige overweging, en mocht het een deugdelijkheidsproef doorstaan dan zou er de voorkeur aan gegeven moeten worden, omdat zoodoende minder dwang wordt uitgeoefend.

Rest de vraag op welken grondslag de vereenigingen zich moeten plaatsen. Dat de algemeene bonden, b.v. R.K. Volksbond, Werklieden-vereenigingen op principieelen grondslag moeten staan spreekt wel van zelf. Daar immers moet godsdienstige en zedelijke ontwikkeling worden gegeven, daar moeten de sociale beginselen worden opgedaan voor de praktijk. En is dan ook niemand die hiertegen bezwaar maakt, zoodat deze vereenigingen principieel, en dus voor ons, katholiek moeten zijn ingericht. — Of ook de vakvereenigingen op principieelen grondslag moeten gevestigd, deze vraag wordt over de gansche linie niet eenstemmig met ja beantwoord. Zeker in tegenstelling met socialisten en neutralen zijn alle christelijk denkende burgers het er over eens dat geen christen lid kan zijn van een socialistische of van een neutrale vakvereeniging omdat de feiten uitwijzen dat ook de neutraliteit op socialistische tendenzen uitloopt.

Niet alle christenen denken echter eensgezind over de vraag of hun vakvereenigingen op zuiver confessioneelen dan wel interconfessioneelen bodem moet staan. In ons vaderland zijn de Katholieken verplicht hun vakorganisaties zuiver confessioneel te houden uit gehoorzaamheid aan het gezag der Bisschoppen. Deze toch hebben zich duidelijk uitgesproken. Bij gelegenheid van het vakcongres te Utrecht in 1903 sprak Mgr. VAN DE WETERING als vertegenwoordiger van het Doorluchtig Episcopaat van Nederland: »Het is soms wenschelijk en noodig dat ter bereiking van een

of andere zaak samenwerking met andersdenkenden verkregen wordt. Maar als *katholieke* vereenigingen mogelijk zijn, moet men geen *christelijke* vereenigingen oprichten". Daarop volgde 7 Juli 1906 deze verklaring van het Ned. Episcopaat: »Meermalen werd in den laatsten tijd èn in de »katholieke bladen èn in brochures, geschreven over de »vraag of het al dan niet ook voor Nederland wenschelijk »zou zijn, niet katholieke, maar christelijke vakvereenigin»gen op te richten, respectievelijk de bestaande katholieke »vereenigingen in christelijk te hervormen; en het is geble»ken, dat voor laatstgenoemde propaganda wordt gemaakt »onder de Katholieken van Nederland. Hiertegen hebben »de Bisschoppen van Nederland gemeend openlijk te moeten »optreden — gelijk zij doen bij dezen — met de verkla»ring, dat het hun ernstig en uitdrukkelijk verlangen is, »de hun onderhoorige Katholieken, te vereenigen en ver»eend te houden, in katholieke organisatiën; omdat van »den eenen kant alleen in deze de katholieke beginselen »ten volle tot hun recht kunnen komen; en van den ande»ren kant een samenwerking met andere vereenigingen »voor bepaalde, wenschelijk geachte doeleinden, in zoover »de katholieke beginselen die toelaten, noch onmogelijk »gemaakt, noch bemoeielijkt wordt".

In Juni 1909 werd de volgende bepaling bekend gemaakt: »Het is en blijft de ernstige wensch der Hoogwaardige »Bisschoppen, dat de hun onderhoorige Katholieken zich »vereenigen en vereenigd blijven in katholieke organisatiën. »Deze moeten — het spreekt vanzelf — niet slechts ver»eenigingen van Katholieken, maar inderdaad katholieke »vereenigingen zijn, waarin de katholieke beginselen tot »hun volle recht komen. *Wat* ook het naaste doel dier «vereenigingen moge zijn, het *voornaamste* en *hoogste doel*, »zoowel van de vereenigingen als van den enkelen mensch, »is de dienst van God".

Uitgesloten is natuurlijk niet dat voor bepaalde omstandigheden ter beoordeeling van den respectiefelijken Bisschop op den regel een uitzondering kan worden gemaakt, gelijk

dit dan ook feitelijk is geschied zoowel ter wille van werklieden voor den christelijken mijnwerkersbond als van werkgevers voor den christelijken boerenbond, en de leden van den R.K. patroonsbond. Nog eens: de leiding der Bisschoppen alleen heeft hier de beslissing waarbij iedere Katholiek zich heeft neer te leggen volgens de reeds aangehaalde woorden van de «Graves de Communi re".

Dat ook voor andere landen waar de omstandigheden zuiver katholieke vakorganisatie gedoogen, deze principieel de beste is, zal maar moeilijk te bestrijden vallen. Lezen wij wat de Encycliek zegt over de inrichting en werkzaamheid der vereenigingen met het oog op de zielsbelangen der leden.

Herinneren wij ons hetgeen reeds vroeger over de vakvereenigingen is gezegd, n.l. de vakvereenigingen zullen de godsdienstige en zedelijke vorming harer leden niet uit het oog mogen verliezen, maar de économische questies treden hier toch op den voorgrond, dan ligt 't voor de hand dat vooral de bestuurders der vakvereenigingen het als hun inderdaad ernstige verplichting hebben te beschouwen alles aan te wenden wat in hun vermogen is om hunne leden er toe te brengen iedere gelegenheid aan te grijpen en te benutten hun godsdienstzin te verdiepen en te verbreeden vooral door het bijwonen van onderricht en cursus in het godsdienstige. Voorwaar geen gemakkelijke taak waar zoovelen beginnen, om louter stoffelijke belangen tot de vereeniging te komen.

Is deze godsdienstige grondslag niet in naam alleen maar werkelijk gelegd dan kan de vereeniging haar arbeid ook aan de stoffelijke belangen der leden met vertrouwen op goeden uitslag aanvaarden. Die arbeid vordert dat bij het samenstellen der reglementen de onderlinge verhouding de leden zóó worde vastgesteld dat een vreedzaam samenzijn een bloeiend bestaan worde bereikt, immers ieder rijk dat tegen zich zelven verdeeld is zal te gronde gaan. Vooral waar patroons en arbeiders of ook onderscheidene branches van een zelfde bedrijf in ééne vereeniging samen-

komen dienen de bestuursfunctiën met groot beleid, met uitschakeling van het eigen ik en van de zucht tot overheerschen te worden verdeeld. Ook de verplichtingen, vooral de contributiën dienen met beleid verdeeld en duidelijk omschreven te worden, opdat niemand onrecht geschiedde. Een eerlijk en wijs beheer van het gemeenschappelijk bezit dient te worden verzekerd. Zietdaar allerlei maatregelen welke niet mogen verwaarloosd. En dan vooruit. Dan er voor geijverd dat er juiste overeenstemming zij van de rechten en plichten der patroons met de rechten en plichten der arbeiders, dan er voor gezorgd dat er een scheidsgerecht kome welks uitspraak bindend zij, om op vreedzame wijze geschillen te beslechten wanneer een der partijen in haar rechten meent te zijn benadeeld. De verzekering tegen werkeloosheid, bij ziekte, ouderdom of ongeval worde door de vereeniging ter hand genomen.

Reeds in § 34 werden deze instellingen genoemd als krachtige middelen om den treurigen toestand der werklieden te verbeteren, en werden zij er op aangewezen in de werkliedenvereenigingen haar bestaan te vinden. Daar ter plaatse n. l. in § 34 werd als een der zegenrijke gevolgen van die instellingen genoemd dat de eene klasse er nader door tot de andere komt. Deze zinsnede mogen wij niet over het hoofd zien. Ten onzent is in deze door staatswetten of reeds voorzien of zijn wetsontwerpen aangeboden. Misschien zijn er niet weinigen die deze staatsbemoeiïng van boven af zonder medezeggingschap der werklieden als de meest gewenschte beschouwen. De Encycliek echter rekent de regeling van deze materie als vallende binnen het terrein waarop de vereenigingen haren, natuurlijk met behulp van den staat die immers de vereenigingen steunen en helpen moet, arbeid vinden. Daartoe echter zullen eerst de beroepsstanden zóó georganiseerd dienen te worden dat zij omvatten die er toe gerekend kunnen worden. Hier dient dan, als reeds gezegd, een publiekrechtelijk karakter te worden gegeven, d. i. zij dienen het recht te hebben tot wetgeving in eigen kring, en alzoo voorschriften en

verordeningen te kunnen vaststellen welke het vak en de uitoefening er van betreffen, bindende rechtspraak te hebben over eigen aangelegenheden. Prof. AENGENENT stelt zich de indeeling van standen als volgt vóór: De landbouwersstand met zijn arbeiders; groot-industrie, groot-handel en arbeiders daarbij werkzaam; klein-industrie, klein-handel en daarbij behoorende arbeiders; de stand der vrije beroepen. Iedere stand zou dan bestaan uit twee helften, patroons en arbeiders, die ieder voor de helft daarin vertegenwoordigers hebben, evenals thans geschiedt bij de Kamers van Arbeid.

Waarschijnlijk zal de Maas wel al lang bevaarbaar zijn, al gaat 't daarmede ook den slakkengang en zeker zal er heel wat water langs, naar de zee afzakken, voor wij zoover zijn.

Waar de noodzakelijkheid van ongevallenverzekering, invalidideitsverzekering, ouderdomsverzekering, bepaling van arbeidsduur (»want ook deze" zie bladz. 50 onderaan van 't propagandaboek, zegt de Paus, »is het beter over te laten aan het oordeel der vereenigingen") waar dit alles als dringend noodzakelijk moet worden gerekend, is het te begrijpen dat velen staatsbemoeiïng in deze aanvaarden als het eenig bereikbare voor het oogenblik. Omdat de staat toch het recht op bestaan moet verdedigen en wel alleen wanneer de eerst aangeweze, de vereenigingen daartoe nog niet bij machte zijn.

Maar met het oordeel van den Paus voor oogen, begrijpen wij ten volle hoe katholieke sociologen in het belang des volks, deze dingen liever langs den weg der Encycliek geregeld zagen en zoodanige absolute staatsbemoeiïng niet met onverdeelden bijval begroeten. Al worden zij door sociaal-democraten als verraders van de belangen der arbeiders gescholden, wij begrijpen hoe zij er de voorkeur aan geven de regeling van den arbeidsduur liever geregeld zien door de belanghebbenden in ieder vak afzonderlijk, met den steun van den staat, dan door een regeling van boven af, waarbij de betrokken personen weinig of niets hebben

mede te spreken, zij bewegen zich hier langs de lijnen door den Paus getrokken en verdienen zoo onze hulde.

Zeker, er zijn altijd kortzichtigen bij wie 't er niet op aankomt hoe zulke maatregelen in de wereld komen, wanneer zij er slechts van genieten, maar wij mogen niet vergeten, de Paus zegt hier, dat door die maatregelen niet alleen de behoeftigen op doeltreffende wijze ondersteund worden, doch dat daardoor ook de eene klasse nader tot de andere komt. Dit laatste nu zal van directe staatsinmenging zonder medewerking der vereenigingen niet te verwachten zijn, wel wanneer die maatregelen getroffen worden door samenwerking van patroons en werklieden. m. a. w. door de georganiseerde beroepsstanden vertegenwoordigd door een Sociale Kamer. Zoo ook oordeelt een circulaire van graaf MEDOLAGO door Paus LEO goedgekeurd het zou beter wezen die verzekeringen op te dragen aan de vakvereenigingen dan aan den Staat.

V. Zoo staan dan de lijnen van het werkplan onzer katholieke vereenigingen uitgestippeld, of liever wat door niet weinigen vóór het uitvaardigen der Encycliek was begonnen, ontving goedkeuring en vaste richting. En maakte de Paus, uit hetgeen reeds voortreffelijks was tot stand gebracht, op, dat voor de toekomst goede verwachtingen mochten worden gekoesterd indien maar de vereenigingen door hem bedoeld bestendig in bloei toenemen en met een verstandige inrichting worden gevestigd, dat vertrouwen is niet ijdel geweest. Hoort den Paus zelven tien jaar later spreken in zijn »Graves de Communi re" pag. 7:

»Ons vertrouwen is, door Gods goedheid, niet ijdel »gebleken. Want zelfs niet-katholieken werden door de »macht der waarheid genoopt om van de Kerk dit getui»genis af te leggen, dat Zij haar zorgen uitstrekt over alle »standen der maatschappij, en vooral over degenen die in »hulpbehoevenden staat verkeeren.

»De katholieken hebben dan ook ruimschoots, ja over-

»vloedig vrucht getrokken uit onze documenten. Immers, »zij hebben daarvan niet slechts aansporingen ontleend en »daaruit kracht geput, om het goede, wat reeds begonnen »was, voort te zetten; maar zij hebben daaruit ook het »gewenschte licht opgedaan, met welks behulp zij in »ondernemingen van dien aard des te veiliger en des te »gelukkiger konden volharden! Vandaar dat onder hen de »meeningsverschillen deels weggeruimd, deels getemperd »en tot rust gekomen zijn. Op het gebied der practijk is »*dit* het gevolg geweest, dat tot behartiging der belangen »van het proletariaat, vooral in de plaatsen waar zulks »het meest te lijden had, niet weinig goede werken met »volharding en moed òf wel nieuw opgericht òf wel heil»zaam uitgebreid zijn.

»Als zoodanig zijn te vermelden: de informatie-bureaux »voor onwetenden die men arbeids-secretariaten noemt; de »onderlinge kassen van bijstand en van verzekering tegen »ongevallen; de werklieden-vereenigingen, en meer aldus »helpende vereenigingen en werken van dien aard.

»Zoodoende is, onder de opperste leiding der Kerk, bij »de Katholieken samenwerking ontstaan en zijn heilzame »instellingen in het leven geroepen tot bescherming van »het volk, hetwelk vaak niet minder door hinderlagen en »gevaren, dan door gebrek en moeilijkheden wordt omringd".

Neen de Encycliek Rerum Novarum heeft hare uitwerking niet gemist. Dat het katholiek bewustzijn helder wakker is geworden, en in wijden kring de katholieken, geestelijken en leeken aan den arbeid zijn getogen om het katholieke volk te organiseeren in zuiver katholieke organisaties, dat dit streven wordt waargenomen in bijna alle landen en zoo krachtig zich uit, vindt ongetwijfeld voor een groot deel zijn oorsprong in de doorwerking der ideeën, nedergelegd door den Paus in zijn Rerum Novarum.

Deze Encycliek is in onderscheiden landen juist de grondslag geworden voor de werkzaamheid der katholieken op sociaal gebied. Met name in ons land. Hoe hoogelijk zij hier wordt gewaardeerd en hoe groot haar invloed wordt

gerekend blijkt wel uit de telkenjare terugkeerende Encycliek-meetings in den Ned. R.K. Volksbond. Datzelfde wordt bewezen door het feit dat in de statuten van de meeste R.K. werklieden-vereenigingen in ons Aartsbisdom, uitreksels zijn opgenomen uit de Encycliek. Nog sterker komt dit uit in het diocees den Bosch. In de statuten o.a. van de R.K. werklieden-vereeniging te Helmond komt voor onder art. 2 »dat de vereeniging als leiddraad bij haar »werken de Encycliek »Rerum Novarum" neemt".

Van beteekenis in dit verband is de uitspraak van den Zwitserschen socialist GRENLICH »dat de invloed der En»cycliek »Rerum Novarum" voor de hervorming onzer »maatschappelijke verhoudingen grooter is geweest dan alle »socialistische congressen samen". Deze uitspraak is royaler dan de benepen bewering in het socialistische dagblad »Het Volk", van 15 Mei l.l., waar de Encycliek »*een schot met los kruit*" wordt genoemd, of deze andere in datzelfde orgaan, die een weinigje toeschietelijker is: »*de Encycliek zou toch haar groote waarde kunnen hebben*". Wij zeggen met de feiten voor oogen, de Encycliek heeft haar hooge waarde voor ons en blijft die houden, blijft nog altijd doorwerken en het is voor iedereen die zien wil, duidelijk, hoe bezijden de waarheid datzelfde socialistische orgaan in Mei beweert: »dat het na 1901 feitelijk uit is met een geor»ganiseerden drang onder de katholieken, om de Encycliek »te doen toepassen".

De Encycliek blijft dan ons vereenigingsleven, inhoud, beteekenis, kracht en bezieling geven. Tengevolge van een streng naleven, van den geest en de letter van de Encycliek, welke in ons land mogelijk was, omdat de toestanden *in godsdienstig en zedelijk opzicht* hier gunstig afstaken tegenover die in het buitenland, is onze arbeidersbeweging over het algemeen de stempel opgedrukt te zijn *gepronon-ceerd katholiek*. Dat is goed geweest voor ons volk, wijl de erkenning van de waarheid dat het arbeidersvraagstuk vóór alles is een vraagstuk van godsdienstig-zedelijken aard, niet anders ten gevolge kon hebben, dan dat vanaf den

beginne, de lijnen zuiver werden getrokken en men een grondslag verkreeg, waarop onder alle omstandigheden kon worden voortgebouwd.

De ontwikkeling der katholiek sociale beweging in ons land heeft, dank zij onze K. S. A. dan ook de laatste jaren in het buitenland naar alle kanten de aandacht getrokken. Er wordt wel een gevraagd: wat werkt de K. S. A.? Een antwoord zal U morgen wel worden gegeven. Veroorlooft mij dat ik even vermeld den invloed onzer K. S. A. in het buitenland.

In *Canada* is sedert eenigen tijd een Katholieke Sociale Actie in het leven geroepen, welke haar hoofdzetels heeft te Montreal en Quebec. Haar program luidt in grove trekken als volgt: Vóór alles verklaren wij dat wij onze werkzaamheid op sociaal gebied willen ten uitvoer leggen in volkomen gehoorzaamheid aan de kerkelijke autoriteiten. Het program verklaart zich verder: voor vakorganisatie op *confessioneelen* grondslag met erkenning door den staat. Zulk een organisatie, acht men het beste middel om den socialen vrede te herstellen of te bewaren, het lot van de arbeiders in de steden te verbeteren en den toeloop der bevolking van het land naar de stad te sluiten. Deze K. S. A. bemoeit zich met de oprichting van vereenigingen voor patroons en arbeiders en wel in het byzonder, als voor Canada van de meest directe beteekenis, met allerlei organisaties en kassen, welke ten doel hebben, den toestand van de arbeiders in de stad en op het land te verbeteren. In zake sociale wetgeving streeft men naar: regeling der huisindustrie, beperking of afschaffing van vrouwen- en kinderarbeid, van zondagsarbeid, nachtarbeid, enz. Het Centraal Bureau van *onze* K. S. A. heeft voor deze beweging in Canada, Statuten en verdere inlichtingen verstrekt en wel aan de Eerw. Paters JESUITEN te Montreal.

In de *Engelsche* Trade Unions werkt steeds verder door een socialistische geest. Dit maakt het lidmaatschap van katholieke arbeiders in die organisaties hoe langer hoe minder gewenscht. Die toestand heeft aanleiding gegeven

tot het beleggen van een katholiek sociaal congres te Leeds ten vorigen jare, waar de Bisschop van Salford in groote lijnen heeft aangegeven in welke richting de bereids opgerichte R. K. arbeidersvereenigingen zich hebben te bewegen. De arbeidersorganisatie wordt ook in Engeland geschoeid op Nederlandsche leest. Er komen, om te beginnen, algemeene katholieke arbeidersvereenigingen en in deze zullen zich geleidelijk vormen katholieke vakvereenigingen. Statuten en verdere gegevens zijn verstrekt aan den ZeerEerw. Deken van Sheffield, een geboren Hollander die in deze de tusschenpersoon is voor den Bisschop van Salford.

De nieuwe Fransche arbeidersbeweging, zooals ze wordt voorgestaan door de K. S. A. te Reims, zal grootendeels gevormd worden naar Hollandsch model. Statuten en gegevens zijn verstrekt door ons Centraal Bureau.

In dit en ander opzicht staat ons Centraal Bureau in voortdurende verbinding met Spanje, Zwitserland, Luxemburg, Oostenrijk, Brazilië enz. In het laatst genoemde land, Brazilië is weer door bemiddeling van Hollandsche Paters, een sterke invloed van *onze* K. S. A. uitgegaan, en heeft ook daar onze Hollandsche organisatie in menig opzicht als model gediend.

In Noorwegen worden onze vlugschriften door Hollandsche missionarissen te Bergen in het Noorsch vertaald, en verschijnen zij als sociale opstellen in de dagbladen. Hulde aan de voormannen onzer K. S. A. Hulde. Neen het is na 1901 feitelijk niet uit met een georganiseerden drang onder de katholieken om de Encycliek te doen toepassen, wat de heeren socialisten ook mogen beweren. En gerust willen wij er bijvoegen het zal niet uit zijn maar de Encycliek zal blijven doorwerken, en wel te krachtiger naarmate zij door alle katholieken trouwer wordt beleefd.

Dit zal geschieden (en hier komen wij weer tot de Encycliek blz. 61 terug).

1°. tot zegen voor den staat. De geschiedenis herhaalt

zich. Wij weten hoe in het eerste tijdperk der ontluikende kerk het den christenen tot schande werd aangerekend dat het meerendeel van aalmoes of arbeid leefde. Onder den verkwikkenden invloed der christelijke beginselen brachten zij het zoover dat zij, hoewel verstoken van rijkdom en macht, de welwillendheid der rijken en de bescherming der machtigen verwierven. Men kan ze zien onvermoeid, arbeidzaam, vredestichtend, rechtvaardigheid en vooral liefde betrachtend ten voorbeeld voor anderen. Ten zegen toch zeker voor den staat, o zoo zullen werken ook onze katholieke vereenigingen bezield door de beginselen der Rerum Novarum.

2°. tot zegen voor de christelijke werklieden. Reeds nu, wanneer in dagen van crisis als de geest van oproer en revolutie rondgaat en de ordelijke arbeiders moedig weerstand bieden, reeds nu kan men zien hoe in de kringen der aanzienlijken welwillendheid zich openbaart jegens ordelijke lieden. 't Moge nog maar al te veel voorkomen uit zucht tot zelfbehoud, toch kan 't niet uitblijven wat de Paus zegt: hoe groot ook in den mensch de kracht der vooroordeelen en der hartstochten is, toch zal, als een bedorven hart het zedelijkheidsgevoel niet heeft afgestompt, de welwillendheid der burgers zich van zelf meer neigen tot hen die zij als werkzaam en bescheiden hebben leeren kennen, en van wie het vaststaat dat zij recht en billijkheid boven winstbejag, plichtsbetrachting boven alles stellen. En tot zulke mannen vormen de werkliedenvereenigingen hare leden, door hen te leeren handelen in den geest van de Rerum Novarum.

3°. Tot zegen van zeer vele werklieden die hun leven leiden òf in algeheele verachting van het christelijk geloof, òf in zeden die in strijd zijn met hunne belijdenis. Levendig wordt hun treurigen toestand geschilderd: Hebben zij zich laten verleiden tot een levenswijze in strijd met de christelijke beginselen, zij zien meestal wel in dat zij misleid werden. Waarheen het oog gericht om uitkomst? Bij hebzuchtige meesters die hen onmenschelijk behandelen en

voor wie zij geen andere waarde hebben dan de hoeveelheid winst die zij met hun arbeiden opleveren, geen glimp van hoop. Bij de onchristelijke vereenigingen waaraan zij zijn vastgestrengeld en bij wie zij in plaats van liefde onderlinge naijver vinden, geen straal van licht. Daar liggen zij in hun ellende. Wat zouden velen, gebroken van ziel en verzwakt van lichaam sterk begeeren zich uit hun lage slavernij los te maken; en toch durven zij niet, hetzij omdat schaamte voor de menschen, hetzij vrees voor gebrek hen tegenhoudt. Maar wanneer de vereenigingen der katholieken in getal en werkzame kracht groeien, altijd meer doorwerken in den geest der »Rerum Novarum" dan zal het vriendelijk licht uit den hemel als een sterre der hope hen uitnoodigen en bemoedigen tot die vereenigingen toe te treden, waar zij, tot inkeer gekomen, bescherming, vrede en levensvreugde zullen wedervinden.

Met een krachtige aansporing tot allen, van wie voor de verbetering van den toestand der werklieden hulp kon worden verwacht, opdat ieder zijn taak opneme en volbrenge en *wel met grooten spoed*, eindigt de Encycliek. Tot de misdeelden, wier zaak het geldt, komt nog eens de vermaning: met verstand hun krachten in te spannen. Nog eens verzekert de Paus, dat de Kerk, wanneer het haar maar mogelijk wordt gemaakt d.i. wanneer haar daartoe maar de volle vrijheid wordt gelaten, het nooit en op generlei wijze aan hare werkzaamheden laten ontbreken.

Bij al de pogingen van de ongeloovige en onchristelijke arbeidersbeweging om de werklieden wantrouwen in te boezemen tegen de priesters, mogen onze werklieden-vereenigingen zich versterken in hun vertrouwen op de hulp van Bisschoppen en Priesters, waar hun deze laatste woorden van de Encycliek tegenklinken: Laten de bedienaars van den godsdienst al hun geesteskracht, al hun werkkracht inspannen; laten zij, de priesters, terwijl gij, Eerwaardige Broeders (de Bisschoppen) met Uw gezag en voorbeeld hen voorgaat, niet ophouden de leeringen des levens, ontleend aan het Evangelie, aan de menschen van allen stand

in te prenten; laten zij met alle kracht die in hen is, zich inspannen voor het heil der volkeren en bovenal laten zij zich beijveren, om, èn in henzelven, èn in de anderen, bij de hoogsten evengoed als bij de laagsten, op te wekken, de heerscheresse en koningin aller deugden, de liefde. De verhoopte redding toch is hoofdzakelijk te wachten van een ruime uitstorting van de liefde; van de christelijke liefde bedoelen wij, die de in het kort samengevatte wet is van het Evangelie, en die, bereid zichzelve altoos voor de belangen van anderen op te offeren, voor den mensch het zekerst tegengif is, tegen 's wereld hoovaardig en ongeregelde eigenliefde.

Zietdaar M.H. wat de Encycliek van de werklieden-vereenigingen zegt, wat deze van haar moeten leeren, hoe deze zich hebben te gedragen om het gewenschte doel: verbetering van den toestand der werklieden te helpen bereiken.

Moge 's Pausen zegen, welke met de Encycliek van hem uitging, het goede zaad van zijn woord vruchtbaar maken in alle voren waar hij het uitstortte, opdat in de ontredderde maatschappij, wederkere, rechtvaardigheid en vrede.

RECHTVAARDIG ARBEIDSLOON

DOOR

MR. P. J. M. AALBERSE.

(*Encycliek § 32*).

I. DE ARBEID.

1. Begrip en doel.

Onder menschelijken arbeid verstaan wij het aanwenden van de menschelijke krachten, om daardoor een bepaald doel te bereiken, of gelijk de Encycliek «*Rerum Novarum*" het uitdrukt (§ 32): »het zich inspannen om de zaken te verwerven welke voor de verschillende behoeften des levens, en voornamelijk tot instandhouding van zichzelven, noodzakelijk zijn."

Men onderscheidt tusschen geestelijken- en stoffelijken arbeid, — anders gezegd: tusschen hoofd- en handenarbeid.

Uit het begrip *arbeid* volgt reeds aanstonds, dat de menschelijke arbeid met den persoon van den arbeider nauw verbonden is.

Arbeid, afgescheiden van den persoon, bestaat niet. Arbeid is steeds »persoonlijk, daar de arbeidskracht vast zit aan den persoon". (Rerum Novarum § 32).

Onder arbeid wordt ook verstaan, het woord arbeid in objectieven zin n.m.l van den voleindigden arbeid, het resultaat van den arbeid.

Het doel van den arbeid is zedelijk en stoffelijk.

Het *zedelijk* doel van den arbeid is de vervulling van Gods gebod en de zedelijke zelfvolmaking van hem, die arbeidt.

Het *stoffelijk* doel van den arbeid is te onderscheiden in een persoonlijk en een maatschappelijk doel.

Het *persoonlijk* doel is »het aanwenden van de zaken welke voor de verschillende behoeften des levens, en voornamelijk tot instandhouding van zichzelven, noodzakelijk zijn". (Rerum Novarum § 32).

»Immers indien hij (de arbeider) zijn arbeidskrachten, indien hij zijn werkzaamheid aan een ander leent, dan leent hij ze met dit doel, om de middelen te verkrijgen, welke voor kracht- en levensonderhoud noodzakelijk zijn" (Rerum Novarum § 32).

Het maatschappelijk doel van den arbeid is: bij te dragen tot de algemeene. welvaart.

»Degenen, die een of ander bedrijf uitoefenen, zijn niet op dezelfde wijze en niet door dezelfde diensten als (de ambtenaren) den staat ten nutte: maar toch dienen ook zij ten zeerste, ofschoon minder rechtstreeks, het openbaar belang. Zeker, daar het goed van te leven-in-maatschappij van dien aard moet wezen, dat de menschen door het verkrijgen ervan beter worden, is het ongetwijfeld hoofdzakelijk te stellen in de deugd. Niettemin behoort ook tot een wèl geordenden staat het verstrekken van stoffelijke en uitwendige goederen, waarvan het gebruik noodzakelijk is tot de beoefening der deugd (S. Thom. De reg. princip. I. c. XV). Welnu, voor het voortbrengen van deze goederen is de arbeid der werklieden ten zeerste werkdadig en noodzakelijk, hetzij ze op velden, hetzij ze in de werkplaatsen hun vak en handenarbeid uitoefenen. Ja zelfs is hun invloed en hun werkzaamheid te dezer zake zóó groot, dat dit volkomen waar is, dat nergens anders als uit den arbeid der werklieden de rijkdom der staten geboren wordt."

Het persoonlijk doel van den arbeid is het directe doel. Ieder werkt op de eerste plaats voor zichzelf, om voor zich en zijn gezin het brood te verdienen. Wel zal in den regel, in onze op arbeidsverdeeling en ruil berustende maatschappij het arbeids-*product* voor anderen, zeg: de maatschappij, bestemd zijn. Maar toch zal het eerste het

directe doel van den arbeid zijn, om na eenige ruilovereenkomsten, door het arbeidsproduct mogelijk geworden, zich datgene aan te schaffen, wat men zelf, voor zich en zijn gezin, noodig heeft: voeding, kleeding, woning, enz.

Het maatschappelijk doel is daarom het indirecte, het middellijke doel van den arbeid.

Doch al heeft dus de arbeid ook een maatschappelijk doel, al kan men daarom met Graaf DE MUN zeggen, dat de arbeid ook is een »sociale functie", daaruit volgt nog geenszins, dat de arbeider daarom zou zijn een staatsambtenaar. Ambtenaar is slechts hij, die staat in directen dienst van den Staat, — hij, wiens arbeid direct tot doel heeft het algemeen welzijn.

Wel volgt uit het feit, dat de arbeid is een sociale functie, in den aangegeven zin, dat de Staat het recht en den plicht heeft, zich met dien arbeid te bemoeien.

Daarom laat LEO XIII op de zooeven aangehaalde zinsneden in de Rerum Novarum terstond volgen:

»De billijkheid gebiedt derhalve, voor den werkman van staatswege zorg te dragen, opdat hij zelfs iets trekke uit hetgeen hij bijdraagt ten algemeenen nutte, opdat hij gehuisvest, opdat hij gekleed, opdat hij in behoorlijken doen met minder moeite kunne leven. Daaruit volgt, dat alles dient begunstigd te worden, wat op welke manier ook voor den toestand der werklieden voordeelig schijnt te zullen zijn. En deze zorg, verre van iemand te benadeelen, zal veeleer voordeelig zijn voor allen gezamenlijk, daar het volstrekt in het belang van den Staat is, dat diegenen, van wie zulke noodzakelijke goederen voortkomen, niet op allerlei manieren ongelukkig zijn." (Rerum Novarum § 25).

2. *Beteekenis en waarde.*

De beteekenis en waarde van den arbeid is, naar EBERLE (Arbeit und Lohn, blz. 7) terecht opmerkt, viervoudig, wijl hij een viervoudigen zegen aan individuen en maatschappij brengt.

De lichamelijke zegen van den arbeid bestaat hierin,

dat hij ons het noodige levensonderhoud op geoorloofde wijze en zonder inbreuk op anderer eigendom verschaft dewijl hij productief is, hetzij door den mensch onmiddellijk de levensmiddelen (in ruimeren zin) te verschaffen, hetzij door den mensch het geld te doen verdienen, waarmee hij die levensmiddelen koopen kan.

De *geestelijke* zegen bestaat hierin, dat hij ons behoedt voor lediggang, des duivels oorkussen.

De *zedelijke* zegen bestaat hierin, dat hij ons nuttig is voor het verwerven van zedelijke deugden en rijke verdiensten voor de eeuwigheid, wanneer wij hem met een goede meening verrichten.

De *maatschappelijke* zegen bestaat hierin, dat alle ledematen van het maatschappelijk lichaam, elk naar zijn eigen bestemming, werkzaam zijn en elkaar gezamenlijk helpen; en dat hij het mogelijk maakt door werken van lichamelijke en geestelijke barmhartigheid hun ter hulpe te komen, die niet door eigen arbeid in hun onderhoud kunnen voorzien.

De waarde van den arbeid in objectieven zin, dus van het arbeidsresultaat, wordt door verschillende factoren beheerscht.

1. door de meer of mindere volmaaktheid en het nut van het arbeidsproduct;

2. door den arbeidstijd, welke aan zijn voortbrenging is besteed;

3. door de bekwaamheid en kennis, welke van den arbeider geëischt wordt, om het te kunnen voortbrengen, en dus ook van den tijd, die noodig was, om deze bekwaamheid en kennis te verwerven;

4. door vraag en aanbod van gelijke of soortgelijke arbeidsproducten;

5. door de waarde der verwerkte grondstoffen.

Hierover aanstonds uitvoeriger.

3. *Recht op het bestaan.*

Van het eerste oogenblik van zijn bestaan — dus ook vóór de geboorte — heeft de mensch een recht op dat

bestaan. Dit recht is de onmisbare grondslag voor alle andere, op de natuur berustende, rechtseischen. De mensch moet op de eerste plaats leven, opdat hij zijn door God gewilde tijdelijke en eeuwige bestemming kunne bereiken.

Het recht op het bestaan is een natuurrecht. LEO XIII zegt 't uitdrukkelijk: »Het leven in stand te houden wordt door de natuur zelve, waaraan men ten zeerste moet gehoorzamen, bevolen." (Rerum Novarum § 32).

De inhoud van dit recht is negatief en positief.

Negatief verbiedt het iedere onmiddellijke schending van leven, gezondheid, eer en goeden naam des naasten; maar ook ieder middellijk nadeel, aan zijn persoonlijkheid toegebracht.

De Staat heeft dit recht te beschermen. Waar die bescherming feitelijk ontbreekt, ontstaat het recht van zelfverdediging, van noodweer.

Positief, omvat het recht op het bestaan het recht op de bevrediging der eerste levensbehoeften.

Als geestelijk-lichamelijk wezen heeft echter de mensch levensbehoeften zoowel voor ziel als voor lichaam.

De bevrediging dier behoeften is voor hem een plicht, òok met het oog op zijn zedelijke taak, zijn hoogere tijdelijke en eeuwige bestemming.

Voor de bevrediging der behoeften zijn den mensch de natuurlijke goederen aangewezen, die hem omgeven, en die hem, naar Gods woord, dienen moeten: »Laat ons den mensch maken naar ons beeld en gelijkenis, opdat hij heerschappij voere over de visschen der zee, en over de vogelen des hemels en over de geheele aarde en over al het kruipend gedierte, dat zich beweegt op aarde." (Genesis I 26). (Vgl. ook Genesis I 29 en IX 2 en 3).

Drieërlei worde hierbij in 't oog gehouden:

Vooreerst: het gaat hier over een recht, dat voortvloeit uit de menschelijke natuur, een recht, dat *allen* menschen toekomt, en hun altijd, onder alle omstandigheden, toekomt. (Rerum Novarum § 32).

Vervolgens: het recht op het bestaan, met zich mee-

brengende het recht op een zoodanig deel van de aardsche goederen als noodig is, om dit recht te verwezenlijken, brengt daardoor, hoewel dit recht allen gemeen en voor allen gelijk is, nog volstrekt niet met zich een recht op een voor allen *gelijk* deel.

En van een maximum kan alleen in zooverre gesproken worden, dat het niet geoorloofd zou zijn, dat enkelen zooveel goederen tot zich namen of bezaten, dat anderen hun recht op het bestaan niet meer zouden kunnen verwezenlijken.

Vandaar dan ook de *plicht,* om van hetgeen men overvloedig heeft, aan anderen, die te weinig bezitten, mee te deelen.

Doch hieraan moet worden vastgehouden, dat het recht op het bestaan is een *persoonlijk* en niet een *zakelijk* recht; d. w. z. het geeft een recht op het medegebruik der natuurgoederen *in 't algemeen*, maar aan niemand wijst het onmiddellijk een zakelijke heerschappij toe over een of ander bepaalde afzonderlijke zaak. Dit persoonlijk recht wordt eerst zakelijk, wanneer er een ander, zakelijk, recht bijkomt: het eigendomsrecht.

En ten derde: het recht op het bestaan, opgevat in dien engeren zin van het recht op het voor het leven benoodigde, wordt nader bepaald door den plicht tot arbeid.

4. *Plicht en recht tot arbeid.*

De plicht tot arbeid is een zedelijke plicht, door God der menschheid opgelegd, en welke evenzoo algemeen geldt als de wet des doods, die tegelijk werd afgekondigd. »De mensch wordt tot arbeid geboren, gelijk de vogel om te vliegen" zegt Job. (5. 7).

De plicht tot arbeid is een plicht, door de natuurwet ons opgelegd.

Men moet echter twee soorten van natuurwetten onderscheiden:

1°. die, welke ieder individu verplichten, — zooals de deugden, zonder welke wij ons einddoel niet kunnen bereiken (geloof, rechtvaardigheid, enz.);

2°. die, welke de menschheid in haar geheel verplichten, doch niet ieder individu afzonderlijk. Zoo de plicht tot voortplanting: »Gaat en vermenigvuldigt U!" waardoor echter niet ieder individu tot het huwelijk verplicht wordt.

Waarop is dit onderscheid gegrond?

De natuurwetten, die alle individuen verplichten, betreffen datgene, wat een ieder moet doen of laten, om zijn eigen einddoel te bereiken.

Daarentegen betreffen de natuurwetten die niet ieder individu afzonderlijk, maar wel de menschheid in haar geheel genomen, verplichten, datgene, wat niet voor ieder individu afzonderlijk noodig is, om zijn einddoel te bereiken, maar wel noodig is voor de menschheid in haar voortbestaan.

De plicht tot arbeid nu behoort tot de tweede soort natuurwetten. Het doel van den arbeid kan immers, gelijk wij reeds zagen, door sommigen ook bereikt worden, zonder dat zij persoonlijk arbeid verrichten.

De plicht tot arbeid omvat zoowel den geestelijken als den lichamelijken arbeid.

Door het gebod tot arbeid heeft het christendom een ontzaglijk groote sociale vooruitgang boven het grieksche en romeinsche heidendom ingeleid. In de heidensche wereld gold de handenarbeid als de vloek der armoede. De vrijgeborene hield den arbeid voor een schande en voor het lot der slaven.

Het christendom daarentegen erkende den arbeid als de wil Gods. Christus zelf eerde den handenarbeid, door zich als voedstervader een ambachtsman te kiezen. (Vgl. EBERLE, blz. 9—15.)

Uit hetgeen wij zagen omtrent het recht op het bestaan en den plicht tot arbeid, vloeit logisch voort, dat het recht op het bestaan nader aldus kan omschreven worden: het recht om *door arbeid*, hetgeen voor het levensonderhoud noodzakelijk is, te verwerven.

Wie niet arbeiden wil, hoewel hij 't kan, heeft geen recht op onderstand.

Het recht op het bestaan sluit dus in zich den plicht en het recht tot arbeid.

De inhoud ook van dit recht is negatief en positief. *Negatief* verbiedt het, iemand, die werken wil, daarin te belemmeren, indien die arbeid voor hem noodig is, om het levensonderhoud voor zich en zijn gezin te verwerven, m. a. w. in zooverre het recht tot arbeid het direct uitvloeisel is van het recht op het bestaan.

Positief omvat het recht tot arbeid het recht, om met de eigen arbeidsmiddelen door arbeid zich het noodige levensonderhoud te verwerven.

Wij zeggen »met de eigen arbeidsmiddelen" want:

uit niets volgt, dat het recht tot arbeid in zich sluit het recht op arbeidsmiddelen, waarop een ander een ander recht — 't eigendomsrecht — heeft;

uit niets volgt, dat wie werken wil en kan, bevoegd zou zijn, om van zijn recht om te arbeiden gebruik te maken met schennis van de rechten van anderen;

uit niets volgt ook, dat de werklooze tegenover den staat een recht geldend zou kunnen maken, hem werk te verschaffen, zooals dit niet alleen door socialisten (LOUIS BLANC!) maar zelfs door BISMARCK beweerd werd, die op 9 Mei 1884 in den Duitschen Rijksdag zeide, dat de staat *verplicht* is werk te verschaffen aan den man, »der vor seine Mittbürger tritt und sagt: ich bin gesund und arbeitslustig, finde aber keine Arbeit."

Deze meening is valsch en onbewijsbaar.

Vandaar dan ook, dat wij, om alle misverstand te voorkomen, spreken van recht *tot* arbeid, en niet van recht *op* arbeid.

Is dit zoo, dan zal dus hij, die zelf geen arbeidsmiddelen heeft, doch arbeiden wil, een overeenkomst moeten aangaan met hem, die eigenaar van arbeidsmiddelen is.

Deze overeenkomst is echter van de zijde van den

eigenaar als zoodanig een *vrije* arbeidsovereenkomst; want uit het persoonlijk recht des eenen tot arbeid, vloeit niet noodwendig voort een persoonlijke plicht van den anderen, om juist met dezen arbeider die overeenkomst aan te gaan.

Wel heeft ook die eigenaar den plicht, van hetgeen hij overvloedig heeft mee te deelen aan wie nooddruftig is, maar eenerzijds correspondeert met dien plicht des eigenaars niet een zakelijk recht van dezen of genen bepaalden nooddruftige, om wat hem ontbreekt en gene overvloedig bezit, juist van hem op te eischen, — en anderzijds vloeit uit den plicht tot meedeelen van het overvloedige niet voort een plicht om nu juist arbeidsmiddelen aan den behoeftige ter beschikking te stellen en niet b. v. levensmiddelen aan hem te schenken.

Wel zal, wie 't eerste doet, in 't algemeen beter handelen, maar een plicht juist tot *die* handeling bestaat niet, veel minder een recht voor een ander om juist dit van hem te vorderen.

Die overeenkomst tusschen den arbeider en den bezitter der arbeidsmiddelen kan in verschillende vormen worden gegoten. De twee meest voorkomende zijn deze: òfwel de eigenaar leent of verhuurt aan den arbeider de arbeidsmiddelen, en deze arbeidt dan voor eigen risico, — ofwel de arbeider verricht den arbeid in dienst van dien eigenaar tegen betaling eener vergoeding, die het equivalent moet zijn voor den gepresteerden arbeid.

Deze laatste overeenkomst, — de arbeidsovereenkomst — zullen wij thans nader gaan beschouwen.

II. DE ARBEIDSOVEREENKOMST.

1. *Begrip.*

Vragen we ons eerst af: wat is de arbeidsovereenkomst?

In artikel 1 van het wetsontwerp-DRUCKER tot regeling der arbeidsovereenkomst werd deze defenitie gegeven:

»Arbeidsovereenkomst is een overeenkomst tusschen een arbeider en een werkgever, waarbij de arbeider tegen loon

zijne arbeidskracht, geheel of voor een gedeelte, voor zekeren tijd ter beschikking stelt van den werkgever."

Aan deze definitie ligt ten grondslag de opvatting van het Romeinsche recht, ook in ons Burgerlijk Wetboek van 1838 gehuldigd, dat de arbeider zijn diensten aan den werkgever *verhuurt*, m. a. w. zijn arbeidskracht ter beschikking stelt.

Terecht is deze definitie in de wetsontwerpen-CORT VAN DER LINDEN en LOEFF niet ongewijzigd overgenomen.

»De arbeidskracht toch — schreef minister LOEFF in zijn memorie van toelichting (Bles I, blz. 319) — is onafscheidelijk aan den arbeider verbonden. Arbeidskracht, hetzij spierkracht, hetzij denkvermogen, is niets anders dan de macht om arbeid te verrichten. Alleen de arbeider heeft over die macht te beschikken. Evenmin als b. v. zijn gehoor of zijn gezicht, kan de arbeider zijn arbeidskracht van het lichaam uitzonderen en daarover eenen ander de beschikking geven. Hij kan niet meer dan zich verbinden, waar hij het hem geschonken vermogen tot arbeiden in actie brengt, het resultaat van die in werking gestelde arbeidskracht aan een ander af te staan."

Vandaar dan ook dat mr. LOEFF de arbeidsovereenkomst aldus omschreef, — en men kan deze omschrijving thans lezen in artikel 1637*a* B. W.:

»De arbeidsovereenkomst is een overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich verbindt, in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid verrichten."

Het voorwerp dezer overeenkomst is dus niet »het ter beschikking stellen van arbeidskracht", maar »het verrichten van arbeid".

2. *Karakter.*

Er zijn verschillende soorten van overeenkomsten.

In ons Burgerlijk Wetboek worden er verschillende met name genoemd, zooals: koop en verkoop, ruil, huur

en verhuur, maatschap of vennootschap, schenking, bewaargeving, bruikleening, lastgeving, enz.

De vraag is nu, tot welke soort behoort de arbeidsovereenkomst?

De een zegt: 't is een koop-overeenkomst, immers de arbeider verkoopt zijn arbeid aan den werkgever; het arbeidsloon is eenvoudig de koopprijs van den arbeid.

De ander zegt: 't is een huurovereenkomst; immers de arbeider verhuurt zijn arbeidskracht aan den werkgever, die er hem den huurprijs — 't arbeidsloon — voor betaalt.

Een derde verklaart: 't is een ruilovereenkomst; immers de arbeider verruilt zijn arbeidskracht tegen loon.

Een vierde weer meent: 't is een overeenkomst van maatschap of, gelijk men 't in Duitsch-Hollandsch pleegt uit te drukken: een maatschappelijk of gezelschapsverdrag; immers de arbeider sluit een maatschap of vennootschap met zijn werkgever; hij brengt zijn arbeid of althans zijn arbeidskracht in, de werkgever zijn kapitaal; de winst deelen ze naar overeengekomen verhouding; het deel van de winst, dat de arbeider ontvangt, is 't arbeidsloon.

Geen dezer meeningen is juist.

Ziehier waarom.

De arbeidsovereenkomst is geen koopovereenkomst.

Art. 1493 B.W. zegt. »Koop en verkoop is een overeenkomst, waarbij de eene partij zich verbindt om eene *zaak* te leveren en de andere, om daarvoor den bedongen prijs te betalen."

Die »bedongen prijs" zou dan natuurlijk het »arbeidsloon" zijn. Maar welke is dan de »zaak", welke de arbeider zich verbindt te »leveren"?

De arbeid — zegt men.

Maar, dit kan niet juist zijn.

De menschelijke arbeid is geen »zaak", geen »waar" maar hij is een *handeling*.

Doch vervolgens, de werkgever wordt ook geen eigenaar van den *arbeid*, maar van het *arbeidsproduct*. Dat is geheel iets anders.

Doch evenmin kan men zeggen, dat de arbeider dan het arbeidsproduct verkoopt, want hij is daar geen eigenaar van. Zoowel vóór als ná hare bewerking is de werkgever eigenaar van den grondstof.

De arbeider verbindt zich dus niet, om een waar te leveren, om den eigendom van die waar aan den werkgever over te dragen, maar hij verbindt zich, om iets te *doen*, n.l. om arbeid te verrichten in dienst van den werkgever.

Dit is nu maar niet een juristerij, waaraan men maling kan hebben. Juist de opvatting, dat het arbeidscontract een koopovereenkomst, de arbeid koopwaar is, heeft tot de schandelijkste praktijk geleid. Daaruit leidde men af, dat het loon zich had te regelen, gelijk de prijs der waren, naar de verhouding van vraag en aanbod; dat niet het recht op het bestaan van den werkman en zijn gezin, maar de toestand van de wereldmarkt het loon heeft te bepalen; dat de verhouding tusschen arbeider en werkgever ook zedelijk geheel dezelfde is als tusschen kooper en verkooper; dat de menschelijke arbeid is een koopwaar, als bieten, steenkool, enz.

Welk een ellende brengt over de wereld een valsche theorie, als het egoïsme zich ervan meester maakt, om het onrecht te bemantelen!

Vervolgens: de arbeidsovereenkomst is geen huurovereenkomst. Art. 1583 B.W. zegt: »huur en verhuur is een overeenkomst, waarbij de eene partij zich verbindt, de andere partij het genot eener zaak te doen hebben, gedurende een bepaalden tijd en tegen een bepaalden prijs, welke de laatstgenoemde aanneemt te betalen".

Het ontwerp-DRUCKER hield nog vast aan de Romeinsch-rechtelijke opvatting, dat het arbeidscontract was een huurovereenkomst.

Wat werd dan verhuurd? De arbeidskracht?

Neen; gelijk we reeds zagen is dit onmogelijk en wel daarom, omdat de arbeidskracht is onafscheidbaar van den persoon des arbeiders; hij kan dus die arbeidskracht niet

verhuren; doet dit ook niet. Hij verbindt zich, om die arbeidskracht aan te wenden, in dienst van een ander.

Een verhuurder heeft alleen tot plicht, om iets te *laten*, n.l. het verhuurde door den huurder te laten gebruiken; maar de arbeider heeft tot plicht, iets te *doen*, n.l. zijn arbeidskracht ten behoeve des werkgevers aan te wenden.

Verder, de arbeidsovereenkomst is geen ruilovereenkomst.

Volgens het B.W. art. 1577 is »ruiling een overeenkomst waarbij partijen zich verbinden, om aan elkander wederkeerig eene zaak in de plaats van een andere te geven".

Wat wordt hier geruild? De arbeidskracht tegen loon?

Ieder voelt dat, als men hier niet kan spreken van een koop- of huurcontract, men evenmin zeggen kan, dat de arbeidsovereenkomst is een ruilovereenkomst.

Veel moeilijker is de vraag, of dan de arbeidsovereenkomst niet is een overeenkomst van *maatschap* of *vennootschap*.

Artikel 1655 B.W. zegt: »maatschap is een overeenkomst waarbij twee of meerdere personen zich verbinden om iets in gemeenschap te brengen, met het oogmerk, om het daaruit ontstaande voordeel met elkander te deelen".

Nu is 't natuurlijk niet de vraag, of wij 't misschien niet wenschelijk, niet ideaal zouden vinden, wanneer de werkgevers met de arbeiders zulk een overeenkomst sloten. Daarover later.

Maar de vraag is: is het arbeidscontract, zooals dit thans gesloten wordt in zijn wezen een maatschap-contract?

En dan moeten wij wel antwoorden: *neen*.

Niet, omdat bij deeling der winst, ook deeling van het verlies moet plaats hebben, immers art. 1672 B.W. erkent, dat bij een maatschap of vennootschap bedongen kan worden, dat alle verliezen bij uitsluiting door een of meer der vennooten zullen gedragen worden.

Ook niet, omdat de arbeider, bij wijze van voorschot of te maken winst, wekelijks of maandelijks zijn geldloon ontvangt, zonder verplicht te zijn, om bij eventueele verliezen, dit later bij te passen. Immers ook bij de maatschap komen

dergelijke bepalingen in de praktijk voor, al willen wij niet ontkennen, dat dan het verschil tusschen zulk een maatschap- en een arbeidscontract, zeker niet bijster groot is, zeker niet in de praktijk.

Maar *het* groote verschil, dat het wezen dezer beide overeenkomsten raakt is: dat de vennoot werkt *samen* met zijn mede-vennoot, terwijl de arbeider werkt *in dienst* van zijn werkgever.

Dat is het groote onoverkomelijke verschil. Zonder die dienstverhouding, die contractueel verplichte gehoorzaamheid, dat aanvaarden van de leiding, het gezags-element dus, geen arbeidsovereenkomst, — maar met deze ook geen maatschapsovereenkomst.

Vandaar dat het onjuist is, wanneer men zegt, dat de arbeidsovereenkomst is een maatschaps-overeenkomst.

Wij komen tot de navolgende conclusie:

Geen dezer overeenkomsten drukt het wezen van de arbeidsovereenkomst uit.

Ze kan er in sommige opzichten op gelijken, maar er volkomen mee gelijk is ze niet.

't Is duidelijk, de arbeidsovereenkomst is een overeenkomst met eigen aard, een contractus sui generis, — de overeenkomst n. l. waarbij de arbeider zich verbindt, in dienst van den werkgever tegen loon een zekeren arbeid te verrichten.

Kan men dit een zedelijk geoorloofde overeenkomst noemen?

Gewis, de arbeidsovereenkomst heeft gediend als middel om grof onrecht jegens de arbeiders te plegen. Maar het misbruik, dat van deze overeenkomst gemaakt kan worden, stempelt die overeenkomst zelve niet tot een onzedelijk contract.

Gewis, er zijn groote schaduwzijden, maar welk ander contract heeft ze niet?

Vaststaat, dat niemand het voelt als iets onzedelijks, om voor een ander arbeid te verrichten, en daarvoor een vergoeding aan te nemen.

Vaststaat, dat het verrichten van arbeid, om loon, zoowel door de H. Schrift, als door de voornaamste moraaltheologen als zedelijk geoorloofd wordt beschouwd.

3. *Beteekenis en waarde.*

De groote beteekenis van de arbeidsovereenkomst vloeit direct voort uit het Recht op het Bestaan en den Plicht tot Arbeid.

Het Recht op het Bestaan, dat omvat het recht op de bevrediging der eerste levensbehoeften, wordt nader bepaald door den plicht tot arbeid.

Vandaar, dat in een op rechtvaardigheid gegrondveste samenleving, hij die werkt, die zijn leven lang werkt, naar de mate zijner krachten, ook in dien arbeid het eenige middel heeft, om in het leven te blijven.

De arbeid is persoonlijk, zegt de Paus, omdat de arbeidskracht vast zit aan den persoon, — maar hij is ook *noodzakelijk*, omdat de mensch de vruchten van zijn arbeid noodig heeft tot instandhouding van zijn leven, wat een plicht is voor hem.

De arbeidsovereenkomst is dus daarom van zooveel waarde en van zoo groote beteekenis, omdat zij voor de overgroote meerderheid der menschen, de eenig mogelijke manier is, om het recht op het bestaan te verwezenlijken.

Vandaar vooral de beteekenis van het vraagstuk van het *rechtvaardig arbeidsloon.*

III. HET ARBEIDSLOON.

1. *Begrip.*

Van arbeidsloon zijn minstens evenzoovele definities, als er definities zijn van de arbeidsovereenkomst.

Wie in de arbeidsovereenkomst een andere als boven genoemde overeenkomst ziet, beschouwt het arbeidsloon als koopsom, huurprijs, ruilvoorwerp, winstaandeel.

Wij zien in het betalen van het arbeidsloon de hoofdpraestatie, waartoe zijnerzijds de werkgever zich verbonden heeft.

Het arbeidsloon is dus het equivalent, dat de arbeider ontvangt voor het verrichten van zijn arbeid.

Men zal thans begrijpen, waarom wij zulk een lange inleiding over het begrip *arbeid* en *arbeidscontract* hebben moeten doen voorafgaan.

Daardoor is het ons thans gemakkelijk, een oordeel te vormen over de verschillende loontheorieën.

Deze talrijke theorieën kan men in twee groote groepen verdeelen.

Vooreerst de *Economische-* en vervolgens de *Ethische loontheorieën.*

2. *Economische loontheorieën.*

a. Onder deze theorieën zijn de meest bekende, vooreerst: die van de liberale economisten, welke men kan noemen de theorie van het *natuurlijk* loon. Deze gaan uit van de gedachte, dat de arbeid, of de arbeidskracht eenvoudig is een koopwaar; waarvan de prijs wordt beheerscht door vraag en aanbod; verder valt hieronder de zoogenaamde *ijzeren loonwet* van LASSALLE. Deze theorie beweert, dat in de tegenwoordige omstandigheden er een ijzeren wet bestaat, volgens welke het loon van den werkman steeds beperkt blijft tot het voor levensonderhoud noodzakelijke. Stijgt 't daarboven, dan nemen de huwelijken toe, en komen er meer kinderen. Dus meer aanbod van arbeidskrachten, waardoor 't loon daalt.

Daalt 't beneden het minimum, dan minder huwelijken, minder kinderen, grooter sterfte, — dus minder aanbod van arbeidskrachten, — dus stijging van den prijs, d. i.: loon.

De feiten hebben de onhoudbaarheid van deze theorieën bewezen.

Vooreerst, de loonen stijgen overal.

2. Meer welvaart geeft volstrekt nog niet meer kinderen.

3. Al was dit zoo, dan zou toch die aanwas veel te langzaam werken.

Verder behoort daartoe *de loonfondstheorie* van ADAM SMITH, MALTHUS, RICARDO, en STUART-MILL.

Deze theorie gaat uit van de meening, dat er in een land aanwezig is een fonds om de arbeiders te onderhouden. Om de loonen te doen stijgen, moet men dus dat fonds grooter maken, doch dit gaat niet naar willekeur; of de arbeiders moeten hun eigen aantal verminderen door zelfbeperking.

't Is begrijpelijk, dat deze theorie logisch leidt tot Nieuw-Malthusianisme. Ook deze theorie steunt geheel op de meening, dat de arbeid is een gewone koopwaar.

Andere theorieën, welke ook tot de economische behooren, zijn die, welke het meest hechten aan den productieven arbeid.

Zoo de productiviteits-theorie van WALKER, JEVONS, CAUWES, en BEAUREGARD.

Deze theorie leert, dat het loon stijgt, naarmate de productiviteit van den arbeid grooter wordt.

Ook hier heeft de ervaring geleerd, dat zeker dit één van de factoren kan zijn, welke invloed hebben op de hoogte van het loon, maar dat het volstrekt niet is de eenige factor.

Ook behoort hiertoe de theorie van *den interest* n.m.l. de theorie o.a. door LEROY BEAULIEU verdedigd, welke het loon beschouwt als de interest van het kapitaal dat de arbeider bezit, n.m.l. zijn arbeid; die interest zal stijgen, naarmate de arbeider meer voortbrengt. Tegen haar geldt hetzelfde, als tegen de productiviteits-theorie.

3. *Ethische loontheorieën.*

Tegenover deze economische theorieën kan men nu stellen de *zedelijke* theorieën. Het verschil tusschen beide is dit: een economische loontheorie vraagt niet, hoe hoog behoort eigenlijk het loon te zijn, maar alleen hoe hoog *is* 't loon, en hoe komt het, dat het loon zoo hoog is.

Een ethische loontheorie daarentegen, vraagt niet op de eerste plaats, hoe hoog is het loon op 't oogenblik, maar vraagt, hoe hoog *behoort* het loon te zijn, wil het zijn een rechtvaardig arbeidsloon.

Onder deze ethische-loontheorieën zijn er enkele, die slechts ten deele juist zijn. Zoo b.v. de bekende maatschaptheorie van VOGELZANG, WEISS, RATZINGER, drie bekende Katholieke Sociologen. Zij gaan uit van de meening, dat de vennootschap tusschen kapitaal en arbeid, de eenig rechtvaardige vorm van contract is. Zij verwerpen het heerschende looncontract, of althans zij meenen, dat de arbeider *recht* heeft op een deel van de winst.

Gelijk wij hiervoren reeds zagen, deelen wij die meening niet.

Verder, behoort hierbij de theorie van het bedongen loon. Deze beweert, dat rechtvaardig is, het loon dat bedongen is; beide partijen zijn vrij, maar zoodra zij 't eens zijn geworden over een te betalen arbeidsloon, is dat het rechtvaardig loon. Gelijk wij zien zullen, is deze oud-liberale theorie onjuist.

Evenzeer onjuist is de theorie, welke als maatstaf van het loon neemt den loopenden prijs: het loon, dat door het meerendeel der werkgevers ter plaatse betaald wordt.

De juiste ethische loontheorie is door Paus LEO XIII in de *Rerum Novarum* ontwikkeld.

Deze loontheorie komt hierop neer:

»Dit toch is werken, zich inspannen om de zaken te verwerven, welke voor de verschillende behoeften des levens, en voornamelijk tot instandhouding van zichzelven noodzakelijk zijn. *In het zweet Uws aanschijns zult gij Uw brood eten.* (Gen. III, 19). Derhalve heeft bij den mensch de arbeid, om zoo te zeggen twee kenmerken door de natuur er aan gegeven, namelijk dat hij *persoonlijk* is, daar de arbeidskracht vastzit aan den persoon, en geheel en al het eigendom is van hem, door wien zij wordt uitgeoefend, en tot wiens nut zij uitteraard bestemd is; vervolgens dat hij *noodzakelijk* is, om reden dat de mensch de vruchten

van zijn arbeid noodig heeft tot instandhouding van zijn leven; het leven nu instand te houden wordt door de natuur zelve, waaraan men ten zeerste moet gehoorzamen, bevolen. Welnu, indien de arbeid enkel van dien kant beschouwd wordt, dat hij persoonlijk is, dan is er geen twijfel over, of het staat den werkman vrij de grootte van het overeengekomen loon te krap te bepalen; evenals hij toch zijn arbeid vrijwillig geeft, zoo kan hij ook vrijwillig òf met een schamel loon òf met volstrekt geen loon tevreden zijn. Doch geheel anders dient men te oordeelen, indien met het begrip van het *persoonlijke* van den arbeid met het begrip van het *noodzakelijke* er van verbindt, welk laatste wel in gedachte maar niet in werkelijkheid van 't eerste te scheiden is. Inderdaad in het leven te blijven is een plicht die ieder afzonderlijk heeft en die allen menschen gemeen is, waaraan het een misdaad is te kort te schieten. Hieruit ontstaat noodzakelijk het recht om zich de dingen te verwerven, waarmede het leven instand gehouden wordt; en alleen het met zijn arbeid verdiende loon verstrekt aan iederen man uit het volk gelegenheid om zich deze zaken te verschaffen. Laat het dus zijn, dat werkman en werkgever vrijelijk ten opzicht van hetzelfde contract, en met name ten opzichte van de grootte van het loon overeenstemmen; toch is er nog altoos iets dat zijn grond vindt in de natuurlijke rechtvaardigheid, en wel iets hoogers en gewichtigers dan de vrije wil van de contracteerenden, te weten dat het loon niet ontoereikend moet wezen om den werkman, den ordentelijken wel te verstaan en oppassenden, te onderhouden. En indien de werkman door den nood gedwongen, of gedreven door vrees voor grooter onheil, te harde voorwaarden aanvaardt, welke hij, ofschoon hij niet wil, moet aanvaarden, daar ze door den werkgever of aannemer van het werk worden opgelegd, dan is dit geweld ondergaan, waartegen de rechtvaardigheid in verzet komt."

Wat de Paus hier aangeeft, is het *ethisch minimum*. Het is dus niet waar, dat dit minimum *steeds* is het absoluut

rechtvaardig minimum. Rechtvaardig is het loon alleen dan, wanneer het is het volle equivalent van de waarde van den arbeid. Maar bij de bepaling van die waarde, zal steeds het uiterst minimum zijn: hetgeen benoodigd is voor het levensonderhoud. De *volle* waarde van den arbeid wordt echter beheerscht ook door verschillende andere factoren: groote vaardigheid, bijzondere moeilijkheid, noodzakelijk lange leertijd, gevaar, vertrouwen, verantwoordelijkheid, het aantal beschikbare arbeiders in verhouding tot het aantal beschikbare plaatsen, waarde van 't arbeidsproduct enz.

Al deze factoren hebben invloed op de *waarde* van den arbeid, en dus op de vraag: wat is in elk speciaal geval een *rechtvaardig* loon.

Maar hoe ook die factoren inwerken, steeds blijft 't absoluut minimum: het noodzakelijk levensonderhoud.

Is dit het onderhoud van het gezin, of van den arbeider? Wij meenen, dat het is 't onderhoud van een *gemiddeld gezin*; — of de arbeider feitelijk gehuwd is, of hij met veel of weinig kinderen gezegend is, doet hier niets af, o.i. is dit ook de beteekenis van de Encycliek *Rerum Novarum*.

Is dit het onderhoud alleen op 't oogenblik, dat gearbeid wordt? Wij meenen: neen. Een man, die zijn leven lang behoorlijk werkt als hij kan, moet uit dien arbeid ook het levensonderhoud kunnen putten voor die dagen, waarin hij wegens ziekte, ongeval, invaliditeit, ouderdom, werkloosheid, *niet* werken kan. Vandaar onze bewering. dat de verplichte arbeidersverzekering niet anders is, dan een wettelijke regeling van het arbeidsloon.

DE ENCYCLIEK »GRAVES DE COMMUNIE RE"

DOOR

A. WASZINK.

---

1. *Inleiding.*

Maandagmorgen is behandeld de geschiedenis en de beteekenis der Encycliek Rerum Novarum. Toen is gegeven een kort, door het doel beperkt overzicht, van de katholieke-sociale beweging in verschillende landen, in zooverre deze verband hield met Rerum Novarum.

Dat die Encycliek, den 15en Mei 1891 verschenen, en uitgevaardigd op een tijdstip waarop de sociale questie inderdaad een brandende questie was, algemeen de aandacht trok, behoeft niet gezegd; dat zij én op het gebied der theorie én op dat der praktijk, groote gevolgen had, is bekend; maar dat zij reeds zoo spoedig, voornamelijk wat hare practische toepassing betreft, oneenigheid zou brengen, ligt minder voor de hand. Toch is dit het geval geweest, voornamelijk in Italië, België en Frankrijk. Tien jaren na het verschijnen van Rerum Novarum oordeelde LEO XIII het noodig, in te grijpen: 18 Januari 1901 vaardigde hij uit de Encycliek, die in haren Latijnschen tekst aanvangt met de woorden: »Graves de Communi re oeconomica disceptatiores" (»De ernstige geschillen op economisch gebied".) Deze Encycliek is, evenals Rerum Novarum, gericht tot de geheele Kerk. Zij daaagt echter niet, gelijk deze, een titel. Spoedig na hare verschijning stond zij bekend als de Encycliek over de Christen-democratie.

Van de commentaren die er op zijn verschenen, dienen genoemd:

P. VERMEERSCH S. J. »La nouvelle Encyclique Sociale", Bruxelles 1901.

Abbé DE GRYSE. »Encore la démocratie catholique", twee artikelen in de Revue sociale catholique, 5e deel. In datzelfde deel en in het 4e deel waren reeds van de hand van denzelfden schrijver opgenomen, een viertal artikelen over de katholieke democratie, vóórdat de Encycliek verscheen.

P. BOOMAARS C. S. S. R. »De Sociale Vraag, of Rerum Novarum en Graves de Communi re, van Paus LEO XIII in vragen en antwoorden" (een populaire verklaring).

Dr. LUCAS, in Katholiek Sociaal Weekblad 1902, bl. 69 vlgg., 97 vlgg.

Eene vertaling der Encycliek is o.a. verschenen bij de firma VAN LANGENHUYSEN te Amsterdam; de nauwkeurigheid hiervan laat echter hier en daar wel iets te wenschen over[1]).

De Encycliek Graves is te splitsen in twee gedeelten. Het eerste behandelt den naam en het begrip der christendemocratie; het tweede geeft een program van sociale actie, waarin naast algemeene regelen, eenige bijzondere voorschriften worden gegeven. Beide hoofddeelen der Encycliek worden voorafgegaan door een inleiding. Onder meer wordt hierin er op gewezen, dat »zelfs degenen, die van het Katholiek geloof afweken, zich door de kracht der waarheid tot de erkentenis gedwongen zagen, dat de Kerk voor alle rangen in den staat heilmiddelen ter beschikking heeft en die aanwendt allermeest ten gunste van hen, die zich in ongelukkigen toestand bevinden".

Vermoedelijk doelt de Paus hier op eene gebeurtenis, die hem bijzonder heeft getroffen. In April 1893 werd te Biel (Bienne) in Zwitserland, het driejaarlijksch congres der Zwitsersche arbeidersfederaties gehouden. Op dit Congres

[1]) Naar deze vertaling zal in het vervolg worden verwezen.

waar alle arbeiders uit Zwitserland, van welke richting ook, bijeenkwamen, had het socialistisch element de overhand. Men nam er het volgend besluit: »Het congres drukt den wensch uit, dat het eerstvolgende internationale congres te Zürich zich bezig houde met de internationale bescherming der arbeiders. Men rekent er eveneens op, dat de katholieke arbeidersvereenigingen met kracht zullen verdedigen de eischen, die LEO XIII betreffende de bescherming van den arbeid, in Zijne Encycliek heeft gesteld". In een schrijven aan DECURTINS, van 6 Aug. 1893, gaf de Paus Zijne blijdschap te kennen over dit besluit. Men kan dit schrijven, dat zeer uitvoering is en 's Pausen meening omtrent verschillende punten nogmaals duidelijk weergeeft, vinden bij LÉON GRÉGOIRE, »La Pape, les Catholiques et la Question Sociale" en bij MAY TURMANN, »Le développement du catholicisme sociale". en wel onder de reeks documenten, die in beide boeken zijn opgenomen.

Gaan wij thans over tot het eerste hoofddeel der Encycliek.

2. *Benaming en Begrip der Christelijke Democratie.*

Dit eerste gedeelte kunnen wij wederom splitsen in drie afdeelingen:

1°. De naam: »christen-democratie".

2°. Negatieve omschrijving van het begrip christen-democratie (d. w. z. wat de christen-democratie *niet* is).

3°. Positieve omschrijving van dat begrip (wat de christen-democratie *wel* is).

1°. *De naam »christen-democratie".*

De werkzaamheid der Katholieken op sociaal terrein had eene benaming noodig. De praktijk verschafte er meer dan ééne. Vooreerst werd zij aangeduid met den naam van *»christen-socialisme"*, een naam die haar niet slechts werd gegeven door die katholieken, welke haar vijandig gezind waren, maar die zelfs door eenigen harer vrienden met trots werd gedragen. Zoo bijv. door abbé FERET in zijn werk: »La question ouvrière", die op blz. 26 der inleiding vraagt, na te hebben uiteengezet de algemeene strekking

der Encycliek Rerum Novarum: of men, wanneer men zich op het standpunt dier Encycliek plaatst, kan spreken van socialisme. Hij antwoord bevestigend, maar, voegt hij er aan toe, het zal zijn een christen-socialisme. De schrijver is immers van meening, dat naast het Marxisme en iederen anderen vorm van collectivisme, staat een socialisme, dat den eigendom onschendbaar verklaart, en alleen streeft naar een betere verdeeling: het socialisme van mannen als de MUN, MERMILLOD, MANNING, GIBBONS, IRELAND.

Met schrijvers als deze abbé FERET, die woorden in geheel anderen zin gebruiken, dan gewoonlijk het geval is, kan men korte wetten maken, vooral wanneer men ten slotte omtrent het wezen der zaak met hen eens is. Nu is het waar, dat het woord »socialisme" in meer dan ééne beteekenis is gebruikt. Toen men PROUDHON eens vroeg, wie nu eigenlijk socialist is, antwoordde hij: »Ieder die naar verbetering der maatschappelijke toestand streeft". Even onbevredigend is de definitie, door NEUMANN gegeven in de »Jahrbücher für National ökonomie", 1902, bl. 492: »Socialistisch zijn die partijrichtingen en systemen, die in hun eischen betreffende den staatsdwang in economisch opzicht te ver gaan". Het groot aantal definities maakt zelfs een Prof. STAMMLER wanhopig, zoodat hij het opgeeft, er zelf nog eene te formuleeren. Hij zegt n.l. in zijn werk »Wirtschaft und Recht" (1906, bl. 18): »Het is een onoplosbaar vraagstuk, voor die sociale richtingen, welke in den loop der vorige eeuw den naam »socialistische" naar algemeen gebruik gekregen hebben, een uniform, zakelijk begrip te vinden".

Zoo pessimistisch behoeft men echter nog niet te zijn. Pater BRUIN tenminste (Sociologische beginselen. bl. 207) is nog in staat, de volgende begripsbepaling te geven, waarin èn de sociaal-democratie, èn het anarchisme, èn het staats-socialisme zijn begrepen: »Het socialisme is een economisch stelsel[1]),

---

[1]) Beter ware nog geweest: »Het socialisme is de generieke benaming voor die economische stelsels, welke enz.

dat den privaten eigendom aan productie-middelen overbrengt op de gemeenschap en de geheele voortbrenging en verdeeling der economische goederen door de gemeenschap laat regelen". Hiermede komt overeen de omschrijving door Prof. AENGENENT gegeven in zijn leerboek der Sociologie (bl. 40). En wanneer men zulk een definitie, die met de werkelijkheid alleszins overeenkomt, vooropstelt, is er in het geheel geen bezwaar, de benaming »christelijk socialisme", die abbé FERET toelaat, ter zijde te stellen. Deze auteur is trouwens de eenige niet welke met dien naam de katholieke-sociale beweging aanduidt. P. VERMEERSCH S. J. deelt in zijn bovengenoemd commentaar op de Encycliek Graves mede, dat de Jezuïten-pater ISAAC MOORE in Australië conferenties hield over het katholiek socialisme. In het bekende thans echter verouderde werk »Le socialisme contemporain" van den Belgischen staathuishoudkundige EMILE DE LAVELEYE handelt het 8e hoofdstuk over de katholieke socialisten, en wanneer men in het »Wörterbuch der Volkswirtschaft" van Prof. ELSTER iets wil opzoeken over de katholieke sociale actie, moet men opslaan het artikel: »Christlicher Sozialismus", dat echter weinig consequent, met deze opmerking aanvangt: »Niets is meer geëigend, tot misverstand en valsche oordeelvellingen te leiden, dan wanneer men spreekt van christelijk socialisme".

Terecht wordt dan ook in Graves de benaming »christelijk socialisme" verworpen.

Op de tweede plaats worden achtereenvolgens genoemd de naam: »*christelijke actie voor het volk*" (actis christiana popularis) en de naam: »*christelijk-socialen*", gegeven aan hen, die zich met deze actie bezighouden. Deze laatste benaming, die, gelijk bekend is, vooral in Oostenrijk in zwang is, wordt toegelaten; van de eerste wordt gezegd, dat zij »terecht" wordt gebruikt.

Meer moeilijkheid levert op een vierde naam: »*christen-democratie*". De beschouwingen, waartoe deze naam aanleiding geeft, mogen voorafgegaan worden door eenige historische opmerkingen. Eerst zij er echter nog op gewezen,

dat de oorsprong van den naam »christen-democratie" in het duister ligt. Terwijl abbé DE GRYSE van meening is, dat hij uit Oostenrijk stamt (l. c. deel V, bl. 131), eischt P. VERMEERSCH S. J. het vaderschap op voor België, waar hij na de oprichting der Ligue démocratique belge in zwang zou zijn gekomen.

Onder de Fransche katholieken (zie verslag der vergadering van Maandagmorgen) bestonden twee richtingen, die trouwens ook in andere landen zijn te onderscheiden: de school van Angers en die van Luik. De verschijning van Rerum Novarum was een aanmoediging voor de laatste; haar invloed nam dan ook voortdurend toe. Onder hare aanhangers begon zich zelfs een groep te vormen, die met meer voortvarendheid vooruit wilde en die zich vooral verzette tegen de positie, welke de hoogere klassen, naar het plan van DE MUN en de zijnen, innamen in het Oeuvre des cercles. Deze groep is die der christen-democraten, die vooral onder de lagere geestelijkheid hare vertegenwoordigers vond: de abbé's NAUDET, GAYRAUD, FESCH, LEMIRE, GARNIER e. a. Ook HARMEL sloot zich bij hen aan; de ondervinding had hem geleerd, dat de gemengde syndicaten waartoe patroons en arbeiders behoorden, onmogelijk waren, en dat afzonderlijke organisaties voor beiden te verkiezen waren. Zelf had hij in dezen geest de organisatie in zijne fabrieken te Val-des-Bois ingericht. In 1892 stichtte hij de Cercles chrétiens d'études, waar de arbeiders onderwezen werden in het sociale vraagstuk. Ook in andere plaatsen riep hij dergelijke instellingen in het leven. Deze sloten zich aaneen en hielden in 1893 te Reims hun eerste congres. In 1896 had in diezelfde stad wederom een congres plaats en daar werd een program voor de christelijk-democratische partij opgesteld, waarin o. m. werd geëischt: bescherming van den middenstand; verplichte Zondagsrust; maximale arbeidsdag van 10 uren; afschaffing van iederen nachtarbeid; afschaffing in de groot-industrie van den arbeid van gehuwde vrouwen en beperking van den arbeid van jonge meisjes; verzekering tegen de

gevolgen van ongevallen, werkloosheid en ouderdom; instelling van kamers van arbeid, nijverheid en landbouw. De christelijke democraten hadden verschillende bladen en tijdschriften tot hunne beschikking: de »Justice sociale" van abbé NAUDET; de «Vie Catholique" van abbé DABRY; de »Quinzaine"; de »Revue du Clergé français" [1]).

De overige tot de school van Luik behoorende katholieken waren het met de christen-democraten over het wezen der zaak eens, in het bijzonder wat betreft de bemoeiïngen van den staat in zake de arbeidersbescherming.

Schrijvers als de FONSEGRIVE en GEORGES GOYAU (LÉON GRÉGOIRE) beproefden beide groepen te vereenigen. Maar het groote punt van verschil was en bleef de taak der hoogere klassen bij het oplossen der sociale vraag.

Naast de individueele pogingen, aangewend door bovengenoemde schrijvers, werd ook van andere zijde een verzoening beproefd. Er werd gevormd eene permanent comité van de redacteuren der katholieke, sociale tijdschriften, dat ten doel had, jaarlijks een congres bijeen te roepen van katholieke sociologen. De programma's, die daar opgesteld werden, kan men vinden bij LÉON GRÉGOIRE en MAX TURMANN (zie verslag van Maandagmorgen).

Ook in België had zich, en eerder zelfs nog dan in Frankrijk, een katholiek-democratische partij gevormd. In 1891 werd daar opgericht de Ligue démocratique belge (Belgische Volksbond). Haar eerste statuten waren geredigeerd door den Leuvenschen hoogleeraar HELLEPUTTE. Het programma der partij werd opgemaakt op de congressen te Brussel in 1892 en 1897. Op te merken is hierbij dat de Belgische Volksbond zich tevens bemoeide met de politiek; vandaar dat de Bisschoppen (het Episcopaat was in meerderheid den Bond welgezind) niet nalieten, op de noodzakelijkheid van eenheid in de katholieke partij te krijgen. En daar bestond reden voor. Een

[1]) Volledigheidshalve dient bemerkt, dat verschillende der in dit verslag genoemde schrijvers en bladen later, wegens hunne buitensporigheden, eene kerkelijke veroordeeling beliepen.

dubbele oppositie van den kant der katholieken werd tegen den Bond gevoerd. Stond aan de ééne zijde immers de Fédération des associations catholiques, die de conservatieve elementen in zich vereenigde en voor de Ligue veel te vooruitstrevend was, aan den anderen kant stond een groep van dissidente democraten onder leiding van abbé DAENS, die een sneller tempo wenschten en tevens hoogere eischen stelden.

Ten slotte dient nog gewezen te worden op de christen-democratische beweging in Italië. In 1867 was daar opgericht de »Vereeniging der Katholieke Jeugd van Italië" (Società della gioventù cattolica Italiana). In 1874 ontstond hieruit het »Werk der Congressen" (Opera dei Congressi), een organisatie die eenige gelijkenis vertoonde met het Permanente Comité voor de Katholiekendagen, zooals dat in Duitschland bestaat, maar die een meer uitgebreide werkkring had. Niet alleen immers hield zij zich bezig met organiseeren van congressen, maar zij bevorderde ook het oprichten van vereenigingen en steunde de katholieke pers en werken van liefdadigheid. Het werk der congressen was verdeeld in verschillende groepen; aan één dezer, de tweede groep, was opgedragen de sociale actie [1]).

Het werk der congressen heeft op het katholieke leven in Italië een grooten invloed uitgeoefend. Langzamerhand echter begon de ijver te verzwakken, en voornamelijk de sociale actie werd flauw gevoerd. Dit had tengevolge, dat zich, vooral sinds 1896, een groep jongeren begon te vormen, die zich vóór sociale hervormingen verklaarde. Aan het hoofd hiervan stond TONIOLO, hoogleeraar in de staathuishoudkunde te Pisa. Spoedig stonden hare aanhangers bekend onder den naam van christen-democraten, een naam, welke krachtig verdedigd werd door TONIOLO, heftig bestreden door Pater CHIAUDANO, die de uitdrukking nietszeggend vond en alleen geschikt, om twist en twee-

[1]) Over het werk der Congressen en de sociale beweging in het Katholiek Italië algemeen, zie men Kath. Soc. Weekbl. 1e jrg., bl. 141, 151, 200.

dracht te zaaien onder de katholieken. Hevig werd over deze quaestie gedebatteerd op het 15e Congres te Milaan in 1897, en ofschoon het aanvankelijk scheen, dat men het eens zou worden, en dat men geneigd was, de uitdrukkingen »katkolieke sociale actie" en »christen-democratie" als synoniemen te beschouwen, bleek toch al spoedig, dat eene verzoening niet mogelijk was. Verschillende katholieken wendden zich daarom tot den H. Stoel, om eene beslissing in deze zaak te krijgen.

Welke waren nu de bezwaren, die men niet alleen in Italië, maar ook daarbuiten had, tegen den naam »christen-democratie"? De Encycliek geeft het antwoord. Zij noemt er drie:

1°. onder den naam »christen-democratie" zal de volksregeering worden begunstigd of verkozen worden boven elken anderen regeeringsvorm.

2°. de christen-democratie schijnt de kracht van den christelijken godsdienst, met uitsluiting als het ware van alle andere standen, enkel tot gerief der volksklasse te monopoliseeren;

3°. onder den schijnschoonen naam van »christen-democratie" ligt een aanslag verborgen tegen elk gezag, zoowel geestelijk als burgerlijk.

Teneinde nu een einde te maken aan dezen twist onder de Katholieken, zal Paus LEO XIII in de Encycliek Graves uiteenzetten, vooreerst wat de christen-democratie *niet* mag beoogen, vervolgens wat haar doel *wel* moet zijn. Tevens zal de gelegenheid worden benut, om eenige algemeene en bijzondere voorschriften te geven omtrent de Katholieke actie.

Vooreerst is dus te behandelen de 2e afdeeling van het 1e deel der Encycliek:

2°. *Negatieve omschrijving van het begrip christen-democratie.*

Dit gedeelte der Encycliek begint met te wijzen op het principiëel verschil, dat bestaat tusschen de sociaal-democratie en de christelijke-democratie. Daarna gaat zij over

tot eene bespreking der bovenvermelde bezwaren, die tegen de christelijke-democratie worden gemaakt. Tegenover deze drie bezwaren wordt door Paus LEO XIII opgemerkt, dat zij onjuist zijn; want de christelijke-democratie is:

1°. in het algemeen genomen los van politieke strevingen;
2°. niet uitsluitend bedacht op het welzijn van één klasse;
3°. niet revolutionair en gekant tegen het wettig gezag.

a. de christelijke-democratie is in het algemeen los van politieke strevingen.

Dit deel van de Encycliek is allicht het moeilijkste, omdat het gereedelijk aanleiding geeft tot misvattingen. Het zal dus zaak zijn, de beteekenis ervan zoo nauwkeurig mogelijk na te gaan, opdat men aan den eenen kant niet overdrijve, aan den anderen kant die beteekenis niet te erg neme.

Wij moeten dus vaststellen de verhouding tusschen de christelijke-democratie en de politiek. En daarom moeten wij beginnen met na te gaan: Vooreerst de beteekenis van het woord »politiek", vervolgens de beteekenis van het woord »democratie".

Het woord »politiek" wordt in zeer vele en zeer verschillende beteekenissen gebruikt. Om nu niet te spreken van de beteekenis, die het heeft in uitdrukkingen als: crimineele politiek, sociale politiek — voldoende is het voor het thans aan de orde zijnde onderwerp, twee beteekenissen van dit woord nader te beschouwen en te omschrijven. Vooreerst deze: »het streven naar de verkrijging der macht in den staat en zijne onderdeelen, om de beginselen, die men is toegedaan, in het staatsbestuur in praktijk te brengen en het openbare leven, zooveel als zulks mogelijk is, ernaar in te richten". Daarnaast staat een tweede beteekenis, die de oorspronkelijke is (vergelijk het Grieksche »politeia", hetwelk beteekent: staatsvorm, regeeringsvorm), n.l. »het streven naar een bepaalden staatsvorm". En in dezen laatsten zin moet het woord politiek genomen worden, wanneer wij vragen naar het verband tusschen de christelijke democratie en de politiek. Dit blijkt uit de Encycliek

zelf. Zij immers zegt op bl. 12: »Daar toch de voorschriften der natuur en van het Evangelie uit hunnen aard verheven zijn boven de menschelijke lotgevallen, moeten zij noodwendig ook onafhankelijk blijven van de wijze, waarop het *staatsbestuur* is geregeld, maar zich kunnen verdragen met elken *regeeringsvorm*, zoolang die niet komt in strijd met de goede zeden en rechtvaardigheid". En op bl. 13: »Bijgevolg mag bij de katholieke actie, welke tracht de belangen der lagere klassen te behartigen, op geenerlij wijze de bedoeling voorzitten, de eene *staatsregeling* (regimen civitatis) boven de andere te begunstigen of ingang te doen vinden".

Op de tweede plaats: wat beteekent het woord: »democratie". De meest bekende onderscheiding der staatsvormen, welke ook de klassieke is, is die in: monarchie, aristocratie en democratie. Met den laatsten naam wordt dan aangeduid de volksregeering of republiek, waarin alle macht gelegd is in handen van het totaal der burgers. Nu bestaat echter ook in het gebruik der woorden een mode, die hier althans gedeeltelijk, misverstand heeft veroorzaakt. Want naast de oorspronkelijke, etymologisch afgeleide beteekenis van het woord democratie, die geen andere is dan volksregeering, heeft het gebruik ingevoerd een tweede beteekenis, en wel van »weldadige actie ten bate van het volk" (philodemie). En deze beteekenis moeten wij in dit verband hebben. »Immers", zoo zegt de Encycliek op bl. 12, »ofschoon het woord democratie naar de letter en in de taal der wijsgeeren een volksregeering aanduidt, moet in het onderhoorige geval dit woord zóó gebezigd worden, dat afgezien wordt van elke staatkundige bedoeling en niets anders daarmede wordt te kennen gegeven dan de bovenvermelde weldadige christelijke actie voor het volk".

Was het nu inderdaad noodig, dat de Paus de beteekenis van het woord »democratie" vaststelde? Zeer zeker; want er waren christen-democraten, overigens zeer verdienstelijke mannen, die in dit opzicht in dwaling verkeerden. De weldadige actie ten bate van het volk, zoo redeneerde men,

is niets anders dan een plicht van evangelische broederliefde. Welnu, zoo vervolgde de zoo straks reeds genoemde FONSEGRIVE, de evangelische broederliefde voert tot gelijkheid; de gelijkheid voert tot algemeen stemrecht; het algemeen stemrecht voert tot eene staatsinrichting, waarin adellijke geslachten en een koninklijk huis niet passen. Men ziet, hoe gemakkelijk en zeker, volgens sommigen althans, de christelijke-democratie voert tot den republikeinsche regeeringsvorm. En nu is het zeer goed te begrijpen dat velen, het streven van enkele christen-democratische schrijvers, zij het dan ook ten onrechte, aanwrijvend aan de christen-democratie, zich onttrokken aan de katholieke-sociale beweging, en vervolgens, dat de Kerk niet lijdelijk kon aanzien het bestaan eener meening onder de Katholieken, die met de leer en de opvattingen der Kerk in flagranten strijd was. Zij immers had steeds geweigerd, de voorkeur te geven aan een bepaalden regeeringsvorm; en dezelfde Paus, die aan de katholieke-sociale beweging zulk een krachtigen stoot heeft gegeven, had reeds in Zijne Encycliek Immortale Dei (Over de christelijke inrichting der staten) van 1 November 1885 deze woorden neergeschreven: »Uit deze uitspraken en besluiten (n.l. van de Kerk aangaande de instelling en het bestuur der staten) volgt, wanneer zij juist worden opgevat, dat van de verschillende regeeringsvormen geen enkele, op zichzelf beschouwd, wordt verworpen, wijl zij niets bevatten, wat tegen de katholieke leer strijdt; alle kunnen zij, met wijsheid en rechtvaardigheid toegepast, den bloei van den staat bevorderen". Waar nu schrijvers als FONSEGRIVE het deden voorkomen, alsof de republikeinsche regeeringsvorm een noodzakelijk uitvloeisel was van de toepassing der christelijke wetten op het openbare leven, daar was het de taak der Kerk, dezulken tot de orde te roepen, voordat hunne meening onder de katholieken meer vasten voet had gekregen, Dit is dan geschiedt in de Encycliek Graves.

Men hoede zich echter voor misvattingen. Men trachtte uit de Encycliek niet meer te halen, dan de Paus bedoeld

heeft, er in te leggen. Daarom nog een nadere toelichting en uitwerking.

In dit geheele betoog is, zooals aangetoond is, onder politiek niet anders te verstaan dan het streven naar den bepaalden staatsvorm, in casu dan het streven naar den republikeinschen regeeringsvorm. Maar, dit houde men wel in het oog, de Paus spreekt hier over de christen-democratie in het abstracte, in het algemeen genomen, de christelijke democratie als verschijnsel in de Kerk, los van tijden en van plaatsen. En die christen-democratie, die uitsluitend ten doel heeft bevordering van het godsdienstig, zedelijk en stoffelijk welzijn der maatschappij in het algemeen, van de lagere klassen in het bijzonder, behoeft niet *logisch-noodzakelijk* te voeren naar de republiek. M. a. w. het streven naar een bepaalden regeeringsvorm is vreemd aan het *wezen* der christen-democratie; doch hieruit volgt geenszins:

1°. dat zij geen politieke eischen op haar program mag zetten, doch nu het woord »politiek" genomen in de eerste hierboven genoemde beteekenis;

2°. dat een katholiek niet mag streven naar het toekennen van meer invloed, zelfs van een overwegenden invloed van het volk op het staatsbestuur.

De hier ontwikkelde opvatting omtrent het verband tusschen de christen-democratie en de politiek behoeft in het minst niet gewijzigd te worden, wanneer ze getoetst wordt aan de latere kerkelijke voorschriften op dit punt. Bedoeld worden: de Instructio popularis van 1902 en het Motu Proprio van Paus PIUS X. Men zie hierover: Prof. AENGENENT, Leerboek der Sociologie, bl. 101, en P. BRUIN S. J., »De christen-democratie en het Motu Proprio van Pius X" (Futura 1905).

b. De christelijke democratie is niet uitsluitend bedacht op het welzijn van één klasse.

Er bestaat verschil van meening: 1°. over het object, het voorwerp der sociale quaestie; 2°. omtrent den aard

ervan. Over het 2e punt worde nu niet gesproken. Wat het tweede betreft: dikwijls wordt onder sociale quaestie alleen begrepen het arbeidsvraagstuk. De onjuistheid hiervan is vaak aangetoond (men zie o. a. de werken van P. BRUIN S. J. en Prof. AENGENENT). Maar ook al zoude de christelijke democratie hare zorgen uitsluitend wijden aan de lagere klassen, dan zou dit van belang zijn voor de geheele samenleving, ware het slechts omdat de maatschappij zoodoende op hechter grondslagen zou worden gevestigd. Hetzelfde zegt de Encycliek op bl. 14: »Daarom, wegens den aangeboren band, welke tusschen de volksklasse en de andere standen bestaat, en versterkt wordt door de christelijke broederschap, blijft voorzeker elke poging om de volksklasse te helpen, niet zonder invloed op de hoogere klassen."

c. De christelijke democratie is niet revolutionnair en gekant tegen het wettig gezag.

2°. *Positieve omschrijving van het begrip christen-democratie.*

Na het bovenstaande is het voldoende er op te wijzen, dat de christen-democratie er naar streeft (bl. 17): »om in overeenstemming met de natuurwet en de goddelijke voorschriften, aan dengene, die zijn leven door handenarbeid moet onderhouden, een meer dragelijk lot te verzekeren, en hem langzamerhand voor zichzelf te doen zorgen; in het openbaar vrijelijk zich te kwijten van de plichten van zedelijkheid en godsdienst, hem het besef in te prenten dat hij geen dier is, maar een mensch, geen heiden, maar een christen; en zoodoende met meer vaardigheid en ijver streve naar dat eenig noodige: het hoogste goed waarvoor wij geschapen zijn!"

Waar het nu vaststaat, dat de bezwaren die men tegen den naam christen-democratie aanvoert, onjuist zijn, daar is geen enkele reden meer, dien naam niet te gebruiken of zich tegen het gebruik er van te verzetten, en daarom beveelt de Paus: »dat in de toekomst elke twistrede met

betrekking tot de benaming christen-democratie achterwege blijve en alle vrees voor gevaar aan de daardoor aangeduide zaak verbonden, worde afgelegd."

Het was niet voor het eerst, dat LEO XIII het gebruik van dien naam sanctionneerde. Bij de behandeling der geschiedenis van de Encycliek Rerum Novarum is er op gewezen, dat de pelgrimstochten der Fransche arbeiders de verschijning dier Encycliek eenigszins hadden bespoedigd. Na het verschijnen der Encycliek besloot LÉON HARMEL eene nog grootere manifestatie te organiseeren. Met den steun van kardinaal LANGÉNIEUX en van ALBERT DE MUN wist hij 20.000 arbeiders bijeen te krijgen. Bij groepen zouden dezen zich, onder geleide der Bisschoppen naar Rome begeven. Aldus geschiedde. Maar al was tot nu toe alles vreedzaam toegegaan, men begrijpt, dat het Italiaansch anti-clericalisme zulke manifestaties met leede oogen aanzag en naar eene gelegenheid omzag, om er een einde aan te maken. Deze gelegenheid deed zich helaas spoedig genoeg voor. De onvoorzichtigheid van een paar Fransche jongelui, die, toen zij bij het bezoeken van het graf van VICTOR EMANUEL I hunne handteekening in het register plaatsten, er de woorden onder voegden: »Vive le Pape", was voldoende om in geheel Italië een ware papenjacht te doen organiseeren. Terstond verbood LEO XIII de pelgrimstochten. De Fransche Regeering was hiermede echter niet tevreden; den Bisschoppen werd bij circulaire aangezegd, de tochten te staken. Deze circulaire droeg de onderteekening van ARMAND FALLIÈRES, minister van justitie.

In 1897 werden de tochten echter weder hervat. Bij die gelegenheid vroeg LÉON HARMEL aan den Paus ook diens zegen voor de christen-democraten, al of niet met de bedoeling, 's Pausen meening over de christen-democratie te vernemen. In zijn antwoord repte echter de Paus met geen enkel woord over de christen-democratie. Het volgend jaar echter was het anders. In zijn toespraak tot LEO XIII zeide HARMEL o.a.: »De christen-democratie,

opgevat en begrepen in haren katholieken zin, kan tegenstanders ontmoeten die haar niet begrijpen; maar zij zal in den schoot der Kerk die volksmenigte terugvoeren, die het revolutionair socialisme van Haar heeft verwijderd." In zijn antwoord reageerde de Paus volgenderwijs op deze woorden van HARMEL: »Indien de democratie uitgaat van de leer der rede, door het geloof verlicht, indien zij zich vrijwarend van bedriegelijke en onrustwekkende stellingen, de verscheidenheid der klassen en der standen met godsdienstige gelatenheid en als een noodzakelijk feit aanneemt; indien bij het navorschen der oplossingen, welke aan de veelvuldige en dagelijks rijzende maatschappelijke vraagstukken kunnen gegeven worden, zij geen oogenblik de voorschriften der bovennatuurlijke liefde, door JEZUS CHRISTUS het kenteeken der zijnen genoemd, uit het oog verliest, in één woord, indien de democratie christelijk wil wezen, dan zal zij aan uw vaderland eene toekomst van vrede, voorspoed en geluk brengen".

Het was de eerste maal dat LEO XIII in het openbaar het woord christen-democratie gebruikte. De Encycliek Graves bracht slechts een bevestiging van 's Pausen meening.

III. PROGRAM VAN ACTIE.

a. *Algemeene regelen*; zij betreffen:

1°. den aard der sociale questie;

2°. de rol die de christelijke liefde heeft te vervullen bij het oplossen der sociale vraag;

3°. de medewerking, die de hoogere standen daarbij hebben te verleenen;

4°. de eenheid, die voor de katholieke actie noodig is.

b. *Bijzondere voorschriften.* Zij betreffen:

1°. de medewerking, door de geestelijkheid te verleenen;

2°. den geest die het volk moet bezielen:

3°. de onderwerping aan het bisschoppelijk gezag;

4°. de noodzakelijkheid van eigen voorbeeld.

Over deze punten zie men de Encycliek zelve.